

C U P R I N S U L

_Pagl

50 de ani de la apariția articolului lui V. I. Lenia: „Organizația de Partid și literatura de Partid”.....	5
•	
VERONICA PORUMBACU: Ea, Revoluția	15
•CRISTIAN SIRBU: Locomotivele istoriei.....	16
PETRE SOLOMON: Citindu-l pe Lenin.....	17
SERGHEI ESENIN: Lenin. (în românește de Victor Tulbure).....	19
STEPAN SCIPACIOV: Marea aniversare (în românește de Victor Kernbach) ..	22
•	
AL. ANDRIȚOIU: Cîntece pentru partid.....	24
GEORGE DAN: Partidul,—ce-i?.....	30
ION 'BRAD: Balada secretarului.....	31
RUSALIN MUREȘANU: Muntele; Necaz; Șoseaua; Serile în Rodna	33
•	
MIHAIL DAVIDOGLU: Horia {dramă în 4 acte}.....	35
•	
MARCEL BRESLAȘU: Icar.....	100
A. ROGOZ: Din nou acasă.....	101
•	
AL. IVAN GHILIA: Frații Huțulea (nuvelă).....	109
•	
FLOR-IN MUGUR: Voioșie; înainte de examen.....	148
VIOLETA ZAMFIRESCU: înaintăm; Patru cai; Zămislire; Fratelui meu de de- parte.....	150
•	
JULIA SOARE: Familia Calaff (fragment de roman).....	153
•	
ARTHUR RIMBAUD: La muzică (în românește de N. Argintescu-Amza).....	179
ORIENTĂRI	
*** Probleme actuale ale criticii literare.....	181
TEORIE ȘI CRITICĂ	
A. E. BACONSKY: „Florile pămîntului”.....	192
GEORGETA HORODINCĂ: Duiliu Zamfirescu și contribuția lui la dezvoltarea romanului nostru realist.....	196

AiiiiKoisKi: versuri aiese	232
ules Verne	235
.OR:	242
0 de ani de la nașterea lui Șt. O. Iosif; Fără măsură ; Ceva stins..."; Falsa analiză psihologică; Rafinatul	251

50 UE ANI DE LA APARIȚIA ARTICOLULUI LUI V. I. LENIN: „ORGANIZAȚIA DE PARTID SI LITERATURA DE PARTID"

i au acordat întotdeauna o atenție deosebită tezei despre caracterul ideologic și rolul social al artei, aplicării consecvente a principiilor materialismului dialectic și istoric la problemele esteticii, luptei împotriva teoriilor idealiste despre așa zisa „autonomie” a creației artistice, despre așa zisa „independență” a artei față de politică și ideologie. Este cunoscută lupta „Gazetei renane” condusă de Karl Marx împotriva partizanilor artei pure și pentru arta cu tendințe, sociale. În 1885, Engels sublinia importanța politică a romanelor cu tendință, care zugrăvind raporturile reale din societate zdruncinau „optimismul lumii burgheze, făcând să se nască îndoieli cu privire la imutabilitatea temelilor ordinii existente”.

Principiile estetice ale fondatorilor marxismului au fost dezvoltate de Lenin pe o treaptă nouă, mai înaltă, în noile condiții istorice—perioada capitalismului monopolist și a revoluțiilor proletare — Lenin elaborând și fundamentând pentru prima dată în istoria gândirii estetice principiul partinității creației literare, principiu care a devenit teza de bază a esteticii științifice. Într-una din lucrările sale Lenin scria că: „*spiritul partinic este rezultatul și expresia politică a contradicțiilor de clasă foarte dezvoltate*”. În noua epocă, în care ascuțirea contradicțiilor de clasă devenea maximă, punând la ordinea zilei ca o chestiune a practicii nemijlocite „*asaltul cerului*” „*tendenționismul*” în înțelesul vechi, adică dezvoltarea rellelor ordinii existente fără întruchiparea în opera artistică a idealului socialist, devenea insuficient. Realismul critic, pînă atunci, etapa cea mai înaintată a creației artistice universale, se arăta o metodă de creație prea îngustă pentru a oglindi noile evenimente și fenomene sociale, legate de lupta revoluționară a proletariatului condus de Partidul său marxist-leninist. Lenin a fost primul care a demonstrat că noii epoci, zguduită de tunetele revoluțiilor proletare, trebuie să-i corespundă o nouă literatură legată direct de proletariat, clasa socială menită de istorie ca eliberîndu-se pe sine, să elibereze întreaga omenire de sclavie și oprimare.

Acum 50 de ani, în toiu revoluției din 1905, ca o dovadă a uriașei importanțe acordată de partid literaturii în lupta revoluționară, a apărut celebrul articol al lui Lenin: „Organizația de partid și literatura de partid”.

Lenin a supus unei critici distrugătoare însăși bazele esteticii claselor dominante. La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea curentele decadente și reacționare din literatură arborau ca blazon apolitismul, lipsa de idei, „neutralitatea”, — toate acestea în numele așa zisei „libertăți absolute” a artistului. Lenin a smuls masca individualiștilor bur-

ghezi, demonstrând că faimoasa „libertate absolută” nu este decît expresia ideologiei burgheziei anarhizante, că în virtutea legilor obiective ale dezvoltării sociale „nu poți trăi în societate și în acelaș timp să fi liber de societate” că oamenii de artă burghezi în condițiile capitalismului sînt dependenți de capital. „într-o societate bazată pe puterea banului, în care masele muncitoare duc o viață de mizerie, în timp ce mici grupuri de bogătași huzuresc, nu poate exista o „libertate” reală, efectivă. Ești oare liber față de editorul durnitale burghez, domnule scriitor? Față de publicul dumiiale burghez, care pretinde de la dumneata pornografii în rame, prostituție sub formă de „completare” la „sacra” artă scenică?... Libertatea scriitorului, a pictorului, a actorului burghez, este doar o dependență camuflată, sau care se camufliază fățarnic față de sacul cu bani, față de corupție, de întreținere”.

Este semnificativ că Lenin nu se referă doar la teoria „artei pentru artă” în înțelesul ei vechi, ca tendință spre arta „pură” ruptă de viață, ci demască teza „libertății creației” ca tendință „anarhisto-boierească” de a preconiza neapartenența la nici un partid drept condiție inalienabilă a artei adevărate. V. I. Lenin s-a oprit în multe din cărțile sale asupra lozincii neapartenenței la vreun partid. „In societatea burgheză neapartenența la vreun partid — scria Lenin — nu este decît o expresie fățarnic ascunsă și pasivă a apartenenței la partidulcelor sătui, la partidul celor ce domnesc, la partidul exploataților”.

Fățarniceii literaturii „libere”, „neutre”, în realitate legată de burghezie, Lenin îi opune adevărata literatură liberă, legată. în mod deschis de proletariat, „în ce constă, așa dar, acest principiu al literaturii de Partid? In aceea că pentru proletariatul socialist problema literară nu poate fi un instrument în folosul unor persoane sau al unor grupuri, că ea nu poate fi în general o chestiune individuală, independentă- de cauza generală a proletariatului. Deci jos cu literații fără partid! Jos cu literații supraoameni! Chestiunea literară trebuie să devină o parte integrantă a cauzei generale proletare, „o rotiță și un șurub” al unui mecanism socialdemocrat unic și măreț, pus în mișcare de întreaga avangardă conștientă a întregii clase muncitoare”.

Împotriva teoriilor caracteristice estetismului și formalismului burghez, care promovează cu ipocrizie teza caracterului contemplativ, „dezinteresat” al artei, teza lipsei de finalitate, a „finalității fără scop” în artă, după cunoscuta formulă kantiană și potrivit căroră un interes pasionat pentru anumite idealuri sociale ar contraveni „esenței” creației artistice și nu ar putea decît dăuna artistului, Lenin dovedește că — în epoca noastră — numai aderarea la ideile socialismului, numai o reală apartenență la ideologia partidului clasei consecvent revoluționare sînt în măsură să creeze o artă mare. încă într-una din primele sale lucrări — „Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve”, — Lenin a opus spiritul partinic proletar obiectivismului burghez. „In felul acesta — demonstra Lenin — materialistul este mai consecvent decît obiectivistul; obiectivitatea lui este mai consecventă, mai adîncă”. în lumina acestei teze leniniste apărea astfel clar că partinitatea comunistă este o condiție fundamentală a reflectării obiective a adevărului vieții, că realismul consecvent, profund, reflectarea cu maximă obiectivitate a realității nu sînt posibile în creația unui artist al epocii noastre decît cu condiția însușirii spiritului de partid și a ideologiei clasei muncitoare, teză de o însemnătate excepțională în dezvoltarea metodei realismului socialist.

în articolul „Organizația de partid și literatura de partid”, V. I. Lenin sublinia cu tărie faptul că libertatea creației individuale și spiritul partinic în literatură nu sînt de loc noțiuni contradictorii. Dimpotrivă, el

arată că numai „*ideea socialismului și simpatia pentru cei care muncesc*” asigură artistului o reală libertate creatoare, că adevărata libertate a scriitorului stă tocmai în înțelegerea conștientă a necesității istorice. Această teză se cuvine amintită întrucât pînă astăzi scriitorii și publiciștii din țările imperialiste, plătiți de burghezie, încearcă să ascundă reala servitute a scriitorului dependent de clasa dominantă sub vălul „libertății subiective” și, în scopuri diversioniste, varsă lacrimi de crocodil la adresa „libertății creatoare” jertfită, chipurile, în țările democratice și socialiste, țări în care scriitorii și artiștii și-au cucerit pentru prima oară adevărata libertate și independență de creație. După victoria Revoluției din Octombrie, Lenin într-o convorbire cu Clara Zetkin dezvoltă teza de mai sus, arătînd condițiile materiale care asigură adevărata libertate a artistului. „*în societatea bazată pe proprietatea particulară, artistul produce mărfuri pentru piață, el are nevoie de cumpărători. Revoluția noastră l-a eliberat pe artist de jugul acestor condiții foarte prozaice. Ea a, format statul sovietic în apărător și cumpărător al operelor sale. Fiecare artist, oricine se socotește artist, are dreptul să creeze liber, în conformitate cu idealul lui, independent de orice*”. În același timp, Lenin amintește înaltul principiu al conducerii literaturii de către partid: „*Noi, însă, sîntem bineînțeleșii comuniști. Noi nu trebuie să stăm cu mîinile încrucișate și să lăsăm haosul să se întindă pretutindeni. Noi trebuie să conducem acest proces planificîndu-l și să-i formăm rezultatele*”.

Prevăzînd parcă tot felul de interpretări vulgarizatoare, primitive a principiului partinității creației literare și conducerii literaturii de către partid, Lenin ne avertiza: „*Nu încapă discuție mai mult decît oricare alta, problema literaturii nu poate fi aliniată, nivelată, mecanic, ea nu poate fi supusă domniei majorității asupra minorității. Nu încapă discuție că în această problemă este necesar să se asigure o libertate mai mare inițiativei personale, înclinărilor individuale, libertate de gîndire și fantezie, de formă și conținut*”. Lenin arăta că trebuie să se țină seama de caracterul complicat, specific al creației artistice, de întreaga originalitate a muncii scriitoricești, subliniind că partidul trebuie să găsească mijloace elastice, specifice pentru îndrumarea literaturii. „*Toate acestea sînt indiscutabile, dar toate acestea —spunea V. I. Lenin, — nu fac decît să demonstreze că sectorul literar al cauzei partinice a proletariatului nu poate fi asemuit după un șablon cu alte sectoare ale cauzei partinice a proletariatului*”.

Articolul lui Lenin „Organizația de partid și literatura de partid”, îmbogățînd teoria marxistă despre literatură cu o serie de teze fundamentale, care au ridicat știința literaturii pe treapta cea mai înaltă a dezvoltării sale de pînă atunci, a avut o importanță excepțională pentru activitatea ideologică a partidelor comuniste și muncitorești din toate țările, definind calea de bază a înarmării și dezvoltării noii literaturi socialiste, parte integrantă a cauzei generale proletare-? în raportul ținut cu privire la revistele „Zvezda” și „Leningrad” se sublinia că în articolul lui Lenin sînt arătate bazele pe care se sprijină dezvoltarea literaturii sovietice, fundamentîndu-se principiul după care noua literatură nu poate fi apolitică, nu poate reprezenta „arta pentru, artă” ci are menirea să joace un rol important, progresist în viața obștească.

Cartea lui V. Ivanov recent apărută: „Din istoria luptei pentru un înalt conținut de idei în literatura sovietică”, demonstrează cu un bogat material informativ, însemnătatea istorică a tezelor articolului lui Lenin „Organizația de partid și literatura de partid”, modul în care Partidul Comunist.

al Uniunii Sovietice a aplicat și a concretizat tezele leniniste în diferitele etape istorice ale luptei ideologice pe tărîmul literaturii. „Istoria luptei pentru un înalt conținut de idei în literatura sovietică este o strălucită demonstrație a justeței și forței creatoare a tezelor estetice leniniste.”

După victoria Marii Revoluții din Octombrie, decadentismul burghez a dat, nu odată, atacuri și contraatacuri, încercînd să se opună creării noii culturi socialiste. Sub masca unei frazeologii „revoluționare” esteticismul idealist căuta să ridice vechiul steag zdrențuit al apolitismului, al independenței față de politică etc. Futuriștii clamau — este drept, cu o rară modestie — că „*fără futurism comunismul nu poate exista ca teorie a culturii*”. Aceasta nu-i împiedeca însă în creațiile lor să fie exponenții spiritului individualist anarhic demascat de Lenin în mod tăios drept spirit burghez întors pe dos, iar futurismul să aibă drept fundament filozofic machismul.

Gontra-ofensiva curentelor literare decadente era în strînsă legătură cu contraofensiva, în general, a elementelor burgheze din viața socială. În primii ani ai N.E.P.-ului, odată cu înviorarea vremelnică a elementelor burgheze, cu apariția ideologiei smenovehiste despre așa zisa restaurare a capitalismului în Rusia Sovietică, au devenit activi și scriitorii care oglindeau fățiș ideologia burgheză. Au apărut diferite școli formaliste care luptau pe tărîmul esteticii și criticii literare împotriva conținutului de idei în artă. Astfel opoziștii reluînd teoriile unuia din principalii promotori ai cosmopolitismului și formalismului în știința literaturii, Alexandr Veselovski, negau legătura dintre forma artistică și realitatea concretă sau ideologia socialistă, considerînd imaginea artistică drept suma unor procedee formale etc. Aceste concepții aplicate de către o serie de scriitori din asociația „fraților Serapion”, duceau la înfățișarea a ceea ce este straniu și anormal în realitate, consecința fiind în ultima analiză calomnierea și denigrarea realității sovietice și a statului sovietic. Orientarea reacționară a acestor curente a găsit o expresie deplină în grupul troțkist Perival, care conducîndu-se după preceptele lui Troțki că politica este străină artei prin însăși esența ei, predica refugiul artistului într-o lume transcendentă, nesfiindu-se să propage în mod public diferite concepții estetice de origină neokantiană, bergsoniană, freudistă, etc.

Ascuțirea luptei de clasă în anii de industrializare a țării și de colectivizarea agriculturii s-a oglindit și în domeniul literaturii. Gruparea troțkistobuharinistă organizată de Voronski, căuta să ascundă esența de clasă a literaturii, pălăvrăgînd despre caracterul ei „general-uman” și promovînd teza torentului unic în dezvoltarea literaturii, influență în domeniul criticii literare a teoriiebuhariniste cu privire la integrarea elementelor capitaliste în socialism. „Constructiviștii”, declarînd că se călăuzesc după lozincă partidului „*tehnică hotărâște totul*”, preconizau că nu punctul de ședere de clasă este esențial ci cel tehnic, ajungînd să propage vechea teza independentenței artei de politică etc.

Îngrijindu-se de dezvoltarea sănătoasă, pe un drum just a literaturii sovietice, G. C. al Partidului Comunist din U.R.S.S., aplicînd cu consecvență și fermitate în noile împrejurări istorice învățătura leninistă a luptei pentru spiritul de partid în creația literară, a dat riposte nimicitoare tuturor acestor încercări de a sărăci literatura de elementul ei vital: conținutul de idei; de a izola arta de ceea ce constituie izvorul forței ei: politica partidului și statului sovietic. În scrisoarea cu privire la Proletcult — Comitetul Central arată că tocmai încercarea proletcultiștilor de a fi „independenți” față de partid și Puterea Sovietelor a făcut ca sub aparența „culturii proletare” să li se ofere muncitorilor „*concepții burgheze* In materie de

filozofie (machism), iar în domeniul artei li se insuflau gusturi stupide, denaturate (futurism)". Iar în rezoluția Comitetului Central: „Despre politica partidului în conducerea literaturii”, răspunzându-se țipetelor esteților „puri” despre „neutralitate” și „independență” în artă, este din nou întărită teza enunțată de Lenin în articolul său „Organizația de partid și literatura de partid”: „Astfel, așa după cum nu încetează to noi lupta de clasă în general, tot astfel ea nu încetează nici pe frontul literar. în societatea împărțită în clase nu există, nu poate exista o artă neutră, deși esența de clasă a artei în general și a literaturii în special se cuprinde în forme înfinit mai variate decât, de pildă, în politică”. într-o serie de hotărâri cum au fost cea a consfățuirii de la C.C. al P. C. (b) al U.R.S.S. cu cineștii, sau a consfățuirii cu privire la problemele agitației, propagandei și construcției culturale din 1928, Comitetul Central al P.C.U.S. a atras atenția asupra necesității de a se duce o mai susținută luptă împotriva pătrunderii ideologiei burgheze în literatură, a subliniat că tocmai conținutul social-politic al operelor de artă este hotărâtor în aprecierea lor iar acest conținut trebuie să fie determinat de sarcinile construcției socialismului, forța literaturii artei socialiste aflându-și izvor în indisolubila legătură cu politica partidului și statului sovietic, în raportul cu privire la revistele „Zvezda” și „Leningrad” se spune: „Literatura noastră sovietică trăiește și trebuie să trăiască în strinsă legătură cu interesul poporului, cu interesul patriei”.

Tocmai datorită faptului că P.C.U.S. a aplicat cu consecvență în lupta ideologică principiile de bază formulate de Lenin, zdrobind rînd pe rînd variatele manifestări ale ideologiei burgheze, literatura și arta sovietică au căpătat, în scurt timp, o importanță mondială.

Esența concepțiilor estetice leniniste rezidă în uriașa însemnătate pe care o acorda V. I. Lenin puterii educative și social-transformatoare a artei și literaturii. Astăzi, cînd în Occidentul capitalist continuă să fie cultivate cu fervoare de către esteticienii și criticii literari burghezi tezele idealiste ale „autonomiei esteticului”, cînd sub pretextul delimitării „specificului” artei se continuă proclamarea absolutei incompatibilități a artei cu adevărul logic, cu concepțiile etice și cu scopurile „utilitare”, cînd în Italia discipolii lui Croce—continuînd vechile idei ale maestrului lor despre „iresponsabilitatea practică” și „ateleologismul” artei—publică studii despre „moralitatea în artă” susținînd că artei îi este interzisă orice tendință etică, educativă, funcția ei fiind una pur „evocativă”, cînd în Germania Occidentală un Nikolai Hartmann publică o „Estetică” în care după rețeta formalismului neo-kantian se încearcă discreditarea misiunii cultural-educative a creației artistice, calificîndu-se în spirit obscurantist ca o „înjosire” a artei integrarea ei în cultură și cerîndu-se renunțarea odată pentru totdeauna la „prejudecata antică a „funcției morale” a artei — lupta intelectualității literare progresiste, a revistelor literare cu orientare înaintată împotriva tuturor acestor forme ale estetismului, amoralismului și apolitismului este inspirată și luminată de nemuritoarea învățătură leninistă.

Luptînd pentru o literatură legată de popor, Partidul Muncitoresc Român a veghiat totdeauna la respectarea principiului partinității literaturii. încă în 1933, revista „Bluze albastre” promitea cititorilor să aducă „în mijlocul maselor proletare cuvîntul de cultură și lumină, corespunzătoare luptei și năzuințelor lor”. După întîia plenară a C.C. al P.M.R. din vara anului 1948, în „Scînteia” a apărut articolul: „Mai multă principialitate în tratarea problemelor artei și literaturii”. Nu întîmplător, critica principală era îndreptată împotriva interpretării greșite a spiritului de partid, principiu din care se omitea factorul esențial și anume: militarea activă de pe pozițiile partidului-

lui. Articolul vesteja de asemenea cu intransigență limitarea luptei de clasă numai la lupta împotriva rămășițelor burgheze din conștiința oamenilor, condamnând cu asprime acele creații publicate în revistele „Flacăra” și „Rampa” care ignorau ascuțirea luptei de clasă și prezentau un fel de integrare pașnică a elementelor capitaliste în socialism. „Scînteia” cerea publicațiilor litrare să nu se „rupă de problemele centrale ale mișcării muncitorești și democratice”, să fie „purtătoarefidele a liniei Partidului —, forța conducătoare a democrației noastre populare”. Recentul articol „Probleme actuale ale criticii literare” publicat în „Scînteia” reafirmă cu tărie însemnătatea fundamentală a luptei consecvente pentru spiritul de partid în artă, a luptei împotriva estetismului și apolitismului în creația literară, ca o condiție de bază a înfloririi noii noastre literaturi: „Literatura noastră s-a născut, a crescut și crește în luptă împotriva concepțiilor putrede ale esteticii burgheze. Aceasta este o lege obiectivă a dezvoltării literaturii și artei din țara noastră”.

Nu avem voie să uităm însă nici o clipă că luptînd pentru principialitate în creația artistică, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice n-a slăbit nici un moment lupta împotriva oricăror tendințe de vulgarizare și simplificare a învățaturii marxist-leniniste despre literatură și artă.

Cartea lui Ivanov, despre care am vorbit, relevă pe larg critica necruțătoare adusă concepțiilor proletcultiste. Nesocotind învățătura leninistă după care noua literatură va crea o permanentă întrepătrundere între experiența trecutului și experiența prezentului, proletcultiștii respingeau în bloc vechea cultură. Fundamentul lor teoretic era vestita „teorie organizatorică” — de natură subiectivistă — a lui Bogdanov, care aplicată în domeniul literaturii susținea că arta este „organizarea” experienței colective a oamenilor, iar experiența de clasă a proletariatului este opusă experienței claselor precedente.

O primejdie serioasă pentru dezvoltarea justă a noii literaturi au reprezentat-o diferitele curente „ultrarevoluționare”, care-și mascau teoriile dușmănoase sub aparența unui marxism ortodox. Declarîndu-se „mai la stîngă” decît partidul, lefiștii predica un utilitarism vulgar, negînd arta ca formă specifică a conștiinței sociale și considerînd opera de artă drept un simplu „obiect” cu o utilitate practică nemijlocită, „înfrumusețarea” fiind alungată ca o „născocire burgheză”. Iar pereverzeviștii, decretînd că scriitorul nu poate depăși în orizontul său ideologic cadrul grupului de clasă căruia îi aparținea prin origine socială, respingeau moștenirea clasică — chipurile, oglindă a intereselor egoiste ale vechilor clase — și se ridicau împotriva politicii partidului de reeducare a scriitorilor proveniți din mediurile mic-burgheze. Nu este de mirare că susținînd nașterea, în mod nemijlocit a formelor ideologice ale suprastructurii din procesul de producție, pereverzeviștii negau orice interacțiune a formelor suprastructurii, ca de pildă interacțiunea dintre artă și politică, repetînd vechiul cîntec al adeptilor „artei pure” despre „independență”, „neutralitate” etc. *

Un mare prejudiciu la adresa dezvoltării literaturii sovietice de la sfîrșitul deceniului al III-lea și începutul deceniului al IV-lea l-a adus curentul rassist în frunte cu troțkistul Averbah. Principala teză trîmbițatăcăm mult zgomot de el era așa zisa „metodă de creație materialist-dialectică”. De fapt rassistii ignorau în mod vulgar specificul creației artistice. Pentru ei criteriul evaluării unei opere era gradul în care corespunde unei anumite legi ale logicii dialecticii și aceasta înțeleasă în mod hegelian. În numele spiritului de clan, rassistii proclamau cu privire la scriitorii care nu făceau parte din R. A. P. P., lozinca antipartinică „aliat sau dușman”.

în hotărârile Comitetului Central al partidului în problemele ideologiei, în materialele din presa de partid cu privire la problemele de literatură și artă, vulgarizatorii de orice soi ai principiilor marxist-leniniste au primit riposte nimicitoare. Disprețului nihilist față de moștenirea clasică partidul i-a opus cerința studierii complexe a măreței moșteniri culturale a trecutului, lozinca folosirii „tuturor cuceririlor tehnice ale vechii maeștrii”. Metodele pseudo-partinice, administrative față de vechii scriitori, partidul le-a calificat ca fiind vătămătoare, împiedicând dezvoltarea firească a literaturii și artei. În 1932, C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. printr-o Hotărâre a lichidat R.A.P.P.-ul, arătând necesitatea unei reorganizări radicale a organizațiilor literare în așa fel încât să se pună capăt pericolului de închistare în cercuri și atrăgându-se importante grupuri de scriitori și artiști, care simpatizau cu construcția socialistă, să se realizeze un serios avânt al creației artistice, legată de sarcinile politice ale contemporaneității. Orientându-se după legile obiective, specifice ale artei, Partidul a respins politica aventuristă într-un domeniu atât de complex ca literatura, arătând necesitatea de a se ține seama de particularitățile fenomenului beletristic, de a nu identifica mecanic arta cu alte forme ale conștiinței sociale sau ale muncii de partid. Partidul Comunist al Uniunii Sovietice a smuls de fiecare dată în mod necruțător măștile demagogice ale talmăcitărilor primitivi ai marxism-leninismului — sau cum spunea Lenin „mîncărimea scîrboasă frazeologică” — punînd în lumină caracterul dușmănos al teoriilor acestora și faptul că între vulgarizatori și idealisti nu există decît o deosebire aparentă, în realitate ei sprijinindu-se și ajutîndu-se reciproc. Lupta împotriva teoriilor vulgarizatoare constituie una din cele mai importante sarcini ale literaturii și științei contemporane despre literatură.

Evocînd aceste momente din istoria luptei pentru crearea literaturii sovietice, nu putem să nu ne amintim momente asemănătoare de luptă a partidului nostru contra interpretării vulgare a principiilor esteticii marxist-leniniste. Încă în noiembrie 1946, tov. Gheorghiu-Dej îndemna intelectualitatea ca făurind noua cultură socialistă să preia marile tradiții culturale ale trecutului: *„Concepția democratică și muncitorească nu este cîtuși de puțin o brutală ruptură cu tot ceea ce a fost valabil în viața și cultura trecutului... Concepția democratică este tocmai o punte între ceea ce istoricește a fost valabil ieri și ceea ce va fi valabil mîine. Ea asigură continuitatea reală a tradițiilor omenirii”*.

Partidul nostru a respins orice tendință stîngistă sau birocratică în atitudinea fațade reprezentanții vechii intelectualități, în articolul „Dezvoltarea literaturii în Republica Populară Romîna”, apărut în „Pentru pace trainică, pentru democrație populară”, se arăta că un succes important al politicii partidului în domeniul literaturii îl constituie faptul că scriitorii aparținînd generației mai vechi, ajutați cu grijă și atenție, cu înțelegere deplină a drumului evoluției lor, au găsit calea către o creație literară pătrunsă de ideile avansate ale timpului nostru. În numeroase editoriale, ziarul „Scînteia” a supus criticii, interpretările vulgare ale metodei realismului socialist, ale principiilor tipizării și măestriei artistice în arta realistă etc.

Așa, cum se arată în articolul „Probleme actuale ale criticii literare”: *„Partidul i-a chemat întotdeauna pe scriitori și critici să lupte pe două fronturi: împotriva rămășițelor și influențelor estetismului și împotriva tendinței de desconsiderare a formei artistice”*.

Toate aceste principii fundamentale n-ar fi fost însă înfăptuite dacă n-ar fi existat conducerea literaturii de către partid, aceasta este concluzia vie, de o însemnătate primordială care se desprinde din istoria evoluției literaturii sovietice.

în „Organizația de partid și literatura de partid”, Lenin considerînd strigătele despre imposibilitatea dirijării fenomenului literar drept manifestări ale aceluiași spirit burghezo-anarhic, individualist, arăta că literatura *„trebuie să devină parte integrantă a muncii de partid social-democrate”*. Și nu este o întîmplare că tocmai principiul conducerii de către partid a literaturii și artei a provocat adevărate accese de isterie tuturor apărătorilor „libertății creatoare”, tuturor dușmanilor înrăiți ai Puterii Sovietice, cum produce și astăzi isteria dușmanilor poporului nostru.

Conducătorii Proletcultului încercînd să-și impună propria lor linie burgheză în problemele literaturii, căutau să apere teoria „independenței” față de partid și statul sovietic.

în scrisoarea CC. cu privire la Proletculturi se arăta că dacă în timpul lui Kerenski lupta pentru independență față de Ministerul învățămîntului era un lucru pozitiv, acum „independența” era un lucru contrarevoluționar, fiind „independență” față de Puterea Sovietică. în proiectul de rezoluție a CC. al P.C. (b) al U.R.S.S., „Despre cultura proletară” se spune: *„toate organizațiile Proletcultului, fără deosebire, sînt datoare să se considere cu totul ca organe auxiliare ale rețelei de instituții a Narkomprosului și să ducă la îndeplinire sub conducerea comună a Puterii Sovietice (în mod special a Narkomprosului) și a Partidului Comunist Rus, sarcinile sale ca o parte din sarcinile dictaturii proletariatului”*.

Dușmanii Puterii Sovietice sub forma a tot felul de grupuri troțkistobuhariniste au încercat să saboteze principiul conducerii artei de către partid, principiu leninist care a fost așezat de către Partid la baza dezvoltării artei și literaturii sovietice. Ca un răspuns dat cavalerilor „neutralității” artei, care și-au intetit activitatea în primii ani ai N.E.P.-ului, CC al P.C. (b) al U.R.S.S., în rezoluția intitulată: „Despre politica partidului în domeniul literaturii”, hotăra: *„Conducerea în domeniul literaturii aparține clasei muncitoare în totalitate, împreună cu toate resursele ei materiale și ideologice”*.

Luptînd pentru asigurarea conducerii literaturii și artei de către partid și stat, CC al P.C. (b) al U.R.S.S., se călăuzea în acelaș timp după teza exprimată în articolul lui Lenin „Organizația de partid și literatura de partid” cu privire la respectarea caracterului original al domeniului beletristic. N-a fost hotărîre sau rezoluție a CC care să nu atragă atenția împotriva rezolvării birocratice a acestei sarcini importante.

încă în primul document al partidului, scrisoarea cu privire la Proletcult, CC atrăgea atenția asupra necesității de a se asigura o libertate deplină dezvoltării înclinațiilor și talentelor individuale, cerînd ca în această chestiune *„să nu existe o tutelă meschină”*.

Partidul a dus o luptă hotărîtoare împotriva încercărilor unor elemente străine de a aplica în organizațiile literar-artistice metode dictatoriale și birocratice. Astfel, în perioada de refacere și reconstrucție grupurile literare „Kuznița”, „Na postu”, „Rapp” și altele, dîndu-se drept organizații de creație proletară, încercau să ocupe în literatură o poziție monopolistă, adoptînd o atitudine huliganică față de scriitorii așa numiți „tovarăși de drum”.

Partidul și presa de partid au supus unei critici violente spiritul de castă, de grup, opus intereselor generale ale literaturii sovietice. în Hotărîrea: „Despre politica partidului în domeniul literaturii”, se spunea: *„Partidul trebuie să se pronunțe pentru întrecerea liberă dintre diferitele grupări și curente în acest domeniu. Ori ce altă rezolvare, a problemei ar fi o pseudorezolvare cu caracter oficial, birocratic”*. în 1932, pentru a pune capăt

metodelor „administrative” ale conducerii R.A.P.P.-ului, Partidul a adoptat Hotărîrea: „Despre reorganizarea organizațiilor literare și artistice”.

Principiul conducerii de către partid rezidă din aceea că partidul exprimînd interesele și voința întregului popor este chemat să îndrume conștient, pe baza studierii legilor obiective toate sferele vieții sociale, inclusiv dezvoltarea artei. Tocmai datorită conducerii de către partid care trasa de fiecare dată sarcinile ce reveneau literaturii sovietice pentru o perioadă îndelungată, în conformitate cu condițiile istorice concrete, cu etapele de dezvoltare ale Statului Sovietic, tocmai datorită conducerii de către partid care a apărut cu intransigență puritatea ideologică a literaturii și justa aplicare în cadrul ei a hotărîrilor Comitetului Central, literatura și arta sovietică au devenit cea mai înaintată literatură și artă din lume.

Articolul: „Dezvoltarea literaturii în Republica Populară Romîna”, făcînd o trecere în revistă a istoriei noii noastre literaturi, conchidea: „*Faptul că marea majoritate a scriitorilor romîni, scriitori aparținînd tuturor generațiilor, membri și nemembri de partid, prin operele lor și activitatea lor obștească participă activ la grandioasa operă transformatoare, întreprinsă de partid în vederea dezvoltării economice și culturale a țării, construirii socialismului, asigurării păcii și apărării intereselor naționale ale Romîniei, constituie un succes de seamă al politicii partidului în domeniul culturii*”, demonstrînd astfel că tocmai principiul îndrumării literaturii de către partid constituie chezașa dezvoltării literaturii romîne pe drumul realismului socialist.

Au trecut 50 de ani de la apariția articolului de însemnătate istorică al lui V. I. Lenin: „Organizația de partid și literatura de partid”.

Nu odată dușmanii fățiși sau camuflați ai statului și literaturii sovietice au căutat să „revizuiască” principiile de bază enunțate de Lenin, nu odată adversarii ideologici ai marxismului au încercat să „îmbogățească” tezele esențiale formulate de Lenin, dar de fiecare dată s-a dovedit caracterul invincibil al învățaturii leniniste. Încît cea mai bună caracterizare a articolului lui Lenin, ar fi propriile sale cuvinte referitoare la teoria marxistă: „*Din această filozofie a marxismului, turnată dintr-o singură bucată de oșel, n-ai putea detașa nici un postulat fundamental, nici o parte esențială, fără a le abate de la adevărul obiectiv, fără a cădea în îmbrățișarea minciunilor burghezo-reacționare*”.

Cel de al doilea Congres al scriitorilor sovietici a adus o nouă confirmare strălucită a valorii mereu actuale a tezelor principale din „Organizația de partid și literatura de partid”.

Salutul adresat de Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice celui de al doilea Congres Unional al Scriitorilor Sovietici, constituie o călăuză pentru literaturii progresiști din toate țările. El concretizează principiile leniniste în lumina noilor sarcini ale dezvoltării artei și literaturii în condițiile construcției comunismului. Vorbînd despre forța și însemnătatea literaturii sovietice, despre marele ei rol în educarea omului nou și întărirea unității moral-politice a societății sovietice, în construirea comunismului și în lupta forțelor progresiste din întreaga lume pentru pace, C.C. al P.C.U.S. declară: „*Mincinoasei și fățarnicei lozinci burgheze a „independenței” literaturii față de societate, concepțiilor false ale „artei pentru artă”, scriitorii noștri le opun cu mîndrie înaltele lor poziții ideologice de slujire a intereselor oamenilor muncii, a intereselor poporului*”. Nu este o întîmplare că cei mai de frunte scriitori sovietici discutînd problemele literaturii realist-socialiste, n-au putut să nu se ocupe în cuvîntările lor de „principiul spiritului de partid, al conducerii literaturii de către partid”. „*Aspectul cel mai important al concepției noastre despre o literatură liberă*”, — a declarat Alexandr

Fadeev — *este că noi, scriitorii, atît membri de partid cit și fără de partid, recunoaștem în mod deschis rolul conducător al partidului comunist în toate domeniile vieții și în toate problemele literare. Spiritul de partid al literaturii sovietice nu este un fenomen excepțional, specific numai scriitorilor membri de partid și în general, unui număr restrîns. Aceasta este o particularitate istorică a literaturii noastre sovietice. Firește, noi avem dușmani, adversari ideologici. Se întîmplă ca scriitori buni să greșească în operele lor și să se îndepărteze de la spiritul de partid. Dar cînd vorbim de spiritul de partid al literaturii sovietice, avem în vedere faptul istoric că scriitorii sovietici, atît membri de partid, cît și fără de partid recunosc justetea ideilor partidului comunist și le susțin în operele lor și de aceea recunosc, firește, rolul conducător al partidului în problemele literaturii.*"

Iar Mihail Șolohov a rostit următoarele cuvinte mișcătoare: „*Dușmanii încludați de peste hotare spun despre noi, scriitorii sovietici, că scriem la porunca partidului. Lucrurile nu stau chiar așa: fiecare din noi scrie după cum îi poruncește inima lui, iar inimile noastre aparțin partidului și poporului nostru pe care-l slujim prin arta noastră*”. În zilele noastre nu există în întreaga lume un adevărat reprezentant al literaturii legate de popor, care să nu recunoască importanța armei vii cu care Lenin a înarmat noua literatură a noii epoci, în discursurile ținute la cel de al doilea Congres al scriitorilor sovietici, Louis Aragon, Jorge Amado, Pablo Neruda, — ca să dăm numai cîteva nume ilustre — au vorbit despre necesitatea de a se studia și aplica just principiile de bază ale realismului socialist, arătînd că tezele leniniste au intrat în patrimoniul culturii mondiale, că au devenit steagul glorios al tuturor forțelor culturale progresiste.

Au trecut 50 de ani de la apariția articolului lui Lenin: „Organizația de partid și literatura de partid”. Literatura visată de Lenin a fost realizată. A înflorit acea literatură liberă în rîndurile căreia se înrolează noi și noi forțe mîinate nu de interes personal, de carierism, ci de ideea socialismului și simpatia pentru cei care muncesc. A înflorit acea literatură liberă care nu servește unei eroine suprasătule nici „celor zece mii” din pătura de sus, ci milioanei și zecilor de milioane de muncitori, care alcătuiesc floarea țării, forța ei, viitorul- ei.

Scriitorii din epoca noastră, nu pot să nu încerce un sentiment de adîncă mîndrie la gîndul că ei poartă facla acelei literaturi prezise de Lenin. Dar în acelaș timp ei își dau seama și de înaltele sarcini istorice ce le'revin. Epoca noastră este cea mai înaintată epocă din istorie. Ea cere să aibă și cea mai. înaltă artă, care să lase în urmă cele mai bune modele ale creațiilor timpurilor trecute. Acest lucru nu va putea fi însă înfăptuit. fără a se respecta și păzi ca lumina ochilor principiile fundamentale, elaborate cu 50 de ani în urmă de Lenin, care au devenit lege obiectivă esențială a dezvoltării nelimitate, impetuoase a artei realist-socialiste.

V. R.

E A , REVOLUȚIA...

E

*p a, Revoluția, poate fi numai femeie.
atimi sălbatică-o leagă de-un Mîine-uriaz.
Simțul îi scapără. Fruntea de-apururi scînteie
și pe mișel îl urăște ca și pe laș.*

*Ea: nebunită de foame, mută ca greva.
Ea: un vulcan al mîniei cu greu stăpînit.
Ea: Marseilleza în marșuri, asaltul pe Neva.
Ea: ce noroade ridică; ea: jude cumplit.*

*Ea, pruncul vremii purtîndu-l prin veac de tăcere;
blind, ca sub inima mamei, de veacuri sperînd;
ea, care-l naște în chinuri, strigînd de durere;
ea, ce sub foc de mitralii îl leagă-n cînt;*

*Ea, Revoluția, poate fi numai femeie.
Ca o femeie își apără primul născut.
Brațul nu-i pregetă. Sabia dreaptă scînteie.
Ea zămislește o lume. Ea îi e scut.*

CRISTIAN SIRBU

LOCOMOTIVELE

ISTORIEI

In Europa și Asia, soarele e la prînz.

*Marea Revoluție Socialistă
din Octombrie,
Locomotiva istoriei,
a plecat din Rusia
cu zguduiri de cutremur de pămînt.*

*Uralul, Volga, Niprul și Dunărea
i-au oglindit chipul scrijelat de trăznete.*

*A înaintat pînă la Pekin,
Tirana,
Sofia,
București,
Budapesta,
Praga,
Varșovia,
Berlin.*

*Pajurele i-au străjuit înaintarea.
Munții de la Himalaia pînă la Mont-Blanc
S-au sculat în picioare s-o vadă.
De-atunci norii și-au scuturat pernele de fulgii zăpezii
de 38 de ori.*

*De-atunci munții și milioane de oameni sînt mai
înalți.*

*Privesc peste dealuri, spre Moscova.
Pajurele păzesc cerul cucerit.
Mecanicii locomotivei, pe tendere stau de veghe.*

Și in Europa și Asia, soarele e la prînz.

PETRE SOLOMON

CITINDCM PE LENIN

*Pe Lenin — omul, nu l-am apucat.
Tirziu de tot, l-am cunoscut din carte,
Din gândul viu, pe care l-a lăsat
Ca pe un semn al vieții fără moarte.*

*Pe Lenin îl citești mereu, mereu
Și nu îi dai de capăt niciodată.
Cu el, urcușul e frumos, dar greu,
Ca spre o culme largă și curată.*

*Imagini vechi, nu-s pe potriva lui —
Nici una să-l cuprindă nu-i în stare.
N-a fost un zeu (căci zei, au fost destui,
Dar oameni, prea puțini au fost sub soare).*

*A fost un om (din toți, cel mai uman —
Cum îl numise Gorki). Simți aceasta
Din lupta lui cu împăratul Ban,
Și din întreagă opera lui, vasta.*

*Pe valul Revoluției suit,
A-ntrezărit limanul omenirii
Și adevărul ei — și l-a rostit
Cu-adâncul glas al urii și-al iubirii.*

*Dușmanii lui, nenumărați, mărunți,
L-au încolțit, în ceață zgomotoasă,
Dar s-au izbit de pragul mării-i frunți
Și au căzut, ca paiul vechi sub coasă.*

*Puzderia de feluriți vrăjmași
Pe care i-a înfrînt, îți dă măsura
Acestui om: îți pare un uriaș,
Deși mărunță fostu-i-a făptura.*

*În urma lui, ca-n urma unui steag,
S-au strîns mulțimi ale oameni și noroade
Ce și-au gravat în inimi chipu-i drag
Și au urcat, cu el, pe baricade.*

*În fața lui se ridica un țar
Și-o boierime cruntă, ghîfuită.
Gemea în jugul multiseclar
Rusia „pravoslavnică”, prostiță.*

*El, făurind Partidul Bolșevic,
A ridicat mulțimile la luptă —
Si țarul s-a făcut deodată mic,
Și a căzut, strîns în hlamida-i ruptă.*

*Zmulgîndu-se din moarte, din război,
Corabia Rusiei răzvrătite
S-a îndreptat spre țărmul vremii noi,
De Marx, și-apoi de Lenin deslușite.*

*Cîrmaciul ager a condus-o-n larg
Și i-a deschis ne-asemuite spații.
Sub steagul roșu, prins de-al ei catarg,
Corabia i-a-nfrînt pe toți pirații.*

*Întîia oară-n lume, un popor
Și-a cucerit o Patrie firească
Și a deschis un geam spre viitor,
Ca omenirea-ntreagă să privească.*

*Citindu-l azi pe Lenin, înțelege
Cum de a fost aceasta cu puțință
Și cum, în largul omenirii-nlregi,
Ideea lui înseamnă: biruință!*

SERGHEI ESEIN

L E N I N
(fragmente)

*E țara-n clocot Indirjit.
Nu-i legea Incă-nscăunată.
Ca un potop nestăvilat
Azi libertatea-i revărsată.*

*îmi este dureros de greu
De-atîția ani, țărîm drag, Rusia,
Că n-a mai auzit cîmpia
Glas de cocoși ori de dulău.*

*Că liniștitul nostru trai
Pierdut-a vorbele tihnite.
Ca de vărsat sint răscolite
Pășuni, de urmele de cai.*

*Puternic geamăt si prăpăd,
Căruțe, tropot, sulii, pară.
Eu parcă dorm și-n somnu-mi văd,
Din față-nlături, dindărăt,
Cum pecenegii ne-nconjoară.
Nu-i vis. Privirea mea e trează
Și nu mi-i adormită pleoapa.
Văd regimente cum cutează
Scrutînd cîmpia, zarea, apa.
Gonesc. Războiul a-nceput?
Pe ceruri luna o fi lună,
Sau călărețul și-a pierdut,
Gonind, potcoava în furtună?
E totu-n neguri
Și-nțeleg,
Cînd săbii văd lucind în zare,
C-al țării mele plai întreg
E ros de-o cruntă dezbinare.*

*Rusie! —
Nume îndrăgit,*

SERGHEI ESENIN

*Sînt crengile de muguri pline.
Neliniștitul răzvrătit
De unde a venit la tine?
O, geniu aprig! Către el
Nu chipu-i statuar mă cheamă.
El nu se avînta-n, măcel
Pe-un cal cu fluturata coamă.
Și nici un cap n-a retezat.
Nu fugărea pe cîmp companii.
Prin crimă-nțelegea: vinat
De prepelițe și dihăni.*

*I-e dat azi lumii să cunoască
Eroii ce se-ascund sub mască,
Convenționali, pozînd frumoși
Și lustruiți cu periuța, —
Dar el cu droaia de rnucoși
Se da pe dimb cu săniuța.
Și n-avea păr pletos sau lins,
GU de femeie să sucească.
In fața-mi stă precum un sfînx
Cu-nfățișare omenească.*

*Chelia lui: ca o tîpsie.
Dintre modești cel mai modest,
Și simplu. Cită omenie
Adîncă-n fiecare gest.
Eu nu-nțeleg cu ce putere
A zguduit întregul glob.
Dar el l-a zguduit...
Durere,
Să piei din sufletul de rob!*

*In negura acelor ani
Ne cîrmuiau doar labe hide,
Pe glia triștilor țărani
Domnea imperialul gîde.*

*în veac de chef ai petrecut
Țarism, sinistru temnicer!*

*Aristocratul și-a vîndut
Puterea, marelui bancher.
Norodul l-astepta gemînd
Pe el.*

Și el veni la noi!

*El cu puternicu-i cuvînt
Ne-a dus către izvoare noi.
Și-a zis: „Zdrobiți al lumii chin
Și fiți stăpîni, voi, muncitori.
Puterea vi-e-n Soviet — deplin.*

Nu-s alte drumuri către zori".

*Și unde ochii lui ne-au dus
Am mers și vinturi am supus.
Căci el vedea în viitor
Eliberarea tuturor.*

1924

în românește de Victor Tulbure

STEPAN SCIPACIOV

MAREA

ANIVERSARE

i

*Peste oraş, parcă ieri
Ale Balticii vinturi suflură,
Ieri parcă sparse tăceri
Salva „Aurorei”, in ţară.
Şi-n veac nici o umbră nu stinse
Luminile nopţii-n oraş.
Ploua şi ninge. Şi, prelinse,
Cădeau picături pe blindaj.
Palatul de lamă, cu sete,
De plumbi fu zdrelit, sfişiat.
Şi-un abur de pulbere stete
Pe luciul parchet din palat.
Ruguri lingeau bezna-adîncă,
încinse în roşii văpăi,
Cînd la Smolnii cu patimă încă,
Berete zburau prin odăi.
Şi-un tunet de-ovaţii purcese
Ca stîncă din munte căzînd
Şi Lenin clipa alese,
Mîna în veacuri nălîind.
Spre zori se rotise pămîntul,
Şi poate de-atunci a văzut
Prin zarea de purpuri, avîntul
Din cincinale crescut.*

II

*Slăvesc astăzi tunetul, dară,
Al zilelor celora mari,
Aurul ancorei — pară
Pe panglici de marinari.
A Balticei briză sărată,
Puterea sovietică-a mea,
Şi era de zori luminată
Ce-atunci în Octombre-ncepea\
Slăvesc aşijderi partidul —
Ne-nfricoşat făclier,
Şi-al cincinalelor noastre*

*Frumoase — profilul sever;
Cîmpii ce se-ntind pînă-n zare,
Puterea recoltei slăvesc,
Și steagul Kremlinului, care
Lumină-i pe-ntins pămîntesc.*

*Slăvesc albina pe floare
Și-a primăverilor vieți
Și apele Dunării-n soare
De-albastre, sclipind, tinereți.
Drumurilor noastre-aduc slavă
Istoriei, marelui crez.
Slăvesc puternica lavă
A poporului liber chinez.
La Smolnii au deschis, în ovații
Lenin și Stalin, ăst drum...
Slăvesc muncitorii, soldații
Și brizele baltice-acum,
Puterea Sovietică — scut,
Și era ce-atunci în Octombrie
Cu zorile-odaf a-nceput.*

în românește de Victor Kernbach

C I N T A R E

*Orînduiri venit-au și s-au dus,
dar comunismu-i fără de apus.*

*Rigi și-mpărați, ca vremea, s-au schimbat,
la noi, pe veci, poporu-i împărat.*

*Se pierde omul cum se pierde fumul,
dar e drumeț ce luminează drumul, —*

*El lasă grîu și-oțel, în urma lui,
și cintec și uraniu și statui.*

*Și toate astea prin partid le știe, —
partidul e, ca-n basme, apa-vie.*

*Unește simțăminte și idei, —
pe unde trece naște prometei.*

*Disprețuind și lauri și trufia
el ne-a obișnuit cu veșnicia.*

COMUNISTUL

*În măreția simplității tale
și în puterea ta de uriaș, —
tu fost neînsemnat și nevoiaș
țara ne-o pui- la cale.*

*Iți place viața, floarea cu parfüm,
fata frumoasă, tremurul de-aripă.
Bei vin și tu și sorbi setos din pipă
același bun tutun.*

CINTECE PENTRU PARTID

*Cu mulți te-asemeni la îmbrăcăminte
și glasul tău e glas de muritor,—
'numai că vezi prin vremuri înainte,
mai mult în viitor.*

*Numai că inima ți-i tare mare
și gândul îți e gând de înțelept.
Știi tare bine, nu că ți se pare
care e drumul drept.*

*Tu Ungă un copil dacă te-arați,
il lai în braț și fruntea ți-i senină.
Tu simți că viitoru-l ții în braț
și ții în braț lumină.*

CÎNTEC DESPRE ERCINTB

*Sînt și frunți ce-s sălcii plîngătoare,
Ce-și 'apleacă-n veci povara grea.
Floarea soarelui e fruntea mea,
își rotește floarea după soare.*

*E frumos să mergi cu fruntea-n vînt
Și în viscol aspru și-n furtună
Și-i urît să căști, nătîng, la lună
Și-apoi să-ți pleci fruntea la pămînt.*

*E frumos să mori cu fruntea sus,
Mîndru c-ai făcut ceva-n viață.
Fruntea pare-atunci că e măreață,
Că un nimb de flacără și-a pus.*

*Sînt și frunți ce-s sălcii plîngătoare
Ce-si'apleacă-n veci povara grea.
Floarea soarelui e fruntea mea,
își rotește floarea după soare.*

CHIROMA NȚIE

*După-amiaza proaspătă mă mină
spre un parc gălăgios și lung.
Ci în față îmi răsare-un prunc
Cu o floare roșie în mină.*

*— Haide, micule, dă-mi palma-ți vie
că sînt meșter la chiromanție.*

*Scrie-n palma ta, cu raze fine
că vei fi un mare om cîndva.
Pacea astăzi este Zîna ta,
zodiacul păcii e cu tine.*

AL. ANDRIȚOIU

*Haide, să citesc In palma, ta
cum te cheamă-o purpurie stea.*

*Liniile palmei mă împiedic'
a vedea și-al meseriei fel.
Poate vei fi sculptor în oțel
sau matroz, sau cîntăreț, sau medic.*

*Semnul palmei nu e deslușit,
dar vei fi, desigur, fericit!*

*Uite, scrie-n palmă ca în carte
că odată, într-un an bisect,
vei avea un fiu. Un arhitect?
călător către planeta Morte?*

*Și căldura cînd va da asediu
te vei duce-n Marte, în concediu.*

*Ce frumos destin ți se înscrie
într-al palmei mic și viu ghioc.
Palma ți-i simbol de măreție
și de viitor și de noroc.*

*O, chiromanția asta eu
celor mici aș vrea s-o zic mereu!*

INC A NDESCENȚA

*Citeam din carte cu luare-aminte
In vremea-n care mă știam student,
C-a fost fierbinte globul înainte,
Că globul nostru-a fost incandescent.*

*întind, în vis, spre-acele vremuri punte,
și văd pămîntul nostru-un soare mic
din care alte terre mai mărunte,
se încălzeau, în mersul lor, un pic.*

*Da. S-a răcit pămîntul, cum se știe —
însă, răcindu-se, viață-a prins, —
și-a prins mereu mai multă bogăție.
Mai bine fie-așa decît încins.*

*Și totuși eu poftesc să se încingă!
Incandescent să fie iarăși! Vreau
Ca pe întregul nostru glob să ningă
Lumina ce fișnește din nucleu.*

CINTECE PENTRU PARTID

*Păienjeniș de becuri să se iste.
Meridiane dese de lumini, —
Nou soare-n jurul soarelui să miște
cu tinere găтели de nuntă plini.*

*Locuitori străini, de pe planete, —
mirați să ne privească din țării
și să aștepte marile rachete
care ne-or duce-n alte galaxii.*

*încingă-se de fericire globul —
nu de înalte flăcări de război!
Sub noua lui incandescență robul
să fie liber tot așa ca noi.*

*E-o ardere întreaga noastră viață, —
o ardere folositoare, —știu!
Cu soarele să sleie față-n față
vreau globul nostru mâine,—auriu!*

I A O N U N T Ă

*Te măriți și flori de lămîiță
Îți vor rîde, proaspete, în- păr!
Și la nuntă va fi vin de viță
iar in vin căta-vom adevăr.*

*Vom gusta colaci ca-obrazuri albe,
dropii și viței de zece luni.
Dar, mireaso, ca pe niște salbe
amintirile va să le-aduni.*

*Și în jocuri răsucind călcîiul
poate ți-o fi dat de amintit, —
cum că eu te-am sărutat înliiul
sub un prun mărunt și înflorit.*

*Fața mea-i gălbuie ca lămîia
și cînd mă privești, desigur, știi,
cum că tu m-ai părăsit înțîia,
sub un prun cu frunze tutunii.*

*Nu-i nimic. Fii numai fericită, —
și în casă tot ce vrei să ai —
porc tăiat și vin gustos și pită, —
să trăiești ca-n Canaan sau rai!*

*Fie-ți casa casă părintească
sofului curată să-i rămîi,
iar copilul tău să te cinstească
precum eu, iubitul tău dinții.*

AL. ANDRIȚOIU

CU MUNȚII FA ȚĂ-N FA ȚA

*Să stai cu munții față-n față,
flămînd de slavă și viață.*

*Să stai la poalele aceste
și visele să-ți pară creste,
iar cugetarea — pajeră
zburînd, prin slavă, ageră.*

*Zvîcnesc idei sub bolta frunții:
Așa-s și vremile ca munții, —
suim mereu și niciodată
nu ni-i nălțimea-ndestulată.*

*Pe pajiști poposim o clipă
și îmbucăm ceva, în pripă,
bem apă rece din izvor
și iar urcăm, urcăm de zor.*

*Și poate undeva, pe-o pantă,
cărarea ne-o lăsăm vacantă, —
cărarea-i lungă, scurt ni-i traiul
și n-am atins ca mîna raiul.*

*Dar noi cădem cu mîna-ntinsă
spre culmea încă neatinsă, —
și facem semn cu mîna noastră
spre culmea naltă și albastră.*

*Urmașii ce din urmă vin
pe-același drum frumos, alpin,
văd semnul mîinii, nu se-ncurcă,
ci urcă, mai departe, urcă.*

*Pe vîrful cel cu dor și drag
urmașii or să-nfigă steag.
Cine-o fi primul nu se știe, —
pe-atunci noi vom dormi în glie.*

*Din noi vor crește — cit se pare,
flori cu miresme-amețitoare
și brazi cu umbră și cu ace.
Noi vom gusta eterna pace.*

*Dar sus, pe creasta fulgerată,
urmașii or să steie roată,
cu șapca-n mîini, descoperiți
și triști — deși prea mulțumiți.*

CINTECE PENTRU PARTID

*Ei, pentru noi, pe creasta mare
or să înceapă o cântare,
cântare roșie, fierbinte,
întru aducere aminte.*

*O! cit e clipa de semeață,
când stai cu munții față-n față.*

PARTIDUL, CE-I?

lui Matei

— *Partidul, ce-i? — mă-ntreabă pustiu".*
Partidul, ce-i? Răspunde-mi, tală!
— *E tot! Să-ți spun mai mult eu nu știu.*
— *Dar cine-mi dete roșia cravată*
Din flamura lui Lenin — o bucată?

Și cine, tată, -n mina ta ți-a pus
O pană ca oțelul cel mai tare,
Să biciui pe-amiralii ce-au apus —
în rapsodia mărilor, cîntare,
în care suferințele ți-ai spus?

Și cine, tată, ți-a dat ochi să vezi,
Urechi să-auzi, și minte să-nțelegi,
Și inimă să simți, braț să veghezi —
Cu robii robilor, iobași goniți de regi,
Cu ei prin port să lupți și să visezi?

Și cine, tată, știe să îndrume
Popoarele de pe întregul glob,
Să lupte pentru libertate-anume,
Să nu mai zacă-n temniți nici un rob,
Și pacea să domnească peste lume?

Partidu-i tot! Așa-i! E ca un soare
Născut în focul luptei, din popor!
Noi, fiii clasei noastre muncitoare,
Ca razele-i din nimbu-i orbitor
Lumini trimitem lumii viitoare!...

1955

B A L A D A

SECRETARULUI*)

Zice Artimon: „Noroc!”
Și-i răspund țărării:
„Deie dumnezeu noroc!”,
Lung mînînd plăvanii__

Zice Artimon: „Măi, frați
Bine-ar fi să fie
Să subscrieți și să-mi dați
Știți voi ce hîrtie!

C-am rămas in drum, de ani,
Doar la jumătate,
Arză-i focul, bogătani,
Bate-i, doamne, bate!”

Oamenii își șterg ușor
Fruntea de broboane:
•— Tot nevestele nu vor,
Frate Artimoane!

Și cum vin așa din cîmp,
Povestesc întruna,
Pînă cînd de după dîmb
Urcă-n slavă luna...

Artimon e ca și ei
Cînd răstoarnă glia —
Doar sub anii triști și grei
I-a trecut pruncia...

*) Din ciclul „Cîntecele pămîntului natal”

ION BRAD

*Artimon e tot plugar,
Răsucind țigara
Cu tutunul din șerpar,
Ori culcînd secara.*

*Zic săracii: — Tu ai fost
La-mpărșit pogoane!
Să trăiești că ești de-al nost,
Frate Artimoane!*

*Numai bogătanii nu-l
Pot cedeanaainte:
— Cine, mă, ți-i cam destul,
Noi te ținem minte!*

*Dimineața pe hotar
Ei zărescu-l primii:
—Uite-l, of, pe secretar,
Tartorul mulțimii!*

*Zice Artimon: — O știu,
Vorba nu vi-i nouă!
Cit trăiesc și cit sînt viu,
Tartor numai vouă!*

*Și de-i vint, ori ploi de sînt,
Fulgeră ori tună,
Cîinii de s-aud lătrînd
Mînioși pe lună,*

*Artimon, neînfricat,
Curajos cit zece,
Ca un om adevărat
Flueră și trece...*

MUNTELE

Chiar privirea zării trece și se pierde
Cînd « vede trupul printre șir de munți
Ursului de piatră cel cu blană verde
Peste care umblă urșii mai mărunți.

*Dar de la o vreme îl împung minerii
Spre a da tributul evului cel nou:
Ursul cel de piatră, șade de milenii
Hibemînd cu trupul plin peste platou.*

NECAZ

*A plecat minerul
înspre casa lui.
Stelele coboară,
Scările genunii.
Naptea bate fierul
Boitei albastrui,
Stele mici de pară
Rid în jurul lunii.*

*Tînăr e flăcăul;
Suferă acum
Penl-o fată brună
Ce nu-l bagă-n samă.
Cum privește hăul
înciudat în drum,
Ar dori să pună
Luna sub pichamăr!*

ȘOSEAUA

T • • ¹

*J rec camioane man cu minereu;
Șoseaua-n fața lor pornind din mină
Se răsucește peste dîmburi greu
Ca o enormă rază de lumină.
Șoferul tînăr minuiie tăcut
„Un bulgăr să nu pierd” și gropi ferește
Căci pentru orice minereu pierdii
îl scutură șoseaua părintește/*

SERILE IN RODNA

*Seri frumoase, nu v-am cunoscut.
Frumusețea voastră pentru mane
IV-a fost bogăție de ciorchine
Ci un bob mărunt și prea trecut..*

*Seri frumoase fără-asemanare
Seri de vară, calde ca un trup,
Seri cu plete roșii ce se rup
Singerînd dinlr-un apus de soare,*

*Vă cunosc acurna doar cînd, iată
Draga mi-o-nvăliți în vâl tăcut,
Cînd lîrziu de fiecare dată
Mute stați la fiecă sărut.*

*Tremurați sub vînt ca firul strunii
Și pe bolta de aramă grea
Voi în cinstea ei și-n cinstea mea
înălțați băîrînul smeu al lunii.*

*Seri tăcute, seri fără cuvînl
Martore iubirii fiecărui,
Seară liniștită ce le dărui
Marilor iubiri-de pe pămînt,*

*Cu alitea flăcări mari și vii
Ce în tine doar lamina lasă
Seară, tu ar trebui să fii
Decît ziua mult mai luminoasă!*

HORIA

Dramă în 4 acte, 12 tablouri

PERSONAJELE:

HORIA	ÎMPĂRATUL IOSIF AL II-LEA
CLOȘCA	CONTELE IANKOVITZ
CRISAN	CONTELE CSISZAR-
DAVID MARIAN	SECRETARUL
GHEORGHE MARCUL	PEDAGOGUL
IACOB TODEA	SPÂNUL INTZE*.
CIMPOIESUL	CONTELE BALIA
IONUT	PICTORUL
UNOCHI	GORNICUL UIBARIU
VIZITIUL	GLIGORE NICULA
ION TODEA	CALFA
BĂIESUL	MARIA PAVEN
POTCOVARUL	FLOAREA
NEGUSTORUL	MARINA
FEMEIA POTCOVARULUI	VĂDUVA

Țărani, ostași, nobili, toboșari, slujbași, iurgoveți

ACTUL I

TABLOUL I

Crîngul Feregeiului cu casa lui Horia. De jur împrejur crestele munților și cerul, ho dimineață de toamnă târzie. Înaintea casei câteva grupuri de bătrâni și mai tineri. Un bătrîn, Iacob Todea, îl ajută pe Ionut să păsărească. O bătrina toarce cmepe. Lingă, ea o femeie mai tânără și două copile. David Marian și cei trei feciori ai lui stau mai de o parte. La fel și Ion Todea, fiul lui Iacob. Cu puțin înainte de ridicarea cortinei, se aude la cimpoi o doină veche din bătrâni apoi glasul cimpoișului.

CIMPOIESUL: „Bate vîntul, bate vîntul,
Bate vîntul, arde crîngul,

. . . . t ^ ^ , : : ' ' m : : " > " > " : : " ' ' - (" însoțește cu cimpoiul).

J.ODLA: *(Saltă capul, supărat)* Ori alta nu știi!

CIMPOIESUL: *(fără alt răspuns, pornește)*

„Nu am pine, nu am sare

Toate le-o dus darea-mare" *(se oprește, cu un rîs sfios)*. Eu spun să plec cu unchiașul, să mă scoată înaintea mai marilor împărăției care se află acolo. Numai odată să le cînt și-or înțelege tot. ' ' '

- ION TODEA: *(Cu amar)* Și cum se ucid oamenii ca pe-o nimica, și asta or înțelege! *(Cu toții privesc spre fund unde prin dreapta urcă pe cărare un șir de oameni cu saci grei pe spinare. Trec unul după celălalt ca niște vite de povară și dispar prin stingă asemenea unor umbre. Panduri înarmați îi îndeamnă cu harapnicele pe cei rămași în urmă).*
- IAGOB TODEA: Iobagii domnilor Ribiți. Duc sarea la târgul din Scărișoara și taie muntele pe la noi. *(Unul din șir cade istovit. Biciul cu plumb al pandurului îl ridică de îndată, dar acesta recade iar. O altă ploaie de bice îl ridică definitiv. Iacob Todea îlreține pe feciorul său).* Ia-nstai, Ioane, aici.
- DAVID MARIAN: *(Feciorilor săi care s-au sculat ca unul să treacă împotriva pandurului).* Na, lăsați că pînă la Scărișoara îi vreme să-i tot întîlnim. *(Cei de față n-au scos o vorbă).*
- CIMPOIESUL: *(Din senin).* Aud c-a fost spus un om la târgul din Abrud, că în țara Prușilor țăranul lucrează pe seama domnilor numai patru zile, iar trei zile-s ale lui, numai pentru casa lui.
- IACOB TODEA: *(Lui Ionuț).* Da ce-o fi cu taică-tu că nu mai vine? *(în aceeași clipă se aude din vale un glas: „A-io-io-io” \) Uite c-a venit! (Printre cei de față se produce parcă o mișcare. Din vale s-aude mai de aproape: -„A-io-io-io-io-io!”)*
- DAVID MARIAN: *(S-a ridicat, feciorilor săi).* Nâ, c-o să vedem și noi ce fel de om îi.
- IONUȚ: Nu-i tata. Tata cînd dă glas... *(rîzînd)* Cînd dă tata glas, se oprește și vîntul să-l asculte, *(trece înspre creastă. A-ooo, a-ooo\ Aooo-io-io\ Revine.)* E vărul meu Grigore al lui Nicula, *(oamenii își reiau locurile).*
- CIMPOIESUL: *(Cu un glas-nefiresc).*

„Zi, mai zi, zi, mai zi
Cine a zis dintîi doina
Arsă i-a fost inima
Arsă i-a fost inima" *(se însoțește cu cimpoiul).*

- DAVID MARIAN: *(Cimpoieșului)* Tot a plînset spui, a plînset și a jale. *(pauză).* Gîndesc că-i mai fi știind și altfel de cîntece. *(pauză)* Ori de cîntecul lui Pinteai ai auzit? Gligore Pinteai de s-a ridicat împotriva lobonților... *(se întoarce către cei trei feciori ai săi și cu, o gravitate în glas pornește).*
- „Frunzuliță ruptă-n vînt
Multe-au fost și multe sînt".
- CIMPOIESUL: Taci! Oprește! Taci! *(a venii pînă la David Marian)* Te joci, omule, cu viața. Se aude jos.
- ION TODEA: D-apoi las-să se mai audă.
- IACOB TODEA.: *(Se apropie de David Marian)* Da 'mnevoastră nu sînteți de p-aici... *(pauză)* Uite așa bat oamenii drumurile. Dar tot pentru, unchiaș ați venit.
- DAVID MARIAN: Nu știu de-i unchiaș ori om în putere. Noi dac-am auzit că-i om al dreptății, pentru dreptate am venit. De aceea. *(După o pauză, cu sfială)* Da' de felușag, cum îi? Tare?
- IACOB TODEA: Tare. *(pauză)* Om ca și noi, dar firea îl desparte. Altcum iobag, fără numai sufletul din el și mina dată la cioplit. Dac-ai fost prin Tăzeri, apoi toată cioplitura bisericii e-a Iui.
- DAVID MARIAN: Am fost noi prin multe locuri, dar pe unde spui dumneata, n-am fost.

GLÎGORE NICULA: *(care urease de după casă și-și face de lucru pe Ungă Ionul)* Dînșii toți pentru taică-tu. Vasăzică pleacă iar. *(brusc)* Ori e adevărat de taică-tu că vorbește chiar cu împăratul? Da, asta-i că patere tot nu are, fiindcă vezi... *(nu mai poate răbda)* A urcat gornicul spânului din Cîmpeni cu pandurii s-o ridice pe Floarea. Mumă-sa nu e în putere să-mplinească partea de cînepă și nici femeie în loc n-a pus. Nu li-i atîta de cînepă, cît de alta... *(rinjește)* Mi-ai luat-o tu mie, dar uite că nici pe a ta n-a fost să fie... Decît ce-or lăsa rămas el spânul și solgobirăul și gornicii și pandurii. Ha, ha, ha! *(n-a apucat să termine că Ionul cu un: „Plinea și luminarea cui le-a odihniți”, l-a zvirilit la pămînl).*

GLIGORE NICULA: *(după ce se ridică și ca și cum nu s-ar fi întîmp lat nimic)* Bine vere, și-ți mulțumesc de vorbă bună. *(cînd să iasă dă cu ochii de Floarea care urcă înebunită).* Aha! la uite și porumbița ce-i bate inima, *(la, tăcerea celor de față se întoarce înspre Ionuț).* încă odată vere, îți mulțumesc de bună ospetie și vorbă aleasă. *(Co-boară în grabă).*

FLOAREA: Ionuț!

IONUȚ: *(ocrotitor)* Știu, Floare, știu.

FLOAREA: Ascunde-mă, ascunde-mă! S-au luat după mine. Or să m-ajungă. *(izbucnește în plîsete și este înconjurată de grupul femeilor care încearcă s-o liniștească).*

IACOB TODEA: *(izbește deodată cu barda în buluc)* Of, doamne, oof!

DAVID MARIAN: Ai săcurea în mîină și oftezi! Ehei, oameni, oameni! *(se reasează).*

IACOB TODEA: *(Vrea să-i răspundă dar îl vede pe fiu-său care trece Ungă feciorii lui David Marian)* Stai aici Ioane, într-un Ioc. Ce treabă ai cu 'mnealor? *(apoi, zărindu-l pe Floria, care apăruse după casă fără să-l fi simțit careva)* Na, c-a venit! *(Toți s-au întors înspre Iloria. Odată cu acesta, a intrat și-un țaran bătrîn cu barbă și plete)* Pe unde-ai urcat, că nu te-am simțit niciunul. *(Mișcare între cei de față).*

HORIA: *(se apropie, cu simplitate)* M-ați așteptat. Am stat multă vreme la Remeți. Doar or trimete pe careva. *(Caută cu ochii împrejur)* Din. Cărpeniș n-o venit nimeni?

IACOB TODEA: Nimeni! Te gîndești la Cloșcuț. N-a venit.

HORIA: Mda, n-a venit.

CIMPOIESUL: I-a trimes vorbă șpanul Intze să stea locului; altcum îl scoate din băile de aur și din toată averea.

DAVID MARIAN: *(Cimpoiesului)* Șpanul Intze spui? *(lui Horia)* Dă-ni-l nouă în seamă, trăznetul și pucioasa lui de cîne! Dă-ni-l în seamă și-i scurtăm capul.

HORIA: La Vaduri, din cinci case de oameni au fost ridicați bărbații și duși în fiare la Galda. Asta fiindcă s-a găsit mort gornicul cu capul crăpat. *(lui David Marian, subliniat)* Așa cămaibine-i să taci. *(Arătînd spre baltag)* Și poate te-oi hotărî să ștergi muchia baltagului.

DAVID MARIAN: *(tresare, apucă baltagul, apoi privindu-l lung pe Horia)* Na, că bine zici. Și oamenii i-au ridicat pe drumul Galdei? Mare-i paza?

HORIA: Da'ce gîndești să faci?

DAVID MARIAN: Păi, ce trebuie. Da'asta mai încolo, *(pauză).* Uite, eu și cu feciorii ăștia ai mei umblăm după domnia ta. Că noi, vezi, mîină avem și s-ar mai găsi și cosași ori chiar haramini, dar capul cine să ne fie, ne lipsește. Acuma, spun oamenii că umbli să pleci

la împăratul la Viana. Da' după cîte vorbe umblă, ai mai fost și ți-a vorbit și omenește; numai că la atîta a rămas tot drumul. La ce să mai pleci? Corb la corb nu-și scoate ochii și împotriva domnilor, nu împăratul l-o ajuta pe țăran.

CIMPOIESUL: (*sare*) Nu huli! Ție-I Dumnezeu în viață, că numai la el ni-i nădejdea.

DAVID MARIAN: (*reia*) Ba cit mi-i suflarea spun și am să spun că împotriva domnilor și a deregătorilor nu împăratul l-o ajuta pe țăran (*lui Horia direct*). Treci de partea noastră, a haraminilor. Trage-te cu noi în păduri și de acolo ca lupii să ne aruncăm pe cîte unul și să-l pedepsim. Să plătim sîngele cu sînge și moartea cu moarte.

-HORIA: Zmulgi o buruiană și te-năbușe alte o mie.

DAVID MARIAN: (*băieților*) Haidam. (*saltă straița*) Noi sîntem de pe muntele Giurguța, din neamul Mărienilor, altă plămadă de oameni. Și cine a dat să-mi bea sîngele, i-lbeauși eu. (*oamenilor*) Stați și vă uitați la mine. Da' voi acasă îți fi avînd femeie, copii mici, nurori, dar eu fără aști feciori ai mei nici un suflet nu mi-a rămas și nici casa. Pentru că o pruncă a mea rmai mare, cît am fost noi bărbații duși la o cărătură, a scos din Arieș o băncioară de pește să-i sature pe cei mici. De atîta lucru ne-au cuprins casa cu foc din toate locurile odată și mi i-a ars pe toți de vii. Asta din judecata și porunca dumnealui contelui Csiszar. (*trece înspre Horia*) Pînă s-o întoarce contele Csiszar din Viana unde e plecat, ne-am zis că au mai rămas destule capete de domn să le scurtăm și ne-am făcut socoteala că domnia ta îi știi pe fiecare după cînosia lor. Ei, vii de partea noastră? Spune!

HORIA: Nu!

DAVID MARIAN: îți spui că ești om al dreptății. Ori nu pentru dreptate te chem. eu!

HORIA: Nu-i vorba pentru unul, pentru doi... Mă chemi pentru dreptatea casei tale și eu pornesc s-aduc dreptate pentru toată țara.

DAVID MARIAN: (*după ce-l privește lung*) Mde! (*feciorilor*) Haidam, măi. Aud că printre Crișeni sînt oameni hotărîți. Să-i cercăm, și po ei. (*Face cîțiva pași dar revine spre Horia. Acesta a trecut după un copac de care și-a rezemat fruntea. La cîțiva pași unul de celălalt, că nu-i mai poate auzi nimeni altul*) Simțesc că te-am supărat și nu ani voit asta. (*pauză*) Înaintea domniei tale ce sînt eu clecît un prost și un neștiutor, (*altă pauză*) Eu calc în sîngele alor mei pînă la glezne și nu mai pot; iar domnia ta de atîtea lacrimi și sînge ele țăran poate că ți se-năbușe și răsufierea, așa ți-a trecut deasupra umerilor și o vorbă n-ai scos. Și nici de plîns, n-ai plîns.

HORIA: Nu ne-ngăduie vremea vorbe și nici pîînsete.

DAVID MARIAN: Ooh! Văzduhul și-nchinarea voastră, clinilor, domnilor, ce-am să vă mai sparg! (*se apropie de Horia, prietenos*) De la moșul dumitale, care ți-a fost spînzurat, de atunci îi urăști?

HORIA: Și mai dinainte.

DAVID MARIAN: îți urăști cu ură de moarte, văz asta; atunci ce mai cauți la-mpăratul?

HORIA: (*îl privește în ochi. Pauză*) Și dînsul e bucuros să le mai taie clin ghiare.

DAVID MARIAN: Așa! Na, d-apoi cînd? Ori cînd o cînta știuca în baltă!

HORIA: Potrivește dumneata să mă cauți de-acuma într-un an și-i auzi cîntînd si știuca-n baltă.

DAVID MARIAN: 'Nu știu s-aștept.

HORIA: Apoi puține ai de plătit dacă nu știi s-aștepți.

DAVID MARIAN: Nu pot, nu. Domnia ta Horia, îs ani de când nici casa nu ți-i casă, nici somnul într-un loc și nici mîncarea-ntinsă. Din atîtea te-a lăsat și femeia și n-ai luat seama. Ai ars cum arde gorunul trăznit și-ai rămas cărbune tare. Ce ți-e s-aștepți încă o zi, înc-o lună, sau chiar un an de zile? Dară eu! Eu mai simt înmîini cenușa femeii și-a nurorilor și-a pruncilor mei și nu știu s-aștept. Cauți dreptate la-mpăratul cum ar fi să chemi în judecată lupul, și lupul te judecă. Nu! Meri pe drumul domniei tale, iară noi pe-al nostru om merge, *(trece înspre feciorii săi, de acolo)* Cînd îi fi în nevoie, dă semn prin oameni și David Marian de pe muntele Giurguța, împreună cu cei trei feciori ai lui haramii, Toader, Ștefan și Marcu, de oriunde s-or afla, or ști să-ți vie alături. Cu bine. Cu bine măi oameni buni și s-auzim de bine. *(au ieșit)*.

ION TODEA: *(care pînă atunci vorbise cu multă însuflețire feciorilor lui David, Marian, se întoarce către lată-său)* Tată, eu am plecat. Am plecat cu dumnealor, *(a prins mîna lui tată-său și a sărutat-o, apoi fuge în grabă după Mărieni)*.

IACOB TODEA: *(fuge după Ion)* Ioane! Ioane! *(a ieșit și el. După Todea au mai trecut și alții din cei de față)*.

HORIA: *(i-a petrecut cu ochii, apoi sieși)*. A plecat, *(pauză)* N-a mai urcat nici Cloșcuț. E greu s-aștepți cînd nu simți nici o ușurare. *(Cu fruntea rezemată de copac)* Sărac și prigonit, fără alt gînd decît s-ajungem a curmanedreptateașibatjocura, stau înaintea ta, doamne, și-ți cer să-mi dai putere. Dă-mi tăria să mai pot aștepta și să nu slobozesc zăgazurile mîniei ca să-nec și ce bruma am clădit de atîta vreme! Dă-mi tăria ca ostenit de drumuri să mai fac și ăst din urmă drum și să știu să tac pînă s-or strînge satele una. *(pauză)* Repede ca și mersul de șarpe li-i judecata domnilor. Iar judecata țaranului îi grea ca munții ceștia de piatră. *(Altă pauză)* Dar și cînd s-or porni munții ceștia de piatră! *(înveselit de acest gînd, scoale un chiot puternic. Cei de față au tresărit)*.

IACOB TODEA: *(care s-a reîntors fără de fecior, repetînd celor care-l inconjurau)* S-a clus, s-a dus. S-a dus și m-a lăsat.

HORIA: *(saltă straița de piele apoi trece înspre oameni)* Oameni buni, eu vă las cu bine. Și vă spun că împăratul știe greul nostru și nu-i are la inimă pe domni. Și-apoi, doară nu-i cerem ce nu vrea și el. Să le mai taie din ghiare domnilor, că prea-s lupi apucători și fără de-ndurare.

CIMPOIESUL: Acuma, numai drăguțul de-mpărat dacă s-o mai milui de noi.

HORIA: Na, apoi la cîșlegile Crăciunului numai ce-oți auzi glas din vale că ne-am întors, *(privește în jur.)* Da' unde mi-i feciorașul? Ionuț! Măi Ionuț, măi! *(Ionuț vine din grupul femeilor din carese desprinde și Floarea)* Acum înțeleg de ce te-ai ținut de-o parte. Că mîndră copilă ți-ai ales. Ori e Floarea, nu? Veniți la tata, măi copii.

IONUȚ: *(nu mai poale)* Ajută-ne tăicuță, ajută-ne! Mă tem pentru viața ei. A trimes șpanul din Cîmpeni oameni s-o ridice, că bătrîna ei n-a împlinit cînepă cît se cuvine. Dar nu-i de asta. învață-mă, tăicuță, ajută-mă, dă-mi un sfat.

HORIA: Da' ce sfat să-ți dau eu băiete, ce sfat? *(cu mare tristețe)* Ori cine sîntem noi în scaunul cesta al Arieșului decît niște iobagi sărmani și purtători de jug?

FEMEIA TÎNĂRĂ: *(lui Ionuț)* S-o iei de femeie și nu mai răspunde ea pentru mine-sa.

CIMPOIESUL: Fără învoirea și înscrisul domnului șpan? *(lui Ionuț)* Și el șpanul nu-ți dă înscrisul să-i plătești de zece ori atîția florinți cîți îi în obicei, *(tăcere grea)*.

IACOB TODEA: Vezi că hîrtie cu pecetea domnului șpan, s-o mai găsi, că am scos eu una pentru Ion al meu. *(oamenilor, cu lacrimi înglas)* Pe drumul pe care s-a pornit el acum, nu-i mai face trebuință nici un înscris de însurătoare. *(Scoate o hirtie din tașcă și i-o întinde lui Horia)*. Poftim de ține și ceasul bun să le poarte noroc. Acuma un preot mai omenos să le găsești.

FEMEIA: *(revine speriată de pe creastă)* Gornicul Uibariu din Cîmpeni cu doi panduri! Urcă din vale de moară.

CIMPOIESUL: *(lui Horia)* Grăbește! Hai de grabă, unchiașule, hai cît n-au urcat.

IONUȚ: Să nu. mă iași, tată!

HORIA: Ori te-am lăsat eu vreodată?'Sau știi tu să fi lăsat pe careva?

IONUȚ: Nu tăicuță, nu. Eu pentru tine și viața de mi-o ceri...

HORIA: Ține-ți viața, băiete. Ține-o și n-o dăruie cu ușurință. Poate cindva ne-o folosi mai mult decît crezi, *(vesel)* Hai, copilă, apropie-te și dă-mi mîna. *(ia de o mină pe Floarea, cu cealaltă pe Ionuț)* Oameni buni, pentru aste două suflete tinere, puse la grea încercare, pentru viața lor, martori sînteți c-au fost uniți de voe bună a lor soț și soață, iar cu legămînt înaintea lui dumnezeu i-a legat preotul Constantin din Crișciur. Dumneata, Iacob Todea, ai să treci chiar azi prin Crișciur și ai să spui părintelui care ni-i neam și prieten, ca să știe la orice ispitire că i-a legat azi soț și soață pe fiul meu Ion de ani 19 și pe Floarea a lui lanăș Raț și-a muierii lui Raveica. Trec acum în scris numele tinerilor și a părinților drept scris al părintelui Costan să știe și biraele din Arada și să-i treacă după lege în catastife, *(scoate de la brîu călimara și pana și scrie pe hîrtia lui Iacob Todea)*. Pe dumneata Iacob Todea și pe dumnealui Petru Gaia, v-am trecut nuni, ca să știți. *(Lui Ionuț)* Tata îți dorește noroc și să te porți omenos cu femeia ta. Să-ți fie dragă și cu dragoste să-ți răspundă și la bine și la greu. *(il sărută pe frunte, apoi fetei)* Apropie-te, pruncă, de brațele mele. Poate că altfel de nuntă ai visat, cu preot și cîntări, cu ceterași și daruri... S-ar cuveni să-mi dăruiesc și eu nora cu cite unele, dar uite că n-am cu ce să te dăruiesc. Banii ce-i am asupra-mi îs a oamenilor și alta n-am decît sufletul și gîndurile ce le port.

IACOB TODEA: Grăbește Horia, pleacă, hai pleacă. Hai c-au trecut de podeț.

HORIA: Cîntați! Veseliți-vă! Cîntați! *(caută în straiță)* Uite glaja asta. Am luat-o pentru un neamț din Viana unde am mai găzduit. Da' oi potrivi eu alta în drum. Și-acuma închinați, *(bea o gură)* Apoi ceasu ăl bun noroc să vă trimeată.

CIMPOIESUL: De grabă, unchiașule, că numai ce urcă.

HORIA: *(îi dă să bea)* Ia mai. bine de bea. *(celorlalți)* Hai, cîntați, veseliți-vă: *(cîntă. Tinerilor)* „înfloriți flori, înfloriți” *(oamenii intră în cîntec. Horia își saltă straița de piele, apucă toiagul)* Tata vă dorește să vă fie viața numai cîntec. Numai cîntec. *(se îndepărtează. Ai săi s-au oprit.)* Cîntați! *(Cîntă: „înfloriți, flori, înfloriți”. A ieșit împreună cu însoțitorul său. Cei rămași cîntă cu și*

mai mult foc. Intră gornicul Uibariu, cu doi panduri, cu toții înarmați).

GORNICUL UIBARIU: *(nu înțelege nimic)* Da'ce-i cu dumneavoastră? *(A trecut la Floarea de cum a zărit-o)* Credeai că dacă urci muntele nu te mai gădesc? Și voi? Cum de-ați primit o fugară? Cine i-a dat adăpost?

IONUT: Eu!

GORNICUL UIBARIU: Tu? Cum de-ai îndrăznit?

FEMEIA: Păi că-i femeia lui. Femeia lui *legiuită*.

IACOB TODEA: Ce-ți porți așa ochii? Ori nu ne crezi? Dacă ști ceti, uite hîrtia cu pecetea domnului șpan și slova lui popa Costan din Crișcior. *[I-arată hîrtia]* Părintele a plecat mai de mult, c-a fost nunta mai săracă. Mde! Dar cu o gură de vinars tot te-om cinsti noi. Și-un cîntec îi potrivii și dumneata, *(cu fața la miri)* Ceas bun, norocul să vă trimeată. *(bea și întinde și gornicului)*.

GORNICUL UIBARIU: *(respinge sticla)* Da'eu ce răspuns duc?

IACOB TODEA: *(Cu blînclețe)* Ce-ai văzut. *(îi întinde sticla)*

GORNICUL UIBARIU: *(Bea cu sete. Lui Ionuț)* Da'bătrînul tău unde-i? A ajuns la urechile înălțimii sale domnului șpan că iar se pornesc satele să-l trimeată la împărăție? Nu le-ajunge de bine! Și lui tată-tău spune-i să se-astîmpere. *(mai bea un gaj)* Pe celălalt, amăgitor, Ion Oargă, l-am liniștit noi și s-a tras iar la casa și la avutul lui. Ori Cloșcut îi mai tînăr de ani ca taică-tu și vezi bine că s-a cumișit, *(mai bea o înghițitură)* Așa cuqi îți spun. Să ia seama și să s-astîmpere că nu mai e Ia ani tinereții cînci se pornea nebun...

CIMPOIESUL: Da'cine-l mai vede să-i vorbească. Mai bine trece-mi glaja că alta nu-i. Iar tu, Ionuț, arată ce știi *(cîntă)*.

„Haida, doi, cu doi, cu doi,
Și cu noi bade-amîndoi.
Cruciuliță de argint,
Amîndoi ne-am potrivit.
Cruciuliță de alamă,
Amîndoi sîntem de-o seamă,
Amîndoi ne-am potrivit
Și la ochi și la sprîncene,
Ca doi porumbei la pene”.

(brusc, s-a oprii din cîntec. Cu un fel de spaimă) Cloșcuț! Cloșcuț cu Marina. *(Cu toții se întorc înspre creastă pe unde au intrat Cloșcuț cu femeia lui Marina)*.

GORNICUL UIBARIU: Ia-n vin Oargă. Vin Cloșcuț! Ai urcat la unchiaș? Da'uite-l că nu-i. Ori i-ai adus dar de nuntă lui fecior-său? Haide, că ești om cu stare, cuprins. Spun oamenii că dai ierarului peste trei băncioare aur praf, asta fără cît mai furi. Ha, ha, ha...

MARINA: Ion nu fură.

GORNICUL UIBARIU: Taci, femeie și ascultă cînd vorbește gornicul.

Eh, Ion Oargă, una-i cît scoți și alta-i ce furi.

MARINA: Ion nu fură.

GORNICUL UIBARIU: Taci, îți spun.

MARINA: Ion nu fură! *(n-a apucat să-și termine vorba că un pandur a și croit-o cu harapnicul. Celelalte lovituri l-au nimerit pe Cloșca. Acesta a trecut înaintea nevesti-si)*.

GORNICUL: Ei, ce! Ține-ți firea, Cloșcuț, că ăsta nu știe multe și te sparge ca alta. *(Cirnpoieșului)* Și tu cîntă, ce stai. Că dacă e nuntă, nuntă să fie. *(face câțiva pași ale foc în jurul Cirnpoieșului)*

MARINA: *(lui Cloșcuț)* Te doare, Ioane. Te doare, știu.

CLOȘCUȚ: Sufletul mă doare, *(se-ntoarce spre Iacob Todea și ceilalți oameni)* Oameni buni! Ucideți-mă, măi oameni buni. Ucideți-mă cu pietre și m-azvîrliți în fund de prăpastie, că mai dulce mi-o fi decît viața care o rabd. *(lui Iacob Todea care încearcă să-l liniștească)* M-am tras deoparte să nu plec cu unchiașuî. Chipurile că-s avut. *(cu furie)* Dar ce-mi folosește averea dacă nimeni nu mă socotește om! M-am tras de la Horia și l-am lăsat singur; dar cu adevărat pe mine m-am lăsat singur. Fără de ajutor și fără de răspuns, *(brusc)* Ori ce alt ajutor și răspuns îmi trebuie! *(smulge securea de Ungă Iacob Todea și dă să se-arunce asupra gornicului Uibariu, dar Marina fulgerător i-a trecut înaintea, la fel Iacob • Todea și i-au luat securea din mîină. Totul s-a petrecut așa de repede, că nici pandurii care-și împărțeau restul sticlei, nici gornicul Uibariu, care juca după cimpoi, n-au luat în seamă.)*

MARINA: *(stăpînindu-l pe Cloșca)* Nu, Ioane, nu.

IACOB TODEA: Nu-i vremea, Cloșcuț. Nu-i vremea.

GORNICUL UIBARIU: *(care a simțit ceva, se apropie)* Hai, hai, petreceți că e nuntă, ori ce-i? *(cîntă)*

„Foaie verde, salbă moale
Hopa, hopa, nune mare,
Cu doi fini de-ai dumitale”...

Cortina

TABLOUL II

Grădina de iarnă a palatului imperial din Viena, pe care Iosif al II-lea a transformat-o în cabinei de lucru. Cortina, se ridică peste grupul Iosif al II-lea, demnitari și curteni, printre care contele Iankovitz. înaintea împăratului, Horia cu doi țărani deputați care-l însoțesc, dintre care pe cel cu barbă și chică îl cunoaștem din tabloul I. Din dreapta se aud acorduri de muzică, glasuri care se apropie, risete).

ÎMPĂRATUL: *(Cu nemulțumire înspre dreapta,)* O-la-la! Dar domnii aceștia ar trebui să știe că mai sînt oameni care lucrează... *(unui curtean care vrea să alerge înspre dreapta, după ce l-a oprit cu un gest)* Nu, nu. E un drept milenar. Și dacă ocupațiile noastre și sănătatea ne-ar fi îngăduit... *(tușește, apoi, răsufllnd adine).* Aici mă simt mai bine — îmi amintește de soarele Italiei, *(lui Horia)* Din toamnă am plecat spre miazăzi 3a fratele nostru marele duce de Toscana unde am petrecut toată iarna. *(repede)* Dar vezi că de îndată ce ne-am întors, fără altă întârziere, caunbunpărinte, te-am și chemat. Și nu-mi pare rău. Ne doare de ce ne-ai spus. Ne doare. Dar te-am oprit din vorbă și-am înțeles că mai ai multe pe suflet. Spune, Ursu. Spune fără teamă. Te ascultăm cu toată luarea-aminte. *(Muzica a crescut și mai puternică, dansatorii au ajuns pînă la ușa din dreapta unde se opresc în prag. împăratul, dezarmat către cei de față)* Carnavalul! Un obicei păgîn

și mie nu-mi place. E cheltuială mare și ia oamenii de la treburi, dar e un obicei de sute și poate de mii de ani. Face parte din imperiu, din tradițiile casei noastre, *(un grup de dansatori mai îndrăzneți au trecut pragul)*. Ce vor de la noi? Ce vor aici? *(Către dansatori, cu glasul cel mai afabil)* Poftiți domnilor, poftiți. *(Lui Horia)* îmi îngădui, Ursu. *(grupului de dansatori și dansatoare)* După cum vedeți, noi „tiranii” ne mai sfătuim cu supușii, *(subliniat, unui curtean)* Chiar și fără de maestrul aulic al ceremoniilor. *(Alte grupuri de dansatori au trecut pragul)* Țăranii noștri ne-au făcut plîngeri grele, plîngeri întristătoare și noi cu durerea de părinte le-am cerut să ne spună tot adevărul. *(Contelui Csiszar, care trecuse înaintea grupului de dansatori și-i spărgea cu ochii pe Horia și cei doi însoțitori)* Dumneavoastră conte, aveți posesiuni în Ardeal. Se spune că petrecerile vă plac și risipiți averi mari. *(grupurilor)* Ori știți dumneavoastră, domnilor, cât sînge și cîte lacrimi și chiar vieți de om risipește în petreceri aici în capitala noastră contele Csiszar?! Aud de case aprinse peste femei și copii, oameni înjugați la jug alături vitelor de povară. Trimiși ai comitatelor și carene-au adus nouă plîngeri, aruncați în închisori. E de-a dreptul rușinos. *(Contelui Csiszar, galben de minie)* Dumneavoastră seniorii posesori de pămînt și demnități, în numele și sub ocrotirea mea necinstiți dreptatea și onoarea, *(arată înspre Horia și ceilalți doi țărani)* Așteaptă să-i ascuți și după aceea să negi ce nu-i adevărat. Dar teamă mi-e că-i adevărul adevărat, *(se întoarce spre contele lankovitz)* Conte lankovitz, bunul meu, binecredinciosul meu, vreau să se știe că de ori unde vin, clar mă doare apăsarea și asupririle care dezonoarează într-atîta omenirea, *(lui Csiszar)* Da, conte Csiszar, iobăgia este o dezonoare. *(Lui lankovitz)* De aceea, prea grațios îți ordonăm iubite și drept credinciosule... *(s-a oprit. Unei doamne din grupul de dansatori care intrase cu Csiszar și acum privea cu mare atenție înspre Horia)* Dar n-a fost doamnă, în intenția noastră, să vă-ntunec veselia. Muzica! Vă rog, vă rog, la dansurile dumneavoastră! *(îi petrece pînă la ușă lăsîndu-se luat și el în joc de doamna care privindu-l pe Horia, și grupul său se exprimase destul de tare: „iăran,i, țărani adevărați!” Au ieșit).*

CONTELE IANKOVITZ: Maiestatea-sa este un înger, un sfînt, o inimă mare.

CONTELE CSISZAR: Mda, desigur. Dar fără de iobag, cine ne-o lucra pămîntul? Ei, domnilor, răspundeți careva, de ce tăceți? Aha!

CONTELE IANKOVITZ: Nu spune nimeni că pămînturile nu trebuiesc lucrate, dar...

CONTELE CSISZAR: *(brutal)* Dumneata conte, ai pămînt puțin, ți-i ușor să vorbești, *(celorlalți)* E un popor fără învățătură, fără morală, fără de respectul vieții ori avutului.

CONTELE IANKOVITZ: Din vina cui? în locul dumneavoastră m-ași întreba.

CONTELE CSISZAR: Nu-nțeleg.

CONTELE IANKOVITZ: *(grav)* Ne vin vești, domnilor, că în Zarand s-au ridicat tîlhari care iau viața seniorilor, *(contelui Csiszar)* Dumneavoastră conte, aveți posesiuni în Zarand.

CONTELE CSISZAR: Da... 'Și? *(izbucnește înrîs)* Iobagul e fricos. Se teme de orice. Sînt vite proaste. Nu îndrăznesc. *(trece înspre grupul țăranilor, printre dinți)* Cîini păcătoși. Dăm noi față în țară. V-aștept în țară.

HORIA: Cu voia domniei-tale, ne-am întîlni.

CONTELE CSISZAR: (*recoltat*) Iobagul îndrăznește să răspundă nobilului! (*lui Horia*) Îndrăznești să-mi răspunzi mie, contelui Csiszar?! (*grupului de curteni*) Domnilor! De la miază-noapte la miază-zi, o săptămână de-a călare tot pe pământurile contelui Csiszar le-ați bate și asta cu cai de schimb. Iar cîinele ăsta de iobag nu-și pleacă nici ochii înaintea mea! Dar unde-o să ajungem, domnilor?

ÎMPĂRATUL: (*care a revenit, împreună cu dansatoarea care se line însă mai de-o parte*) Asta m-am întrebat și eu, conte.

CONTELE CSISZAR: (*se-ntoarce înspre împărat*) Majestatea voastră e singurul om care va putea spune că m-a rușinat în fața unor doamne și nu i-am răspuns. (*împăratul ride*) Familia noastră sîntem cavaleri din anul 1417, cînd strămoșul nostru Leopold de Pozjon...

ÎMPĂRATUL: Cunosc. L-am avut de profesor pe bătrînul Batiani.

CONTELE CSISZAR: Un nobil care-ngăduie...

ÎMPĂRATUL: Un nobil care-ngăduie fără să se rușineze toate ticăloșiile de care-mi vorbesc oamenii aceștia...

CONTELE CSISZAR: Aceștia sînt... praful acesta are cuvînt înaintea majestății voastre?!

ÎMPĂRATUL: Sînt tot supuși ai noștri, conte Csiszar, precum îmi ești supus și domnia ta. Și-apoi sînt mulți. Oricît îi stoarceți dumneavoastră, seniorii, dar tezaurul aulic ei îl împlinesc. Și cele o sută cincizeci de mii de măsuri de grîu cîte le-am vîndut acum un an, de la țărani mei au fost strînse. Trebuie scoși de sub asupra dumneavoastră. Să fie eliberați de iobăgie și vor munci mai bine și mai mult.

HOPJA: Drept așa-i cum spui, Măria Ta. Lucrăm în toate zilele pentru domni iar pentru noi ajungem să culegem și să secerăm cînd i'ruptele cad jos de prea coapte, iar de semănat atunci ne-ajunge vremea și pe noi, cînd timpul semănatului a trecut.

ÎMPĂRATUL: (*se întoarce spre un demnitar*) Pînă cînd vom scoate o nouă hotărîre urbarială, cancelaria aulică va trebui să ordone guvernului de la Sibiu... înțelegeți, Kaunitz... trebuie să-i apărăm pe iobagi de toate vexațiunile seniorilor și a tuturor acestor domni care caută să-ntunece măreția casei noastre doar prin risipa lor și fapte de nedreptate. Ne așteaptă, domnilor, vremuri mari, fapte mărețe și voi ca monarhul și poporul să fie una. În politica noastră europeană ne trebuie bani și iar bani...

CONTELE CSISZAR: 'Și ostași, majestate...

ÎMPĂRATUL: (*reia, subliniat*) Și ostași, conte, fără îndoială.

CONTELE CSISZAR: (*cu un ușor ton de zeflemea, arătînd spre grupul lui Horia*) Atunci îplinească ei și armata care vă trebuiește împotriva, republicii Batave, și poate și împotriva sultanului.

ÎMPĂRATUL: Cum ați spus, conte? Cum ați spus?! Auzi, Kaunitz, auzi! (*Lui Csiszar*) Nu vă mai rețin, conte. (*Acesta se înclină și pleacă în dreapta*) Kaunitz, Esterhazi, socotiți cîte corpuri de armată pot să ridice din Ardeal. (*Lui Horia*) La Orlat am trecut în revistă grănicerii romîni. Frumoși bărbați. Iuți în mișcări. Am fost și-n munții Abrudului pînă la Zlatna. Frumoși munții voștri și minele de aur sînt bogate. Erariul nostru o știe bine. Dar va trebui să scoateți mai mult. Știu, vă leagă cătușele, asupra. Știu. Mă doare și sufăr că nu am decît o singură inimă să mă înduioșez. Dar îți făgăduiesc, Ursu, că voi lecuî toate rănile. Ești mulțumit?

HORIA: Mulțumit, Măria Ta, da'nvrednicește-ne cu o carte scrisă și cu pecetie, cum să se știe care ni-s drepturile.

- ÎMPĂRATUL: Cancelaria noastră va trimite hotărârile.
- HORIA: S-au mai trimis și-n alte rînduri și n-au ajuns. Dați-ne, înălțimea Voastră, carte la mîină, carte cu pecetie împărătească. Trebuie.
- ÎMPĂRATUL: Trebuie?
- HORIA: Trebuie!
- ÎMPĂRATUL: Uîți, Ursu, că împăratul singur știe ce trebuie și ce nu. Acuma plecați în frumosul meu Ardeal. Plecați cu bine și hotărîrile noastre vor ajunge poate chiar înaintea voastră. *(Doamnei cu care dansase și care i-a cerut ceva în șoaptă)* Să rămîie aici la curte? Pentru ce? Fiindcă are o figură tristă? Bine. Am să-l întreb. *(Lui Horia)* Dorești să rămîi la curtea noastră?
- HORIA: Sînt trimis al oamenilor din Rîul Mare și mai multe comune din Țara Zarandului și m-așteaptă cu răspuns.
- ÎMPĂRATUL: *(După alte șoapte ale doamnei, lui Horia)* Dar după aceea? Făgăduiește-mi că după aceea...
- HORIA: Să nu vă fie cu supărare, dar om trăi și-om vedea. Slujbașii domeniului de mai mulți ani umblă după noi să ne piardă. Pe soții mei, pe mulți i-a ucis în cazne. Știu eu de-om mai ajunge să dăm ochi cu Măria Voastră?
- ÎMPĂRATUL: *(lui lankovitz)* îmi place omul, îmi place, *(demnitarului, care socotește)* E, Kaunitz, cîte corpuri de armată îmi scoți din Ardeal? Socotești? Socotește, *(doamnei)* îmi place acest Ursu. Știi cum îmi spun? „Drăguțul de împărat”. Ce frumos! *(Lui lankovitz)* Va trebui să luăm măsuri. Să mai tăiem din trufia seniorilor. Da, da. Va fi bine și pentru casa și puterea noastră. *(Lui Horia)* Va să zică toate ordinele noastre de pînă acum n-au fost împlinite din cauza seniorilor? *(Horia aprobă)* înseamnă că nu ne-au dat ascultare, *(pauză)* Te temi că si acuma să nu fie la îei?
- HORIA: Mă tem, Măria Ta.
- ÎMPĂRATUL: Asta nu-i bine. Spune Ursu, printre țaranii noștri din Ardeal, mai sînt căpetenii ca domnia ta?
- HORIA: Nevoile sînt mari în toată țara Ardealului. Greul și necazurile aduc mulți oameni la față.
- ÎMPĂRATUL: Așa. Mda. *(cu glasul scăzut)* Și-i urîți mult pe nobili?
- HORIA: Nu mai putem Măria Ta, nu mai putem!
- ÎMPĂRATUL: *(după ce-l privește lung în ochi se întoarce înspre doamnă, însă destul de tare ca s-audă și Horia)* Să-i ferească Dumnezeu pe bunii mei nobili, de furia bunilor mei iobagi, *(cu intenție)* Și pe Crist, că n-ar strica să le mai taie din nas. *(izbucnește în rîs. Horia a deschis ochii mari a înțelegere, împăratul i-a zîmbit apoi se-ntoarce spre Kaunitz)* Cifrele dumneavoastră, iubite cancelar, *(izbucnește iar în rîs, apoi se-ntoarce spre Horia)* Apropie-te, Ursu. îmi placî, îmi placî mereu mai mult. *(Lui Kaunitz)* Bunul meu cancelar, pregătiți hîrtii și tot ce trebuie pentru dreptatea țaranilor mei. *(Curtenilor)* Domnilor, voi să se știe că pentru dreptate, împăratul și țaranul merg mîină în mîină, azi și de-apururi... *(cei de față aplaudă).*

TABLOUL III

Acasă, in Fereget. O după- amiază de toamnă. Decorul tabloului I. In casă, feriți de urechile celor de față, sfătuiesc căpeteniile. Strajă la ușă. La oarecare distanță, locuitorii din Riul Mare, care au urcat la Horia după vești. Nu departe de bărbați, grupul femeilor. Printre ele, e și Marina, de asemenea Floarea care-și alăptează pruncul. Gligore Nicula, fără a pierde din ochi pe Floarea, e atent la tot ce se vorbește. In planul întâi, Cimpoieșul și unul din însoțitorii lui Crișan, pe nume tot Gheorghe Marcu.

CIMPOIEȘUL: *(Mai mult șoptit)* Dar cu pămînturile cum o fi?

GHEORGHE MARCUL: *(cu glasul lui cumplit de răgușit)* Pămînturile iobăgești, ale iobagilor.

CIMPOIESUL: Dar snui că n-or mai fi iobagi.

GHEORGHE MARCUL: Da, da. Drept așa; 'dar nici domni n-or mai fi si de nimeni n-om asculta.

CIMPOIEȘUL: Fără altul decît de împăratul.

GHEORGHE MARCUL: împăratul, da. E drept că doar de aceea ne-am scris cătane împărătești.

CIMPOIEȘUL: Da, dar fără de învoirea domnului conte al nostru...

GHEORGHE MARCUL: Cînd Adam ara și Eva țesea, unde era domnul conte al voătru? *(lonuț care st-apropiase, izbucnește în ris)*. Să mă văd eu cu pușca-n mînăși-o zi nu mai fac slujbe. *(Cimpoieșul, cuprins de spaimă s-a îndepărtat. Gheorghe Marcu n-a luat în seamă)* La Bălgrad îi forfota de oameni și sate. Zi și noapte lucră să-i scrie straja maistărul și chiar căpitani și încă șase preoți cu feciorii lor și tot nu dovedesc. Fiîndcă așa-i porunca: cine s-or scrie cătane, n-or mai sluji domnilor de nimica, *(trece înspre Gligore Nicula pe care-l prinde de piept)* Da' tu ce stai cu ochii cînd pe unul cînd pe celălalt? *(Lui lonuț)* Mereu trage cu urechea la ce sfătuiesc căpeteniile!

IONUȚ: Lasă-l si dă-i pace că mi-i vâi' drept.

GHEORGHE MARCUL: *(nemulțumit)* Mde! Numai că prea-i umblă ochii-n cap și-o vorbă nu scoate. Ori o îi mut, doamne iartă-ma.

IONUȚ: *(r'izind în hohot)* Auzi, vere Gligore, că ești mut. *(ride)* Hai mătule, și nu mai ii supărat. *(il zgîndără)* Văd eu bine că o sorbi clin ochii pe Floarea. Soarbe-o, vere, dacă asta te răcorește. Hai, mutule, și mai rizi și tu, că uite ne-am scris cătane și n-om mai sluji la nimeni în veac...

GLIGORE NICULA: O fi fost și-așa cum spui, da' uite c-acurna nu mai e. *(rar)* Din porunca guvernului de la Sifoi, s-au șters toți care s-au fost scris cătane la Bălgrad. *(subliniat)* Datori sîntem și mai departe să facem slujbe domnilor și plocoane și dări să le plătim, *(lonuț îl apucă de piept. Gligore se trage și arată înspre casă)* Na, strînge-l de pieptpe Cloșcuț și-ntreabă-l pe dînsul. Că el a adus vestea.

IONUȚ: *(după prima furie)* Minți, mutule. Mi-e lesne să-l întreb pe Cloșcuț ori chiar pe taica. Da-i sfat de taină. Și-apoi îi Giurgiu Crișan, căpetenia asta a dumnealor care nu mă știe: *(arătase ins pre Gheorghe Marcu)* Minți: Unde ești fricos, gălbejitule, și nu vrei să iei pușca-n mînă... *(il zgîndără și din joacă se iau la trîntă. Se aude însăuncorn de vînătoare, apoi altul, tropot de cai, cei doi tineri s-au despărțit, lonuț alergînd în fund, după casă)* Cerbul: Ia uite cerbul! Fugi

și nu te lăsa! Fugi! Așa. Na, că l-ați pierdut! Na! na... na... (a (lis- ,
părut).

GLIGORE NICULA: (alergînd după lonuț). E șpanul Intze. Domnul span. Chiar el.

MARINA: (alergînd si ea cu cîteva femei) îa-n uite și femei calare. Ooh, ferește doamne! Na doamne iartă-mă, că tocmai în prăpastie se "duce! Oh, nu, nu. S-a prăvălit de pe cal. Da' îărîme s-a făcut. Fă-râme, fărîmite.

GHEORGHE MARCUL: (care trecuse și el, fără de grabă) Mai sufla, ma.' Mai suflă? Aiștia si cînd mor tot în petrecere mor. Numai că-i păcat de bietul cal (sirăjii care s-a apropiat și el) Auzi ce-au făcut iadul lor de domni! Au sucit-o ce-au sucit-o pîn-au răsucit-o iar, de ne-au pus sub jug. Spunea un ăsta, uite-l (arată înspre Gligore Nicula care s-a reîntors. In urma lui, lonuț pe brațe cu o amazoană, după care vin Cimpoieșul si grupul femeilor).

MARINA: Socoteam să s-a fărîmat toată și-i întregă nevătămată. ^
IONUȚ: (care-și depune povara pe-o laviță sub un fag) N-are nimic, ue-a fost, mai mult spaima i-a fost.

MARINA: Că mîndră-i, măculiță, mamă.

CIMPOIEȘUL: Mîndră-i măi, oameni buni! Și minutele, îa-n uitați-va măi oameni, parcă-s din zăpadă, așa-s de albe.

GHEORGHE MARCUL: Să stea și ea în apă ca Ilinca mea și să topească cînepă și-apoi s-o melițe și să o toarcă, (se aud tropote de cai, glasuri, zăngănit de pîteni.)

GLIGORE NICULA: Feriți, ferți! Vinătorii domnului șpan. Descăleca si domnul span.'Uite și ceilalți.

GORNICUL UIBARIU: (Vine gîfind) Unde-i doamna? La o parte! Ce-icu voi aici? La o parte, am spus! (Amazoanei) Cum te simțești, doamnă? Nu ești pălită nicăieri? (Amazoana zîmbeșie, gornicul se înseninează tot, își face cruce) Slavăție, părinte ceresc, (oamenilor) Un osicior de 1 se mișca si nu mai rămîneam nici eu întreg, (se trage deoparte dinaintea spânului Intze,căruia i-au făcut loc oamenii) E vie, Mana Ta, vie si nevătămată.

SPÂNUL: (cromdu-l cu biciul) Unde ți-au fost ochii, cîine! ? (amazoanei) Contesă Csiszar, am fost omul cel mai nefericit, (se întoarce spre contele Csiszar care intrase si el foarte agitat) Har domnului, ne-am alps cu spaima. (In timp ce contele Csiszar o prinde m brațe pe amazoană, spânul se întoarce spre gornic pe care-l croiește încă odată) Un oaspete de seamă! Ți-am spus, cînel (oamenilor) 91 voi! Ce stați asa si nu sînteti pe undeva ia lucru?

GORNICUL UIBARIU: (ca o scuză) E duminică.

ȘPANUL: Da'Ia cerb de ce n-au ieșit hăitași? (oamenilor) Și ce v-ați strms atîtia la un loc?

HORIA- (pe care-l chemase în grabă lonuț, a ieșit din casa împreuna cu celeralte căpetenii) Petreceam la un botez. Avem un prunc de la nora asta a noastră. Ne-am strîns cum vedeți tot neamuri și prieteni.

SPÂNUL INTZE: (căruia îi șoptise ceva la ureche unul din pandurii cu care a intrat) Aha' (îsi trece ochii de la Horia la Floarea, apoi la Horia si iar la Floarea;'gornicului Uibariu)Nu-i cumva fata de-acum un 'an? (Gornicul aprobă din cap. Șpanul Intze 11 face semn sa fie luată).

IONUȚ: *(li trece înainte)* Ii femeia mea.

ȘPANUL INTZE: *(hohotește, repetă semnul. Floarea este luată de gornic.)*
Să-și plătească datoriile din vechi.

HORIA: Nu-i drept, Măria Ta. Are copil mic. Nu-i drept, *(cu toată împotrivirea lui Ionuț și a Floarei, pandurii au luai-o și au scos-o afară. Maria alergă după Floarea și primește copilul acesteia cu vorbele: „Am eu grife, Floare, am eu grifă”)*

IONUȚ: *(revenind spre laică-său)* Tată, tăicuțule!

HORIA: Domnule șpan, ești om cuprins și nu ești în lipsă de brațe... Ești un om învățat. Nici turcii că-s pagini și nu desprindeau pe bărbat de femeie și pe copil de la pieptul mame-si.

ȘPANUL INTZE: Să-și facă zilele pentru care e datoare și-o slobod.

IONUT: Trec eu, înălțimea Ta, pentru câte zile vrei.

SPÂNUL INTZE: Nu-mi trebuiești.

IONUȚ: Văsăresc bine și știu și cioplitură. Înălțimea Voastră, fac orice-ai vrea, numai slobode-mi femeia.

HORIA: Are copil mic, sugar *(șpanul face un gest să nu mai fie plictisit cu rugăminți prostesti)* Dar nu-i drept ce faci! Nu-i drept. Nu-i drept! *(laglasul lui Floria, contele Csiszar care vorbea, șiridea cu amazoana, se răsucesc înspre acesta)*

CONTELE CSISZAR: Cine spune că nu-i drept? *(trece spre Horia, îl recur oaste)* Tu, cîine de iobag, tu vrei dreptate? De mult te caut eu să-ți fac dreptate. *(Alor săi)* Să fie ridicat pentru pîre mincinoase, *(lui Horia și țărănilor)* V-ați cerut cîtane ca să nu mai ascultați de seniorii voștri! Run lucru dacă vă mai dădea la mîină și arme. *(Spânului și celuilalt nobil care se ținea mai rezervai)* Ciinele acela de tîlhar care a bătut curtea lui Ribitzi și a lui Czaki, e-un iobag al meu de pe muntele Giurguța,—unul David Marian—așa mi-a scris cornițele... îmi mai scrie să mă feresc. Auziți, samă feresc eu, contele Csiszar! în fiecare zi, zi dezi, plec la vînătoare și fără suită. Anurne ca să-mi iasă înainte, *(țărănilor, izbucnind în hohote de ris)* Ei, voi! Nu vi-e u gînd cumva să vă sculați și voi împotriva domnilor pămîntești? Ha, ha, ha! *(nobililor)* Și tu iobag păcătos, cîine! Ce-ai crezut? Că împăratul v-o da arme la rnîină și n-o lua searna cine sînteți, tîlhari numai buni de spmzurătoare?! *(Gornicului Uibariu)* Luați-I! Să nu mai stingherească altădată pe Majestatea Sa cu toate minciunile.

HORIA: *(Gornicului Uibariu)* Ia mina de pe mine. măi Uibariu. Am carte de la împărat și fără porunca împărătească nimeni nu poate a se atinge de mine.

CONTELE CSIZAR: Hei, gornic! *(oamenilor)* Și voi aștia, n-auziți? Duceți-} în vale ori chemați aici pandurii. Hei, n-auziți? *(Gornicului Uibariu 'care dă din mlini că nu poate face nimic față cu aliția țărani)* Cum? Răzvrătire? *(oamenilor)* îndrăzniți?!

CLOȘCA: Nu-ți juca pușca, Măria Ta, că-i mai iute securea mea.

HORIA: Taci, Cloșcuț și nu șugui. Că Măriile Lor să iru înțeleagă alta.

CONTELE CSIZAR: *(cărui a i-a șoptit ceva și șpanul, își dă seama și din atitudinea și din numărul țărănilor, că-i mai bine să amine pentru altădată răfuiala)* Norocul vostru, cîini păcătoși, că s-a rugat pentru voi doamna contesă, *(se îndepărtează împreună cu ceilalți, căutînd să-și mascheze teama care l-a cuprins).* Un cal pentru doamna contesă. La cerb, domnilor, la cerb! *(au ieșit. Se aud cornurile de vînătoare).*

- HORIA: Le-a fost teamă. I-am cetit teama în ochi. Dar nici c-or uita-o. N-or uita. *(Lui Ionuț care-i negru de supărare)* Vezi bine Ionuț că n-a vrut s-audă; da'cobor eu mâine în Cîmpeni. Sau mai bine îltrimit pe Iacob Todea s-o răscumpere pentru câte zile are...
- IONUȚ: *(cu lacrimi în ochi)*. Nu i-o da-o, tăicuță. înapoi nu ne-o mai dă.
- HORIA: Dacă nu cu voia, om găsi noi și alt chip.
- IONUȚ: *(se uită la lată-său cu ochii mari, apoi)* Mi-ai făgăduit, tăicuță, mi-ai făgăduit.
- HORIA: Ți-am făgăduit, *(privește lung la Ionuț, apoi cu hotărîre)* Da. Ți-am făgăduit, *(trece înspre oameni. Lui Cloșca)* Pentru ce? Pentru ce nu știi să te stăpînești? Ori crezi că-i timpul să ridici securea?! *(celorlalte căpetenii)* O vreme va trebui să nu înopțați acasă la dumneavoastră. Ne-au însemnat pe toți.
- IACOB TODEA: Ne-au însemnat, da. *(lui Ionuț care sta mai de-o parte)* Măi Ionuț, măi. *(lui Horia)* Ți-au ridicat nora. îmi pare rău. Dar o scoatem noi. Mai rău îi că-mpăratul nu ne primește cătane. *(Cu tristețe)* Au căutat ei o pricină să nu ne mai săltăm din nevoi. Și-au găsit-o pe aceea cu David Marian.
- CLOȘCA: *(cu glasul lui peltic)*. Toată vara m-au purtat ca pe-un nerod de la Sibii la Galda și iar înapoi la comandă; da'uie că tot în neadevăr și minciună m-au purtat.
- CRIȘAN: *(aspru)* Și minciuna e cu folosul ei, că-ți arată capătul.
- CLOȘCA: Na atuncea, uite capătul Crișane *(și-a arătat gîlul)* Nu mai pot, măi frați ai mei! *(lui Horia)* Nu mă mai trimete bădie, cu hârtiile ce le-ai adus, că odată lepăd straița de hîrtii cu toate peceteile domnești și numai ce salt aiasta! *(a ridicat securea pe care o rotește deasupra capului)*.
- CRIȘAN: M-ați chemat la sfat cu dumneavoastră și v-am ascultat cu cinstea care se cuvine... *(se apropie de Horia)*. Spui că împăratu-i de partea noastră, dar împăratu-i departe... *(s-a oprit din vorbă dintr-un gest al lui Cloșca)*
- HORIA: Spune Crișanule, spune. Oamenii te știu de om drept și cu judecată! Spune ce ai de spus și fără de ocol.
- CRIȘAN: Cît om vorbi cu mîină goală, nu ne-o asculta nimeni. Poruncește domnia-ta Horia, să chem satele în numele tău ca să le ce-tești cuvîntul împăratului. Te-oi mai ruga să-mi dai crucea ce ți-a dăruit-o ca să-i încredințez pe oameni că sîntem cu voia Măriei-Sale. Mîne-zi e tîrg la Brad. Oi cerca a-i trage pe câte unii.
- HORIA: Îngăduie să mă gândesc. S-auzim și ce spun oamenii.
- CLOȘCA: *(Zbucnit)* La ce să-i mai întrebăm? Că ce-i porunci dumneata unchiașule, asta o fi. Acuma mai cu seamă, după încontrarea cu domnul span, nici o zi nu mai putem aștepta. Să ne pornim, bădie!
- HORIA: Bună ispravă, să pornim noi o mîină de oameni și grosul satelor să stea pe de lături. Spune-mi pe cine te bizui? Cîte sate ai în sprijinul tău? Dar dumneata Criurgiu Crișan? Ori dumneavoastră. Au credeți că lumea-i pînă-n apa Arieșului și-ncolo-i gol, nici sate cu iobagi, nici domni stăpînitari? Fără sprijin în satele din jos de după țărmerii Mureșului și-n cele din miază-noapte din FRIedin încolo, ne-or strivi ei domnii ca pe muște... *(cu toții își pleacă capetele nemulțumiți)* Nu vă place? Nici mie. *(se în-*
 ^--*toarce spre Ionuț și Gligore care se luptă din greu. Totul s-a luat se vede dintr-o glumă a lui Gligore Nicula la care Ionuț, înfuriat*

cum este, i-a răspuns cu neprietenie. Acuma au ajuns la trîntă. Gli-gore, mai bine legat, e gata să-l alea peste cap pe lonuț, cînd acesta odată se înfîșie și-l răstoarnă lat pe vărul său).

CRISAN: *(ca să riipji tăcerea)* Subțire, subțire, da-i vînos.

HORIA: Vînos, da'auzi-l cum mai suflă. Ce-au avut ei nu știu, da'asta numai joc că n-a fost. *(lui lonuț)* Ori tu lonuț te bați cu oamenii ca să te mai iei cu necazul? Dacă-i pe așa și te răcorește, prinde-te cu mine și eu nu m-oi da bătut ușor. Hai, vină! Vin, lonuț. Cearcă să mă rupi din pămînt. Na, că nu-i. Nu-i! Nu-ți merge, nu? Da ia înfige-te în pămînt, și joacă-mă numai din mijloc. E, vezi?! Păi! Și acuma ia seama, afundă-te-n pămînt, că te zbor. *(I-a „zburat“)* Asta e toată învățătura. Tu singur m-ai ajutat să te ridic. Te-ai rupt de la pămînt. *(lui Cloșca, cu înțeleș)* Totu-i să ai sprijin sub picioare. înțelegi Cloșcuț? Să ai sprijin.

CLOȘCA: *(înveselit)* Ia uite unchiașul ce știe! Și spui că ești vătămat.

HORIA: Că-s bolnav, asta-ialta. Dar pentru o dare de învățătură tot mai gălesc eu putere.

CRISAN: *(înveselit si el)* Ori n-ai să spui că mă zbori și pe mine?

HORIA: Mde!

CRISAN: Tare aș vrea să te cerc și eu, dar mi-e să nu te rușinez, bădie.

HORIA: Cearcă, că nu-i de rușine.

CRISAN: Vezi că eu încă de la Orosz la regiment, nu mi-a stat nimeni înainte.

HORIA: Mde!

CRISAN: Și parcă mă simt mai în putere ca oricînd. *(trece înaintea lui Horia)* Ei, ne prindem?

HORIA: Păi să ne prindem.

CRISAN: Mare poznă și bine ne șade. Oameni bătrîni, moșnegi.

HORIA: Poartă-ți răsufarea ușor și nu da din putere că n-ajungi la nimic. Trebuiește chibzuință.

CRISAN: Te ții, unchieșule, te ții. Eh, mare minune-i asta! Păi ce mi-ești bădie, 'om, lespede, rădăcină de gorun?

HORIA: Și-acum destul, feciorule. Și țin-te bine că te-am zburat. *(între-adevăr I-a „zburat“.* Rid în hohote cu totuși nu iau seama la Maria Paven care a intrat cu părintele Costan. în urma ei cumnații Paven și feciorașul Mătieș.) Așa Cloșcuț, ne-om porni noi, n-ai grijă. Dar nu fără de grosul satelor. *(Privirea i s-a oprit pe Maria Paven și grupul său).*

MARIA PAVEN: *(simte privirea lui Horia, face cîțiva pași)* *(Cu glasul ei cînlăt de femeie tînără)* Apoi bună vremea dumneavoastră, oameni buni. *(Arată înspre preot).* Știam de la părintele că țineți sfat și am venit. Dumneavoastră țineți sfat aici în munte și jos în văi fișpanii și pandurii îi trag în temnițe și îi măcelăresc pe cei ce s-au fost scris cătane la Bălgrad. *(face încă un pas).* Să mă iertați dacă eu femeie cu năframă, intru în vorba dumneavoastră. Noi sîntem din partea Scorocetului iar dînșii amîndoi mi-s cumnați după bărbatu-meu Paven al Țarului și aista mi-i fecioraș. Vin încoa Mătieș și saltă straița. *(apucă desaga)* Dumneavoastră în straiță purtați merindea, un dărab de pîine, da'noi... *(cu lacrimi în glas)* Măi creștini și oameni de omenie, treceți-vă ochii și priviți. Mi-a fost bărbatu-meu om falnic ! Cînd își înălța capul, gîndea că te privește soarele. Și din așa mîndrețe de om, de aceea fiindcă s-a cerut cătană și n-a mai vrut să facă slujbă domnilor Kristiori, trupu-i ciopîrțit în patru străjuiește

la cele patru porți ale Crișciorului. Iar capul i l-am scos noi azi noapte de pe o prăjină din mijlocul cetății... Și ce vedeți dumneavoastră acum, îi cât l-au cruțat păsările cerului. *(Straița trece din om în om pînă ajunge în fața lui Horia).*

IACOB TODEA: *(lui Horia)* Să mai bati odată drumul la împărat.

GHEORGHE MARCUL: Mde!

IACOB TODEA: D-apoi alt chip de scăpare nu-i.

UN GLAS: Nu-i, asta așa e.

MARIA PAVEN: *(cu ochii la Horia)* S-o mai găsi chip de scăpare si-naltfel.

GLASURI: Cum?!

MARIA PAVEN: îl știți și voi.

GHEORGHE MARCUL: Spune limpede. Vorbește. Hai că nu mai putem de-atîta omor și vărsare de sînge.

MARIA PAVEN: Apoi că sînge au și domnii. Și de-i pe omor, îmi spun eu așa, că nici domnii nu-s fără de moarte.

CLOȘCA: Nici domnii nu-s fără de moarte. Bună vorbă aiasta. *(lui Horia)*

I-auzi bădie, spusa femeii ăștia. Că nici domnii nu-s fără de moarte.

GHEORGHE MARCUL: Li-s vinele una de sînge. Numai să-l spargi pe cîte unul.

IACOB TODEA: Ia-n taci că asta nu-i vorbă de om sănătos.

GHEORGHE MARCUL: Na, Christoase, să-i dau cep numai unuia cui îl știu eu. Să-i înfig mîna-n piept și odată să ți-l tai.

MARIA PAVEN: *(lui Horia)* Dumneata Horia, taci, și o vorbă nu ai scos. Iar noi am venit după dreptate.

GHEORGHE MARCUL: Apoi, măi frați ai mei și oameni de omenie, se află dreptate mai dreaptă decît ce-a spus muierea aiasta? Viața cu viață se ogoaie, iar sîngele cu sînge se alină.

MARIA PAVEN: *(lui Horia)* Pe dumneata te știu oamenii și te ascultă, de la dumneata aștept răspuns.

HORIA: Te-am ascultat femeie, și nu te-am împiedecat să-ți spui durerea care ți-a împietrit inima. Aștepți răspuns. La vremea potrivită ți-om răspunde. *(Preotului care a însoțit-o)* Părinte Constantine, caută să-napoiem acum pămîntului ce-au mai lăsat domnii Kristiori din iobagul Paven al Țarului, care a plătit cu moartea de aceea că avrūt să scape de sâlnicie și batjocură. S-ar fi convenit să fie față satele cu preoții ca să-i dăm cinstea ce i se cuvine unui asemenea om, dar iară nu-i vremea, *(după ce rotește ochii asupra oamenilor)* Porniți dară cu mortul și buciumați din buciume să-i fie deschisă calea către cele veșnice, *(altă pauză)* Mai încolo, noi, pe care ne-ați învrednicit să vă stăm căpetenii, om sfătui și răspunsul și hotărîrea ce so luăm. Poate om găsi chip să oprim omorul de oameni. Să nu mai curgă atîta sîngele de iobag, *(oamenii au deschis o cărare să treacă preotul apoi Maria Paven și cu băiețelul, în urmă ceilalți).*

MARIA PAVEN: *(băietanului)* Plînge-l Mătieș, pe tăică-tău. Plînge-l băiete pe taică-tău că nu-l mai ai. *(un bocet vechi din bătrîni, izbucnește din gura Măriei pînă atunci încleștată)*

„O, bărbate, țucu-te, o bărbate, țucu-te

O tăicuță, țucu-te, o tăicuță, țucu-te,

N-am putut să nu greșim

O, bărbate, țucu-te". *(grupul a ieșit)*

HORIA: *(Lui Cloșca și lui Crișan)* Vă duceți și dumneavoastră. L-am știut pe Paven ai Țarului. Mă gîndeam la el ca la un om de nădejde

la o vreme de nevoie. Uite că vremea aceea se apropie iar soțul și prietenul nostru Paven n-o mai fi să ne stea în ajutor. Rogu-vă să vă duceți și dumneavoastră. Eu ași sta să mai chibzuiesc. *(Cloșca și Crișan se îndepărtează după ceilalți oameni. Horia o oprește pe Marina care vrea să treacă și ea în dreapta. E în brațe cu copilul Floarei)* Rămii, Marina, Nu-i potrivit pentru prunc. *(Lui lonuț care stă alături)* Te-a întristat rău cîinele acela de span. Te-a întristat de moarte. Poate-o veni și vremea să-i mai întristăm și noi. Or afla atunci că și noi sîntem oameni, dar numai să nu le fie prea tîrziu. *(mîngîie pe lonuț)* Știi tu lonuț, că mami tot Floarea îi spunea. Și femeia ta tare-i mai seamănă. Numai că mama a murit de tînră, n-ai apucat-o. A murit tare de tînră. *(lonuț numai poate asculta și pleacă fără altă vorbă. Horia vrea să-l oprească dar nu găsește nici un cuvînt. Se aude un buciom de jale, apoi altul. Din depărtări răspunde alt buciom. Horia trece Ungă Marina. Copilului)* Rîzi taică, rîzi. Ce știi tu a ce sună buciumele că mereu buciumesc a moarte și moartea nu se mai încheie. Rîzi tăicuță, rîzi. Adă-l Marină la tata moșul. Adă-l pe nepot, *(cu pruncul în brațe)* Privește pruncule, feciorule, privește. Tot munți și munți. Din atîta frumusețe nimica nu-i a nostru. Nimica, decît lacrima și foamea, și batjocura. Uite pînă jos în vale. Curge apa Arieșului, curge. Da' tot în necazul nostru curge. Oh, munții mei! Cît v-am umblat, cu cîtă nădejde v-am bătut toate cărările, toate potecile., *(copilului)* Ai să le bați și tu și te-ar însoți și pe tine foamea și necazul și lacrimile cum l-au însoțit și pe tata bătrînul. Și cînd nu-i mai putea, te-or prigoni și pe tine... Nu! Și-i destul cît am umblat tot plecați. Na, c-a venit și vremea de faptă. Să mai înălțăm și noi capul... Doamne, nimic nu-ți cer pentru mine, mort mă socotesc pentru bucuriile vieții. Dar pentru bucuria pruncilor și pentru viața lor, pentru frații mei, dă-mi puterea și tăria să știu a-i purta peste ape și nevoi, *(trece înspre Crișan, Cloșca și celelalte căpetenii care se reîntorc)* Na, măi frați și soți ai mei, că a venit vremea, *(cu asprime)* Cu domnii chip de înțelegere nu-i, iar împăratul, unde-i departe, vorbele lui tot în rîsul și batjocura noastră s-au întors. Cum om ști, cum om putea, va trebui să ne dobîndim singuri dreptatea. Au ei domnii de partea lor legile și slugile și cetățile din piatră și puști nenumărate... Dară se sprijină pe nedreptate și noi numai pe dreptate stăm. Și-apoi sîntem mulți, cîtă frunza. Să ne strîngem toată țara și i-om zdrobi, ca pe-o nimica. Hai măi feciori c-a venit și vremea iobagului să are cu brazda cît toată țara. La primăvară om da semn cu focuri aprinse pe culmi și-om ieși la seceră. Să secerăm tot ce-i domn. *(cu duritate)* Da'pîn-atunci va trebui să batem comitatele, s-alegem oameni de încredere, să știe fiecare sat și fiecare casă bărbații ce-i trimete. Să-și grijească de coase și furci. Faurii din Băișoara și Giurguța să bată lănci și săbii. Numai fierul să-l adunăm. Și asta-i treaba dumitale, Cloșcuț. Iar dumneata Crișanule, să ai a strînge puști. Și pentru aceea să aduni chiar de mîne oamenii de nădejde ce-i știi că s-au scris cîtane și să-i pornești la Bălgrad la comandă. Să ceri acolo puști și plumbi așa cum a fost voia și porunca împăratului, *(privirea i s-a oprit asupra lui Gligore Nicula care se strecurase afară și socotindu-se neobservat a pornit-o tot într-o fugă. Horia parc-ar vrea*

să-l oprească, dar cu un gest se-ntoarce către celelalte căpetenii). Iar dumneavoastră Iacob Todea și dumneata Petru Goia, veniți mai aproape și însemnați-vă bine în minte ce vă spun eu acuma...

Cortina

ACTUL II

TABLOUL IV

Curechi, în 2 noiembrie. Înaintea zorilor. O culme la marginea satului •după care se bănuiesc casele, biserica. Dreapta, o așezare săracă. Stîngă, o ulicioară care coboară înspre inima satului. După ce se va lumina de-a binelea, se vor desluși în fund, după deal, curțile domnilor Kristiori. La orizont munții. Liniște. Gheorghe Marcul stă de strajă sprijinit într-o bită zdrăvănească și scrutează întunericul. Se aud pași.

GHEORGHE MARCUL: (*întins ca un arc.*) Care ești, măi?

CIMPOIEȘUL: (*s-a oprit după casă*) Eu. Cimpoieșul. Is de strajă deasupra rîpii. (*se apropie*).

GHEORGHE MARCUL: Atunci te-ntoarce și stai un' ți-i locul!

CIMPOIESUL: Mă -ntorc, mă-ntorc. Da' mi-era să mai schimb o vorbă.

GHEORGHE MARCUL: Te întoarce unde ți-i locul.

CIMPOIEȘUL: Mă întorc. Numa' spune-mi la ce mai era nevoie de strajă în jurul satului? Ce are să ne ia? Că -n dimineață doară, tot plecăm mai departe.

GHEORGHE MARCUL: Te-ntorci ori ba!

CIMPOIEȘUL: Mă întorc... Voi aștia, n-ați apucat la mînă nici un capăt de pușcă, dar parcă de cînd lumea sînteți cătane, așa-i dați cu muștrul... M-am pornit cu voi ca să mă ușureze domnii din slujbe — cum spunea Giurgiu Crișan că-i porunca... Da' acuma mai degrabă parcă m-ași întoarce acasă. N-ajungem noi la Bălgrad să primim, puști. Au grijă, ei domnii, să ne-ntoarcă din drum.

GHEORGHE MARCUL: (*se apleacă Ungă gard unde, înveliți în tundre, dormeau jrații Paven și nepotul lor Mătieș. Ii trezește.*) Măi aștia, Paven, ia ascultați. Hai degrabă. Îs eu, Gheorghe Marcul. Treceți careva de strajă deasupra rîpii că cel de-a fost pus de cu seară ne-a lăsat, și-a fugit înapoi Ia culcușul muierii. Ia seama, dacă simți pe careva, dai glas. Vezi, să nu treacă nimeni.

CIMPOIESUL: Păi cine-a avut să treacă, a trecut.

GHEORGHE MARCUL: Cine-a trecut? Cine? Hai, spune!

CIMPOIEȘUL: Cine... Solgobirăul Nalaț din Brad și Mihai Gal din Baia de Criș. Au trecut cu patru panduri. Fiecare cu puști și săbii, ce-ai vrut să fac? Ce! Ce suflă așa, că eu nici să răsuflu n-am îndrăznit!

GHEORGHE MARCUL: Cînd au trecut? Unde-s? Hai spune! Spune odată.

CIMPOIEȘUL: Numai ce-au trecut. Încolo după biserică. Unde a mas Giurgiu Crișan. Ii ducea gornicul Petru Cara.

UN GLAS DE FEMEIE: (*taie întunericul*) Săriți măi oameni, măi! Săriți de grabă că-l ucid, măi!

GHEORGHE MARCUL: Pe Giurgiu Crișan îl ucid! Îl ucid pe Crișan! (*cu glas puternic*) Sculați măi oameni, măă, sculați! Sculați, că ne

MIHAIL DAVIDOGLU

ucid căpetenia! (*băiatului*) Tu, Mătieș, urcă în clopotniță și trage-clopotele. Du-te Station cu el. Dumneata, Onule, rămîi aici de strajă. (*a alergat pe după casă. strigînd mereu*) Sculați mă oameni, măă! Sculați, că-l ucid pe Giurgiu Crișan.

ȚĂRANII: (*care dormiseră pe unde au apucat, vin cu bilele ridicate*) — Ce este? — Cine-a strigat? — Pe cine-l ucid?

CIMPOIEȘUL: (*oamenilor*) Am auzit așa ca un glas de femeie. Că-l ucid pe Giurgiu Crișan. (*s-aud clopotele*) Clopotele! Na, clopotele!

UN GLAS: Haidem și noi. (*unui moșneguț care vine -n fugă din ulicioară*) Uite-l pe Unochi. Spune, ce-i?

UNOCHI: Veniți încoa' și-ți vedea ce-i! Ia-n veniți măi oameni buni.. Hai că dau să vă ucidă căpetenia.

GHEORGHE MARCUL: (*din ulicioară*) Nu vă lăsați, măi feciori. Nu vă lăsați măi! (*a venit. In urma lui țărani și printre ei doi subprefecți și patru panduri*)

UN SOLGOBIRAU: 'Napoi! Napoi că trag! (*pandurilor*) Trageți, măi panduri, trageți în ei! Trageți, fi-v-ar sufletul...!

GHEORGHE MARCUL: Ba pe-al tău, că-i decline! (*și odată-l pocnește cu bîta*) Pe ei, măi feciori! Pe ei! Așa! Dă-i cu sete! Dă-i! Jos puștile, panduri! Jos puștile, c-atîta v-a fost! Ia-i sabia! (*Solgobirăii s-au retras In ulicioară, dar acolo i-au prăbușit zecile de ciomege și i-au făcut una cu pămîntul. Pandurii au fost dezarmați și acuma loviți din toate locurile, caută vre-un chip de scăpare*). Ce e, măi, pandurilor, nu v-au luat foc puștile? Asta v-a fost cruțarea vieții. Duceți-i la căpitan, că numai el are puterea să-i ierte, de-i pe iertare!

CIMPOIEȘUL: (*care trecuse și el printre oameni și a luat o sabie de la panduri*) Na, uite-l pe gornic, pe Petru Cara. Ține-l! Țineți pe vînzător, că el i-a adus peste noi. (*Grosul oamenilor dispare în ulicioară. S-a luminat de-a binelea. Clopotele au încetai. S-aude o împușcătură. Un strigăt ca de moarte, altă împușcătură, apoi liniște*).

O CALFĂ: (*care venise de după casă, cu teamă*) Ce-a fost asta?

GHEORGHE MARCUL: Ia, nimic, (*lui Sinlion Paven care vine dinspre ulicioară înarmat cu o pușcă iar Mătieș cu un topor*) L-o pușcat? (*Paven aprobă*)

CALFA: Pe cine? Pe gornic?

GHEORGHE MARCUL: Da' tu cine mai ești?

CALFA: Apăi mă știi, bade Marcule. Is calfă aici la cojocar și... zic că bine l-ați pușcat.

GHEORGHE MARCUL: Acuma, ce-o fi o fi. (*după o pauză*) Ne-o mâniat. La ce să-l ridice pe Giurgiu Crișan? Fiindcă l-o pus Horia să ne fie în frunte? (*Atent înspre ulicioară, unde ascuns după uluce, caută sase strecoare provizorii*). Tare ți-e graba, domnule provizor? (*s-aaruncă asupra lui ca un arc*) Ți-i să-i dai de știre domnului comite ce i-au pățit slujbașii? (*cu o năpraznică lovitură de măciucă l-a culcat mort*). L-ăi mai vesti și pe lumea cealaltă, (*calfei*) Ia-l cojocarule., și dă-l în seama clinilor, să-i întindă pielea. Că destule piei a întins și el cît a fost în viață, (*fraților Paven care stau fără de-o vorbă răzâmați în bile*) Și voi, ce stați?

CIMPOIESUL: (*care intrase si el*) Apăi să ne ducem.

GHEORGHE MARCUL: (*îi aține calea*) încotro?

CIMPOIEȘUL: înapoi la casele noastre.

GHEORGHE MARCUL: O fi. Numa' că eu îs pus strajă de căpitanul Giurgiu Crișan să nu treacă nimeni încolo.

- CIMPOESUL: Nici noi ăștia?
- GHEORGHE MARCUL: Nici.
- CIMPOIEȘUL: Mda! Bun, da' la Bălgrad, vezi bine că nu ne-ngăduie domnii să ne -ndreptăm...
- GHEORGHE MARCUL: Iadul lor! Că noi nu de ei ascultăm, ci de Giurgiu Crișan.
- CIMPOIEȘUL: (*mohorlt*) A chemat oamenii la șesul crucii să le vorbească, că în biserică nu mai intrau.
- GHEORGHE MARCUL: Și-ai tuns-o, hai? (*arată spre frații Paven*) Și-acum îi îndemni și pe ei. (*fraților Paven*) Pe fratele vostru, domnii Kristiori l-au tăiat în patru și l-au spînzurat, nu? Apăi Crișciorul e numai peste deal. (*le-arată înspre fund unde se văd curțile Crișciorului*) Dacă nu eram pus aici de strajă, ehei!
- CALFA: (*care l-a tras afară pe provizor și acum se întoarce*) Ii duc eu. Știu și-un drum mai scurt.
- GHEORGHE MARCUL: (*privește băiatul firav și-apoi mai mult rîzind*) Da' tu așa ceva, de o nevoie, ți-ai luat?
- CALFA: (*scoale de sub haină un pistol mare*) De la provizor. Acuma doar să-nvăț eu cum se umblă cu el. (*pistolul a luat foc. După prima spaimă*) Na, uite, c-am învățat, (*la zgomotul detunăturii, odată au sărit cîțiva țărani înarmați cu ciomege*).
- ȚĂRANII: Ce-i, cine-i? Ce-a fost?
- GHEORGHE MARCUL: Ia, nimic, (*arată spre frații Paven*) Au dumnealor mai demult o pricină, cu domnii Kristiori și li-i în gînd să-i întrebe de sănătate... Acuma cine-ți vrea să-i însoțiți, că departe nu-i... (*calfei*) Ia, măi feciorule, vezi de caută niște topoare ori coase. Așa, cu împrumut. Că-ți dau ei mai încolo dobîndă, numai capete de domni ori provizori, sau solgobirăi. Pe ales.
- CALFA: (*grupului*) Poftiți, poftiți să vă luați singuri, (*a dispărut cu întregul grup. A rămas numai Gheorghe Marcul*).
- UNOCHI: (*care vine din ulicioară, unui preot care pășește grăbit să scape de vorba lui*) Nu fugi, părinte, așa ca de necuratul, că ce-a cetit Crișanul îi porunca împărătească de-a primit-o Horia: să-i stingem pe toți domnii. (*Popa a trecut după casă*)
- GHEORGHE MARCUL: Arză dracu-n el de popă. Că ăsta să-i dai umplutură de găină friptă, turtă de grîu curat și fruntea laptelui și tot în partea domnilor se trage.
- UNOCHI: (*întorcîndu-l pe preot*) Să mergi cu noi, că noi te ținem pe dumneata cu sărăcia noastră, de-ți plătim casă și mîitoare pentru vite. Și-ți dăm și iarbă și din toate ce-avem ca să poți trăi. (*il scoale prin ulicioară înapoi*).
- CRIȘAN: (*urcă cu mai multe căpetenii. Trece direct înspre Gheorghe Marcul*) Dumneata, Marcule, te du într-un suflet la Fereget și dă-i veste Horiei ce s-a petrecut aici. Că n-a fost asta porunca lui dar nici singele vărsat să-l întorci în vine, iar nu se poate.
- VIZITIUL: (*vine într-un suflet, după înfățișare și port se vede că-i ungur*) Căpitane! Căpitane! Au venit Băișenii toți. A ajuns ia ei c-au vrut să te piardă oamenii stăpînirii și s-au ridicat tot satul cu coase și furci. Pe gornic l-au ucis. Au ucis și biraele și acum îți cer să-i duci unde trebuie.
- GHEORGHE MARCUL: Na, da' tu... Tu esti ungur!
- CRISAN: Ș-apoi!
- GHEORGHE MARCUL: (*cu gura jumătate*) E vezeteul domnului conte...

- CRÎȘAN: Apoi vezi dară că nu e domn.
- VIZITIUL: Drept ce se vede, asta sînt. Și înapoi să mă trag, nu-i chip
- CRÎȘAN: *(după un zîmbet care i-a luminat fața se încruntă iar)*, Na, bun *(lui Gheorghe Marcu)* Și-i spui Horiei c-așa au hotărît căpeteniile de ceată ce i-au ales satele. Că dacă domnii și slujitorii nu vor să primim puști, apoi cu mîinile goale și înc-o să-i stingem. Iar ce-a fost să fie s-a pornit. *(în fund se vede înălțîndu-se un foc)*
- GHEORGHE MARCUL: Aiștea-s Paven Onu și Station. Și focul ce-l vedeți, e de la curtea conților Kristiori.
- CRÎȘAN: Na, doamne ajută! *(lui Gheorghe Marcu)* Și-i mai spui Horiei că din Crișcior om trece la Ribița și-apoi la Brad. De acolo la Mihăileni unde-i domn Ladislau Csizar. Și apoi la contele Francisc din Trestia. Și-om. mai lua la rînd curțile din Ociu, din Hălmagiu și Hălmăgel, din Pelșcuța, din Tărmure, din Ionești, Săliște...Tot așa, fără de oprire. *(Unui țaran tînăr)* Iar dumneata, Forde Văsăi să-mi cauți pe Cloșcuț să pornească focurile înspre Săciua încolo și tot ce-i domn ori slujbaș, să-i potopească fără milă. *(trece cu căpeteniile înspre virful Calmii, apoi cu glas puternic înspre cei din vale)* Măi frați ai mei și oameni de omenie! Uite c-au venit și zilele judecății! Na, priviți peste deal cum arde Crișciorul. Arză pînă la trei stînjeni sub pămînt. Arză și sufletul din ei cum ne-a ars focul și pe noi. Sunați din buciume! Să sune buciumele ca să se știe c-aista-i foc de bun început. Aprindeți focuri pe culmi! Să ne legăm cu jurămînt că n-om stinge focurile cît o mai fi un singur domn în viață! Jurați! Chiar de-o fi să -nnotăm în sîngele lor pînă în piept, încă să nu-i cruțăm! Jurați! Na, feciori, dacă asta-i voia și porunca voastră, apoi haidam! *(buciume, urale)*.

Cortina

TABLOUL V

Casa din Fereget. Decorul tabloului I si III. Dimineața lui 4 noiembrie

- IONUȚ: *(înaintea casei, bate coasa. Lui Iacob Todea care sta mai de-o parte)* Pînă acuma tot în paguba noastră a ieșit. Apăi. *(strînge coasa în coadă în chip de lance)* Li tocmai ce-mi trebuie. *(la altă coasă mai scurtă ce-o avea pe aproape și-o bale mărunt.)* Li coasa Floarei. Li bat coasa și eu nici c-am. mai auzit de ea, necum s-o vād. De nu era bolnav tăicuțu, mă porneam singur asupra Cîmpenilor și tot o scoteam din mîna spânului, *(bale mai departe)*.
- MARIA PAVEN: *(Vine din casă)*. Nu bate. Ori treci mai încolo, *(ascultă)* Auzi! Clopotele! Is departe, după munți, da'tot se aud. *(trece spre creastă)* La Hălmagi, arde rău. Nu s-a mai stins, *(se întoarce)* Uite și după culmea Petricanilor, alt foc! Or fi din Ociu. N-au știut s-aștepte. *(Lui Ionuț)* Taică-tu e tare mîniat. *(Lui Iacob Todea)* Acuma-n iarnă s-au găsit să se pornească! Să fi așteptat pînă-n primăvară pînă se legau satele... *(lui Ionuț)* Hai Ionuț și nu bate, că o clipită n-a-nchis ochii, *(lui Iacob Todea)* Am vrut să-i spun de dumneata că ai venit, dar n-am avut inima. S-a trezit azi noapte și n-a mai dormit pînă-n zori. Vin să-l vezi că-i topit de boală. Li galben și-i vînat și-l trec sudori ca de moarte.
- HORIA: *(a apărut în ușă)*. Lasă Marie, că nu mor eu din atîta. *(trece înspre Iacob Todea)* Ce veste poveste, Iacob Todea?

IACOB TODEA: Vin de Ia Cloșcuț. Nu știu de-i porunca domniei tale ori de-i așa voia împăratului — cum a spus Cloșcuț, da' amarnic mai ucide.

HORIA: Cu binele și rugămintea am mai încercat noi, — vezi bine.

IACOB TODEA: Oprește-1! S-o întoarce totul împotriva noastră. De dumneata ascultă, de aceea îți cer, oprește-1!

HORIA: Nu gîndesc să-i mai poată opri careva. Și chiar de-ași fi în putere să fac asta, n-am să-i opresc.

IACOB TODEA: Dar știi dumneata Horia, ce omoruri și vărsări de sînge se fac?

HORIA: Știu.

IACOB TODEA: Nu știi. Vin Ia Bocșa să vezi că n-au mai lăsat piatră pe piatră, și-apoi îi spune că știi.

HORIA: Am văzut tot ce spui și mai multe. Am 54 de ani și de copil am cunoscut blîndețea și dreptatea domnilor. Pentru o nimica ne ucid-au ca pe muște. Am văzut destule. Și ai văzut și dumneata. Mai vadă binele ăsta și ei. *(cu asprime)* Te întoarce dară Ia Cloșcuț și-i spune așa: să meargă hotarît pe drumul pe care a început și alte porunci să nu aștepte de la mine. Numai că-i cer mai multă grabă. Să ia pildă de Ia Crișan care a ridicat Zarandul ca pe un om. Și-i mai spui că-l chem pe vineri la sfat în șesul Cîmpenilor. Să vie musai cu toate cetele, c-o fi acolo și Crișan cu oamenii lui. Și-acuma du-te cu dumnezeu, *(trece la Ionuț)* Tu, Ionuț, vin la tata. Ți-ai potrivit suliță. Bună treabă, dar tot mai bună-i o pușcă cu plumbi și praf. Ne-om tocmi noi și puști, da. Pe vineri pornim asupra Cîmpenilor. Și-ai s-o vezi iar pe Floarea. Ai s-o vezi. Ți-i greu pînă vineri. Ți-i tare greu. Și-i mult. Știu. Da' altfel nu se poate. Pînă atunci auzi ce-ți cere tata. îmi trebuie un om de nădejde. Am scris eu o carte pentru judele din Ponor, și... *(desface o scrisoare)* Dacă pierzi cartea ori cumva, să știi a o zice din gură *(citește)* „Sănătate domniei tale, jude din Ponor”...

IONUȚ: *(continuă să citească peste umărul lui tată-său, slovenind cu greu)* „Vină cu satele domniei tale Ia Cîmpeni ca să se cetească înaintea voastră toate poruncile împărătești ce le-am primit...” *(cu mîndrie tatălui său)* Că doar știu ceti și eu, tăicuță! Ori ai uitat!

HORIA: N-am uitat. Da'tare-i de seamă ce scrie acolo, *(privește în jur dar tot e atent la ce cetește jiuul său. Uneori îl mai îndreaptă)*.

IONUȚ: *(slovenind scrisul lui taică-su)* „Și cartea să se trimeată repede Ia Buciumeni Ia Ioniță Dadei ca să vină și el Ia Cîmpeni cu tot satul. Ioniță Dadei să trimeată cartea Ia Lupșa Ia Popa Simion și de acolo să se trimeată repede Ia Mugina, ca să aibă știre și s-audă poruncile împărătești... și eu, Ursu Nicula încă dau poruncă Ia satele de sus..”

HORIA: *(a trecut pe coastă după case, se-ntoarce)* Ca unbrîu de foc așa a închis Crișan țara Zarandului. Mai scape acum cine poate, *(lui Ionuț)* Cetește tu pîn' Ia capăt și-apoi du-te că nu-i vreme de zăbavă. Ascunde cartea în sîn și ia seama pe drum. *(Lui Iacob Todea care a revenit)* Ori ai uitat ceva, Iacob Todea? Ia ce te-ai întors?

IACOB TODEA: Spunea Cloșcuț că ai hîrtii cu porunci de Ia împăratul, că sîntem volnici a-i pierde pe domni. Dă-ne și nouă hîrtie de aceea s-o vadă oamenii.

HORIA: Da'ști ceti, Iacob Todea?

IACOB TODEA: Nu, dar o să vadă oamenii pecetea împărătească.

- HORIA: Pentru aceea doară, v-am chemat vineri în șesul Cîmpenilor. Și acuma du-te.. (*Iacob Todea mai stă locului*) Mai ai ceva a-mi spune?
- IACOB TODEA: Da. A venit un călugăr ori popă... și spune că-i trimese de la curtea spânului. Pe domnia ta te caută, (*apoi vesel, lui lonuț care-si păturea scrisoarea s-o bage în sin*) Ți-a adus-o pe Floarea. (*Foxe un semn către fund.*) Hai, vină! (*Dar lonuț după prima clipă cu strigătul „Floare, Floricica meal” a alergat înspre fund unde se îmbrățișează cu femeia sa.*)
- PEDAGOGUL: (*care a venit odată cu Floarea*) Har domnului, c-am ajuns. Mă închin cu plecăciune, ție mare căpitane. (*Cu un gest larg arată spre Floarea*) Cum vezi, nu vin cu mîna goală. Și-a făcut zilele de muncă și înălțimea sa șpanul, ca un stăpîn drept... (*la tăcerea lui Horia, nu știe cum să continue. Apoi luîndu-și inima în dinți*) Am poruncă să-ți vorbesc, dar numai dumitale, fără nimeni altul de față.
- HORIA: De la cine-ai primit poruncă?
- PEDAGOGUL: De la înălțimea sa domnul șpan. Marele șpan îți poruncește... (*la un gest al lui Horia, se trage înapoi cu groază*) Să nu mă ucizi! Să nu mă ucizi! Sînt sol și solului nu i se taie capul, (*prinde curaj*) Marele șpan te roagă ca pe un frate să-i oprești pe blestemații, pe rebeliștii — voi să spun pe iobagi. Te roagă să-i oprești pe iobagi de la răutăți. Că așa a spus domnul șpan și nu eu păcătosul... Că ai s-o pățești rău domnia ta și toți cîinii de iobagi să mă ierți, da'asa a spus. C-o să vă taie călăii carnefici în cîte patru.
- HORIA: Pleacă!
- PEDAGOGUL: Plec. Eu nici c-am voit să urc. Da'mi-i stăpîn. Sînt pedagog și învăț carte pe copiii domnului șpan.
- HORIA: Oameni cu carte ne-ar fi și nouă de trebuință. Ți-am da toată cîns-tea.
- PEDAGOGUL: Și apoi să plătesc cu capul. Mulțumesc. S-a mai ridicat unul Doja— Gheorghe Doja— și a fost ars pe tron de fier înroșit în foc. Și-n Roșia mult îi de cînd Pugaciov a plătit și el cu viața întocmai...
- HORIA: Te-ai oprit din vorbă. Pentru ce?
- PEDAGOGUL: Teamă mi-e...
- HORIA: Nu-ți fie teamă cîtă vreme ai să spui adevărul.
- PEDAGOGUL: Seniorii au cetății cu ziduri tari și tunuri. Unde sînt tunurile tale?
- HORIA.: Vezi focurile de dincolo de munte? Le-au aprins țărani. Uite tunurile noastre.
- PEDAGOGUL: Țăranul îi bunde treabă, da'mai departe de ce-i al lui, nu vede. S-or lua care încotro, după capul lor și s-or pierde unul de celălalt, ca fumul. S-au mai ridicat ei țărani, da'la nimic n-au ajuns. Scrie limpede în cărți.
- HORIA: Pleacă!
- PEDAGOGUL: Te socotești tare fiindcă știi că împăratul are ce are cu seniorii; dar mai aproape de inima lui tot senioru-i și nu țăranul. De ajuns numai un ceas de moliciune și v-a azvîrlit de la el. Știu bine că așa va fi. Si mai știu că veti pieri pînă la unul.
- HORIA: Pleacă!'
- PEDAGOGUL: Spuneai că-ți place adevărul.
- HORIA: Adevărul, dar nu veninul.
- PEDAGOGUL: De leac îi bun și veninul.

HORIA: Îi fi auzit că sînt bolnav; da' trupul mi-i bolnav și nu sufletul. Acuma și trupul parcă-l simt că s-a însănătoșit. Așa că nu ne faci trebuință de nici un fel. Poți. să pleci. Mărie, arată-i drumul pe unde-i mai lesne de coborît. (*îl privește cum se îndepărtează, apoi trece la Floarea pe care o îmbrățișează*) Fata tatii, fata tatii cea frumoasă! Fata tatii cea frumoasă și bună! Să nu te superi pe noi; nu te-am uitat și am căutat în fel și chip.

FLOAREA: Știu tată, mi-a spus Ionuț.

HORIA: Au cercat ei clinii să te sperie, da' tu Floare tot frumoasă. Frumoasă și curată ca și numele tău. Îngăduie numai o vorbă să-i spun lui Iacob Todea. (*se întoarce către acesta, apoi cumina arătînd pe unde a ieșit pedagogul*) L-ai auzit. Din ce-a spus e mult adevăr. De aceea, mai întîi e vorba să nu ne oprim. Să-i stingem pe domni, oriunde-or fi și să nu facem pace cît n-o fi pe-a dreptății. Apoi să fim strînși ca unul, cu ascultare la o singură căpetenie, (*după o pauză*) Spune-i lui Cloșcuț, că eu, Horia, Vasile Nicola, prolica Ursu îi dau poruncă să întindă focul neîntîrziat în toate satele comitatului, să scoată cîte un bărbat de fiecare casă și să fie vineri cu toți oamenii înaintea Cîmpenilor, să hotărîm drumul pe care om merge. Și acuma, du-te cu bine. (*îl strînge la piept, după care trece spre Ionuț.* Iacob Todea a ieșit în grabă) Gata ești de drum?

IONUȚ: Gata, da'numai că Floarea...

HORIA: FJoarea, Floricica tatii, știu că ți-i greu. Numai ce-ai venit. Nici nu v-ați văzut bine; dar Dumnezeu mi-i martor că trebuie să plece și asta chiar de îndată.

FLOAREA: Tăicuță, tată! Nu-l trimite pe Ionuț! Cine nu-l știe că ți-i fecior? Aici în Rîu Mare nu-ndrăznesc ei, dar cum o ieși afară...

HORIA: (*lui Ionuț*) Asta am vrut să-ți spun și eu. Să iei seama. Acolo unde te trimet, oamenii nu s-au ridicat și mai știu de frica gornicilor și a pandurilor. Să iei seama.

FLOAREA: Trimete, tăicuță, pe altcineva, nu pe Ionuț!

HORIA: Îl trimet pe Ionuț, fiindcă am încredere că așa o s-ajungă cartea unde trebuie și cît mai de grabă, (*lui Ionuț*) Vreau să mai știi, Ionuț, că dacă pînă-ntr-o săptămână nu răscolăm toate satele, înseamnă să dăm răgaz seniorilor sase unească între ei. Ar fi pieirea noastră. Da' nu le-om da răgazul ăsta! Ca o furtună aducătoare de moarte, așa ne-om prăvăli peste ei, oriunde s-ar afla. Și acuma du-te flăcăul tatii și să te-ntorci cu bine. Floarea-i nevastă vrednică și te-o aștepta. (*Floarei*) în vremea asta ai să treci la Marina să-ți iei înapoi băietul. Și-apoi o zi, două, și uite că s-a-ntors și Ionuț. Așa, Floare, cum îți spune tata. (*Lui Ionuț*) Cu bine, băiete, du-te, cu bine. (*îl sărută pe Ionuț și-l petrece cu ochii. Apoi trece înspre Maria care s-a reîntors*).

FLOAREA: (*seia după Ionuț. La împotrivirea acestuia*) Mi-ai spus că n-ai să te mai desparți de mine. Așa mi-ai spus. (*a ieșit și Floarea după Ionul*)

HORIA: (*Măriei*) A plecat?

MARIA PAVEN: A plecat. Dar nu-i bine ce spune, (*la privirea lui Horia*) Dumneata singur te-ai mîniat pe Crișan că s-a pornit înainte de vreme. Că de abia în primăvară s-ar fi copt satele...

HORIA: Asta s-o uiți, cum am uitat-o și eu. S-o pornit, îi bun pornit. Acuma orice oprire îi ca și cum ne-am ucide singuri.

MARIA: Dar vezi vreo izbîndă?

HORIA: Dacă ținem focul una, da. (*o privește lung.*) Și acuma, să ne luăm rămas bun. (*Maria se trage înapoi*) Oamenii au nevoie de un îndemn. Trebuie să fiu în mijlocul lor.

MARIA PAVEN: N-ai să te duci.. Nu te las. S-or descurca ei și singuri. Nu vezi c-abia te ții pe picioare.

HORIA: Ba mă simțesc sănătos și cât nu-s, m-oi însănătoși pe drum.

MARIA PAVEN: Cinci inimi laolaltă n-au fierbințeala inimii tale, știu; dar n-ai să pleci.

HORIA: Hai Marie, că ești femeie vitează!

MARIA PAVEN: Vorba ți-e dulce și mîngîitoare, dar nu te las să pleci. Mi-am iubit bărbatul, dar dacă te pierd pe domnia ta...

HORIA: Ori mă socotești ca pe un lucru pe care-l poti dobîndi sau pierde!

MARIA: Ca un cîine am să-ți stau la picioare.

HORIA: N-am trebuință de cîini. Și nici avere să-mi păzească.

MARIA PAVEN: Știu locuri în Scorocet nebătute de om. Vină cu mine. Am să te-ascult cum cînti în noapte și-ți voi răspunde cu cîntec. Vin cu mine si inima ti-oi bucura-o.

HORIA: Cu bine, Marie.

MARIA PAVEN: Te duci!

HORIA: Vezi bine. Prea am așteptat zilele aceste, ca să mă trag acum de-o parte.

MARIA PAVEN: Mergi la moarte.

HORIA: Apoi ce fel de moarte e aceea dacă-mi înfierbîntă sîngele și-l face să bată că aud totul cîntînd de jur împrejur: „haide, vină. Hai, haidam, hai!” N-auzi cum s-au pornit munții să slobozească toate glasurile și rugile cîte le-au auzit! Parcă și clopotele cerului bat laolaltă înapoind răspuns la toate chemările de ajutorare. N-auzi?: „Haidam, porniți! Porniți feciori că vin Crișenii cu țara. Haidam, porniți! Porniți, feciori!”

Cortina

TABLOUL VI

Cîmpenii. O piață înconjurată de clădiri. Stingă, o boltă sub care trece o ulicioară. Fund, maghernițele negustorilor vîrîte una în cealaltă, un gang și apoi dreapta, curtea spânului Intze. Dreapta planul întii, ulicioară. Grupuri de băieși, negustori, meseriași. înaintea curții spânului, gornicul U ibariu.

BĂIEȘUL: (*Potcovarului, care-i cocoțai pe o magherniță*) Ei, potcovarule, spune ce vezi?

POTCOVARUL: Focurile care se văd și de jos. Alta nimic. Ochii-mi sînt deprinși cu focul și nu văd departe. Da' poate urcați careva din voi. Voi băieșii toată ziua scormoniți sub pămînt în întuneric. Vi-s ochii ageri. Hai urcă tu. (*băieșul se cațără sus cu ajutorul celorlalți mineri*).

GORNICUL UIBARIU: Ia uite sobolul, cum urcă! (*băieșilor*) Voi băieșilor, îl așteptați pe Horia, dar el nici aur nu spală și nici crișmă n-a deschis, (*potcovarului*) Și tu, potcovarule, ai s-o plătești, îți spun eu.

- BĂIEȘUL: *(de sus)* Ține-ți gura, gomicule.
- POTCOVARUL: Ori mai bine fugi după stăpînul tău.
- BĂIEȘUL: Lasă-l că domnul său șpanul n-avea loc în fiacăr să-și ia și clinii, *(rîsete)*
- GORNICUL UIBARIU: Eh! Rîdeți voi, rîdeți, da' s-o-ntoarce el domnul șpan.
- BĂIEȘUL: Pe vîrf de lance. Vai, vai, vai! *(cu alt glas)* Nu vezi, nero-dule, că au fugit și pandurii de pază cu puști cu tot! Și tunurile, două cîte au fost, amîndouă-s stricate.
- POTCOVARUL: Noaptea cerul era una de focuri. Spun oamenii că-n tot Zarandul n-a mai rămas picior de domn. Și castelele lor s-au ars pînă la temelii.
- BĂIEȘUL: -!l știți careva pe Horia? Ce fel de om îi?
- DAVID MARIAN: *(Care intrase cu unul din feciori, ridică capul înspre băieș)* Ce fel de om îi Horia? Om de-al nostru. Numai că știe mai multe. Vede mai departe,' și-i mai drept... Și-apoi cumplit îi urăște pe domni. Cumplit îi mai urăște. O să-l știți și voi. Sfătuiește la un ceas de loc cu prim căpitanii.
- UN NEGUSTOR: *(care vorbea grupului său)* îi mustră că prea s-au îndulcit la omoruri și fărădelegi.
- DAVID MARIAN: Ba-i este că umblu ei prea cu-ncetul. Domnului să nu-i crezi, cum nu crezi șarpelui.*(gornicului Uibariu)* Stăpînul tău pe unde umblă, că am o vorbă cu el. *(la ezitarea lui Uibariu)* Hai, hai, că n-am vreme de așteptare.
- GORNICUL UIBARIU: A fugit. Pe Arieș în jos.
- BĂIEȘUL: A plecat cu fiacărul; da' pentru cîini n-a mai avut loc. Vai, vai!
- DAVID MARIAN: *(feciorului cu care intrase)* Gată căluții, Marcule. *(Unui ostaș care păzea la poalele unui stîlp cu o roată în vîrf)* Da' tu pe cine mai păzești că nu-l văd. pe nimeni pe roată. Stai. Stai tu că-ți aducem noi pe cineva... *(Gornicului Uibariu)* în jos pe Aries, spui?
- GORNICUL UIBARIU: în jos pe Arieș.
- DAVID MARIAN: Na, bine. *(a ieșit după fecioru-său).*
- BĂIEȘUL: *(după o pauză)* Bătrînu-i să știți, vreun căpitan de-al Horiei... Și-a ridicat căpitanii și căprarii ca într-o oaste adevărată.
- POTCOVARUL: Ar trebui să ne pregătim și noi. Să-l așteptăm, cum se cuvine. Eu sînt potcovar. Bat fierul și lui i-o fi lipsind lănci și săbii. Mîină și pricepere ar fi, da' fierul de unde să-l iau... Asta-i.
- NEGUSTORUL: S-ar găsi el și fierul. Dar noi negustorii am fi mai bucu-roși să-i dăm bani, zloți, florini, ce vrea. Ai bani, ai tot ce vrei. Noi nu-i sîntem împotrivă, fiindcă fără de țărani, din ce să trăiască neguțătorul... Dacă înălțimea sa împăratul a dat porunca... înălțimea sa împăratul a deschis drumurile și ține cu noi. Și cu țărani, da, da, și cu țărani. în țara bohemilor și a croaților, aud că țărani au fost scoși din iobăgie. Și-n jos sub sîrbi, la fel. Darnici pe seniori să-i ucizi chiar așa... Un ajutor de-al lui Horia, unul Cloșcuț, aud că-i taie pe capete. Ca lupul, așa se aruncă. Eu nu spui nimic, dar treaba se poate face și cu înțelegere.
- POTCOVARUL: Aici ai pocnit-o rău, negustorule. Mai bine tăceai.
- GHEORGHE MARCUL: *(învelit într-o zeghe ruptă)* Ba neguțătorul a spus bine. Șide ce să ridico oamenii împotriva domnilor? De ce să-i amăgești? Ce putem noi, săracii? Nimica! Cu bună înțelegere tot mai do-bîndeam cîte ceva. Să ne ridicăm împotriva amăgitorului. Să știe

că nu-l vrem. Să nu-l socotim ca pe unul de-al nostru, *(este înconjurat de fețele dușmănoase ale băieșilor)*

POTCOVARUL: *(care a sărit jos pe pământ)* Să taci, cîine ! Să taci! *(saltă barosul)* C-odată cînd te-oi păli! Horia mi-i tătucu și mama și fratele meu, iar tu, cîine... !, *(rotește barosul)*

GHEORGHE MARCUL: *(se ferește de amenințarea potcovarului, aruncă zeghea de pe el și fleandurile de pe cap, apare așa cum îl știm, numai că-i atîrnă o sabie la cîngătoare și poartă pe cap o chivără roșie)* Așa te vreau, potcovarule! Și voi băieșilor, nu vă lăsați! Nu vă lăsați! Odată cu capul, feciori, că vine Horia cu țara! Eu îs Gheorghe Marcul din Cârpeniș și-s căpitan în oastea de țărani ai Horiei. Ori bucuroși sînteti voi de Horia și de căpitanii lui?

GLASURILE: 'Bucuroși!

-GHEORGHE MARCUL: Atunci să le dăm semn, sănu mai stea Șuieră *puternic; după puțin s-aud și clopotele bătînd. Gheorghe Marcul a ieșit).*

PEDAGOGUL: *(vine alin curtea spânului Intze)* Cine trage clopotele? Pentru ce? Opriți clopotele! Să oprească clopotele!... Ei sînt. Ei sînt! *(aleargă înapoi, în pragul porții)* Să nu-i ascultați! Stăpînu-i bun. S-o întoarce el.

BĂIEȘUL: *(de sus)* în vîrf de suliță!

PEDAGOGUL: Temeți-vă, temeți-vă!

BĂIEȘUL: *(de sus)* Se pornesc încoace. S-au pornit! Pfiu! Că nu se mai vede capătul. în frunte-s căpitanii și la mijloc e Horia. Horia! El îi. îl vād! îl vād, măi oameni buni!

PEDAGOGUL: *(venind printre băieși)* S-a mai sculat un răzvrătit. în țara Roșiei, după Mosc încolo. Unul Pugaciov. Dar l-au vîndut chiar de-ai lui și a plătit cu capul.

POTCOVARUL: Mai spune-odată ce-ai spus!

PEDAGOGUL: La ce? Eu am vorbit așa. Și-apoi ăsta, Pugaciov, nu s-a ridicat cu voia împăratului.

POTCOVARUL: Apăi vezi?

PEDAGOGUL: N-am nimic. Nici să-mi ia nici să-mi dea. Mă bag așa ca prostul, *(oamenilor)* Am învățat să ies popă și n-am mai ieșit. Acuma mănînc plinea domnului șpan — cum s-ar zice, cîine în lanț. *(ride singur).*

FEMEIA POTCOVARULUI: *(vine în fugă prin bolta din stingă)* Vin. Vin. Oameni buni, vine oastea lui Horia!

VĂDUVA: *(care a intrat odată cu femeia potcovarului)* Au puști și chivără cu pajuri de aramă, și pe chivăre îi scris cu slove latinești numele împăratului. Sînt cîntă frunza și iarba că de-abia îi mai ține pămîntul. Și nu știi de sînt turci, tătari sau moscali.

FEMEIA POTCOVARULUI: Ba-s țărani de-ai noștri, toată ziua. Țărani îmbrăcați în tundre negre.

VĂDUVA: I-ai văzut cum i-am văzut eu? Că eu îi știu, ehei, de la Curechi. *(Nu o mai ascultă și nici nu-i răspunde nimeni, întrucît cu toții au trecut spre boltă de unde se aude o muzică războinică)*

BĂIEȘUL: *(de sus)* Au intrat în oraș. Fruntea a intrat în oraș și capătul e dincolo de Petricani. *(coboară și aleargă spre boltă)*

POTCOVARUL: Haideti, mă oameni buni, să le ieșim înainte cum se cuvine. Hai, băieșilor. *(negustorilor care-si încuie degrabă dughenele)* Hai, negustorilor, și voi. Vin și dumneata care spui c-ai voit să ieși popă. *(a ieșit).*

NEGUSTORUL: *(după el)* Că bine spui, potcovarule. *(celorlalți)* Să știe că-i primim cu prietenie, *(ajunge sub boltă, se trage de-o parte dinaintea Cîrnoieșului, a lui Gligore Nicula și a încă vreo doi țărani care au intrat ca furtuna, cu topoare, sulite, coase, cu furci de fier. Înaintea lor, mai furtunos decât oricare, Ionuț urmat în de aproape de Floarea).*

IONUȚ: Ei! Gatu-s-a cu stăpînirea domnilor, au ba? *(negustorului)* Răspunde, ce stai?

CIMPOIEȘUL: Ori nu știi porunca scrisă a împăratului să-i stingem pe toți domnii?!

NEGUSTORUL: Scrie undeva? Unde-i scris? Unde?

IONUȚ: *(saltă săcurea)* Ia uite. Pe buza săcurii. *(hohotește, apoi)* Pentru cine trebuie, avem și cărți cu pecetie. Straița marelui căpitan e plină de înscrisuri de-ale împăratului. Vă spun eu care-i sînt căpitan. Ca să știți. Așa.

GLIGORE NICULA: *(îl vede pe Uibariu. Lui Ionuț)* Ia uite, Ionuț, gornicul. Uite-l pe Uibariu. *(acestuia)* Îngenunche, cîine, înaintea prim căpitanului. De ai mătura cu fruntea tot praful uliței și tot ești un om mort.

IONUȚ: Ei, Uibariu! Nu ți s-a urît să fii cîinele stăpînului tău?

GORNICUL UIBARIU: Iartă-mă! N-am știut c-așa e voia împărătească. Iartă-mă și îngăduie-mă lîngă tine. Îngăduie-mă și îi vedea ce știe Urs Uibariu. Vin să-ți deschid porțile.

IONUȚ: Uite-n ochii mei. Pentru vînzători, marele căpitan a spus că și moartea-i prea puțin, *(a trecut după Uibariu. După ei Cîrnoieșul, Gligore Nicula și alții. Se aud urate. Muzica crește. Strigăte, dangăt de clopot. Intră David Marian cu cei trei feciori ai săi și cu Ion Todea, mîinînd înaintea lor cu fuvățul în jurul gîtului pe șpanul Intze și pe contele Samoil Balia pe care-i știm din tabloul III).*

DAVID MARIAN: Duceți-vă careva la Horia ori la căpitanii lui, și spuneți-le că David Marian le dorește sănătate și le-aadusîn dar niște păsărele. Dar unde-i oșteanul de strajă? A fugit. Păcat. Mare păcat.

ȘPANUL INTZE: Iertare. Dacă v-am greșit cu ceva, cer iertare. Iertați-mă!

DAVID MARIAN: Da' cine-s eu ca să iert? ! *(lui Ion Todea)* Na, acum Ion Todea, vrei să treci pe lîngă Horia unde-i și tată-tău căpitan, vrei să meri mai departe cu noi, că vreme de un an ne-ai stat alături ca un fecior dulce — cum îi gîndi așa îi face. Da' noi ne-om duce la Deva în cetate unde spune cîinele de șpan că-i fugit contele Csi-zar... Ei, vii cu noi?

ION TODEA: Vin. Da' să-i vorbesc tatii. Poate s-o lua cu noi. Să-i cerem și Horiei să ne dea din cete.

DAVID MARIAN: Acum greul nu-i de oameni, *(lui Cloșca care intră cu un grup de răsculați, printre care Iacob Todea, Unochi)* Na că-i fi tu din căpitani. Ori ești Cloșcuț? Spune.

CLOȘCA: Așa îmi spun oamenii.

DAVID MARIAN: Na, bine, Cloșcuț. Eu îs David Marian de pe Giurguța. Am încercat și noi cîte ceva, da'nu se lovește cu ce face Horia — nici cît un țințar la armăsar... *(se întoarce înspre cei doi nobili)* Dînșii îs șpanul Intze și contele Samoil Balia, stîrvuri tocmai bune de spînzurat. Și acuma te las că mai avem o taină cu Horia. *(iese în timp ce Ion Todea și laică-său Iacob Todea care și-au venit înainte unul celuilalt cu „tată”, „Ioane”, trec și ei după David Marian și feciorii săi).*

CLOȘCA: (*îi măsoară pe nobili cu ochii micșorați*) în uite, prieteni vechi! Nu mai plecați la vânătoare? (*Lui Unochi care avea un corn la șold*) Potrivește-ți cornul la gură și sună moartea cerbului. Sună, că nici șpanul Intze zile nu mai are. (*Unochi sună din corn*) Așa, sună moartea cerbului! (*Fluturînd sabia deasupra capului*) Sună să s-audă pînă-n. înaltul cerului! Să se știe și-n ceruri c-a pornit la vânătoare iobagul.

ȘPANUL INTZE: Iartă, Măria Ta! In numele lui Christos!

CLOȘCA: Tu papiștașule, să nu spurci numele domnului Isus!

ȘPANUL INTZE: Dar sînt creștin și cred în unul Dumnezeu.

SAMUIL BALIA: (*îngenunche și el*) Mi-am schimbat legea, dar nu de bună-voia mea... Sînt și eu român și-am fost de dreaptă credință... „Tatăl nostru carele ești în ceruri, sființească-se numele tău, vie împărăția ta, facă-se voia ta...”

CLOȘCA: Ia uite minune, bre!

ȘPANUL INTZE: Cere-mi înălțimea ta, și trec în legea veche și-ți jur credință. Nici să-i asupresc pe oameni, nici să le iau drepturile. Numai în cinste.

SAMUIL BALIA: Încredințează-te de noi, mare căpitane!

CLOȘCA: Marele căpitan e Horia.

ȘPANUL INTZE: Îngădui-ne viața, crăișorul.

CLOȘCA: Lui Horia îi spun oamenii crăișorul, numai lui. Și puterea de viață și de moarte tot în mîna lui. Așa că geaba mă rugați de iertare, (*lui Gligore Nicula care vine din curtea șpanului încărcat cu haine scumpe și vrea să treacă în grabă cu o tînără nobilă pe care o împinge înaintea sa*) Stai, cîine, stai! Ori de hoții și jafuri ne-am ridicat noi!?

GLIGORE: Pentru dumneata, Cloșcu! Le-am adus să le porți cu cinste. Să le porți sănătos, crăișorul, că-n greul focului tot dumneata ai intrat.

CLOȘCA: (*arătînd înspre femeie*) Cine-i?

GLIGORE: Uite numai ce mîndrețe de muieră! Să tot trăiești și să nu mai mori! (*repede*) Am să stau mereu lîngă domnia ta și numai un semn să-mi faci...

ȘPANUL INTZE: (*care a simțit privirea ce-o aruncă Cloșca asupra tinerii*) E o vară a noastră. Dar e o cinste pentru noi ca un mare căpitan... Roagă-te frumos, Agneș, să te primească marele căpitan...

CLOȘCA: Ce tot boscorodești. Am femeia mea. (*padagogului care a reintrat și el, arătîndu-i înspre tînăra nobilă și apoi înspre Gligore Nicula*) Tu, Popă, trece-o în legea noastră și cunună-i. (*Arată înspre șpanul Intze și contele Balia*) Trece-i și pe ăștia în dreapta credință în numele tatălui că s-au legat să fie cu dreptatea. Du-i la biserică c-om veni și noi mai încolo, (*trece în ulicioara din dreapta, planul intîi de unde se aud glasuri, strigăte*). Dați în ei! Arză-vă-n suflet care ține cu domni!

UNOCHI: (*arătînd înspre șpan și Balia*) Da' ăștia de ce scapă?

CLOȘCA: S-au dat în legea noastră; n-ai auzit? (*a ieșit în ulicioară*)

UNOCHI: Și-apoi! Ori nu-i tot cîine? Asta nu-i vrerea lui Horia. (*Celorlalți*) Haidem la Horia (*iese prin stingă*)

GLIGORE NICULA: (*tinerei nobile*) Hai puiculiță, nu mai sta. (*au ieșit și ei, dar după Cloșca*)

ȘPANUL INTZE: (*lui Samuil Balia*) Fugi! (*arată fleandurile și zeghea ce-au rămas de la Gheorghe Marcul*) Te-acoperă cu ele și fugi. Fugi pe unde poți și trimete știri la Viena și peste tot de ce se-ntîmplă aici! Hai.,

îugi! Pleacă! Părintele nu te vede. (*pedagogului, pe un anume ton*) Nu-i așa, domnule părinte, că n-ai văzut nimic? (*Balia privește în jur, s-acoperă în grabă cu zeghea și iese fără deo vorbă. Șpanul Intze clipind, a înțeles pedagogului*) Să-mi cauți, cîine, o tundră, căciulă și opinci.. Și acuma mormăie pe nas și trece-mă în legea veche, dracul să te ia..

VIZITIUL: (*pătrunde cu calfa de cojocar, dă ochii cu șpanul Intze.*) Ia uite-și domnul șpan! Te plîngeai, cojocarule că nu mai ai piei de întins.. Și uite dihorul, na! La o parte, popă, să mă iscălesc odată cu numele meu că-n loc de pecetie ghioaga am s-o pun.

PEDAGOGUL: Domnul șpan a trecut la dreapta credință și a rămas iertat din porunca marelui căpitan Cloșca.

VIZITIUL: Tu popă, minți...

PEDAGOGUL: Nu mint. Uite-l și pe Cloșca că vine. Întrebă-l pe el dacă nu l-a iertat.

VIZITIUL: O fi, da'uite că nu-l iert eu. Și nu-l iartă nici flăcăiașul ăsta. *arătă spre calfă, apoi rotind măciuca*) La o parte, popă!

CLOȘCA: (*care a revenit din stînga cu grupul Gligore, tînără nobilă, Cimpoieșul, Uibariu și alții; vizitiului*) Oprește! Cum îndrăznești să-mi calci porunca!

VIZITIUL: Apoi uite, Cloșcuț, că mai îndrăznim și noi. ăștia... și nu ridică pistolul împotriva mea, că nu șade frumos...

ȘPANUL INTZE: (*trecînd după pedagog care-l scoate prin stînga, lui Cloșca. cu umilință*) Cu lacrimi îți mulțumesc măria ta și n-am să uit. (*tinerel nobile*) Cată Agnes, cată verișoară să-l ascuți întocmai. E-o inimă mare... O inimă mare. (*a ieșit după pedagog*).

CLOȘCA: (*lui Gligore Nicula*) Hai Gligore și fugi să vă cunune și pe voi. Ce mai stai? (*Gligore iese și el cu nobila doamnă*).

GORNICUL UIBARIU: (*Lui Cloșca*) Nu-l lăsa în viață pe șpan că jură-mîntul lui îi cît și-ai lupului.

CLOȘCA: îmi place de tine, Uibariu, că ești om. tare, da' nu-mi cere să-smi întorc cuvîntul. Mai bine, ia seama să-mi stai pe-aproape. i - i <

GORNICUL UIBARIU: M-am jurat lui Ionuț al Horiei să-i stau într-ajutor..

CLOȘCA: Na bine. Și-acum scoate-ne unde mai știi că-i de făcut dreptate. (*iese prin ulicioara din fund*).

CALFA.: (*vizitiului*) Da' ce-ai rămas așa, unchiașule?

VIZITIUL: Ce spui?

CALFA: Te-ntrebam de ce-ai rămas așa?

VIZITIUL: Mda. Eu tot îlucid. Cu voie ori fără, da'altcum nu pot. (*Dă: să iasă prin boltă, vine Horia cu un grup printre care Iacob, Maria, Paven. Calfa a rămas să-l privească pe Horia, dar vizitiul a ieșit*).

BĂIEȘUL: Faceți loc lui Horia. Faceți loc marelui căpitan.

HORIA: Taci băiete, (*lui Unochi*) Da'un-ți-i șpanul și contele Balia? Dacă erau slobozi îi vedeam. O fi șuguit Cloșcuț cum. îi obiceiul lui». Și-apoi i-a scos să-i judece. Vedeți careva pe unde-i intrat. ..

CALFA: (*lui Horia*) I-aduc eu îndată, (*trece în fund*).

HORIA: (*potcovarului*) Ceri să ne fii ostaș și-ți spui că ești potcovar,-Apăi oameni să bată fierul ne sînt de mare trebuință. Cere-ne ajutoare cîte vrei și să nu-ți stea foarele nici ziua nici noaptea. (*negustorului*) Dumneata, negustoriile, negustorește în pace da'o vreme și-om cere să te-nvoiești cu cei de-o seamă și să ne-ajuți din partea fierului; cămare ne este trebuința. Cară de povară și-om da cîte vrei și bani. îagalbeni cîți s-or cuveni. Iacob Todea aici de față are toată împuțernicirea noastră. Du-te și-ai să te-nțelegi cu el. Atîta numai îți cerem: grabă și cinste..

(*băieșilor*) Voi Mieși, luați înțelegere cu Crișan. Giurgiu Crișan îi întotdeauna dorit de oameni hotărâți. Mai cu seamă că o parte din căpitani și i-a trimes împotriva Devei. Cîte o secure îți mai găsi și 'mneavoastră. Iar pentru ce trebuie să faceți, nu-i atîta învățatura, cît tragerea de inimă.

VĂDUVA: (*vine din stîngă, înnebunită*) Unde-i dreptatea? Cine-i mai marele? Cine-i aici mai mare? (*lui Horia*) Vinde grabă și spune-le să-mi cruțe bărbatul. Vin și spune-le. Mi-am ales și eu un bărbat să le dau un tată și pruncilor mei și acum mi-l ridică să-l ucidă.

FEMEIA POTCOVARULUI: Chiar că bine l-ai ales. Îi frate cu birăul.

VĂDUVA: Un om drept și bun.

FEMEIA POTCOVARULUI: De bunătatea lui turbă și cîinii.

VĂDUVA: (*Lui Horia*) Vin' de-i oprește. Oprește-i și dă-mi-l înapoi că-i al meu. Dă-mi-l cît nu l-au tăiat în patru. Îl taie în patru și-l țintuiesc pe roată. (*Foarte aproape de Horia, ochi în ochi*) Nu mi-l dai, nu. (*se îndepărtează*) Ia seama că și tu ești din carne și sînge și te-or tăia și pe tine în patru și te-or urca pe roată să smulgă vulturii din carnea ta. (*a fugit înapoi în stînga*).

MARIA PAVEN: (*se strînge în Horia*) Mi-e teamă!

HORIA: Nu te potrivi ei; iar teama nu-i bun sfătuitoare, să știi. Mai bine îndeamnă femeile să strîngă ce-i de strîns și oamenii să fie mai veseli.

MARIA: (*Cimpoiului care se-ntoarce plin de pradă și bine „făcut”*) Ori cimpoiul îl mai ai cu tine?

CIMPOIEȘUL: (*scoale de grabă cimpoiul din toate buclucurile cîte le-a adunat, și-i gata de cîntec*) Apoi cum să-l las? (&ea restul unei sticle pe care apoi o azvîrle și pornește o horă) O horă-ai vrut, spune. Na, atunci pornește-n joc. Joacă-l și pe crăișor. (*Maria îl prinde-n joc pe Horia. Joacă pe viață și pe moarte. Intră mereu alții-n horă*).

HORIA: Oprește nebuno, oprește!

MARIA: Păi chiar că nebună-s. Da' odată oi mai juca cu tine Horia, și apoi niciodată, (*pornește jocul mai avîntat, apoi odată se oprește, îl sîrută drept pe gură*) Să trăiești, crăișoruie, că pentru multe ne-ai răzbat. (*trece la unul cu toba, îi ia din mină toba și începe să bată. Femeilor care s-au strecurat mai întîi sfioase, mai apoi cu curaj*) Veniți muierilor, veniți femei! Haideți mamelor, îndrăzniți, (*arată curtea din dreapta*) Haidem la curte. Ei nu mai știu de atîta belșug și voi sînteți în lipsă și dorite de cîte toate. Haidem că au venit și zilele noastre. (*Conduce femeile în curtea spânului Intze cu un fel de nebunie a jafului*).

LIORIA: (*Lui Cloșcuț care vine din ulicioară cu calfa și cei cîțiva din jurul său*) Te lași greu, Cloșcuț.

'CLOȘCA: (*femeilor*) înapoi, muierilor, înapoi!

JHORIA: Nu opri oamenii să-și facă dreptate. Duceți-vă și ridicați totul pe voia voastră.

•CLOȘCA: E curtea spânului Intze.

HORIA: Ș-apoi!

'CLOȘCA: S-a dat de partea noastră. A trecut în dreapta credință și i-am lăsat viața.

JHORIA: Și socotești că bine-ai făcut? Rău ai făcut. Pentru ce să-i ierți pe răufăcători? Te-ai sfătuit cu careva? Ai ascultat ce spun oamenii? Nu. (*celor din fur*) Să fie căutat șpanul Intze și judecat laolaltă cu ceilalți făcători de rele.

- VIZITIUL: *(care intrase cu pedagogul și-l suduia mereu) Apoi crăișorule, nu-l mai căuta, c-am avut eu cu el un foc din vechi... (pedagogul dă mîinile în lături, a neputință. Vizitiul își ia inima în dinți)* L-am pălit de moarte și m-am răcorit.
- HORIA: Că te-ai răcorit asta nu-i bine. Nu-i bine, fiindcă au rămas mulți ca șpanul Intze!
- VIZITIUL: Aha! *(rotindghioaga)* Pricep eu, Horia. Nu, crăișorule, nu m-am răcorit, că setea abia îmi crește. Du-ne crăișorule, unde-i socoti, că și-n iad de ne-ai duce, încă nu ne-om teme. *(lui Cloșca, care-și oprește ochii asupra tinerei cu care a reintrat Gligore Nicula și care sînt la spațele vizitiului)* Hai Cloșcuț, și nu mă sparge așa cu ochii că domnu-i ca și lupul, pînă nu-i iei pielea nu învață omenia. *(Horia ride.)*
- CLOȘCA: Sînt prim căpitan și-un oricine îmi încalcă porunca.
- HORIA: Fiindcă n-a fost drept ce-ai poruncit. Uite și-acum, ce-ți trebuie îmbrăcămîntea asta în fireturi? *(Lui Gligore Nicula)* Și tu omule, ce-i vîri în suflet femeia ceea? *(Lui Cloșca)* Azvîrle-o de la tine și leapadă și-mbrăcămîntea asta străină, că nu pentru trufia noastră ne-am ridicat ci ca s-aducem dreptate oamenilor. Ori ai uitat asta?!
- CLOȘCA: N-am uitat. *(Izbucnind în rîs scoate de peel hainele și le azvîrle.)* Eu le-am pus bulendrele așa de frumusețe și ca să știe oamenii că-s și eu unul mai marele... Și muierea asta ce vină are că-i nurlie? *(hohotește)* Te-ai asprit la inimă, crăișorule. Te-ai asprit de parc-ai fi Giurgiu Crișan și nu Horia.
- HORIA: Sînt zile aspre, Cloșcuț. Acuma dacăscăpăm paloșul din mîină, nouă ni se taie capetele. Și nu numai nouă, dar și oamenilor ceștia ce i-am ridicat cu noi. Înțelege dară că nu putem fi altcum. Și bună-i asprimea și neiertarea lui Giurgiu Crișan.
- CRIȘAN: *(care intrase între timp)* Aicea-s. *(Horia-i trece înainte)* Am venit să-ți spun, mare căpitan, că-n tîrgul Cîmpenilor, dreptatea s-a făcut. Și-ți mai spun c-am dobîndit scule de moarte îndestule și oameni de nădejde. Acum de-i vrea să le vorbești ori să-i legi cu jurămînt ca să pornim mai departe...
- HORIA: *(arătîndu-l pe Cloșca)* Uite-l. A pornit să facă pace cu domnii. Zidurile cetăților mai stau întregi piatră pe piatră și-ndărătul lor seniorii sînt gata să ne treacă prin foc și sabie, dar Cloșcuț îi pornit pe iertare. Nu se încape pace cu domnii, cît n-o fi pe a dreptății, înțelege Cloșcuț? încruntă-ți ochii și strînge-ți buzele cum vrei, dar pace cu domnii n-om face cît n-o fi pe-a noastră. Așa s-a hotărît. Și ne-am legat să nu ieșim din ce-a fost hotărît. Acum ia-ți oamenii dumitale și pornește împotriva Cricăului și-a Galdei. Să-l iei cu dumneata și pe Ionuț cu cetele lui. Rogu-te să-i stai în ajutor cu sfatul. *(Lui Crișan)* Domnia ta cu Crișanii iei drumul Abrudului. Cată să ridici satele cum ai făcut și pîn-acum. Trimete din vreme bărbați de încredere în așa fel ca înainte de a ajunge la ei oamenii să-și fi făcut singuri dreptatea; iar dinspre partea mea, oirămîine-nmunțisă numesc căpitani de fiecare sat și să-i schimb pe cine trebuie, ca inima și reazimul nostru să nu-lmănînce dinăuntru viclenia și trădarea. Și fiindcă mai bune ziduri ca munții nici că se află, Rîul Mare îl scotim ca pe-o cetate a noastră. Acolo ne veți trimete vești și ștafete; noi, ca să știm unde-ați ajuns și dumneavoastră ce alte porunci vă dăm. Asemenea pe măsură ce-om aduna cai, sulite și puști, le-om trimete unde-oți fi. *(unui bătrîn cu plete)* Dumneata, Dumitru Suci, mi-ai cerut

îngăduința să treci cu ceata dumitale împotriva Devei. Coboară-> pe țărmurile Mureșului și scoate de fiecare casă câte un bărbat înarmat. Care de n-a auzit de noi, le-ai spune că un om cu numele Horia a câștigat de la împărat voia să-i stingă pe domni. C-om veni și noi mai încolo cu steagurile și împuternicirile noastre. În toate câte s-or ivi, te-oi sfătui cu David Marian din Giurguța care s-a pornit și el împotriva cetății Devei, *(lui Gheorghe Marcul care intrase odată cu Crișan)* Dumneata Marcule, te-i duce în Sîngiorgiul Trascăului și-l cauți drept pe un iobag Iarai Ianăș, care-i fierar de-al domnilor Toroscai și nouă prieten și-i spui care-i porunca noastră. Că un ceas, nu-i vreme de stat și să pornească focul și ei. Na, zi doamne ajută, și plecați fiecare în locurile voastre. Sculați-satele. Ridicați oamenii! Nu le dați domnilor o clipă de răgaz, *(trece spre ieșire)*

Cortina

ACTUL III

TABLOUL VII

Tabăra lui Horia pe o coastă. Dreapta între brazi un adăpost dinbirne proaspăt înjghebat. Stînga, o masă din doi dulapi. Dinspre vale urcă glasuri,, nechezat de cai, trîmbițe, forfotă de oameni.

HORIA: *(la masă, întărește cu pecetie o carte pe care o scrisese pedagogul la celălalt capăt al mesei. Recitește scrisoarea, apoi o întinde negustorului care așteaptă cu Iacob Todea). Ține cartea de trecere. Scrie că n-are nimeni a-ți face vreo stricăciune domniei tale sau soților cîți mi-ai cerut. Te du cu bine și să te-ntorci de grabă. Se te-ntorci degrabă, că rău sîntem strînși din partea fierului, (lui Iacob Todea) Ai grijă Iacob Todea să primească tot ce i se cuvine pentru drum. (pedagogului, arătînd înspre Gligore Nicula care sta mai de-o parte) Ai scris ce ți-a cerut? (rîde, pedagogului, în semn de înțelegere. Ii prînește din mîna hîrtia pe care o citește, vrea să pună pecetea, ezită, recitește încă odată hîrtia. Se aud sunete prelungi de tulnic, sunete-care se reiau cu un anumit înțeles).*

UNOCHI: *(care împreună cu băieșul face destrajă, atent la sunetele tulinului, avînd de altfel și el un tulnic de semnale, lui Horia). De la Giurgiu. Crișan. Din valea Bradului. C-a primit caii ce i-ai trimis și pornește asupra Zlatnei peste Almaș.*

GHEORGHE MARCUL: *(care urcase cu hotărîre. În zilele din urmă s-a schimbat cu Iotul. E o căpetenie cu experiență. Lui Horia) De la Giurgiu Crișan? (arată înspre calfa de cojocar care intrase) Și flăcăul cu vești tot de la Crișan. Numai ce-a descălecat.*

CALFA: *(cu ținută militară) Să trăiești, crăișorule. Prim căpitanul Giurgiu Crișan îți trimite vorbă și-ți spune că-n valea Bradului dreptatea s-a făcut. Și-ți mai spune că așa cum ai poruncit, a trimis căpitani, de nădejde în Hunedoara și-n comitatul Albei și-al Clujului. (își amintește) Și-n comitatul Aradului, da. Și că are vești bune.- (zîmbește mulțumit de sine)*

HORIA: *(se apropie de calfă) Cum îi vremea la voi?*

CALFA: Bună. (*izbucnește*) Parcă-i tot a vară, așa ni-i bine și cald. Numai domnii, ei fug ca gujii, da' tot îi ajungem și-i tăiem.

HORIA: Vas-că bună-i vremea.

'CALFA: Bună. Bună. Și-a noastră-i lumea, (*izbucnind*) A noastră-i lumea! Vivat Maria Tereza! (*s-aude o împușcătură, apoi alta*)

'GHEORGHE MARCUL: Le-am spus să. nu strice plumbiipe el. (*laprivirea întrebătoare a lui Horia*) /scoada domnului baron. Kemeni. Un nărod.. L-au plătit cu treizeci de galbeni, (*aspru*) E-a treia iscoadă în aste două zile; ca să nu mai socotim ce-a fost la Bucium, (*băieșului care stă de strajă*) Tu, băieșule, nici domnul dumnezeu de-ar urca... (*lui Horia*) Cu buciumenii prea te-ai arătat îndurător. Și-apoi că-s țărani, de le-a fost în minte să te vîndă domnilor, le-a fost. Noroc de Ionuț Dandea (*direct*) Ne ești căpetenia cea mare, înima noastră; cum nu poate trăi omul fără inimă, așa nici noi nu putem fără domnia ta. De aceea rogu-te, să-mi fie cu iertare dacă-ți vorbesc așa. (*Horia îi face un semn prietenos, băieșului*) Ia seama, măi fecioriile, și deschide bine ochii.

BĂIEȘUL: Bag eu seama.

HORIA: (*Pune pecetea pe hîrtia pe care apoi o întinde lui Gligore Nicula*) Mi-ai cerut carte de pază pentru contele Sigismund Intze ca să i-l aduci lui Cloșcuț în tabără.

GLIGORE NICULA: (*Dă s-apuce hîrtia*) întocmai. Contele Sigismund e priceput în de-ale războiului și ne-ar fi bun sfătuitor — așa spunea Cloșcuț.

HORIA: (*Aspru*) De unde cunoaște priceperea contelui Sigismund! De cînd duce lipsă de sfătuitori? (*înfuriat*) Ce sfat poate aștepta țăranul de la domnii pămîntești decît sfatul umilinții și al supunerii oarbe? Na, ține! E-o carte de pază pentru domnița Agnes Intze. S-o scoateți de îndată din tabără și să plece unde-o vedea cu ochii. Ii spui căpitanului tău... (*Mai puțin aspru*) Ii spui că noi nu ne războim cu muierile, dar nici să ne-ntoarcă din drum n-om îngădui nimănu. (*se întoarce inspire Gheorghe Marcul care a reintrat de jos cu potcovarul. Potcovarul duce cu el mai multe lănci și săbii. Horia ia cile-o lance-n mînă*) Bune lăncile! (*lui Gheorghe Marcul*) Să se trimeată lănci la Cricău și să le-mpartă pe oameni Cloșcuț. (*lui Gligore Nicula*) Fierul ce l-oți găsi la Galda, să se trimeată de-ndată la Băișoara, la fauri, (*lui Unochi*) Dă semn lui Cloșcuț, c-or primi sulițele pînă-n zori. Și-i poruncesc ca mîne-zi îi musai să pornească cu Ionuț împotriva Galdei. (*Unochi trece mai spre margine și dă semn din tulnic. Din depărtări alte tulnice îi reiau înștiințările. Horia, înapoind potcovarului lancea*) Bună sulița și vrednic ți-i meșteșugul. (*îi ia sabia din mînă și o cercetează*) Ori esti bucuros de ajutoarele ce le-ai primit?

POTCOVARUL: 'Bucuros. <

HORIA: (*face cu sabia un gest de tăiere*) Bun, bun și bine cumpănită. Da' tot mai bine de era mai grea. Știu. Duci lipsă de fier, dar încă puțin și-om primi fier din belșug. Numai să dovedim cu cine-l lucra... (*lui Gheorghe Marcul*) Rogu-te, trimete după Petru Goia. (*pedagogului*) Ai scris cartea către meșterii din Sibii? Dă-mi și hîrtia de trecere pentru faurii de-i chemăm la noi. (*citește și pecetluiește scrisoarea. Apoi potcovarului*) Te gătește de drum pînă-n Sibii. Cată să intri-n vorbă cu faurii de acolo și cheamă-i la noi, că le-om da bună plată, (*arată. înspre Petru Goia care urcase între timp*). Te-o însoți Petru Goia care-i om umblat și te-o ajuta cu sfatul. Feriți-vă

de panduri și slujbași, *(lui Petru Goia)* Când îi vedea că-i mai greu, te-i folosi și de cele pungi de galbeni cu care te pornești.. Lucrul pentru care vă trimet e de mare grabă și taină. Na. Astea-s hîrtii de trecere și pază și asta-i pentru meșterul mai mare peste fauri. Joacă galbenii numai la mare nevoie, da-atuncea, azvîrlă-i cu mîna largă. Și acuma, vă duceți cu bine și s-auzim de bine. *(ii scoate afară, apoi Cimpoieșului care vine în mare grabă)* Ai să-mi spui ceva?

CIMPOIEȘUL: Avem prinși niște unguri din partea săcuiască. Spun c-au venit pentru domnia ta după învățătură și răspunsuri, *(repede)* Da-s numai minciuni și vorbe. Am venit să-ți cer poruncă. Le scur-tăm capetele ori să-i spînzurăm?

HORIA: Nu te știam alt' dată așa dorit de sînge și moarte.

CIMPOIEȘUL: Apoi, că-i slobodă moartea acum.

HORIA: Pentru dușman îi slobodă oricînd. Dar dacă ungurii ceștia ni-s prieteni și cu adevărat au venit pentru răspunsuri și învățătură ca oameni sărmani ce sînt?

CIMPOIEȘUL: Vezi că eu unguri tot nemeși am văzut, și săraci numai dintr-ai noștri.

HORIA: Că n-ai ieșit dintre munți. Du-te-n Trăscău și găsești unguri iobagi cît și romîni. Is oameni sărmani și dintr-ai lor. Omul sărac îi tot de-un neam. *(trece spre ieșire)* la-n uite-l că de lup am vorbit. *(vizitiului care-i vine-nainte)* Te-ai întors? Ei, spune, spune.

VIZITIUL: *(își șterge fruntea de sudoare)* De toate am fost pînă azi, numai iscoadă, nu. Da' uite că învață omul . Vin din Aiud.

HORIA: *(cu inima la gură)* Ei!?

VIZITIUL: Rău ai băgat spaima în domnii cei mari. Tot în sfaturi o țin, dar pe ce lume îs nu mai știu nici ei. Trimet ștafete la Sibii la comandă, apoi iar la guberniu. Aud c-au trimes plîngeri și la -nălțatul împărat. Vorba că li-i inima-n călcii.

HORIA: Așa. Da' tîrgoveții ce spun?

VIZITIUL: Vezi că nici ei, tîrgoveții, nu-s tot una. Și mai lipsiți și mai-eu blană. Cei mai în lipsă ne așteaptă. Tare ne așteaptă.

HORIA: Așa. *(pedagogului)* Scrie scrisoare către Cloșcuț că-i poruncesc ca după ce-o trece mîne-zi Galda prin foc, să-l lase acolo pe Ionuț cu oamenii cîți îi trebuie, iar el cu grosul și cu oamenii ce i-o mai ridica, să pornească peste munți împotriva Aiudului. Că-i dau două zile pentru Aiud, sîmbătă și duminică, iar luni în șasesprezece, odată cu Giurgiu Crișan care o veni din Zlatna, să pornească amîndoi împotriva cetății Devii. îi scrii întocmai și lui Crișan să se gă-sească luni în șasesprezece, la poarta Devei. Ștafete călări îi ceri lui Gheorghe Marcul. *(Cimpoieșului cu care iese)* Și-acum să-i cercetăm și pe ăști unguri, ce soi de oameni sînt. Tare bun lucru de i-om ști ridica și pe ei. *(au ieșit. Odată cu ei au trecut și băieșul cu Unochi care-l însoțesc ca o gardă. O vreme pedagegul scrie ce i-a poruncit Horia. Apoi ridică o budacă de sub masă, privește -n jur și nezărind pe nimeni, o duce degrabă la gură și soarbe de zor.)*

GLIGORE NICULA: *(care se vede că-l pîndea să fie singur și a reintrat)* Strașnică porunca Horiei, nimic de zis. Nici un strop de vinars în tabără. Da' porunca văz că-i numai pentru proști, *(ride, apoi mai cu curaj)* Nu poți să scrii carte și pentru contele Sigismund?

PEDAGOGUL: *(ascunde budaca.)* N-am pecete.

GLIGORE NICULA: Și fără pecete nu se poate?

- PEDAGOGUL: Vezi bine. Da' de ce nu-și face pecete Cloșcuț?
- GLIGORE NICULA: I-a spus și domnița Agnes. Vorba-i că multă/ vreme n-om mai sta așa. Cap are, nu? și poate-i mai îndrăzneț, de ce s-asculte de alții și n-or asculta ceilalți de el? Na, spune.
- PEDAGOGUL: Spune dumneata, că-l ști mai bine.
- GLIGORE NICULA: De cu seară l-a căutat la sfat un. ofițer împărătesc — careva mare — că -n dimineață l-am văzut și eu. Puteai crede, că-i chiar împăratul, așa se ținea falnic pe cal...
- PEDAGOGUL: Dar Horiei de ce nu i-ai spus?
- GLIGORE NICULA: Ce să-i spui?
- PEDAGOGUL: Ce-mi spui mie acum.. De ofițerul cela împărătesc...
- GLIGORE NICULA: Vezi, se cheamă că-s plecat de ieri la amiazi dar mi-am găsit o pruncă în Cricău și-am rămas peste noapte, înțelegi... și zi-i, nu poți să-mi dai cartea aceăa, că mult m-a rugat domnița Agnes... *(a auzit glasuri urcînd și repede cu glasul schimbat)* Am să-i spun, da, da, și nu mă mai ține că-s ștafetă și cunoști porunca ce-am primit-o. *(a plecat ca un om grăbit foarte, Horia urcă cu David Marian și cu doi feciori ai acestuia).*
- HORIA: *(lui Gheorghe Marcul care le-a venit mai în urmă, cu un trimes din secuime, arătîndu-l pe David Marian)* A stat de la amiazi după deal și i-a fost rușine să urce. *(lui David Marian)* D-apoi că l-ai lăsat acolo mort pe mezinul Marcul, rușine-i asta? Ori lacrimă și durere? Știu cum n-ați așteptat și cum v-ați pornit fără să chibzuiți.
- DAAHM MARIAN: N-am chibzuit. Îi spuneam lui Suciul: Deva-i cetate tare. Dacă-i s-o luăm, numai prin violenție. Da' el n-a mai stat să ne-nțelegem și a pornit oamenii. Ne-am pornit și noi. Și uite că au ieșit din cetate călăreți și. cătane și ne-au pușcat. Și pe cîți nu i-a ucis cu gloanțe, i-a înecat în Mureș. Cei de-am scăpat, ne-am întors din nou asupra cetății, să murim sub ziduri da' să nu ne dăm. fugiți. Și iară s-au ridicat cu putere și urgie de ne-au căsăpît. Pe cei prinși i-au ucis în cazne, fără de judecată. Că i-au ucis, i-au ucis, dar tare rău i-au batjocorit. Cumplit i-au batjocorit. Pentru aceea am rămas în viață. Ca să te găsească și să-ți cer oameni. Dă-mi oameni să pornesc împotriva Devei și așa am să le plătesc că pînă-n vecii vecilor încă nu s-o uita cum. i-a pedepsit pe domni din Deva, David Marian de pe Giurguța.
- HORIA: Oameni să-i trimet acuma cu dumneata, n-am, dar cu domni din Deva tot ne-om socoti. Așteaptă numai, *(arată înspre bărbatul din secuime, un tînăr cu sprintenele groase)* Dumnealui e unghur din țara săcuiască. Și a venit la noi cu mai mulți soți ai lui, să se alipească nouă și să ne dea ajutor, *(săcuiului)* Cu dragoste îți mulțumim pentru inima și voia voastră, da' mai bun ajutor decît să porniți și -n părțile voastre ce facem noi aici, nici că se poate. *(pedagogului)* Mai ai vreo carte de ridicare cum. i-am trimes lui Ianăș Iarai? Vezi c-or mai fi. *(îi întinde unghurului o hîrtie)* Aicea scrie toate temeiurile pentru care ne-am ridicat, *(lui Gheorghe Marcul)* Te-oi mai ruga pe domnia ta. Marcule, să alegi zece oameni din cei mai hotărîți, să-i însoțească pe domniile lor în locurile săcuiești și să le stea aproape și cu învățătura, dar și cu fapta. Că îndemnul din om. în om se ia. *(săcuiului)* Bine am grăit?
- SECUIUL: Bine.

- HORÎA: Na, atunci, du-te cu sănătate, frate al meu și să- mi trimiți vești bune. (*il îmbrățișează*) Cu bine! Și fără milă, fără milă. Și mai află că nu încapă pace cu dușmanii. Nici pace, nici înțelegere, (*să- cuiul iese cu Gheorghe Marcul. Horia se-ntoarce spre pedagog*) Și-acum citește poruncile ce le dăm Tablei din Deva și Comitatului de vor să-i lăsăm în viață. Citește să le-audă și dumnealor, (*a arătat spre Mârieni*) Citește puncturile.
- PEDAGOGUL: (*alege un pergament frumos desenat și citește cu emfază*) „Nobilime să nu mai fie”.
- HORIA: Așa!
- PEDAGOGUL: „Poseorii nobili să părăsească odată pentru totdeauna moșiile nobilitare”.
- HORIA: Mai repede!
- PEDAGOGUL: „Că dînșii încă să plătească dări ca tot poporul plătitor”.
- DAVID MARIAN: Să plătească și ei, ciinii!
- PEDAGOGUL: „Pămînturile nobilitare să se împărțească între poporeni după porunca ce-o va da înălțimea sa împăratul”.
- HORIA: (*nu mai are răbdare și ia hîrtia din mîna. Citește mai departe*) „Dacă Tabla și guberniul voiește a primi aceste puncturi de supunere, atunci să-nalțe flamuri albe, cit la castel, cit și la marginile dinafară a Devei și să deschidă porțile, (*s-apropie de a torță pe care i-a aprins-o careva*) Aceste puncturi le cerem Tăblii a le împlini întocmai. Iar răspuns să se trimeată pînă duminică seara în cincisprezece ale lunii acesteia la popa Dănilă din Crișciur. La dimpotrivă, cu toată puterea noastră, dimpreună cu căpitani, ne-om da silința să nimicim orașul Deva” (*Privește în jur. S-a întunecat. In tabără s-au aprins focuri. Pedagogul a mai aprins două, făcle. Horia întinzînd hîrtia lui David Marian care sorbise cu nesăț cuprinsul ultimatumului*) O duci mai încolo chiar domnia ta, tistului de sare din Soimuz, Carăl al lui Brunec, s-o cetească și s-o trimeată mai departe Tablei din Deva. Și-i spui că de n-ajunge la vreme unde trebuie, ne-o plăti cu capul. Atîta-i spui și nimic mai mult. (*pune pecetea și întinde hîrtia lui David Marian*) Acuma cată să ospătezi cu ce-i găsi pe la noi. Îți mai tragi puțin sufletul și te du unde ți-am spus.
- DAVID MARIAN: (*ia hîrtia și-o pune bine*) D-apoi c-om ospăta noi și pe drum. Cu bine, crăișorul. (*iese cu feciorii săi*)
- HORIA: Cu bine. (*pedagogului*) Te odihnește și domnia ta că ți-ai fi stricat ochii de atîta scris și apoi că și mîne-i zi. (*Pedagogul se înclină și iese Horia face cîțiva pași. Băieșul și Unochi care s-au tras mai de-o parte, caută să se facă cît mai neobservați. De jos din tabără ajung frînturi de cînlece, chiote. Mai încolo se joacă o bătută. Horia privește după culme, apoi brusc cuiva de după tușiș*) Na, Marie, ce stai acolo? (*coboară și se întoarce îndată cu Maria Paven*) Ce-i Marie? Spune.
- MARIA PAVEN: Să-mi fie cu iertare, crăișorul, dar am urcat... am urcat, Horia. M-au trimes oamenii. M-au trimes să te veselesc. Asta. (*după o pauză*) Umbli tot îngîndurat. Nu te mai odihnești. Ochii ți-au fugit în fundul capului. De neodihnă. Oamenii sînt bucuroși. Auzi-i cum cîntă. Numai domnia ta ești mereu încruntat. Îi greu să răspunzi pentru atîtea vieți, știu. Îi greu, dar oamenii iubesc rîsul și cîntul și domnia ta tot trist și îngîndurat umbli.

- HORIA: Nu știu ce-i cu Cloșcuț. Ce se petrece în mintea lui. S-a oprit de ieri la Cricău și nici veste și nici un răspuns la întrebări nu buciumă.
- MARIA PAVEN: Poate că vrea să-ți dea știri bune, mai multe dintr-o dată. Chiar așa o fi. Hai. Hai că te văd oamenii îngîndurat și se-ntristează și ei. *(se aude careva cîntînd de-aproape)* Spun oamenii că horești ca nimeni, dar eu nu te-am auzit niciodată cîntînd. Nu îndrăznesc să te rog. Ți-aș cînta eu, dar mi-i rușine, *(pauză. Apoi își ia inima în dinți)* Am să-ți cînt cum cîntam bărbatului meu.
- HORIA: Și ce vezi rău într-aiasta?
- MARIA PAVEN: Nimica. *(își potrivește mai bine tulpanul, dar nu cîntă. Tace. Tace și Horia. Izbucnesc apoi amîndoi în rîs. Rid puternic. Rîsul lor se transmite mai departe în tabără)*
- HORIA: *(vizitiului și Cimpoieșului care au pătruns ca șerpui, unul țînînd după spate un butoiăș, celălalt cimpoiul. Tac amîndoi.)* Na, vorbiți ori ați amuțit amîndoi?
- VIZITIUL: O venit din Ampoiu un creștin c-o berbință de mied.
- CIMPOIEȘUL: Porunca-i s-o vărsăm, da' poți sta înainte la o așa ispită? Am băut o gură și-au mai băut ei și alții, da' ne-am gîndit la domnia ta.
- VIZITIUL: Cîntește-ne și bea. O gură.
- CIMPOIEȘUL: Numai o gură, că nu-i moarte de om.
- VIZITIUL: Bea și veselește-te, crăișorule. Bea c-a noastră-i lumea. *(întinde ' butoiășul înspre Horia. Acesta față la atîtea rugăminți, duce butoiășul la gură. Cimpoieșul parcă atîta ar fi așteptat, că-i dă drumul din cimpoi și-apoi din gură)*
- CIMPOIEȘUL: „Frunză verde rozmalin
Vin trei nourii din senin
Vin trei no'urași din sus
Cu veste și cu răspuns.
Toată țara de-i umbla
Om ca Horia n-ai vedea.
Oi, că dragu mi-i
Om ca Horia n-ai vedea,
Oi, că mi-i și drag!"
- MARIA PAVEN: *(intră în cîntec)*
„Sus la poarta cerului
Este-un scaun de mătase,
Șade Horia la masă!"
- CIMPOIEȘUL: „Oi, că dragu mi-i!"
- MARIA PAVEN: „Sus, pe sus, pe lîngă lună,
C-o mîină țîind de lună
C-una împletind cunună"
- CIMPOIEȘUL: „Oi, că dragu-mi-i!"
- MARIA PAVEN: „Da cununa-a cui o fi?
Fi-va, fi-va a Horii-i.
- MARIA PAVEN ȘI CIMPOIEȘUL:
„Da' cununa-a cui o fi?
Fi-va, fi-va a Horii-i.
- CIMPOIEȘUL: „Oi, că mi-i și drag!"
- HORIA: *(care era atent la niște semnale de tulnic, a trecut spre creastă.)* Stați! Opriți cîntecele! *(cu glas sălbatec)* Cum?! Ce veste-i asta! *(Lui Unochi)* Am înțeles eu bine sau...? A făcut învoire cu domnii?

înțelegere cu domnii! Oh, Cloșcuț, Cloșcuț! Ne-ai ucis! Ne-ai legat de mâini și ne-ai ucis!

UNOCHI: *(nu înțelege furia și durerea lui Horia. Cu un glas egal)* De la Cloșcuț, din Cricău. S-a făcut învoiala cu mai marele cătanelor împărătești și vreme de-o săptămână nimeni n-o mai certa pe domni nici cu moarte, nici cu focul, nici cu vărsare de sînge. Că oamenii, i-a trimes înapoi pe la casele lor.

HORIA: Ooh, cum! Cum ai făcut asta?!

UNOCHI: *(cu același glas egal)* într-o săptămână mai marele cătanelor ne-o aduce răspuns la toate necazurile.

HORIA: Ooh, Cloșcuț! Ori nu-i știi pe domni și cât trage cuvîntul lor? (Nu-i știi! ')

UNOCHI: Porunca aiasta de-nvoială s-a trimes și lui Giurgiu Crișan în valea Bradului ca să ia seama întocmai.

HORIA: *(vizitiului)* Ia cel mai bun cal și gonește într-un suflet pîn' la Crișan. Să-și oprească oamenii și să nu slobozească pe nimeni, *(lui Gheorghe Marcul care intrase între timp)* Trimete de grabă la Cloșcuț pe cei mai buni călăreți. Să-i întoarcă pe cei sloboziți. Și aici, să nu plece nimeni din tabără. Ai grijă să se strîngă, de îndată sfatul căpeteniilor, *(lui Unochi)* Buciumaș, buciumă sfatul căpeteniilor. *(Unochi buciumă. Forfota din tabără s-a oprit pentru o clipă. S-aude numai buciumul lui Unochi)* *(Cortina cade ca după cîteva clipeșă se ridice)* înaintea unei perdele de catifea, o măsuță și deasupra o colivie acoperită cu muselin. Vin cîteva lachei purtînd sfeșnice cu luminări aprinse. Odată cu ei au intrat și cancelarul Kaunitz împreună, cu contele lankovitz).

CONTELE IANKOVITZ: Uneori se cere și trebuie să fii aspru,—neiertător chiar. înțeleg prea bine, domnule cancelar, rațiunile politice, dar mi-ai cerut părerea... Că s-au răscolat iobagii, e-un lucru rău. Și mai ales tare întristătoare sînt uciderile și pustiirile ce le fac; dar nici să le aducem dreptatea cu tunurile iar nu-i bine. Teamă mi-e că abia îi împingem la disperare, *(se înclină înaintea împăratului care pătrunde foarte agitat, în mină cu o scrisoare cu peceți)*

ÎMPĂRATUL: *(în timp ce un lacheu îl ajută să-și încheie și să pună ordine în ținută)* Ai venit, lankovitz? S-a potrivit bine că ești în capitală. Am pentru dumneata, conte, o sarcină grea și de mare încredere. Ai auzit ce-i în Ardeal, nu? *(contele aprobă)* Cine-ar fi crezut? Cine? Și unde! în blîndul meu Ardeal! *(unui lacheu care-l urmase cu o tavă cu fructe, dulciuri și o cană cu lapte)* Fructe, lapte; iar fructe, iar lapte — mulțumesc, *(celor de față)* Sînt oare, într-atît de bolnav? *(în timp ce ciugulește din dulciuri, aruncîndu-și ochii pe scrisoare).* Auziți îndrăzneală! Nu numai că se dedau la fapte și omoruri înfricoșătoare, dar mai dau a înțelege că ce fac e cu voia și din porunca mea! Ca și cum pustiind și primejduind bunurile și viața seniorilor mei, nu pustiesc și nu primejduiesc temelii, însăși esența împărăției noastre milenare și indivizibile?! *(întinde scrisoarea lui Kaunitz)* Spune-mi Kaunitz, de ce sînt oamenii așa de răi? De ce abuzează de bunăvoința și prietenia mea? *(ciugulește din dulciuri, se întoarce spre lankovitz)* înțelegeți, conte. Tocmai acum cînd în apus Republica Batavă are îndrăzneala să calce în picioare drepturile noastre și va trebui să le răspundem așa cum se cuvine, acuma să nu am spatele acoperit?! Răzvrătiri, răscoale, răzmerițe, atît așteaptă și sultanul. *(direct lui Kaunitz)* Răspunde lui Brukentahl. Scrie-i să facă ce-o ști

dar să curme răscoala. Scrie te rog: „Mult iubitul meu...” și celelalte. *(ciugulind dintr-un ciorchine)* Soarele Italiei! Soarele Italiei e-un meșter neîntrecut în arome, *(lui Kaunitz, dictind)* „Cu multă întristare de inimă, am primit, scumpul meu baron, veștile ce ne-ați trimis și sîntem tare mîhniți...” și celelalte, *(trece spre măsuța de unde lua note Kaunitz)* Să-i dăm și lui Hanschen un bob din soarele Italiei, *(ridică învelișul de muselin de pe colivie, apoi cu stupoare)* Dar pentru Dumnezeu! Hanschen, nu mai stă pe bețișor! Canarul meu moțat, e bolnav! A răcit! *(lui Kaunitz)* Continuă dumneata scrisoarea, *(se întoarce spre canar)* Ai, răcit, pui moțat. Ai răcit fiindcă nimeni nune iubește, nimeni nu are grijă de noi. *(lacheilor)* Să vie Couleuvre! Să fie sculat și adus aici! Să se încălzească un ceai cu mirodenii. Cu multe mirodenii, *(lui Kaunitz)* Ce găsești atîtade scris? Ce atîta diplomație? Scrie-i baronului să mai lase diplomația și să nu se mai laude cu acel idiot armistițiu. Să înțeleagă acest domn baron von Brukenthal că este dezonorant pentru un membru al guvernului meu să trateze de la egal la egal cu niște rebeli. Să fie prinși căpeteniile acestor răufăcători și instigatorii să fie judecați cu toată asprimea legilor, *(face cițiva pași, apoi iar înaintea canarului, cu glas cîntat)* Cîntă moțatule, cîntă, cîntă! *(îi șuieră, apoi)* E pierdut, e pierdut! *[Lui Kaunitz]* De nu vor să-l asculte, să-i bată cu tunurile! Pentru ce avem tunuri și regimente de cavalerie? Să-i bată cutunurile. Să-i închidă în munți și să-i flămînzească. Să dea foc pădurilor. *(se întoarce înspre Iankovitz)* Dumneata, conte, vei pleca de îndată în Ardeal. Te numesc mare comisar regesc și împuternicit al regatului nostru, *(atent la canar)* Se urcă pe bețișor. S-a urcat. Așa drăguțule, așa Hanschen. A scăpat, a scăpat. Te iau cu mine, dragule. Nu te mai las pe seama lui Couleuvre. Couleuvre e un rău. *(se întoarce înspre Kaunitz)* Dacă poate să-i pacifice fără de pierderi pentru noi, nu-l împiedec. Il autorizez chiar să puie un premiu de cîte trei sute de galbeni pe principalele căpetenii. Să încerce și cu preoții. Da, da. Să ceară episcopului o patentă de liniștire. *(înainte de a ieși, contelui Iankovitz)* De aceea te și du domnia ta, ca împuternicit special al nostru iubite conte, fiindcă voi ca totul să fie după dreptate și omenie. Da,, da. Și omenie, *(a ieșit cu colivia, ceilalți îl urmează)*

Cortina

TABLOUL VIII

Tabăra lui Horia pe coastă. Decorul tabloului anterior. S-a luminat de ziuă. Gheorghe Marcul azvîrle niște găteje pe foc, apoi stinge facla care ardea la masă. De jos se aude careva doinind a jale.

GHEORGHE MARCUL: *(Lui David rezemat în pușcă ca într-o bilă)* Uite așa stă și nici o vorbă nu scoate. Nu mai pot. Trebuie să-l întreb, *(vrea să se îndrepte spre Horia, care stă mai de-o parte copleșit de gînduri)*.

DAVID MARIAN: *(îl oprește pe Gheorghe Marcul)* Nu-i vorbi. Uite la fruntea lui că-i neagră de gînduri. Nu-i vorbi și lasă-l cu gîndurile lui. *(Fluierul se aude și mai jalnic)*.

HORIA: *(ca și cum s-ar rupe din gîndurile lui, își înalță capul, apoi înspre Gheorghe Marcul și David Marian)* Rogu-te, Marcule, spune omului celuia, de nu știe cînta alta, să nu mai cînte... Ori nu, stai.

(dar Gheorghe Marcul ași plecat. După o pauză, lui David Marian)
Nici jalea s-o închizi în tine, iar nu-i bine. (trece înspre pedagog care
cu capul pe masă mai mult molăie zgribulit într-o tundră de împrumut.
Acestuia, cu glasul sugrumai) Spune-mi, din ce și-a pierdut viața
Emelian Pugaciov? Din vânzarea a lor lui, au din prostia și neprie-
ceperea sa? Taci. Nu-mi, răspunde. Dacă l-au vîndut, tot prostia lui
a fost, că rău și-a ales soții de fapte. (îl învește mai bine în tundră)
Hai, că te-a pătruns tot frigul. Nu-i fie cine dat ca țăranul, cu som-
nul sub stelele cerului. Hai cearcă să dormi, că îndat' iese și soa-
rele, (trece către David Marian, acestuia) îți mulțumesc, DavidMă-
rian, pentru muntenii ce i-ai adus aseară.

"DAVID MARIAN: La ce să-mi mulțumești?

HORIA: Că vezi, de-o săptămînă, mai mult îs cei de pleacă, mai puțini
cei ce vin. Văzutu-i-ai acuma dimineață? Le-ai vorbit?

DAVID MARIAN: Știu, eu, crăișorule, de ce mă-ntrebi. Da'n-ai grijă. Oa-
menii-și bat sapa, își pun coadă la coasă, își potrivesc bold din fier
să-și facă lance. Nu li-i a plecare.

HORIA: (arătînd spre Gligore Nicula și încă doi țărani, gătiți de plecare)
Au nici lor nu li-i a plecare? (către Gligore Nicula și cei doi) Urcați,
urcați. Încotro cu straița drumeagului?

GLIGORE NICULA: Apăi de. Să mai vedem și noi de casă, de cele vite.
(supărat) Că doar se chiamă că s-a făcut înțelegere și săptămînă a
trecut.

HORIA: Teamă mi-e că l-au prostit ei pe Cloșcuț și pe noi ceilalți.

GLIGORE NICULA: Că doar au sărutat crucea și au jurat pe ea.

HORIA: (aspru) Ca să cîștige vreme.

CLOȘCA: (care sta mai de-o parte, strîns în tundră, sare ca un arc) Sînt
oșteni de-ai împăratului. Cu voia împăratului ne-om pornit. Cu voia
lui ne-om oprit. Făcut-am bine, făcut-am rău, om videa.

HORIA: Rău ai făcut și asta n-ai înțeles și nu înțelegi nici acuma. De ce
ne-a cerut ieri colonelultău să-l însoțim pînă la Sebeș? Fiindcă pe
șesul Cîmpenilor îi era greu să ne dea răspunsul față de atîția oameni.
Da' știu de pe acum răspunsul lui. Un plumb în coastă.

CLOȘCA: Nu. Nu Horia, nu! (vrea să-i argumenteze, dar s-aude de departe
un glas de tulnic. Cloșca numai urechi, îl scutură pe Unochi care stît
de strajă cu tulnicul său să-i dea răspuns) Ce spune? Ce spune?

UNOCHI: Stai să-l aud. Stai să-l aud tot.

HORIA: Nu-l mai auzi, că l-am auzit eu. Vin împotriva-ne oști. Pe poarta
Ariesului au pătruns ostile împărătești.

CLOȘCA: Nu. Nu! Nu-i adevărat!

HORIA: (cu un gest înspre depărtări de unde vin sunetele de tulnic) Ascultă!

CLOȘCA: Dar împăratul?!

DAVID MARIAN: (Lui Cloșca) Și clacă împăratul, spurcă-i sîngele mîne-sa,
lipitu-s-a de domni?!

CLOȘCA: Unchiașule! Totul se trage de la mine c-am vrut să m-arăt tare
și mare, să afle ei alții că și capul meu știe gîndi. Dar nici c-oi mai
apuca zorile de mîne dacă...

HORIA: Să n-apuci zorile de mîne! Și cine ți-o duce-n luptă cetele?
Trebuie să trăiești. Să trăiești, Cloșcuț, și să te bați cum nu s-a bătut
om. (după o pauză) Așa înseamnă să-mi dau moarteașieu. Fiindcă
m-am lăsat după tine și după ce-au spus oamenii. Ș-apoi, că te-au
ascultat oamenii și-au cerut și ei învoire. Au cerut, dar eu sînt că;
petenia. Împotriva tuturor și-ncă trebuia să spun nu. Nu! Șf

dacă te ridicai împotriva, trebuia să-ți cer moartea. Să te fi ucis cu mâna mea, da' să nu opresc focul, *(pauză)*. Tu nu știi, Cloșcuț, ce blesteme să fi căpetenia cea mare. Căpeteniei nu i se-ngăduie slăbiciune în nici un fel. Nimeni și nimic nu-mi va putea ierta săp-tămînă aceasta cu brațele cruce. Ii ierți pământului cîndnu-și hrănește fiii?! Dar căpeteniei celei mari, de i-ai încredințat viața, că-i greu de atîtea vieți și trage cît tot pămîntul, cum să-i ierți! Cum să-i ierți cînd tu ai flămînzit după dreptate și i-ai găsit drumul, iar el te-abate din ăst drum, ori ca un nerod îl pierde!

CLOȘCA: ^Crăișorule!

HORIA: întreg Arieșul cu toate apele lui și nu-mi va spăla rușinea și ticăloșia că m-am arătat slab și te-am ascultat.

CLOȘCA: *(cu sfială)* Dar împăratul?!

HORIA: *(il privește lung în ochi pe David Marian, care-istăteaînainte,, apoi mai mult parcă și-ar vorbi sie-și)* împotriva domnilor, rm-mpăratul l-o ajuta pe țăran. *(Cloșca privește lung la Horia apoi se rupe din loc și fuge-n tabără)*.

DAVID MARIAN: *(plecîndu-și ochii de sub privirea lui Horia)* D-apoi cum-păratul ori fără, ce ne-am pus în gînd tot om dobîndi noi în putere. *(își înaltă ochii)* Spune, crăișorule, ori nu-i așa. *(Horia tace, David Marian înfuriat lui Gligore Nicula care n-a plecat și a rămas locului țanșos)* Na, ce-mi stai înainte ca ceasul cel rău?

GLIGORE NICULA: *(lui Horia, direct)* Am venit să ne dai înscrisurile împărătești, să ne apărăm față de cătane.

HORIA: Din al cui îndemn mi le ceri?

GLIGORE NICULA: Din al cui îndemn? Din al oamenilor.

HORIA: Oamenii n-au trebuință de înscrisuri, cîtă vreme au două mîini și-o pușcă ori lance sau furcă.

GLIGORE NICULA: Arată-ne înscrisurile. Ori spune că ne-ai amăgit și n-a[^]fost cu voia împăratului.

DAVID MARIAN: De ce taci, crăișorule, și nu-i sfaremi măselele? A.rată-i hîrțiile cu pecete și apoi pălește-I cu securea.

GLIGORE NICULA: *(iui Horia direct)* N-ai nici o hîrtie. *(Celorlalți)* Ne-a dus Ia moarte. Luați seama că ne duce Ia moarte.

HORIA: *(oprește pe David Marian care vrea să-l pălească peNicula, apoi acestuia)* Au de-i moarte, n-o împart și eu cu voi? Iar devă duela viață... *(Marinei care urcă înainte speriată)* Ce-i Marină? Cine te-a mai speriat? Ce este?!

MARINA: Vin unchiașule. Vin c-a băgat Cloșcuț cuțitul în domnița Agneș și-a ucis-o. Vai de capul lui, că mai bine-oucideam eu. Să nu-l văd cum stă topit lîngă ea și-i vorbește. A ucis-o cu mîna lui și-i moartă, dar tot îi vorbește. Vin de-i spune o vorbă să se liniștească. *(Horia trece după ea, mai ies și alții.)*

PEDAGOGUL: *(plictisit de toate, Cîrnpoieșului care a urcat cu amazoana îmbrăcată în romîncă)* Da' voi ce vreți?

CIMPOIEȘUL: Să-mi dai o carte de pază, pentru mine și boreasa mea, să mă duc acasă.

PEDAGOGUL: Fugiți. Ai auzit că vin cătanele și fugi.

CIMPOIEȘUL: D-apoi cum să fugi cu așa muiere. Are picioare gingașe.

PEDAGOGUL: Ori crezi că acasă nu te-or ajunge cătanele să te taie? *(Cîrnpoieșului i-a pierit voia bună)* La Aiud au tăiat sute cu paloșul *(ca un expert)* Cu paloșul nu-i moarte grea.După „constitutio criminalis"

se puteau să fie pedepsiți prin foc sau prin ardere de vii, despicare în patru bucăți, frîngere cu roata de jos în sus.

CIMPOIEȘUL: *(cu groază)* Taci!

PEDAGOGUL: Se putea înăspri cu tîrîrea pe jos pîn-la locul de supliciu, sfîșierea cu cleștele înroșit în foc, smulgerea limbii, tăierea mîinilor.

CIMPOIEȘUL: Taci!

PEDAGOGUL: Furcile, tăierea capului cu paloșul, este o moarte ușoară. După Codex Therezianum... *(s-a oprit, întrucît urcă Horia cu Cloșca care-i topit și ceilalți. Asemeni cu vizitiul care vine de la drum lung).*

CIMPOIEȘUL: *(trece către Horia)* îngăduie, mare căpitane. Mi-am luat muiere tînără, domniță, nu ține la greu. S-o duc pîn-acasă și mă-ntorc. Mă-ntorc.

HORIA: Cu sila pe nimeni nu pot ține. Dacă-ți spune inima să te-ntorci, întoarce-te. Și dacă nu, nu. Vrei carte de trecere? *(arată înspre pedagog).* Să ne cetească vestea ce o trimete din Abrud Samuil Marți, și-apoi ți-o scrie și hîrtie de drum. *(îi întinde pedagogului o hîrtie)*

PEDAGOGUL: *(își aruncă ochii pe hîrtie, apoi speriat)* Nu-i bine. Nu știu dacă-i bine s-o cetesc pentru toți.

HORIA: *(îi ia hîrtia din mîini, o parcurge cu ochii, apoi pedagogului)* Citește-o. Citește cu glas tare.

PEDAGOGUL: *(citind)* „Au primit ordin de a se îndrepta împotriva ta și-a oamenilor tăi, regimentul de husari Alexandru Toscana, regimentul de dragoni Sabaudia, regimentul de infanterie Orosz, iar din Ungaria pornesc...”

HORIA: Citește. Citește...

PEDAGOGUL: „Pornesc regimentele de dragoni Wur'emberg și Berlichingen, diviziunea de colonel a regimentului de cuiraseri Karamala și amîndouă regimentele de infanterie Devenz și Preissach...”

CIMPOIEȘUL: Sîntem morți. Am murit! *(cu groază)* Am murit!

HORIA: *(a luat hîrtia din mina pedagogului, apoi Cimpoieșului)* Taci! Taci Cimpoieșule, te liniștește.

CIMPOIEȘUL: Să cerem iertare. În genunchi să ne aruncăm. Să cerem milă și iertare.

HORIA: Sfatul ăsta, Cimpoieșule, să-l ții pentru tine. *(Vizitiului)* Asta-i ceți-ascriș Samuil Marți. Da' din spaimă, omului i se năzarește să scrie mai multe decît aude cu adevărat. Spune-mi ce-ai văzut dumneata, cu ochii dumitale.

VIZITIUL: Apăi ce-am văzut. Tabără domnii pe cîte-un țaran și-lucid. Nu știu unde-au stat ascunși, da' cete de domni tabără pe țărani și-iucid în cazne. Și gîndesc că abia și-or arăta ce știu, cînd or veni cătanele.

CIMPOIEȘUL: *(îzbucnește)* Vai nouă! Vai! Sîntem pierduți!

HORIA: Taci!

CIMPOIEȘUL: *(se îndepărtează)* Vai nouă, vai! Ascultați oameni buni! Ascultați! Împăratul nu-i de partea noastră!

HORIA: Oprește-l! Oprește-l! Cloșcuț!

CIMPOIEȘUL: *(se zbate să scape din mîinile lui Cloșca)* Oameni buni! Ascultați numai, *(a scăpat)* Sîntem pierduți!

HORIA: Oprește-l! Nu-l lăsați să sperie tabăra. Oprește-l! *(Cloșca a scos un pistol și l-a țintit asupra fugarului)* Nu! Nu trage! Nu trebuie! Nu! *(dar Cloșca a tras. Cimpoieșul s-a prăbușit)* Pentru ce? Pentru ce-ai făcut asta? Ai ajuns mai rău ca o fiară, *(a trecut pînă la Cim-*

poieș, îl readuce pe brațe pînă la masă și-i pune sumanul sub cap. După ce-l desface la piept și-i ascultă inima) Alergați după careva.

CLOȘCA: Degeaba. Amurit. Privește-i ochii. Ismorți. Decîtsă bagespaima-n oameni... nu-l mai puteam opri.

HORIA: Să nu-l fi oprit.

CLOȘCA: Ca să afle toată tabăra...

HORIA: Să afle! Or afla. Le-oi spune-o chiar eu.

CLOȘCA: Si nu ti-o mai rămîne unul de sămîntă.

HORIA: Dar tul Tu rămîi?

CLOȘCA: Da' ce fel de om mă socotești, bădie... Că eu alta credeam, asta așa-i. Da' soarele cui l-a închinat, ce-am eu de împărțit cu împăratul! Ori ce bine mi-a adus el? Și cu mortul, îmi pare rău. N-am vrut, bade, n-am vrut.

HORIA: *(peste trupul Cirnpoieșului)* Auzi, n-a vrut. S-a speriat și el, cum te-ai speriat și tu. Așa cum te-ai pornit ca un vînt năpraznic înspre tabără, cu inima înghețată de groază, nu s-ar fi ales nimica bun pentru nimeni. Noi ne-am ridicat de aceea, ca să dăm preț vieții și uite că moartea abia își joacă mai spornic nunta pe toate drumurile. *(privește spre cei din jur, apoi)* Ni-s pămînturile sterpe, și așa mustesc de sînge de iobag, că nu mă mai sperie moartea; dar cît o mie de vieți laolaltă, cumplit mă doare astă singură viață pierdută.

DAVID MARIAN: Deschide ochii! Uite că-i deschide!

HORIA: Ce spaimă mi-ai tras, măi omule... Te-ai speriat de oștiile-mpărătești și că împăratul nu-i cu noi... Apăitrăznetul lui de împărat, cum să nu treacă de partea domnilor dacă-i domn si el! M-auzicespun?

CLOȘCA: Te-aude.

HORIA: Ți-a fost teamă de împărat și de ostile lui. Da' om goni din minte și de pe buze numele împăratului și om închide văile și toate intrările. Să ținem noi puterea aici în munți pînă-n primăvară, c-ai poi nici pajura cu două capete a împăratului și nimic nu ne-o mai sta împotriva. Că prea sîntem noi mulți și nimic nu cerem alta decît dreptatea.

CIMPOIEȘUL: *(îșisaltă capul)* Dreptatea... dreptatea.. Dă-ne-o nouă, crăișorule... *(cade mort)*

HORIA: *(își scoate cușma, la fel și ceilalți, apoi se pleacă peste mort, îi închide ochii și-l sărută pe obraz)* Îți mulțumesc pentru iertare și-ți mai mulțumesc și pentru răspunsul ce ni l-ai dat. *(celor din jur)* Ridicați-1! Să fie îngropat cu cîntecul care se cuvine celor căzuți în luptă. *(Lui Cloșca)* Să se închidă intrările în munți. *(Lui Unochi)* Buciumă lui Giurgiu Crișan că-i cer să închidă poarta Crișurilor. Să cheme oamenii cîte unul de casă din tot Zarandul și să-i țină pe cătane în afara munților. *(Unochi buciumă. Lui Gheorghe Marcul care a urcai)* Pornești Marcule, cu cetele domniei tale, la poarta Arișului, și-i ții în loc pe cătane. Doborîți copacii, prăvăliți stîncile să nu-și poată folosi călărimea și nici cu tunurile să nu intre. Pleacă. Cloșcuț ți-o veni din urmă cu grosul oamenilor. *(Lui David Marian)* Dumneata, David Marian, îți mai alege doi-trei bătrîni de încredere, vă încingeți cu pistoale, și treceți din sat în sat cu aspră poruncă să dea fiecă casă un om armat cu puști, cu topoare, cu furci de fier ori ce-o avea, și pînă-n trei zile să se-nfățișeze aici la noi. Vor răspunde de aceasta judele și căpitanul de sat. Glumă să mu le paie. Și că de nu or veni, alții or veni la ei. Alege-ți soții de drum și te du cu bine.

IACOB TODEA: *(intră abia mai suflind, lui Horia)* Un trimes al guvernului cu un trîmbițaș și un steag alb. Cere învoire să-ți vorbească. *(se aude chemarea de trîmbiță)*

HORIA: Mă încearcă cu trimeși. înseamnă că nu li-i prea la îndemînă. *(lui Unochi)* Dă-i semn de chemare. *(lui Iacob Todea)* Ve7Ă, Iacobe, să nu-1 vateme careva din feciori. *(Iacob Todea iese. Lui Ion Todea care urcase împreună cu tatăl său)* Na, Ioane, ce spui, s-auzim și minciunile trimisului cestuia. *(își amintește de ceva)* Da' pe Ionuț al meu pe unde l-ai lăsat?

ION TODEA: La Lupșeni, cu Uibariu. Îi stă în ajutor să-și întocmească iară cetele.

HORIA: Na, bine.

CLOȘCA: Urs Uibariu s-a dovedit vrednic, și-apoi îi bărbat arătos, *(ridnd cu sfială)* Cînd am făcut blestemata aceea de învoire cu coloneii l-am dat pe el că ți-ar fi fecior și nu pe Ionuț. E mai vîrstnic. *(s-a oprit întrucît a pătruns Iacob Todea, cu un slujbaș al guvernului, secretarul personal al contelui Iankovitz, care e flancat de un trîmbițaș și o cătană purtînd un steag alb).*

IACOB TODEA: *(secretarului, arălînd înspre Horia)* Na și crăișorul nostru.

SECRETARUL: Ce am eu omul acesta? *(cu aroganță lui Iacob Todea)* Ți-am cerut să mă duci la căpetenia rebeliștilor. *(oamenilor)* Voiu să mă duceți la Horia, la căpetenia cea mare a tumultunților.

HORIA: Spune, omule, ce ai de spus. *(simplu)* Eu sînt Horia.

SECRETARUL: *(îl privește pe Horia, apoi celor de fală)* Aduc o patentă cazarocrăiască și am poruncă s-o cetesc Horiei, căpetenia cea mare.

HORIA: Atunci fă-ți slujba și cetește.

SECRETARUL: *(oamenilor)* Dînsu-i Horia?! *(Lui Horia, cu neîncredere)* Ești dumneata, cu adevărat, căpetenia cea mare? *(față de tăcerea celor de față, cetește cu emfază)* „Noi, Iosif al II-lea, prin grația lui Dumnezeu, împărat al Romanilor, totdeauna august, rege al Germaniei și al Ierusalimului, rege al Ungariei, al Bohemiei, al Dalmației, al Croației și Sloveniei, arhiduce al Austriei, duce al Burgoniei și Lorenei, mare duce de Toscana, mare prinț al Transilvaniei, duce de Milan, de Bar, conte de Habsburg, de Flandra, de Tirol...” *(vizitiul care era de față, izbucnește în rîs, fără voia lui. Secretarul, ofensat, s-a oprit din cetire)*

VIZITIUL: *(secretarului)* Acuma îi fi supărat, da' mi-a venit fără voie. Că-mi spuneam: contele meu. dacă-mi ieșea cu trei căișori la fiacăr, dar împăratul că-i așa de mare, ce mai trăpași o pune la fiacărul lui? O herghelie, două? D-apoi și vizitii tot generali unu și unu... *(Oamenii izbucnesc în rîs. Secretarul este tare miniat)*

HORIA: Nu te mai supăra și dumneata, că dac-a fi pe supărare... Mai bine spune ce ai de spus... Și cată fără vorbă multă, c-am auzit noi destule.

PEDAGOGUL: *(care fierbea de supărare, lui Horia)* E împotriva dreptului și-a uzului. După Codex Therezianum...

HORIA: Nu știu ce spui și nu te-a chemat nimeni în vorbă, *(secretarului)* Te ascultăm. Vorbește.

SECRETARUL: *(își ia o poză de superioritate, apoi)* V-aduc iertarea și mila împărătească. De plecați capetele și vă întoarceți de îndată în liniște la casele voastre, v-aduc îndurare și iertarea fărădelegilor voastre.

HORIA: Adică să plece oamenii pe la casele lor.

SECRETARUL: Asta de îndată.

HORIA: Ca să-l ucideți pe fiecare în parte.

SECRETARUL: *(oamenilor, arătînd pe Horia)* Comanda și guvernul știu c-ați fost amăgiți de acest răufăcător, de aceea vouă vă vorbesc. Arătați căință pentru ce-ați făcut și plecați în pace pe la casele voastre.

IACOB TODEA: Caută-ți, omule, de drum, că sîntem sătui de minciunile domnilor.

GLASURI: Să plece-napoi! Pleacă!

SECRETARUL: *(se apropie de Horia)* Vina ta Horia e mare, dar dacă-i trimeti acasă pe tumultanți și-i liniștești, vom ruga pe înălțimea sa împăratul și gîndesc că vom dobîndi grația și pentru tine. Mila împărătească e mare.

HORIA: N-am trebuință de mila împărătească. Răspunde mai marilor tăi, că voi liniști oamenii cînd vor fi sloboziți cei întemnițați la Galda, la Zlatna, la Deva și la Aiud. Cînd s-or ușura dajdiile, taxele și dările cîte ne omoară. Asemenea cătanele să se tragă din munți. Altcum n-avem lipsă de rnila împărătească, *(oamenilor)* Bine i-am răspuns, măi frați ai mei și oameni de omenie?

OAMENII: *(într-un glas)* Bine i-ai răspuns. Bine i-ai răspuns, crăișorul.

SECRETARUL: *(speriat o clipă, își ia inima în dinți și trece iar spre Horia)* Avem prins în Abrud pe fiul tău, pe Horia cel tînăr.

HORIA: Nu! *(cu un răcnet)* Nu!

SECRETARUL: Liniștește-ți oamenii și-i trimete la casele lor și-ți mai vezi feciorul. Altfel îi hotărît să-l tragem de viu în țapă. Să știi.

HORIA: Cîini! Cîini și ucigași!

SECRETARUL: Supune-te sl-i lăsăm viața.

HORIA: Nu!

SECRETARUL: Ți-am văzut fiul cu ochii mei. Și mai știu că mîine-i osfnda. Îți aduc viața și osînda feciorului tău și-o trec în mîna ta. Alege.

HORIA: Cîine! Cîini sîngerosi!

SECRETARUL: Alege!

HORIA: Pruncul tatii, Ionuț! Feciorașul tatii, copilul meu! *(își trece mîna înaintea ochilor, apoi cu glasul stîns)* Nupot. Nu pot, doamne! Ionuț, copilul tatii! Facă-se voia ta, doamne, că alta nu pot. *(își trage mîna de la ochi apoi cu glasul aspru)* Pleacă! Pleacă și du mai marilor tăi răspunsul care ți l-am dat. *(lui Iacob Todea)* Iacob Todea, însoțește pe trimes pînă în afara taberei. Răspunzi pentru viața lui. *(șovăie o clipă, își trece încă odată mîna înaintea ochilor, apoi lui David Marian care intrase cu Petru Goia, vizitiul și încă un bătrîn, toți încinși cu pistoale și cu straiță la șold)* Dumnelor îți sînt soții ce i-ai ales pentru drum? Îi bună alegerea și socotesc că satele or să vă ia în seamă și-i vor asculta.

PEDAGOGUL: *(nu mai poate răbda)* N-or veni nici unul, iar cine-or veni, drept la moarte or veni.

CLOȘCA: Ține-ți gura!

PEDAGOGUL: Au degeaba credeți că se-ndreaptă într-acoace atîtea regimente împărătești? *(lui Horia)* Nu știi ce-i mila față de feciorul tău și vrei să-l pierzi în cazne. Dar de ce să-i pierzi și pe ei? *(arată spre-oameni)* Decît să piară toți, mai bine domnia ta care ești unul singur.. *(glasuri și amenințări împotriva pedagogului)*.

HORIA: *(oprind pe cei mai dîrji, celorlalți)* Hai, vorbiți. Cine e în gînd cui sfinția sa? Vorbiți, măi feciori.

*

- PEDAGOGUL: Or credeți că ce-a spus slujbașul împărătesc îi de joacă?
- HORIA: Nu-i de joacă, nu! Știu eu bine.
- PEDAGOGUL: *(privește în jur, o tăcere plină de minie)* Apoi atunci eu unul plec.
- HORIA: Să le spui cîți sîntem și cum stăm.
- PEDAGOGUL: Da'nici cu sila să mă țineți, *(vede chipurile celor din jur, apoi dîndu-și seama de primejdie, izbucnește)* Iertare! *(lui Horia)* Iartă-mă, crăișorule!
- HORIA: *(il îndepărtează)* Nu-i vorba de mine, c-ai vrut să mă vinzi, și nici de viața mea. Da-i vorba de căpetenia ăstor sărmani oameni. Ai vrut să le pierzi căpetenia. Pentru astă viclenie, nu-i altă plată decît moartea. Luați-l. Luați-l de-aici. *(vede pe „boreasa” Cîrnpoiesului care tot mai stătea pe-aproape)* Și luați și femeile care vi le-ați făcut neveste ori mai știu eu. în tabără nu rămîn decît războinici. *(Măriei Paven care urcase și ea)* Te duci și tu, Maria.
- MARIA PAVEN: Au nu știu mînu toporul în rînd cu voi?
- HORIA: Da, dar pentru buna rînduială.
- VIZITIUL: *(înainte de a ieși cu ceilalți bătrîni)* Muierile ca muierile, da' mai bine crăișorule, ia seama la vlădică și protopopi, că ei rău te blastămă.
- MARIA PAVEN: Vlădică al nost'! Nu spune!
- VIZITIUL: *(lui Horia)* Pe sicriul lui Christos că vlădica episcopul te-a afurisit ca pe-un tîlhar și-un răufăcător. Spunea că urcă-n munți să te afurisească.
- HORIA: Alei, boaita lui de cîine! Se vede lucru că i s-a făcut de moarte! Vie, că-lucid cu mîna mea.
- » MARIA PAVEN: Pe vlădica! Vai mie! înfigeți junghiul în mine și nu-mi cruța sîngele nici viața, da' nu te-atinge de omul sfînt! Ori vrei să-și întoarcă dumnezeu fața de la noi! Cine te-o mai asculta? Cine te-o mai crede? în genunchi îți cad înainte și nu mă ridic pînă n-ai să-mi făgăduiești. Doar nu ești păgîn și ai inimă. Pentru inima ta mareți-au venit oamenii de peste munți și văi și te-au însoțit în tot locul. Făgăduiește-mi că-i lași viața, ori aici la picioarele tale îmi dau moartea. *(ține un cuțit gata să și-l înfigă în piept).*
- HORIA: Ridică-te femeie, dar cată să nu-mi mai ieși înainte... *(Horia face cîțiva pași, se aude un sunet prelung de tulnic).*
- UNOCHI: *(lui Horia)* Dinspre Cîmpeni. Urcă ostile împărătești.
- HORIA: Ostile împărătești. Te sperii și tu. *(Atent la tulnic, apoi oamenilor)* Cătanele care au venit de alaltăseară cu cele două tunuri, *(lai Unochi)* Sună adunarea taberei. *(Unochi sună adunarea. Horia trece înspre creastă. De acolo mulțimii a cărei larmă și glasuri urcă pînă sus)* Măi, frați ai mei! împăratul ne-a mințit și a trimes oaste sa ne piardă. Am dat poruncă aspră căpeteniilor noastre să închidă văile și să ținem puterea aici în munți pînă-n primăvară. Ne-o veni greu. Da-n primăvară încolo om trece în Huedin și jos de Deva și la izvoarele Mureșului la secui și înspre părțile ungurești. Și cînd ne-om ridica noi laolaltă țara, apoi ungă-se domnii cu toate miroznela pămîntului și încă n-or scăpa. Că nici puterea împăratului și nici cătanele lui nu-s fără de moarte. Cu pieptul deschis stau înaintea voastră și vă chem să vă leg cu jurămînt ca să se împlinescă dreptatea. De vi-i voia să se împlinescă dreptatea, jurați cu mine jurămîntul din vechi: „Noi, sub cerul senin, unde ca în tot locul domnește pu-

terea lui dumnezeu, în tunete, în fulgere, în ploaie, în neaua și-n grindină, jurăm..."

•GLASURI: *(ca o mare)* Jurăm!

HORIA: „Jurăm că pînă o mai fi în noi o picătură de sînge, nune-om abate prin nici o rugăciune, prin nici un sfat sau amenințare..."

GLASURI: Prin nici o rugăciune, prin nici un sfat sau amenințare...

HORIA: „Ci mai bine om muri cu toții împreună..."

GLASURI: Ci mai bine om muri cu toții împreună... *(s-aude un sunet de tunic, apoi de departe, sunete de trîmbițe și cîteva obuze care explodează în vale).*

HORIA: La luptă! La luptă, frați ai mei! La luptă! Și asta să ne fie jurămîntul! *(un obuz explodează mai aproape)* Sînt cătanele din Cîmpeni. Să-i tăiem pînă la unul! Sunați buciumele de luptă! La luptă, măi frați ai mei! Pentru dreptate și pentru viață, ucideți-i pînă la unul! Ucide! Ucide! *(glasuri reiau cumplitul strigăt de luptă. Buciume, comenzi scurte, obuze se sparg în depărtare).*

(Cortina cade ca apoi să se ridice peste o clipă, înaintea unei cortine interioare).

CONTELE IANKOVITZ: *(vine cu secretarul pe care-l știm că a fost trimes în misiune la Horia, și care poartă o lampă de vint să-i lumineze contelui)* Phî! Ce-frig! *(se strînge în subă, apoi secretarului)* încă puțin și-i dimineață, *(face cîțiva pași)* E dimineață și n-am ajuns la nici o hotărîre. Dacă silești domni care-și spun nobili și seniori nu înțeleg că răul tot rău aduce... Am trimes sus în munți două companii cu tunuri și un singur om nu l-au lăsat în viață. Și-apoi încă două și alte cinci, și-apoi iar trei și tot nimic. Ce să-i scriu majestății sale, că ne bat regiment după regiment și că răscoala s-a aprins tot mai cumplită? *(tremură de frig)* Să intrăm. Pentru oasele mele umezeala nopții nu-i cel mai bun leac; și nici sfătuitor nu-mi este. Generalul ține una. Să-i batem cu tunurile. Să-i batem cu tunurile, dar nu-i de ajuns. Spunea să-i flămînzim acolo în munți. Să-i flămînzim; da'sînt dați cu foamea... De la spion am înțeles că se pleacă înaintea credinții. Înseamnă că episcopul cu protopopii lui e mai tare decît generalul cu toate tunurile sale. *(Secretarului, direct)* Cheamă-l aici pe spion, *(secretarul iese)* Episcopul de-o parte, generalul de alta, sau și mai bine... Amîndoi mîna-n mîna. Da, da. *(secretarului care a revenit cu Gligore Nicula)* Nu-mi place omul ăsta și-i ticălos ce face. Îi ticălos, da-mi cruță multe pierderi... Apropie-te, băiete, vino. Vino că am o treabă pentru tine. *(iese urmat de spion și slujbaş).*

Cortina

TABLOUL IX

O creastă sălbatică deasupra Cîmpenilor. Stînci, tușișuri, brazi. În fund munții, apoi cerul. E un cer uriaș. În planul întîi dreapta, o căruță cu coviltir. Stingă un tun. În spre culise, stingă, un al doilea tun. Gheorghe Marcul și Potcovarul, negri de fum se agită în jurul tunurilor. Mai încolo calfa, ostenit de moarte. Înainte de ridicarea cortinei s-au auzit una după alta cîteva bubuituri de tun.

GHEORGHE MARCUL: *(înspre calfă)* Hai, hai repede! Hai, pulbere! Pulbere!

CALFA: Nu mai e.

GHEORGHE MARCUL: Adă alt butoiaș! Hai, repede!

CALFA: Nu mai e nici un butoi. S-au gătat toate.

GHEORGHE MARCUL: Toate opt!? Cum! Când? *(trece la căruță, apoi la butoiașele împrăstiate între tunuriși căruțe)* Nimic. Să-mi îi spus! Să mă îi oprit din vreme și să-mi fi spus!... Trebuia să-i bat cu tunurile pînă la asfințit... Pînă la asfințit trebuia să-i țin în vale... Așa, acuma,, iacă scapă din strâmtoare și ne vin din spate, *(se aude un glas debucium)* îmi cere Pavensă bat strîmtoarea...Cu ce s-o bat? *(buciumul se aude mereu)* Unde mi-a fost mintea! Și voi, de ce nu m-ați oprit?... *(se întoarce înspre Horia care intrase, în grabă. Mai în urma lui Horia, Unochi, apoi bătrînii care-i știm plecați cu David Marian. Gheorghe Marcul deschide gura ca să-i vorbească, dar nu poate articula un cuvînt).*

HORIA: Ce tot aștepți? Ori n-auzi de cînd buciumă Paven Onu? De ce nu mai bați cu tunurile!

GHEORGHE MARCUL: Oh, crăișorule! Oh, tată! Fă ce-i vrea, dar ia-mi viața! Nu mă lăsa în viață c-amarnic mi-e să mă uit în ochii tăi. *(Cu, o sfișiere în glas)* Nu mai am încărcătură pentru tunuri. Nu mai am pulbere. S-a dus. Toată pulberea. Toate opt butoiașe.

HORIA: *(alb de minie)* Cum?! Nu-i adevărat! *(il ia de piept)* Hai, răspunde! Spune că nu-i adevărat! *(il privește în ochi, apoi cu o tristețe de moarte)* Ba-i adevărat. Citesc în ochii tăi că-i adevărat. Ca într-o carte citesc. Scrie acolo și moarteanoastră. Infrîngerea și moartea noastră...

----- „... Omul țesă, țesă, dar giulgiul lui și-l țesă. *(trece spre ceilalți)* Vă duceți * oameni buni, plecați. Ceterașii au plecat mai de mult. *(Se întoarce înspre Gheorghe Marcul)* Te du și tu Marcule, și dumneata potcovarule. *(S-aude sunetul prelung al buciumului)* Tu buciumi, Pavensă pornim a-i bate cu tunurile și mai vîrtos că i-ai închis, dar tu a moarte buciumi, că tunurile ni-s fier mort.

GHEORGHE MARCUL: *(se aruncă la genunchii lui Horia)* îngăduie crăișorule, să-ndrept ce-am stricat, *(cu ochii la Horia)* Să îndrept cît de cît. Dă-mi cetele mele și poruncește să pornesc asupra colonelului și să-i pustiesc rîndurile. Cît o ține Paven coastele, eu să pustiesc valea. *(arată spre Unochi)* Poruncește-i să-mi îplinească ruga.

HORIA: *(lui Unochi)* Îplinește-i ruga. *(Unochi sună pornirea la luptă)*

GHEORGHE MARCUL: *(la picioarele lui Horia)* Binecuvîntează, tăicuță. *(se ridică de la pămînt)* Tăicuțule, tată. Unchiașule, crăișorul nostru! Cinci vieți de-ași mai avea de trăit, pentru tine, pentru cuvîntul tău, pe toate le-ași trăi și n-ași mai muri, n-ași mai muri! Te-oi mai ruga crăișorule, să stai aici. Rămîi aici pe coastă să-ți simt asupra-mi ochii și suflarea, să-ți simt puterea. Ca un steag al nostru, al țăranilor, așa să stai! *(se rupe cu un chiot, apoi pornind din stînga)* Haidam! Haidam feciori, că vine Horia cu țara!

HORIA: *(suie pînă pe creastă, apoi grupurilor de țărani care trec înarmați)* Haidam, feciori, c-a noastră-i lumea!

GHEORGHE MARCUL: *(semai întoarce odată spre Horia)* Să trăiești, crăișorule! *(apoi țăranilor)* Haidam, țărani! Ucide, ucide, ucide! *(a ieșit Trec țărani cu puști, topoare, furci de fier, sulife, ghioage. S-aud chiote, împușcături, alte împușcături răspund din vale. Horia, fără altă vorbă a rămas pe creastă ca un steag așa cum îl lăsase Gheorghe Marcul. Trîmbițele sună mereu)*

J DAVID MARIAN: *(se apropie de Horia)* Nu-i vremea să te tulbur, unchiașule. Dar voi să-ți spun că ne-am întors.

VIZITIUL : *(care se apropie și el)* Numai că oameni n-am prea adus. I-a speriat vlădica și protopopii cu afurisenia. Au jurat oamenii că cine-o asculta de cuvîntul tău... *(scoate de la chimir o hîrtie)* Na și cetește și dumneata, că toate satele le-au bătut. *(In timp ce Horia citește hîrtia)* Pe drum am auzit și de Urs Uibariu cum l-au tras în țeapă și l-au chinuit___-Toată vremea s-a dat că-i lonuț al dumitale... s-a ținut tare el Uibariu ca și cum cu adevărat era feciorul tău... Acuma tot îi bine c-a scăpat lonuț. *(Horia s-a oprit din citit, îl privește cu ochi uscați, vrea să-i spună ceva, nu găsește nimic și, încrunțat citește mai departe)* Scrie rău de noi, știu.

HORIA: Scrie rău. *(citește)* „Vedem că Horia, căpetenia rebeliștilor nu încetează a face răutate și minciuni care sînt împotriva lui dumnezeu și-a împăratului și împotriva legii și bisericii și blagosloveniei vlădicești... Dară poruncim, nimeni să nu meargă la el și nici să-i dea ajutor...” *(strînge hîrtia și apoi cu durere)* înseamnă că acumai acuma și alta n-avem ce aștepta, *(atent la ce se petrece în vale)* Așa, Marcule, așa! Izbește și fără milă! Fără cruțare! *(Lui Unochi)* Sună să pornească și lonuț cu cetele lui. Hai sună. *(Unochi buciună. Horia se mai uită la hîrtia din mînă.)* Ei, boaitelor, boaitelor! Om sta noi cîndva față în față și-ți da voi socoteală și pentru aiasta. *(strînge hîrtia instruită, apoi țăranilor din ceata lui lonuț care se arată în stînga, cu coase în chip de sulite, pistoale, săbii, fiecare cum s-a potrivit)* La luptă măi, frați ai mei, la luptă!

DAVID MARIAN: *(își zărește feciorul mijlociu, pe Loader)* Toadere, Toa! Da' un' ți-i bădia? Unde-i Ștefan?! *(Loader nu-i răspunde)* Unde mi-i Ștefan? Unde-i feciorul meu cel mare? Unde-i!

/HORIA: *(vine înspre David Marian)* La poarta Lupșei, unde l-au tăiat slujbașii și cătanele. Dar a murit cu cinste. Toți slujbașii și seniorii morți la poarta Lupșei și-n iad unde-or fi ei acum, încă se-ngrozesc de Ștefan, feciorul mai mare al lui David Marian de pe muntele Giurguța. Dacă asta îți poate sta de mîngîiere inimii tale de tată, apoi află că n-am mai văzut luptînd un altul mai viteaz.

DAVID MARIAN: Îți mulțumesc, crăișorule, îți mulțumesc, *(cătore Loader, care trece în stînga cu ceilalți)* Stai Toadere, stai. Stai că vine tată-tău să lupti în dreapta lui. *(Bătrînilor cu care a venit)* Na, haidam! Pe ei, mă feciori! Pe ei, c-a noastră-i lumea! *(Pornește cu ceilalți)* Sună trîmbițaș, să știe domnii că li-i aproape ceasul din urmă. *(Au ieșit cu strigătul: „Ucide, ucide, ucide!”)*

HORIA: *(le răspunde)* Ucide! Ucide!

IONUȚ: *(pornind în luptă, lui Horia)* Cu bine, tăicuță, cu bine!

HORIA: Ionuț! Ionuț! *(trece înspre fecior)* Te-am plîns pînă mai ieri ca pe un mort. Că așa te-am știut. Și uite că ești în viață, dar știu eu pînă cînd? Ionuț, de e să-ți vinzi pielea, vinde-o scump! Ucide-i! Bagă groaza-n ei! Așa să te bați tată, cu așa minie să te bați, că neam de neamul lor să nu mai uite ce poate țăranul cînd se pornește pentru dreptatea lui. *(trece spre coastă)* Pentru dreptatea noastră, a celor mulți, haidam feciori, ucide, ucide, ucide! *(toți s-au pornit. Printre ei și multe femei. O vreme rămîne Horia singur cu Unochi. Privește-n vale)* Așa, măi tată! Așa feciori! Să-i stingem cu toată fala lor! *(Lui Unochi)* Vin bătrîne, și te uită Ja fala domnilor. Ia-n uite-i cum fug. Geaba fugiți că nu mai răz-

bateți și nici ajutoare să n-așteptați de nicăieri! Că poarta Abrudului e-n mîna lui Giurgiu Crișan. Și-n Mogoș e Cloșcuț... Așa că nădejdea voastră sub pămînt și-n seama corbilor, (lui Unochi) Buciumă, să se știe c-a noastră-i lumea (*înspre vale, cu glasul puternic*) Pentru dreptatea noastră a celor mulți, haidam feciori! (lui Unochi) Buciumă așa mereu și le înfierbîntă sîngele! (*se întoarce spre stîngă unde a intrat Maria Paven purtîndu-l în circa pe vizitiu care e rănit de moarte*)

VIZITIUL: (*Măriei Paven*) Lasă fată, vezi de cei vii și lasă morții. (*își saltă capul. Lui Horia*) Îi batem crăișorule, îi batem! (*apoi ostenit, Măriei*) Du-te, copilă, unde ți-am spus. (*se lasă la pămînt, cu spatele rezemat de copac.*) Uite așa mor oamenii.... Spunea careva: „Na, da' tu... Tu ești ungar!” „S-apoi că-i ungar — a spus Giurgiv/Crișan, că doară nu e domn...” (*se prăvălește jos, Horia sare să-l sprijine.*) Lasă, Crăișorule și cată de ce ție în grijă (*se aude un glas de tulnic*)

UNOCHI: (*lui Horia*) De la Cloșcuț! Vine încoace. N-a mai putut ține Mogoșul și vine încoace. =>

HORIA: Să se întoarcă înapoi! Buciumă-i să se întoarcă înapoi! Să se întoarcă înapoi că-i vine Gheorghe Marcul în ajutor. Trimese pe careva după Gheorghe Marcul. »••

VIZITIUL: Nu mai trimete crăișorule după Gheorghe Marcul; că Gheorghe Marcul e mort. Sub ochii mei a murit. „•”

HORIA: Gheorghe Marcul, mîna mea dreaptă, inima mea, viteazul meu! (*lui Unochi*) Buciumă-i lui Cloșcuț porunca mea. Să se întoarcă pe drumul Mogoșului, să-l închidă și pînă n-o primi semn de la mine, să nu se clinească din loc. (*Unochi buciumă porunca. Urcă David Marian purtînd în brațe pe mijlociul său, pe Toader.*)

DAVID MARIAN: Îi biruim, crăișorule! Îi biruim! (*își lasă jos povara*) Îngăduie să-l las aici mai la adăpost. L-au pălit rău. În piept îi pălit. Da' i-am oprit sîngele. (*saltă capul lui Toader și-l așează mai bine*) Poate s-o îndura cel de sus și mi l-o lăsa în viață, că atîta suflet de copil mai am. (*Toader geme*) Stai tu, Toadere, că urcă tata iar, numai cît să-i batem cu totul tot. Și urc eu. Urcă tata, n-ai grijă, (*se ridică, apoi lui Horia*) Dacă-i putea, îți mai aruncă ochii unchiașule asupra lui, că tu ca un soare, așa ne ești. (*își sărută feciorul*) Stai așa, Toadere, că urcă el tata. (*trece în stîngă*) Îi batem, crăișorule, îi batem și-a noastră-i lumea! (*Pornește în luptă*) Haidam feciori, că vine Horia cu țara! (*a dispărut*)

HORIA: (*l-a petrecut cu ochii, trece pe coastă, apoi cu glas aspru*) Oh! Voi seniori și puternici ai lumii! Niciînd nu veți ști cît de mare-i inima țaranului și cît de puțin îți cere ca să se dăruiască cu totul! (*trece Ungă Toader care geme puternic, își poartă mîna peste fruntea acestuia*) Frați ai mei, soții mei! Oh! Bunii mei frați! Cum? În ce chip! Cum voi ajunge? Voi ajunge eu cîndva să mă plătesc de toată dragostea ce mi-o purtați?! (*s-aude pe aproape o explozie de obuz, apoi alta. Horia s-a ridicat*) Dincoace de Abrud! (*lui Unochi, care s-a apropiat*) Bat tunurile de dincoace de Abrud. Da'poarta Abrudului e-n mîna lui Crișan! Cum de-au trecut peste el! (*se întoarce spre planul din dreapta unde au intrat Cloșca cu cîțiva băieși, femei*) Cloșcuț! Tu aici?! Ți-am poruncit să te-ntorci la Mogoș.

CLOȘCA: N-am mai putut. Giurgiu Crișan a pierdut poarta dinspre Mihăileni și-odată m-am trezit în spate, cu colonelul Craiu. Din coastă

măbătea maiorul Ott cu tunurile, *(se aud citeva explozii în dreapta)*
Auzi-le și dumneata, Horia. Tabăra una de femei și copii, ce era
să fac. Ne-am tras-o încoace.

HORIA: Cu femeile și copiii?

CLOȘCA: Apăi!

HORIA: *(arată înspre băieți)* Și băieșii, de unde-i ai?

CLOȘCA: Is de-ai lui Giurgiu Crișan, că-i veniți, și el. *(arată înspre dreapta)*
Na, uite-l.

CRİȘAN: *(se arată. E tare ostenit, dar mai aleș rușinat)* Crăișorule, m-au
bătut la Mihăileni și poarta Crișurilor « mai e. Ne-au viclenit vlă-
dica că te-ai închinat. Cît ne-au ținut cju vorba, cătanele s-au stre-
curat pe niște pîraie și au prins coast&ljs din dreapta și stînga iar
noi n-am luat seama. Ce-am cercat maii&poi, da' a fost degeaba. A
pierit și Nicula Bibarț cu toți blăjenii și Simion cu băieșii Roșiei.

HORIA: Dar valea de la Vilcana cu tăieturile m pădure!

CRİȘAN: Ne-au scos și de acolo. Au trecut și de Abrud. Cei din Bucium
și Mogoș au auzit că te-ai închinat și s-au supus și ei.

HORIA: Giurgiule, rea veste mi-ai adus!

CRİȘAN: Ne-au viclenit, unchiașule! Mereu ne-Su viclenit. Alei, domnilor,
clinilor, că multe slugi v-ați plătiti! Plec crăișorule! Plec și ridic
eu alții, da' acuma nici pe tata din groapăSnu l-oi crede. Rămas bun
crăișorule! De-o fi să ne întîlnim în viața aiasta, ne-om întîlni,
da'atunci vai lor domnilor și clinilor cde-i slujesc! *(dă săplece)*
Cu bine, crăișorule, și doamne ajută!

HORIA: *(il oprește)* încotro? încotro? Ori nu înțelegi că sîntem încon-
jurați din toate locurile! *(se aud trîmbițe îndepărtate din dreapta și
din spate)* Le-ați dat drumul, clinilor, și uite că au știut să-și facă
locul.

CLOȘCA: Nu i-am putut ține. N-am mai putut. Tabăra era una de femei
și copii și ne băteau tunurile.

HORIA: Și aici nu ne-or bate cu tunurile? *(întra-adevăr se aud explozii mai
aproprate)* Și-ai mai adus cu tine și femeile cu copiii ca abia să-i
ucidă pînă la unul.

CRİȘAN: Ce putea Cloșcuț, că de la mine au scăpat dintii. Din vina mea!
Dar a fost din neștiință. Crăișorule, din neștiință!

MARIA: PAVEN: *(care a intrat din stînga cu un grup de țărani însîngerăți.
Vine înaintea lui Horia)* Fugi! Fugi crăișorule, fugi, pleacă, sîntem
înconjurați! Fugi cît mai ținem noi ceilalți. Fugi!

HORIA: Taci femeie. Taci că-ți sbor capul, *(face cîtiva pași. E tare agitat,
apoi celor de față)* V-ați ridicat după cuvîntul meu, la o viață mai
bună. Și uite că v-am împins la moarte.

CLOȘCA: Nu te batjocori, crăișorule! Crăișorul nostru!

HORIA: V-am amăgi, oameni buni. V-am amăgit.

CRİȘAN: Nu, crăișorule, nu. Ne-ai învățat să ne cunoaștem, să ne știm
puterea.

HORIA: *(privește în jurul său, apoi cu hotărîre lui Unochi)* Buciumă adu-
narea pe coastă, *(lui Giurgiu Crișan)* Treci Giurgiule, înaintea oa-
menilor, și arată încă odată ce știi. Taie-l pe dușman și scoate-ne
din strîmtoare! In vremea asta Cloșcuț o scoate femeile și copiii în-
colo înspre Arada. Te-oi ajunge din urmă. Spuneți oamenilor să
se tragă înapoi la casele lor că în primăvară pornim noi iară hora,
și atuncea pentru totdeauna. Hai, ce mai stați. Na, aruncați-vă ca

- smeii și dați-i peste cap. Dați-i peste cap și vă tăiați drum. *(toți s-au pornit în stingă. Horia, lui Unochi)* Buciumă bătrîne, buciumă...
- BĂIEȘUL: *(cu avînt, lui Horia)* Poruncește crăișorul, să mai ție, numai pînă îi chemi pe băieșii din Roșia...!
- HORIA: Prea tîrziu, băieșule! *(mai mult sie-și)* Ori poate-i prea devreme. *(hotărit)* Hai coboară, că uite au spart rîndurile și-și taie drum. *(se pleacă peste feciorul lui David Marian, îi închide pleoapele, apoi se-nchină)* Te-ai pornit, Toadere, și tu pe drumul tău. *(se ridică, Măriei Paven)* Nu pleci?
- MARIA PAVEN: Ți-am cerut să-l lași în viață pe vlădica și m-ai ascultat. Din pricina mea e toată moartea și pieirea. Ai să mă ierți?
- HORIA: Ce pot eu, Marie! Ce pot eu, femeie, cînd și eu am nevoie de iertare, *(lui Unochi)* Hai, du-te și dumneata. Rămas bun, bătrîne! *(îl sărută pe obraji)* Dacă dai de Ionuț, de băiatul meu... dacă-l mai găsești în viață, spune-i că tata a fost mîndru de cum s-a bătut. Și că mi-a fost drag. Că mi-a fost tare drag. Și-acum treci de grabă, cît mai poți răzbate. *(Unochi a ieșit. Măriei Paven)* Du-te și tu, femeie.
- MARIA PAVEN: Să te hîsoțesc.
- HORIA: Nu, Marie. Hai du-te. Du-te cu bine.
- MARIA PAVEN: *(printre lacrimi)* Nu m-alunga! Pentru cine să mai trăiesc? Pentru cine?
- HORIA: Ori tu, femeie, nu crezi c-om porni noi iară?!
- MARIA PAVEN: Om porni, știu. Cu bine, crăișorul. Cu bine. *(a ieșit).*
- HORIA: *(privește după Maria Paven, se-apropie de creastă, apoi cu glas puternic)* Rămas bun, dumneavoastră frați! Rămas bun! Rămas bun! Rămas bun! Și pentru cele multe cîte v-am greșit, rogu-vă foarte să mă iertați. *(se aud buciume de jale)* Opriți buciumașii, opriți că voi a moarte buciumați! Vă sîngeră inima că n-a ieșit pe-a noastră, a oamenilor? N-a ieșit. Da -n ceasul acesta, întristat de jale, vă spun cu, căpetenia-voastră, că dreptatea nu a pierit de pe pămînt. Așteptați semn și-om porni noi iară! Om porni! *(din stingă se aud urale, chiote)* Om porni! *(privește de jur împrejur și ca și cum ar îmbrățișa munții și-șii rămas bun de la ei, trece în stingă. N-a apucat bine să iasă că din dreapta pătrunde Gligore Nicula)*
- GLIGORE NICULA: *(se oprește, apoi unui pandur care vine din urmă)* Pe aice a apucat, pe aice a apucat! Uite-l. Trage! Trage, că viu ori mort, al nostru-i!
- VIZITIUL: *(care se săltase într-un cot a scos pistolul și trage asupra pandurului care-l luase la ochi pe Horia)* Ba pe cea lume, cîine, că pe asta destul ați umblat, *(cade pandurul, Gligore Nicula fuge îngrozit înapoi în dreapta, se prăbușește și vizitiul)*

Cortina

ACTUL IV

TABLOUL X

O sală de ospăț, cu ferestrele și ușa din fund acoperite cu perdele grele. Ușa din dreapta se deschide și pătrund cîțiva servitori cu torțe apoi contele Csiszar de braț cu Samuil Balia. Intre ei, în mare antren, contesa Csiszar, apoi doamne, nobili, clerici, slujbași. Cu toții osteniți de cheful nopții.

- CONTELE CSISZAR: *(se întoarce către oaspeți)* O surpriză, nimic mai mult. Nici un secret. Numai o surpriză. *(în șoaptă, unui pandur)* E gata tot? *(acesta aprobă din cap. Contele, cu un aer grav)* După un vechi obicei al familiei noastre, să-mi permiteți, domnilor și doamnelor... *(reia)* Să-mi permiteți să întâmpinăm zorile cu un cânt al soarelui. Dar mai întâi va trebui să încheiem noaptea, să alungăm spaimetele nopții prin focul cel atot purificator, *(servitorilor)* Trageți perdelele. Adică nu... Întâi să mai închinăm o cupă pentru nobila gazdă. Vin! Vin! Să ne veselim domnilor, să ne veselim. Tîlharul a fost prins, *(cu o cupă în mână)*

„Tîlharul în lanțuri putrezească
Seniorul în slavă stăpînească!"

- Bine spus domnilor? Ha, ha, ha, ha! Să vie lăutarul acela chior • cu fata lui. *(celor de față)* Floare vie a nobilului Comitat, viteji magnați și nobili! Ascultați un cântec ce l-am închipuit în aste zile. E vorba de ucigașul fără dumnezeu, de Horia. Cum a fost prins și dat pe mîna gîdelui de însuși valahii lui. Cum plînge acum amarnic între pereții de piatră ai temniței de sub cetate. Cum plînge și cum se roagă de iertare. Numai puțin și veți vedea și ce-l așteaptă. *(face unsemnseeritorilor, aceștia trag perdelele Prin ferestrele și ușa care dau spre curtea interioară se văd înălțate două ruguri la care sînt legați lonuț, fiul lui Horia, și secuul pe care-l știm din tabloul VII. Murmure printre cei de față)* Cel din stînga e chiar fiul tîlharului. În dreapta e un cîine de secu. *(secretarului contelui lankovitz, invitat și el)* Dacă înă'țimea sa, comisarul cezaro-crăiesc, contele lankovitz ar fi primit să ne fie oaspe, i-am fi dat prilejul să știe a termina mai repede cu acest Horia. I-am fi arătat un mijloc cum să-i scurteze judecata și în schimb cum să-i prelungească supliciul și moartea, *(rîde, apoi servitorilor)* Deschideți larg ferestrele și ușa. Pentru cei ce se tem de frigul dimineții, om căuta să încălzim văzduhul, *(rîde. Apoi)* O torță! O torță! *(rîde iar)* Cu o singură torță și vă ofer la rîndu-mi două torțe vii. *(rîde)* Ha, ha, ha! Cu voia dumneavoastră voi trimete bătrînului tîlhar o turtă din • cenușa feciorului său. Ha, ha, ha! Rîdeți domnilor, rîdeți! Pe • acest cîine de secu îl vom da și pe el focului, *(aude șoapte)* Un ungar, da, un ungar! dar e un iobag! Mai puțin decît un cîine. *(iar rîde)* Și acum ascultați-mi cântecul ce l-am închipuit, *(lui Unochi care a fost adus cu Floarea)* Cîntă, chiorule. Cîntă după mine:

„Șade Horia la prinsoare
Rîde, rîde, rîde țara!

- (s-a oprit din cântec întrucît a venit din stînga un pandur cu o secure în mînă. Pandurul e foarte agitat și trece direct la contele*
- Csizar. Contele trece în mîna unui slujbaş torța, își pleacă urechea la vorbele în șoaptă ale pandurului, apoi luîndu-i din mînă securea) L-ați prins? Cum! O femeie! Să fie adusă aici. Acuma, da. *(pandurul pleacă. Contele trece înaintea oaspeților, înălțînd securea)* Altă secure. îmi găsesc slujbașii în fiecă dimineață o secure înfiptă în poartă. Asta-i de cînd l-am adus prins pe fiul tîlharului. Chipurile să ne sperie. Să-i dăm drumul puilui de lup. Ha, ha, ha! Iobagi nemernici! L-om slobozi, da-n moarte, sub limbile focului, *(rîde iar. Apoi)* Uite și-o scrisoare legată de fier. *(citește)* „Luați seama • domnilor, că-n primăvară tot începem noi focul mai bine și cu puteri mai mari de cum a fost..." Auziți îndrăzneală! *(citește iar)*

„Și-om scoate pe Horia din lanțuri să ne fie cap”, (*mototolește hîrtia, apoi secretarului lui lankovitz, cu furie*) Ai auzit? Ai auzit domnule secretar al înaltului comisar cezaro-crăiesc? (*îi întinde hîrtia mototolită.*) Poftim! citiți-o și înaltului comisar, să mai vorbească de îngăduință. La ce atîta judecată, cînd e vreme să-i alegem chinurile și moartea? (*lasă din mînă securea și se întoarce înspre Maria Paven care este adusă între doi panduri*) Mai aproape! O femeie! (*contelui Balia*) Și nu-i urîță muierea. (*Măriei Paven*) Spune pentru ce. Pentru ce ai înfipt barda în poartă? Cine te-a învățat? Cine te-a trimes? Cine?!

MARIA PAVEN: Horia.

CONTELE CSISZAR: (*se trage înapoi*) Ești nebună? Horia e prins. E la închisoare. Dintre ai voștri l-au prins.

MARIA PAVEN: (*îl zărește pe' lonuț legat de rug*) Ionuț! Nu te teme Ionuț! Un băieș din Săcărîmb, Ilie Ștef, a pornit să'ridice oamenii și l-o scoate pe Horia din lanțuri să ne fie iar căpetenia cea mare. (*Contele Balia a scos pistolul să tragă asupra Măriei Paven. Contele Csiszar i-a tras pistolul din mînă*)

CONTELE CSISZAR: Vai conte! Să tragi asupra unei doamne, un oaspete al nostru? Va fi doamna noastră, și-apoi a slugilor și-a cîinilor noștri și după aceea... ha, ha, ha! Aduceți un pahar. O cupă pentru doamna. Pe crugul soarelui celui atîrnat pe cer, că știe să ție o cupă! (*Măriei Paven*) Pe jalnica și schimbătoarea lună a cărei lumină o porți în ochi, jur că ai și glas frumos. Cîntă un cîntec în cinstea gazdei și ți-om lăsa viața. (*Maria Paven tace*) Sau poate ai să cînți după mine un cîntec în slava tîlharului? (*Cîntă*)

„Horia sade la prinsoare,

Rîde, rîde, rîde, țara!"

(*izbucnește în hohote de rîs*).

CONTELE BALIA: (*care trecuse în curtea interioară, revine îngrijorat*)

Nu știi ce urcă din jos de vale.

CONTELE CSISZAR: Urcă dracul de-a călare, (*hohotește, apoi Măriei Paven*) Eu îți cer să cînți un cîntec de slavă crăișorului vostru și tu taci. Frumos îi asta?!

MARIA PAVEN: (*întîlnește privirile lui Unochi și acele ale Floarei, apoi cu ochii la Ionuț pornește să cînte*):

„Toată țara de-i umbla
Om ca Horia n-ai vedea.
Oi, că dragu mi-i.
Om ca Horia nă-i vedea,
Oi, că mi-i și drag!
Sus la poarta cerului.
Este-un scaun de mătasă,
Șade Horia la masă.
Oi, că dragu mi-i.
Sus pe sus pe lîngă lună,
C-o mînă țîind de lună,
Cu alta împletind cunună,
Oi, că dragu mi-i!
Da' cununa-a cui o fi?
Fi-va, fi-va a Horii..."

- CONTELE CSISZAR: *(care îndreptase de la începutul cântecului pistolul asupra Măriei Paven, fără ca această să-lfi luat în seamă și a cîntat mai departe, nu mai poate "răbda și trage de-aproape asupra cîntăreței)*
Na, ține și cununa ta!
- UNOCHI: *(încearcă să astupe cu palma gura Floarei, apoi se întoarce înspre nobili. Vede îngrijorarea contelui Balia care privește mereu peste zidurile curții interioare, și deodată cu un strigăt sălbatec)* Iobagii! Iobagii! Vin iobagii lui Horia!
- CONTELE BALIA: *(privește încă odată peste zidul curții interioare și apoi ca înnebunit)* Valahii! Vin valahii! Stingeți faclele! Stingeți faclele! *(O cumplită zăpăceală îi cuprinde pe toți. Fiecare fuge în altă parte. Se sting faclele).*
- CONTELE CSISZAR: *(încearcă să și domine spaima)* Să se-ncuie porțile și ridicăți podul! La ziduri, seniori, la ziduri! Să se așeze tunurile! Lumină, o lumină! Scoateți steagurile! După mine, seniori, după mine! *(a ieșit prin stîngă. În scenă a rămas numai Unochi și Floarea cu Ionuț și secuiul)*
- UNOCHI: *(apucă securea adusă mai înainte de pandur, trece-n curte, laie legăturile lui Ionuț și ale secuului, revine cu ei în scenă, apoi Floarei)* Hai de grabă. Ieșim prin curtea dinspre pădurice și-apoi sus în munți. Hai Ionuț, hai că nu-i vreme. *(Ionuț nu poate merge)* Hai, că spunea tată-tău de tine că n-a văzut fecior mai viteaz... Cu astă vorbă a lui ne-am despărțit. Și mi-a mai spus că tare i-ai fost drag. *(intră un pandur cu o torță într-o mină, cu o sabie în cealaltă, li vede pe prinși și vrea să se arunce asupra lor. Unochi îi trece înainte, îl înfruntă și-i cu securea ridicată)* Scoate-i afară, Floare! Scoate-i de grabă în pădurice. Scoate-i, îți poruncesc. *(Floarea i-ascos. A ieșit)*. Așa. *(pandurului)*. Tu, cîine, stai- Stai că dacă nu ți-i de trăit, mi-ai venit în cale să-ți dau moartea. De ți-i voia să mori, apoi na, mori! *(L-a prăvălit de moarte cu securea. Se întoarce contele Csiszar cu ai lui)*.
- CONTELE CSISZAR: *(dă cu ochii de Unochi)* Tu, spurcăciune! Tu, chiorule, tu ai început! *(vede pandurul la pămînt, aleargă înspre ruguri)* Unde sînt prinșii? *(Lui Unochi)* Tu, cîine, tu, vorbește! Spune! Hai că te ard de viu în locul lor. Spune unde i-ai ascuns? Vorbește! Vorbește iobag ticălos!
- UNOCHI: Geaba strigi, domnule. Mai bine ține-ți glasul că poate o mai urca vreo turmă de capre și ai să intri iar în toate spaimele.
- CONTELE CSISZAR: La rug! La rug cu el! O torță, o torță, clinilor!
- UNOCHI: Ia seama domnule, că Horia n-a murit. Luați seama, vă spun. *(Este scos afară. În timp ce-i legat la rug, cîntă ca și Maria Paven)*
„Toată țara de-i umbla
Om ca Horia n-ai vedea.
Oi, că dragu mi-i
Om ca Horia n-ai vedea,
Oi, că mi-i și drag”.

Cortina

TABLOUL XI

O celulă de piatră cu tavanul boltit. Fund, ușă din stejar, ferecat. Deasupra ușii o ferestruică ovală zăbreliată. În celulă, Horia cu lanțuri la < mîini și la picioare, pictorul Sigismund Koreh, un ostaș de gardă și un preot

*Preotul își ia rămas bun de la Horia, și făcînd asupra-i semnul crucii iese
•condus de ostaș.*

PICTORUL: *(privește la pînza pe care a terminal-o, apoi la Horia, iar la tablou)* Ți-au trimes și preotul să-ți scrii ultima ta vrere... înseamnă că s-a gătat totul. îmi pare rău. îmi pare foarte rău. *(După o pauză)* De ce n-ați așteptat? De ce! înălțimea sa baronul guvernator, a primit de la majestatea sa imperială legea cu ștergerea iobăgiei. Pînă-n vară o va trece în ființă în toată țara Ardealului. Dacă-ți fi așteptat!

HORIA: Dacă-am fi așteptat, n-ar fi dat nici împăratul legea, da' nici guvernul n-ar fi primit-o. Singur nimic nu vine. Uite și meșteșugul ista al dumatăle, azi e săptămînă de cînd ostenești...

PICTORUL: Cum poți fi așa de liniștit, cînd... *(caută s-o întoarcă)* cînd te-au vîndut oamenii tăi. Te-au vîndut pentru bani.

HORIA: I-am iertat.

PICTORUL: Dar cei șapte care te-au vîndut, sînt din satul tău. Unii chiar neamuri.

HORIA: Vezi dumneeta în cît amar de ticăloșie, ne-au azvîrlit ei seniorii că sînge pe sînge ne vindem. Oof, domnilor, nu v-ar mai lumina soarele, cum ne-ați ticăloșit întocmai dobitoacelor.

PICTORUL: îmi pare rău, crăișorule! Crăișorule, — așa-ți spun oamenii — de ce nu ceri grația împăratului? Ori dacă ai răspunde întrebărilor, să spui oamenii cu care ai fost.

AHORIA: Ca să-i dau și pe ei morții! De-ajuns cît a plătit Giurgiu Crișan. De-ajuns cît oi plăti eu și Cloșcuț! *(după o pauză)* S-a întunecat. Devreme se-ntunecă. Sîntem și-n afund rău. Da' oricum, devreme se-ntunecă. *(pictorul vrea să-i răspundă ceva, dar se reîntoarce ostașul urmat de secretarul contelui lankovitz.)*

-SECRETARUL: *(după ce privește peste tot ca totul să fie în ordine, picturului)* Ați terminat? Vă rog plecați. Sper că nu i-ați vorbit nimic. N-are voie nimenea a-i vorbi. La vremea sa a refuzat grația împărătească. Ce altă dovadă că este un rebel? *(Pictorul și-a strîns șevaletul, mai aruncă o ultimă privire asupra lui Horia și iese cu umerii plecați, ca și cum el ar fi fost cel condamnat. Secretarul nemulțumit de compasiunea acestuia, pufnește din nări, apoi întorcîndu-se înspre Horia)* Eu ți-am adus grația împărătească și-ai rîs. Mai rîzi și-acum. *(înfuriat că Horia nu-i răspunde nimic, caută un cuvînt care să-l jighească, dar aude glasuri apropiindu-se. Intră un ofițer și doi ostași cu torțe. Ostașul de gardă a luat poziție. Secretarul își corectează și el ținuta și cu un glas marțial)* Președintele comisiei extraordinare cezaro-crăiești și comisar aulic al majestății sale imperiale Excelența sa Antoniu lankovitz, conte de Daruvar.

CONTELE IANKOVITZ: *(trece pragul cu pași de om bătrîn, apoi secretarului)* Lasă. *(îi face semn să plece, asemeni și ofițerului cu ostașii de pază).* Toți. Da, da. *(lui Horia)* Poftim, uite c-am venit. Poate că acolo sus nu-ți era la îndemînă. Da' aici nu ne-aude nimeni. De aceea am venit. Poftim, te ascult. *(Horia tace)* Mă silești pe mine, un om bătrîn și bolnav să cobor atîtea trepte și tu taci. Doamne, cîte trepte! Și toate închisorile sub pămînt, în adînc. Dacă-și ști măcar pentru care nevoie se zidesc închisorile în adîncuri!

HORIA: Din teamă.

CONTELE IANKOVITZ: Cum?

- HORIA: De teamă ca să nu răzbată adevărul la lumină.
- CONTELE IANKOVITZ: (*ride*) Adică, noi ceilalți ne temem. Păi cum să mă tem eu de tine? Tu-mi stai înaintea în lanțuri și eu să mă tem!' Mare poznaș ești, măi omule! Da-mi plac oamenii cu duh. și nu mă supăr. Ei, spune. Mai spune ceva.
- HORIA.: Ați fâgăduit oamenilor iertare, și acum îi fugăriți ca pe lupi. Îs trași la prinoare pentru o singură vorbă, o bănuială. Vai de casa celui bănuțit.
- CONTELE IANKOVITZ: De unde știi? De la cine? De unde îți vin știri?'
- HORIA: Nu-i vorba de unde-mi vin știrile, ci de-s adevărate. Slujbașii și pandurii pustiesc satele din Zarand și Hunedoara că oamenii nu mai au după ce bea apă. De aceea cer înaltei comisii...
- CONTELE IANKOVITZ: Horia, comisia nu este chemată să consemneze cererile tale, ci răspunsurile tale. (*grav*) Horia, altminteri Nicola Ursu. O sută nouăsprezece întrebări ți s-au pus și ai tăcut toată vremea ori ai răspuns alte cele. Acum înțelege că și noi comisia sîntem osteniți. Avem fiecare casa noastră... Totul s'a încheiat cum se cuvine, totu-i legal, prevăzut în codul de justiție, dar tu nu ai mărturisit nimic. Sînt un om bătrîn și nu pot să-mi iau păcatul ăsta pe suflet ca să nu mai am odihnă pe lumea cealaltă. Horia, altminterea Ursu Nicola, mărturisește omorurile, tâlhăriile și fărâdelegile scelerate ce le-ai comis. Mărturisește.
- HORIA: Nu am ce mărturisi.
- CONTELE IANKOVITZ: Sînt bătrîn și-i vremea să mă gîndesc la viața viitoare. Cînd o fi să-nchid ochii, vreau să-i închid cu cugetu-mpăcat. Mărturisește, dacă nu toate fărâdelegile pentru care ești acuzat, o parte, numai cîteva. Mă uit la tine Horia, că ești bătrîn și tu. Sîntem doi bătrîni, amîndoi la capătul vieții. Pentru ce să ne purtăm atunci dușmănie? Cu un cuvînt îmi dai liniștea de care am nevoie. Am coborît atîtea trepte! Oare vorba mea blîndă, inima mea, nu-ți spun nimic? Mărturisește crimele tale, soții tăi de ucidere, mărturisește.
- HORIA: Nu am ce mărturisi. V-am mai spus.
- CONTELE IANKOVITZ: De piatră ți-e inima, valahule! Nu ai ce mărturisi. Numai pe mărturia celor cîți i-am adus în față și tot sînt o mie de capete ca să mori. Ai să mori. valahule, fărîmat os cu os. (*trece înspre ușă*) Da, da, sfărîmat os cu os. (*a ajuns în prag, se reîntoarce*) Oricum, Horia, tot ai să mori. (*rugător*) Rogu-te atunci, pentru sufletul, pentru viața mea viitoare, mărturisește, rogu-te. (*Horia tace, Iankovitz se retrage*) Adică toată viața, de-acum încolo, să trăiesc cu spaima... (*clatină din cap*) Spuneai că mă tem de adevărul tău. Dar care-i adevărul tău, valahule? Care-i adevărul? Spune ! spune! (*pauză*) Crezi că mă tem de adevărul tău? De ce să mă tem cînd tu ai să mori sfîșiat în patru și nu eu. Eu am să trăiesc... Dar dacă adevărul tău... (*șoptit*) Dacă adevărul lui... (*brusc lui Horia*) Că adevărul tău nu moare, odată cu tine — asta ai vrut să-mi spui, nu? Răspunde-mi omule, vorbește! (*După o pauză vine mai aproape de Horia, aproape în șoaptă*) Horia, am împuternicire de la majestatea sa... dacă-ți ceri iertare publică, dacă recunoști zădărnicia nebună a încercărilor tale, dacă renegi tot ce-ai făcut... vom fi miloși și îndurători. Îți trimet hîrtie și tot ce trebuie pentru scris. Numai să renegi ce-ai făcut, că n-a fost drept.
- HORIA: Ba drept a fost.

CONTELE IANKOVITZ: Scrie numai că renege totul.

HORIA: Nu scriu nimic.

CONTELE IANKOVITZ' (*speriat*) Da' cine ești tu?

HORIA: Vin mâine si-ai să vezi.

CONTELE IANKOVITZ: Cine ești tu? Și cine e în spatele tău?

HORIA: Vin mâine si-ai să auzi.

CONTELE IANKOVITZ: Mâine ai să-ți primești moartea.

HORIA: Mâine voi o-ți primi moartea. Voi, și nu eu.

CONTELE IANKOVITZ: (*se clatină, aproape să cadă*) Nu! Nuvreausă mor! (*cu groază*) Nu vreau să mor! (*alergînd afară*) Ofițer, ofițer, pentru ce m-ați lăsat singur?! Pentru ce?! (*glasul i s-a îndepărtat. S-au îndepărtat și pașii însoțitorilor săi. De afară se aude zornăind cheia în broască. În celulă au rămas Horia și ostașul de gardă care a revenit la primele strigăte ale lui Iankovitz*)

HORIA: (*după o pauză lungă, în care a căutat să-ntâlnească privirea ostașului de gardă*). Tu plîngi, ostașule? Ești tînăr și bun la inimă. Deasupra, poate mai ești și iobag. Iobag ca și mine și ceilalți soți ai mei... Tu spui: „La ce v-a folosit tot zbuciumul, că ai să mori poate chiar mâine”. Ori la ce le-a folosit muntenilor că s-au ridicat. Hei, feciorule! De-o parte c-am băgat noi spaima în domni, să nu ne mai uite, niciodată. De alta... află feciorule, că cine și-a vărsat sîngele pentru dreptate, cine a mușcat din plinea caldă a dreptății, apoi n-o mai uită. Și-i tare de folos ostașule, că mai încolo, un altul, într-o zi o strînge oamenii iară... Caldă-i dreptatea și cu amiros dulce ca pita. Caldă-i dreptatea și-i de odihnă ca o mamă bună! Eh, oameni, oameni! Acuma vă cunosc, vă știu. Știu cît vi-i puterea. Și mai știu că-ți răzbi s-duceți dreptatea pe pămînt. (*după o pauză*) Dac-ași mai putea să-l fac pe Cloșcuț să-nțeleagă și el... (*ostașului*) N-ai voie să-mi vorbești, știu; dar te-oi ruga... fă-mă să știu cum îi mai este • lui Cloșcuț? Fără de vorbe. Numai să-mi faci un semn din cap. Mi-a spus domnul care-i face chipul că-i bolnav și pierdut. Îi tot așa bolnav? Mai greu? (*ostașul a aprobat din cap*) Și-a pierdut tîria, spui? (*soldatul aprobă din cap*) Sărac de tine, Cloșcuț! Dac-ași putea s-a-jung la tine, să-ți dau putere! Dac-ași ști cum! E-n partea cealalt. • sub scară, știu, dar tot o să m-auză. O să te certe, flăcăule, strajamaistărul, dar trebuie să-i dau o veste lui Cloșcuț, să-i dau tîrie, Și-n altfel nu știu cum. (*se pornește să cînte întîi încet, apoi mai tare-pînă se aude ca o mare în furtună. Pe măsură ce crește cîntecul, scena se întunecă. E cîntecul lui Pinteza Viteazul*)

„Frunzuliță ruptă-n vîrf,
 Multe-o fost și multe sînt,
 Multe sînt de povestit
 De-un viteaz nebiruit,
 De-un viteaz afar din seamă
 Pe care Pinteza mi-l cheamă,
 Ține calea la strîmtori
 Ține calea domnilor...”

• (*cîntecul se aude din ce în ce mai slab. Scena s-a întunecat cu totul, apoi în planul întîi îl vedem luminat de-o torță pe Horia. Măi în întuneric se deslușește Cloșca și abia distins Crișan.*)

- CLOȘCA: Mi-ai cîntat, crăișorule, și m-ai chemat la tine. M-ai chemat să-mi dai tărie.
- HORIA: Trebuie tărie, Cloșcuț! Nu mai e mult. Încă puțin. Oamenii s-or uita la noi. Sînt prizoniți ca vai de ei. Nu le putem da cîte așteaptă, dar atîta să le dăm: tăria să răzbată. Iar domnii să se teamă-n veci. Atîta-ți cer, Cloșcuț. Să fii tare. Și-acuma cu bine, frate al meu.
- CRIȘAN: I-am cerut și eu să fie tare. Cînd m-au prins n-am mai știut ce-i cu mine și am răspuns întrebărilor. Mult rău le-am făcut celor de afară. Mi-ai trimis vorbă și am tăcut. Da' cumplit mi-a fostrușine că am vorbit, de aceea mi-am dat și moartea. Ei spun că mi-a fost frică. Dar nu-i adevărat.
- HORIA: Nu-i adevărat, știu.
- CRIȘAN: Îți mulțumesc, crăișorule. Și tu Cloșcuț, fii tare și pentru mine. Și morți încă să se teamă de noi.
- CLOȘCA: Și morți încă să se teamă de noi! Așa va fi! (*înviorat*) De unde simt tăria asta, Horia? De unde vine tăria?
- HORIA: De la ei, de la oameni. Ți se întoarce înapoi înzecit și înmiit toată puterea cît le-ai dat-o. Și doar atîta îți trimete fiecare, o suflare cît un abur.
- CLOȘCA: N-am știut că sînt așa de tari. Așa de tari și așa de mulți! N-am știut.
- HORIA: Sînt bucuros pentru ce-ai aflat.
- CLOȘCA: Înseamnă că nu ne-au biruit cu totul.
- HORIA: Nu ne-au biruit.
- 'CLOȘCA: Și c-om porni noi iară. S-or ridica alte căpetenii, dar noi le-om sta alături.
- HORIA: Le-om sta alături.
- CLOȘCA: Și-or birui pentru totdeauna.
- HORIA: Pentru totdeauna.
- CLOȘCA: Fericiți, voi oameni, fiți fericiți! Fiți fericiți că-mi dați tăria să vă stau față în ziua de mîine! Cu bine, crăișorule, și fii în veci fericit, pentru toate cîte-ai făcut, pentru soții tăi. Cu bine, crăișorule, cu bine. (*dispare în întineric împreună cu Crișan. O pauză și apoi apare împăratul Iosif al II-lea așa cum îl știm din cele, două scene.*)
- ÎMPĂRATUL: Am venit cu întîrziere. Auzii că-i dădeai sfaturi lui Cloșcuț să fie tare. Asta pentru oamenii care or fi mîine?
- HORIA: Pentru oamenii care or fi mîine.
- ÎMPĂRATUL: Știu. Ești supărat pe mine, fiindcă am poruncit să fi prins și închis.
- HORIA: (*șoptit*) Și ucis.
- ÎMPĂRATUL: Și ucis, da... înțelege că și mie îmi place dreptatea; dar este dreptate și dreptate. Și cuviință și o margine în toate. Cum să hotărască țăranul ce-i drept și ce nu-i drept! La ce-or mai fi atunci pe lume împărați sau regi? Și unde-dm ajunge! Îmi pare rău Ursu, dar trebuiește să fi pedepsit; nu pentru că ai dat morții niște seniori trîndavi, dar fiindcă te-ai ridicat împotriva a însăși temeiului vieții noastre, împotriva dreptății și așezărilor milenare... Dar tu nici nu m-ascuți...
- HORIA: Toți țărani merg laolaltă. Și băieșii din mine, și potcovarii, cu toții merg laolaltă.

ÎMPĂRATUL: Nu înțeleg ce spui, dar întotdeauna ai fost un om ciudat.. Mai ții minte doamna care mi-a cerut să te iau curtean? Am poruncit pentru ea să-ți facă chipul. De altfel, din dorința ei am și venit aici. Atunci mă duc. Mă iartă, sîntem în plin carnaval. *(își pune o bonetă și suflă într-o muzicuță)* Nu-mi plac prostiile astea, dar ce pot să fac împotriva tradiției? *(trece înspre ușă)* înțelege că sînt așteptat. Fără mine, curtenii nu se pot veseli. Să fim veseli, să fim veseli,, valahule. *(se reîntoarce)* Ce bine ți-ar fi prins acum dac-o ascultai pe-acea tînără doamnă, să-mi fi rămas curtean. Te-ași fi înnobilat, și pe băiatul tău... Știi ceva de el? Eu n-am copii, dar gîndesc că pentru un tată e greu. *(pauză)* Cum n-ai înțeles că eu am generali și, oameni de stat care de sute de ani nu fac altceva decît să-mi conducă, treburile împărătești?! Pe cine ai avut de partea ta? Niște țărani aproape sălbateci și nepricepuți.

HORIA: Nevoia aduce și priceperea. Iar despre blîndețe, mulțam seniorilor pentru blîndețea lor...

ÎMPĂRATUL: Dar erau oameni fără de știință a războaielor.

HORIA: N-ai dumneata mulți generali cum a fost Gheorghe Marcul și Nicula Bibart si Simeon Băieșul ori Giurgiu Crișan.

ÎMPĂRATUL: Dar nu vezi că pas cu pas ți-au dat peste cap tot ce-ai gîndit?!

HORIA: Pas cu pas au învățat! Și abia ce-or mai învăța de-acum înainte..

ÎMPĂRATUL: Cum?! Tu gîndești să începi iară?

HORIA: Da.

ÎMPĂRATUL: Dar mîine mori.

HORIA: Nu mor mîine. Nu mai mor niciodată.

ÎMPĂRATUL: Tu vrei să mă sperii, Ursu. De aceea spui. Ori tu crezi că, Ilie Ștef, băieșul acela din Săcărîmb... tu crezi cu adevărat c-or porni băieșii din mine?!

HORIA: Or'porni. Or porni băieșii din mine și țărani de pe ogoare.

ÎMPĂRATUL: Nu! Nu! *(repede)* Știi, Ursu, eu țin la tine și dacă-mi ceri grația imperială, îți las viața. Cere-mi grația și-ți dau viața. înțelegi?

HORIA: înțeleg.

ÎMPĂRATUL: Atunci încă în noaptea asta fă contelui Iankovitz o carte de grație. Ai să faci, nu?

HORIA: Nu.

ÎMPĂRATUL: Pentru ce? Nu te-nțeleg. Eu îți dau viața și tu... Ori poate iar ai să-mi vorbești de oamenii care or fi mîine.

HORIA: Băieșii din mine și țărani de pe ogoare.

ÎMPĂRATUL: Da-s oameni! Cum nu-i cunoști? Oamenii uită. Poate că te-au și uitat. Oamenii uită ușor.

HORIA: Împărații uită ușor. Oamenii nu uită. Vin mine să-i auzi. Vin față cu m'ine să-mi'spui pe cine l-or uita. *(scena s-a întunecat cu toiul. în întuneric se aude numai glasul lui Horia)* Curat înaintea oamenilor și cu sufletul deschis înaintea lui Dumnezeu, eu trec din viața aiastă pămîntească în aceea de veci și-mi spun că nu-mi pare rău' pentru nimic. Și de-o fi să-mi încep iară viața, la fel ași porni-o! *(pauză)* Vultur răpitor, tu care îmi vei fi mormîntul, mormînt viu peste creste de munți, zboară peste munții mei, asupra lor și-n moarte să umblu!

Cortina

TABLOUL XII

Dealul Furcilor din Maierii Bălgradului. Un loc deschis. în fund case vechi cu acoperișuri țuguiate. Fund dreapta turnul pulberăriei. în planul întâi dreapta, o căruță și niște samare. Planul întâi stînga o caretă. Planul doi ieșind din culisele stînga, o parte din platforma-eșafod. Sus pe platformă și jos între platformă și țărani în tundre, soldați cu armele gata să tragă și toboșari. în căruța din dreapta, Ionuț rănit. Lîngă căruța Floarea, mai de-o parte David Marian. Printre țărani se văd Iacob Todea, băieșul, secuiul, calfa. Femeia potcovarului și alte femei țin de mijloc și pe după cap pe Marina lui Cloșcuț. în caretă, contele Csiszar, contele Balia, doamne nobile, slujbași și țirgoveți. Pe fețele tuturor se simte încordarea. Nobili și țărani, cu toții simt c-a trecut deasupra aripa m. orții. Ochii țărănilor sînt înghețați, femeile scaldate-n lacrimi, toboșarii bat tobele de moarte, apoi secretarul personal al lui Iankovitz, flancat de-un ofițer și de călăul (totul în roșu, în mîna cu roata de tortură) vine înaintea oamenilor. La semnul secretarului, un trîmbițaș sună prelung.

SECRETARUL: (*înaintează încă un pas, apoi*) Ion Oargă, numit altminterea Cloșca, iobag al fiscului din Cârpeniș, scelerat crîncen și tulburător îndrăzneț al ordinei, condamnat la frîngerea cu roata a fost trecut din viață la moarte. Sentința s-a împlinit.

MARINA: (*cu un ultim zîcnet*) Cloșcuț! (*tobele îi acoperă glasul. Este scoasă afară din mulțime de grupul femeilor.*)

SECRETARUL: (*cu un gest i-a oprit pe toboșari, face apoi un semn trîmbițașului. După sunetul prelung al acestuia*) Să fie adus Horia, numit altminteri și Ursu Nicola, iobag al fiscului din Rîul Mare. (*în liniștea ce pogoară peste toți cei de față, vine pe platformă dinspre stînga, între ostași floria, împreună cu preotul. Horia privește liniștit asupra mulțimii, apoi, cu aceeași liniște se întoarce înspre secretar care cu un glas, din cap arătînd înspre Horia, se adresează călăului*) Frîngerea
 • cu roata de jos în sus! Călăi, carnefici, vi-l dau în seamă!! (*călăul pune mîna pe brațul lui Horia, un fior îi cuprinde pe cei de față. Secretarul nu e mai puțin înfiorat și el*). Să fie trecut de jur în jur înaintea oamenilor, spre spaimă și oroare, celor asemenea lui de azi și în viitor. (*călăul și cu un ajutor lăcătuș îi scol lanțurile*)

CONTELE CSISZAR: (*grupului său*) începe sărbătoarea princiară, (*către călăi*) Carnefici, ascultați! Ascultă, călău. Ai douăzeci de florinți dacă lucrezi bine. (*izbucnește în rîs, apoi către grupurile țărani*) L-ați vrut principe și crai al Ardealului. Iată-l crai al eșafodului. Ha, ha, ha!

DAVID MARIAN: (*Lui Iacob Todea*) Așa ne trebuie, între smei în ei de domni, dacă ne vîndurăm sîngele, și nu-i lăsarăm să-i facă Horia tot mac.

IONUȚ: (*ridicat în capul oaselor, suflă încet*) Tăicuțule, tată! (*Horia, în timp ce i se scol cătușele, călîndu-l cu ochii printre oameni, l-a zărit o clipă, apoi își trece ochii în altă parte*). (*Ionuț cu disperare lui David Marian*) Nici nu și-a oprit ochii pe mine.

DAVID MARIAN: Ca să nu te ia țîlharii în seamă. De aceea.

IONUȚ: Nu mai vrea să mă vadă.

DAVID MARIAN: Pentru viața ta. Ca să te cruțe, (*călăul l-a tras pe Horia în stînga*) La noi s-a uitat. Și-acum rămas bun, rămas bun îți doresc.

IONUȚ: Tată! Tăicuțule, tată!

DAVID MARIAN: Taci, Ionuț! Taci, taică!

IONUȚ: *(cu disperare)* Tată!

CONTELE CSISZAR: *(își face drum printre țărani)* Ce-ați spus? Voi aștia! Hai repede. Ce-ați spus?

DAVID MARIAN: *(îi iese înainte)* D-apoi înălțimea ta, câte am spus eu la viața asta a mea, ehei! Tot vorbe proaste ca pentru de-al de noi!

CONTELE CSISZAR: L-ați chemat pe tîlhar cu numele de tată. înseamnă că-i pe aici feciorul tîlharului, puiul de lup! Unde-i? *(țărănilor)* Cine l-a chemat pe tîlhar cu numele de tată?! Hei, ostași, la mine! *(îl caută, pe Ionuț printre țărani)*

GLIGORE NICULA: *(care la strigătul lui Ionuț și-a făcut drum printre oameni și vine pînă la Floarea care-l acoperă pe Ionuț să nu fie văzut.)* Tu Floare, afurisito, nu-l mai ascunde, că l-am văzut. Ei, vere, a cui e viața? A mea. A gălbejitului. Iar tu ai să mori de față cu tată-tău. *(se grăbește să treacă înspre contele Csiszar)*

DAVID MARIAN: *(îi vine din spate)* Stai tu, numai puțin, frumosule, și nu da glas că mi-i jungherul în coasta ta. Spune măi, pentru crăișorul cît ți-au dat. Taci? *(Lui Iacob Todea)* Scoate-l mă Iacobe, ușor, și ține cuțitul bine. Scoate-l și mai încolo ști tu singur... *(Iacob Todea îl scoate în stînga pe Gligore Nicula care iese mai mult mort. Din dreapta revin toboșarii. În urma lor, Horia. De astă dată Horia e fără tundră, fără lanțuri, cu capul descoperit. În spatele lui, ca o umbră, călăul)*

HORIA: *(se întoarce către oameni)* Nu plîngeți, oameni buni, că nu pot ei domnii să-ngroape dreptatea și nici s-o frîngă cu roata.

SECRETARUL: Călăi carnefici, e vremea să-mpliniți sentința.

HORIA: Cu bine, oameni buni! *(se oprește cu ochii asupra lui Ionuț)* Cu bine!

DAVID MARIAN: *(nu știe cum să-i răspundă de rămas bun, cînd deodată pornește cu glasul său de om bătrîn cîntecul lui Pinte Viteazul. Horia intră și el în cîntec. Glasuri se pornesc din mai multe locuri odată. Ostașii nu știu ce să mai facă. împotriva cui să se întoarcă. Cîntecul crește mai puternic)*

„Frunzuliță ruptă-n vînt
 Multe-au fost și multe sînt
 Multe sînt de povestit
 De-un viteaz nebiruit,
 De-un viteaz afar-din seamă"

(secretarul a încercat și el să oprească cîntecul pînă îi vine în mint să-i facă un semn călăului. Acesta pune mîna pe brațul lui Horia. Cîntecul s-a curmat brusc)

HORIA: *(își trece ochii asupra oamenilor ca un ultim rămas bun)* Cu bine, oameni buni. *(trece liniștit în dreapta, tăria lui impune pînă și grupurilor de nobili. Tobe îl însoțesc o vreme, apoi liniște)*

SECRETARUL: *(face un semn, trîmbițașul sună prelung, apoi se lasă o liniște înfricoșătoare pe care o sparge acelaș glas din cap al secretarului)* Călău, fă-ti datoria, *(un scurt răpăit de tobe, iar liniște)*

CONTELE CSISZAR: *(grupului său)* Ce! Rîdeți! Cîntați! Cîntați! Un cîntec vesel! Să cîntăm, domnilor! Ei, ce este, ce! *(dar tăcerea celor din fur îi închide și lui gura)*

DAVID MARIAN: *(izbucind)* Numai pot, oameni buni, nu mai pot! Ehei, domnilor! îl ucideți voi pe Horia, și-i vărsați sîngele, da' izvorul nu

se poate curma iar sîngele lui Horia izvorăște din toată tara din
^PoporuL seama și temeți-vă. Temeți-vă! '

CONTELE CSISZAR: *(sare din locul său)* Să fie ridicat! Ostași, ostași! Sînt
contele Csiszar și cer să fie ridicat, *(ostașii îl cuprind' pe Band Mă-*

DAVID MARIAN: D-apoi atîta ți-a fost conte, că ceasul ti-a sunat. *(S-a
smuncit din rîinile ostașilor, își înfige jungherul în pieptul contelui)*
Hai, mori spurcăciune, să'pot închide ochii și eu. *(unui ostaș care l-a
izbit din spate cu baioneta)* Na, mulțam, că greu îmi era singur. Toa-
der, Ștefane Marcu, uite că vine și tata. *(aproape să cadă dar se
ridica iar)* Te-au fărîmat, crăișorule. *(înspre grupul nobililor, cu ochi
satbateci)* L-ați ucis voi, dinilor, dar luați seama. Din sîngele Horiei
s-or ridica în fiecare sat cîte un Horia. în fiecare sat cîte un Horia!
Oameni! Oameni! *(se prăbușește fără a putea încheia vorbele. Doar
bătaia tobelor îl continuă).*

CORTINA

MARCEL BRESLAȘU

I C A R

*Greu este glodul de pe tălpi să-l lepezi,
Apoi urnit, apoi teșit luneci pe brânci,
pe sfredelu-nțepat în înălțimile adinei,
spre cer, spre cer în cercuri tot mai repezi.*

*O, răsturnată prăbușire-a lui Icar.
Mereu mai smuls din mucedele smîrcuri
pipăie beat, cu-ale aripilor sfîrcuri
tăișul aerului, tot mai rar.*

*Neghiobii rîd deștept, și-i plîng de milă
cînd cin năerii gureși povestind
că au văzut în larg plutind, rotind,
fulgi risipiți și așchii de șindrilă:*

*„Proptindu-ți zborul pe coturni de vis
credeai că poți să spulberi legea firii?
Trufaș Icar, strădania depășirii
sfîrșește-n trîmba sfișiatului abis!”*

*...Ei nu știu — că-n azur, cutezătorul,
la vămile stihiei lui și-a frînt
aripile cu miros de pămînt
ce-ar fi putut să-i stingherească zborul.*

ADRIAN ROGOZ

DIN N O U ACASĂ

Ascultînd „Tablouri dintr-o expoziție”
(1874), parcă l-am văzut pe Modest
Mussorgski cum îl însoțea cu gîndul
pe prietenul său, pictorul Hartmann,
în depărtate călătorii, spre a se în-
torce cu evlavie acasă, la locurile na-
tale, părintești,

A. R.

PRINTRE STRĂINI

*Toamna-și fringe vaere de-aramă.
Eu cutreer codrul prin frunzare...
încotro crea inima să-mi zboare,
In spre ce țărîmuri fără seamă?*

*Către zări vislesc țipînd cocoare...
Dorul parcă-i cere zării: Ia-mă!
Prin semințe curg fiori de soare.
Zvonuri tulburate se distramă.*

*Spre pămîntul drag cu seve-amare
Totul mă îndeamnă, mă recheamă.
Vădjaevea visuri vuitoare...
Vreau să fiu din nou acasă, mamă!*

STATQ=PALMĂ«BARBĂ-COT

*Tîrîie prin iarbă
încilcîta-i barbă —•
Să mergi tare-i greu
cînd te-ncurci mereu,
cînd mai ești, mă rog,
și cam șontorog..*

*Cît un ține de mic,
dar la cap bunic,
saltă-al meu pitic:
ba tîrîș-grăpiș,
ba în repeziș —
 parc-ar fi cruciș!
Bietul barbă-cot
 mai să cadă-n bot...*

*„Ce mai drum netot!”
Face încă-un pas —
celălalt,
 de-un ceas,*

A. ROGOZ

*unde i-a rămas?
Boc-boc-hodorog !
„Fir-ar el de toc!”
— Cine-și bate joc?!*

•

*Toamna-și fringe vaere de-aramă.
Eu cutreer codrul prin frunzare...
Încotro vrea inima să-mi zboare?
In spre ce târlmuri fără seamă?*

INIMA CASTELANEI

*Văd străvechiul castel pe-nserate.
Tristă, tainică umbra se-așterne.
Bale inima fetei, se zbate
De aceleași dulci vorbe eterne.*

• — *Cîntă ^ o trubadurule, cîntă!
Cerne-ți viersul ciudat, plin de"vrajă!
Plînge-mi sufletul ce se frămîntă,
Învăluindu-te ca într-o mreajă...*

*Dar de-i vrea să rostești al ei nume,
Zi-mi-l doar murmurat, numai mie...
Taci!*

*Mă tulbură struna ce-mi spune
Melancolica ta melodie!*

IN GRĂDINILE TUILLERIILOR

*I^îăreț mai e castelul de nisip!
Copil să fii!*

Sau vrăbiuță —• cip ! cirip

• — *Ba lopățica e a mea, și gălețica.
— Si-al meu e cerul, scoica si urzica...*

• — *Dar pumnul e al cui?
Vrei un cucui?*

•

*Să vezi atuncea hărmălaia!
Din joacă, s-a încins bătaia...
Și singurul avut al tuturor:
castelul —• pierit*

ca și Gomora.

U R C U Ș

Greu deal!
 Mai va
 pe-așa
 prav al
s-ajungi
 pe culmi
 cînd scurmi
 pe brînci;
cînd am
 râu car
 și cal
 avan;
și cînd
 urcînd
 spre pisc,
în stei
 scintei
 doar isc...
Dar lua-te-ar... Pttiul
 Munci-te-ar cine știu!...

Și-ncet, încet,
 cu vorbe dulci,
 ajungi să urci
 chiar pe Tibet.

CÎNTEC PENTRU PUII DIN GĂOCI

zi-ne: cine-n
riuri line,
cu o nevăzută ață
de poleiuri și de ceață
șese viață —
și-apoi naște din ruine!?
 Zi-ne: cine?

De ies nouă
puici de rouă,
ruj aline?
 Zi-ne; cine?

Mură-n gură —
prea e grea cimilitură!

•

Sece apa cea vioară!
Din cuiabar de var răsară
 nouă pufuri
 pământufuri:

puii mei
mititei!...
Cum mai țipă
sub aripă
eiufuliții!
Ia priviți-i!
 — *Mici, zburliți și nesătui*
parc-ați fi ai nimărui.
Și-nvârțiți mărgele-n ochi —
nu vă fie de deochi!

•

Dar de-ar vrea să vă Inhale
niscaiva vulpoaice hoațe
sau fudulii
cei de ulii
sau vreun neam de hide ciori,
nu vă temeți, pușori:
Știe tata să-i îndoape
 — *că-i aproape!*

CEI DOI EVREI

Cînd săracu-ți este neam,
 Nu-i spui „frate”, ci-i spui „n-am” !

Simțind cuțitul pîn-la os,
un biet evreu s-a dus odată
la ruda lui apropiată:
bogatul unchi, știut milos.
Și-n loc să capete-ajutor,
săracul a ieșit dator.

— *Crezi că averea este-un pom*
ce-și trage din văzduh verdeața?
Vrei să cerșești chiar toată viața?
Fii un evreu mai econom!
 — *Bolnavă-i Sura, și flămândă...*
 — *Sînt bun la suflet, dar nu prost.*
Cine-mprumulă fără rost?
Dobîncla banilor e sfînlă!
 — *Speram că mă vei înțelege...*
 — *Există și la noi o lege...*
 — *Ia-mi inima zălog — sfiși-o!*
 — *Eu nu-s călău.*
 Adio!

DIN NOU ACASĂ

ZI DE BÎLCI

— *Ce-i cu norul ăla ca un borș?...*
— *Nu fii timp! E tirgul clin Limoges.*
— *Poate om zuli și noi ceva:*
vreun email, vreo salbă, vreo lulea..

Forfotă. Praf. Lume-n spume.
— *N-om pipăi vreo minune?*
Zarvă. Ochiade-ndrăznețe.
Tăifăsuiesc precupețe;
marfa și-o scot și-o măsoară:
— *Haide, mai dă! E-o comoară.*
— *Ce te înfigi ca burghiul?*
Vezi că-i al meu muștiriul.

Tineri se vîntură-n danț
Fug în spre crîng doi amanți...
Muzici îți ard Ungurica.
— *„Vin să te pup, Angelica!”*

Sfadă. Merchezuri.
Rîsete ca la botezuri.
Cîteodată
iese *lată* *'—*
și-n zi rea,
cîte-o măsea...
Dar te-mbie
o spanchie
veselie...

Ce vreți! Ca la iarmaroace:
larrnă la tărăbi și bună pace.

CATACOMBELE

în nări, doar izul muced, rece,
iar timpul parcă nu mai trece,
nici smoala inimii nu bale.
De uncie va-ncolți cuvîntul frate
pe lespezi le-acestor umezi bezne?
Din lanțurile de la glezne?
Din mersul mut și orb de plumb?
Din gîndul strîmb, din pumnul timp?

Dar este-o cale, este-o poartă!
Nu duce ea spre altă soartă?
Dar cum s-o vezi prin sumbre ceți,
cînd stai cu ochii la pereți?

D eo dală-afară-n depărtări,
se-aucl, ca din genuni, strigări;
pe ziduri, umbre se adună —
de inși cu facle-aprinse-n mină.

A. ROGOZ

*E doar o umbră sau aeve-i?
Ei trec vuind cîntarea plebei,
și bezna-i sfișiată-n colții
văpăii de pe stinca bolții.*

*Ci strigătele cresc întruna ;
Afară dogorea Comuna.*

HORA IELELOR

*Hora vrăjitoarelor
Taie vad ponoarele lor.
Cine li s-alătură
Călărind pe-o mătură?
Este Baba-Cloanța,
Cloanța cotoroața.
Păru-i bate gleznele,
De-nfășoară beznele.
Chiuie lunatecă,
Dănțuie sălbatecă.*

*

*Vraja e sau dorul e
Ce-ți dau, trecătorule,
Mintea — gărgăunilor,
Sufletul — genunilor?
Sau vrei ca vîntoasele
Să-ți legene oasele?
Și prin ele guri de iele
Să-nfiripe cînticele?*

*Știrbe, strlm.be, despletite —•
Rădăcini încolăcite —
Vilvele-ți bat căile,
Trec ca vilvătăile.
Vilva nopții oarbe
Sîngele ți-l soarbe,
Ochii-ți împînzește,
Minlea-ți rătăcește,
Carnea ți-o mănîncă,
Inima-ți nătîngă.
Plîngi, te zbați, suspini
Prin vrăfi și ciulini,
Prin coclitate ferigi.
Vrei să le desfereci...*

*Sgripțuroaica pare-că
Sufletu-ți încalecă,
Țipetele ielelor
Suie-n crugul stelelor...
Ceasurile zi-ni-le,
Cînd dau colț luminile!*

DIN NOU ACASĂ

*Ce-ai mai crea
Să fii așa:
„Curat,
Luminat,
Ca steaua din cer lăsat,
Ca argintul strecurat!”*

•

*Cînd în hău a izbucnit
o lucoare de chibrit,
Ielele s-au risipit.*

*

*Prin semințe curg fiori de soare,
Zconuri tulburate se distramă.
Văd aecea cisuri cuitoare...
Vreau să fiu din nou acasă, mamă!*

POARTA EROILOR DIN KIEV

*Cînd hotarul străin în suflet îți pierde,
Fruntea pleacă-ți-o-adînc, fierbinte, -n tăcere!
Pe această, cinstită poartă rusească
Lasă-ți iarăși pricirea să odihnească!*

*Măre, iată-mă iarăși, iarăși acasă!
Oare peregrinarea-mi fost-a mănoasă?
Dorul meu a încins deșarte ispite:
Amintirile, ape nepotolite,
Mă cuprind și mă trag din nou spre Rusia.
Pe strămoșii ce-nfruntă cremelnicia
Parcă-i căd apărîndu-și calra străbună,
Cînd au fost bintuit grozacă furtună.*

•

*Treacă timpul spinului
Spinului suspinului!
Treacă crema urilor
Urilor, armurilor...
Cadă toate cămile
Vămile desfă-mi-le!
Vie leatul roadelor
Roadelor noroadelor !*

*Grele clopote bat în dangăt de-aramă.
In sfîrșit, știi acuma cine te cheamă,
Iată-ți cei recedea pămîntul-părinte!
Vîntul prinde prin părul tău să se-alinte.
Pieptul umple-ți-l de-a pănușii mireazmă!
Căi străine pierit-au ca o fantasmă.*

*Curg luminile-n zări — spice și trîmbe.
Nouri lunecă-asemeni unor columbe.
Vulturi biruitori auzi prin văzduhuri.
Vezi copii pretutîndeni, soare și muguri...*

•

*Tulburatele zvonuri cînd se distramă,
Te închină adine spre arcul de-aramă,
îălțat pesle-această poartă rusească!*

Mamă, dă-mi sărutarea ta părintească!

FRAȚII HUȚULEA

i

î

După mai bine de cinci ani scurși de la acea năpraznică întâmplare care-l smulsese din vechile rosturi ale vieții țărănești și era cât pe ce să-l scoată și din rîndul celor vii, Ion Huțulea se întoarse în sat.

În lungul răstimp care s-a scurs, trecuse prin multe, cunoscuse multe, se ciocnise cu fel de fel de oameni, cu unii se răfuisese, pe unii îi îndrăgise și-ntr-un cuvînt se izbise de viață, ca rîul care se izbește în mai să-și facă loc înainte și să răzbească la larg.

Timpul nu-l cruțase. Îi înăsprise fața pătrată, osoasă, cam cioplită din bardă, cu-n nas voinic, căzut peste mustața neagră, scurtă, tare ca sîrma; îi șănțuisese cute adînci pe frunte, între sprîncene, și-n jurul gurii cărnoase, ușor răsfrînte, și-i țintuisese în ochi o scăpărare de dîrzenie și hotărîre pe care n-o avusese înainte. Un picuț parcă se mai îngroșase înumeri. Mersul îi devenise mai apăsător și mai sigur, ca al unui om grăbit să tot ajungă undeva, într-un loc anumit unde-l așteaptă o groază de trebi. Căpătase obiceiul să tragă tabac, să-și presare vorbăria neaoș țărănească cu cuvinte străine aduse de la oraș și să privească omul drept în ochi, scormonitor și cu puțină îndoială; încolo, rămăsese același țăran greoi, stîngaci în mișcări, neîndemînatic, puțin cam grosolan dar blind, bun la inimă, simțitor și serios.

A venit spre seară, luni, după sfîntu Dumitru, cu mașina raionului de partid. Mașina, o Skodiță verde, obosită, cu caroseria hîrbuită și peticită cu tablă, a oprit în poarta gospodăriei, colective, a întors repede, scîrțîind din toate oasele bătrîne și tușînd, strănutînd, scoțînd fum și împroșcînd cu glod, s-a-ndreptat repede, săltînd prin gropi ca o broască țestoasă.

Ion Huțulea a rămas proțăpît în poartă cu cufărul în mîină, descheiat la gît, nădușit și roș ca-n plină zi de seceră. Înăbușîndu-se de emoție, a citit literele strîmbe care alcătuiau laolaltă firma gospodăriei agricole colective — „Viața Nouă” — apoi, mutîndu-și lădița în cealaltă mîină, a apăsător încet clanța porții și-a pășit în bătătură. Aici își desfătă o vreme ochii privind acareturile gospodăriei — hambare lungi cu pereții proaspăt lutuiți, încă neacoperite, stogurile de fîn și girezile de paie rînduite-n grădină, grajdul vechi, povîrnit pe o coastă ca un moșneag beteag, apoi a pornit repede prin ograda largă, călcînd de-a dreptul prin băltoace și-mproșcîndu-și din belșug bocancii și pantalonii de doc, umflați ca niște burlane. Căută din ochi pe cineva să întrebe unde sînt birourile, să poată da de frate-su, dar cum nu zări pe nimeni, o luă în neștire spre marginea ogrăzii către o casuță spoită-n albastru. Urcă în fugă scările roase de lemn și, ajuns în fața ușii, stătu cîteva clipe să-și tragă răsufierea. Întinse apoi mîina și cu o mișcare scurtă, crăpă ușa și se năpusti înăuntru.

— Aaaa! Bine v-am găsit!

Alecu Lazu, președintele, care stătea chiar lângă ușă, parcă l-ar fi așteptat, se repezi cel dinții și-i strînse vîrtos mîna. Frate-su Mihai, sări de la birou, îmbrînci scaunul, vru să spună ceva, dar nu putu scoate decît niște sunete nearticulate de surprindere și bucurie. Se repezi furtunos, cu brațele deschise, călcînd pe picior un om negricios, îmbrăcat într-un cojocel înflorat, de oaie. Omul se strîmbă de durere dar nu spuse nimic. Spre surprinderea lui Ion, rămase mai departe înțepenit pe scaun cu pumnii mari, vînoși, adunați pe masă, fără s-arunce măcar o singură privire spre ușă.

— Ionică! Ionică! Tu ești, măi! Tu! zise frate-su, revenindu-și din buimăceală.

Îl strînse în brațe, îl sărută apăsător pe amîndoi obrazii, pe mustață, pe tîmple, apoi îi dădu drumul, se-ndreptă un pas, s-apropie din nou, îl bătu pe umăr, și-n toată vremea asta repetă într-una mirat și bucuros totodată, parcă nevenindu-i a crede:

— Tu ești, măi Ionică! Ha? Tu ești!?

Curios. Cu toate că era tulburat de întîlnirea cu frate-su, lui Ion nu-i scăpă totuși cătrăneala omului în cojocel de oaie care, rămăsese încovoiat, cu privirile în podea și neînțelegînd de ce, puse mohoreala asta pe seama venirii lui.

— Uite și conducătorul nostru politic, spuse Mihai, parcă ghicindu-i gîndurile și se-ntoarse de la fereastră, făcînd un semn cu capul spre omul cu cojocel înflorat. Nu-ți aduci aminte?... Flăcăul văduvei Crețului... Amăriei Crețului... Cînd te-ai întors de pe front? Dar se întreprupse singur, înveselindu-se brusc. Ei, lasă, dacă nu-ți aduci aminte... ai să-l cunoști acum și are să-ți pară bine! întări el într-un anumit fel. Un om rotund, dintr-o bucată... exemplu de principialitate și...

Omul „rotund”, „dintr-o bucată”, păru, în sfîrșit, că aude despre ce-i vorba și se ridică. Era înalt, osos, și-și ținea umerii puțin încovoiați. Își scarpină nasul lung și coroiat, zbîrcit a nemulțumire, aruncă spre Mihai o privire plină de dispreț și șopti încet, moale, cu-o voce uimitor de moale și subțire pentru înfățișarea lui aspră, sălbatică:

— Petre Amăriei.

Lui Ion îi plăcu de Petre Amăriei, de felul cum se prezentase și mai ales că nu se lăsase uns la inimă de lauda lui Mihai. Îi strînse mîna vîrtos și-i spuse că auzise de el ceva pe Ia raion și că nădăjduia că ei trei — și arătă spre Alecu Lazu — se vor putea înțelege bine.

— Cînd este înțelegere, și treaba merge mai spornic...

La vorbele astea, Petre Amăriei, ridică fruntea, deveni atent. Fața lui se învioră, se ascuți, deveni alta. În ochi îi apăru o lucire vie și abia atunci Ion băgă de seamă că secretarul are ochii negrii, pătrunzători și inteligenți. Zîmbi.

— Să lucrăm împreună? Cum adică? întrebă Alecu Lazu.

— Păi da, se jucă Ion, cu vocea lui groasă de bas și-i învălui pe amîndoi într-o privire veselă, parcă mirîndu-se că ei încă nu știu. Am fost dat aici la gospodărie...

Numaidecît însă, toată veselia lui se risipi și-n locul ei se furișă ceva rece și întunecat. Clipind repede a neînțelegere, se întrebă: „Ce mai e și asta? Ce-o fi cu ei?”

Cei doi, președintele și secretarul, schimbară o privire între ei și rămaseră nepăsători, cu fețele împietrite, parcă n-ar fi auzit nimic, ceea ce nu putea decît să însemne nemulțumire. Era vădit. Vestea nu le plăcuse. Secretarul deveni din nou morocănos. Se retrase încet spre ușă și-ncepu să rîcîie cu unghia un strop de glod uscat de pe uscior. Fața președintelui, arsă de

vînturi și tăbăcită ca o piele de toval, nu spunea nimic. Președintele se-ncliisese în sine și numai ușoara încruntare a sprîncenelor arăta că omul se gîndea la ceva adînc, poate la vestea adusă de el, Ion Huțulea, sau poate la altceva, legat de aceasta și care părea că-i încurcă urît socotelile. Singur, Mihai, frate-su, se bucură din toată inima.

— Ionică, adevărat?! Asta-i grozav, bre! grozav! Tiii!

îl îmbrățișa iarăși și-l împinse pe un scaun.

— Strașnic! Tovarășe Lazu... auzi? bre, Alecule! Nu teuita, Ionică, la el că-i așa... să știi tu că toată vremea pomenea de tine... zicea că ești așa și pe dincolo... da' acu, de cînd îi președinte, s-o schimbat... nu rîde ca să nu-și piardă prestigiul... Știi, președinte, cutare, zîmbi el zeflemitor... trebuie să fie totdeauna serios și-ncruntat, să vadă oamenii că președintele lor, săracu, își bate capul pentru ei, nu stă degeaba... Ha-ha-ha... O fost la noi az-vară niște măscărici de la circ... toată lumea rîdea de se strica, numai președintele nostru...

Președintele asculta în tăcere și zîmbea stînjedit. Nu se simțea tocmai la largul lui. Asta o înțelese îndată Ion și-i făcu semn lui frate-su să tacă.

— Aș vrea să cunosc... începu el, dar rămase cu vorba neterminată. Se lăsă o tăcere grea, stînjeditoare.

Secretarul rîcîia un alt strop uscat de pe uscior. Președintele fixa un punct din perete. Mihai învârtea o linie în mîini și Ion se-ntreba ce dracu s-a întîmplat cu ei toți.

într-un târziu, afară se auziră niște pași clefăind prin glod și-un glas aspru, ușor, ruginit, răcni tare ca-n codru:

— Măăăi Alecu! Heeee! Nu-i nimeni pe-aici?

Alecu Lazu tresări:

— Aista-i Buliga, grăjdaru. Oare ce vrea?

— Hai la el. Hai la el să vedem! se repezi secretarul și deschise ușa în grabă, deși nimic n-ar fi fost mai simplu ca să-l strige înăuntru pe grăjdar.

— Să ne ierți, Ionică, se scuză președintele. Venim îndată...

Ion rămase uimit, nemaîștiind ce să creadă.

— Ce mai înseamnă și asta!?

— Dracu' știe, strînse Mihai din umeri și se-nroși la față, ca și cînd purtarea celor doi ar fi fost o ofensă grozavă adusă lui frate-su, și ofensa asta l-ar fi izbit drept la inimă. Nu le vine la socoteală c-ai venit tu... Vreau să spun, se corectă el, că nu s-aștepta să vii tu. Apoi, c-un glas schimbat, continuă: Se spune că te-ai făcut foarte necruțător. I-adevărat? La noi, nu zic, președintele și secretarul îs oameni buni, dar nu se prea pricep... gospodărie mare... șaizeci de familii... 240 de hectare... 60 capete de vite... 500 de oi... înțelegi ce va să zică asta? Satul întreg cu ochii pe noi... răspundere mare, ce crezi? Mare răspundere... Aici trebuie cap, nu glumă... și ei...—se-ntristă el—. Nu-ți mai spun cu cită greutate am izbutit să rezolv chestia materialelor. E, de-ai ști! Ai văzut grajdurile și hambarele cele noi? Mie mi se datoresc... Cît despre ei — paște murgule... I3a' să lăsăm astea, sfîrși deodată cu glasul iarăși schimbat. Ziceai nu știu ce, că vrei... Ce vrei? Spune-mi mie ce vrei...

— Mda... spuneam c-aș vrea să cunosc gospodăria...

— Da! Asta! E, păi află de la mine că asta-i ușor... te duc eu, se oferi el. Ți-arăt totul... Ce, crezi că stau aici, în birou?... Mie nu-mi placeasta, se lepădă el scârbit, arătînd cu mîna spre birou. Nu-i de mine, mărturisii el tainic. Cunosc gospodăria cum îmi cunosc buzunarele, că dacă n-oi fi eu, socotitorul, între oameni, atunci cine? Da'nu acum. Acum, luăm cufărul și mergem acasă... Te speli, mănânci și tragi un puișor de somn. Pe urmă, stăm

de vorbă cât vrei. Bun cuvînt? Lasă, iasă că știu... flămînd, de pe drum... dă-o dracului, doar nu dau turcii...

Scaunul de sub Ion prinse a scîrțîi. Mihai îl tot zorea și Ion se frămînta și nu știa ce să facă. Era încurcat. Privea undeva pe geam niște rațe cenușii, zbîrlite, care se scîldau într-o baltă și-și tot făcea de lucru cu-o țigară, numai și numai să nu-și privească fratele în ochi.

— Mihai, lasă, bre, mulțumesc... Ce mai la deal, la vale... m-am gîndit și eu că unde-o să stau... și la tine... la voi (i se păru c-a spus prea mult și lăsă capul în jos, roșind ușor) — numai că... Nu... N-am să... La voi îi greu... Ruxandra... Nu vreau să...

— Cum! sări Mihai indignat. Cum! Da' se poate? Ce dracu', doar nu vii la străini...

— Da... și mai este ceva, Mihai, bîigui Ion... Satul... oamenii... ce-or să zică... prea e... Și Ion roși și se fistici și mai tare. Noroc că tocmai în clipa aceea ușa se deschise și intră președintele cu secretarul. Și, lucru ciudat. Păreau amîndoi schimbați, parcă vorbele schimbate afară cu grăjdarul i-ar fi înveselit grozav pe-amîndoi. Lazu se apropie de Ion, îl învălui chiar într-o privire blîndă, prietenoasă și-i spuse repede, fără înconjur:

— Ionică, nu fii supărat pe noi... Iac-așa, vezi, te-am primit cam prost... Eh, mama dracului! își înmuie el glasul, amarit. Cînd ți-i inima apăsată de griji, și cu-n prieten te porți nu știu cum...

Zîmbetul luminos care rătăcea pe buzele lui Alecu Lazu îi netezea și-i întinerea oarecum fața tăbăcită și plină de zbîrcituri, sau poate vocea lui caldă, pornită din inimă, care-i amintea lui Ion de celălalt Lazu de cel de demult, de prietenul de demult, îl mișcară și-i ușurară sufletul.

N-avea de unde să știe Ion și nici prin cap nu-i trecea că totuși, în ciuda vechilor simțăminte care rămăseseră de fapt proaspete în sufletul președintelui, schimbarea lui se datora scurtei convorbiri pe care o avusese în ogradă, după plecarea grăjdarului:

— Ce zici de asta? întrebuse președintele.

— Zic... Ce să zic? se în-ciuda secretarul. Tocmai acum cînd eram gata să dăm la iveală toate tîlhăriile, tocmai acum... ar putea să ne-ncurce... Dracu' să mă ia și pe mine. Îs membru de partid și vorbesc ce nu trebuie... de parcă cei de la raion n-or ști ce face... Ce mai întreb? se răsti la președinte..

— Păi, cum să nu te-ntreb? replică blînd președintele. N-ai văzut cum se bucura?... Are să-l cheme la el... și dacă se duce...

Secretarul însă făcu un gest energic cu mîna și nu-l lăsă să-și urmeze gîndul pînă la capăt.

— Tocmai asta nu trebuie să se întîmple...

— Și-atunci cum?

— Trebuie să vezi dumneata ce faci... ați fost prieteni... Știi ce? Cheamă-l la dumneata...

— Bună idee!...

Și astfel se făcu că Alecu Lazu, președintele, îl poftise să șadă la el, și Ion, care nu știa cum să se descotorosească de invitația lui frate-su fără să-l jignească, primi bucuros. Numai un lucru nu putea înțelege Ion (nici n-avea cum); de ce s-a grăbit Lazu să-l invite la el, cînd lucrul acesta îi aducea strîmtorare în casă și cînd știa prea bine că frate-su, oricum, îl va lua să doarmă la dînsul? Cum vine asta?! Adică, de ce să-și bată el capul cu mine? își zicea. Ce nevoie are? C-am fost prieteni? Ei, da, dar asta... fost-ai lele cînd ai fost...

Curînd, însă, descoperică asta nu era singura ciudățenie. Mai erau și altele. Erau multe. Mai întii, băgase de seamă că președintele îl cam suspec-

teaaa, pe uM&a ca ift discuțiile ce le are cu oamenii, ori de câte ori vine vorba de frate--sa, sau «le contabilitatea gospodăriei, sau. de bani, sau de construcțiile ne'terminafe, toți tac chitic și schimbă vorba. „Știm noi ce știm. Nu ne %rage de limbă că-i degeaba, tot n-o să scoți nimic de Ia noi!" — aveau ei aerul să spună atunci. Cîțiva, printre care secretarul și grăjdarul, moș Bulîga, îi dăduseri de înțeleș *cern*, dar cînd el voise să intre în miezul lucrurilor, secretarul îi spusese, așa, dintr-odată, hodoronc-tronc, uimindu-l cu desăvîrșire, că dorește să nu-i influențeze în nici un fel. „Cum să-l influențeze? Și de %e să nu-l influențeze?" „Zice că să vadă el singur cum stau lucrurile și pe urmă să judece". „Ce dracu' să vadă? Și cum să vadă cînd toți s-ascundeau să-i-arate ce avea de văzut!" „Tot ce-i putea spune, zicea secretarul, e că n-ar strica să dea odată seara pe la cooperativă", „că o să vadă acolo multe". Ce dracu' să. vadă?

Cel mai încurcat lucru i se părea o poveste cu niște bani ai gospodăriei, aprobați de adunarea generală pentru materialele de construcții care, fiind de urgentă trebuință, trebuiau procurate de pe piața liberă. în primul rînd, dranițapentru acoperiș. Baniii ieșiseră din casa gospodăriei de mult, dar acareturile încă mai stăteau înpîoaie, descoperite, cum le vedea și el zilnic. Dar ce legătură era între povestea asta și ce avea să vadă el seara la cooperativă, nu înțelegea în ruțul capului. Azi, încă de dimineață, era hotărît să se abată pe la cooperativă. Peste zi intrase în vorbă cu Buliga grăjdarul, și încercase să-l tragă de limbă, dar moșul, prudent ca o vulpe, îl luă pe departe de la împărțirea pămînturilor din '45 și se pierdu în fel de fel de ocolișuri și hățișuri. Nu înțelese nimic.

Adică, ^eva, ceva, tot pricepuse el, dar parcă nu-i venea să vadă unde bate nașul. Se-ntîmplă de multe ori să știi un lucru și să te faci că nu știi, să te pierzi în alte zeci de presupuneri, numai și numai pentru că vrei să te convingi pe tine de contrariul. Așa se întîmpla și cu Ion. Vorbind așa, vrute și nevrute, grăjdarul pomenise la un moment dat un nume, numele lui frate-su, și dintr-o dată, fulgerător, Ion făcu legătură între acesta și toate celelalte, ezitarea oamenilor față de el, povestea cu materialele, cooperativa... dar numaidecît se lepădă de gîndul acesta. „Prostii! Prostii!" De ce? își cercetase cu d.e-amăn.untul de zeci de ori trecutul, tot ce-l lega de săteni, de sat, și nu găsea nimic. Totul a fost limpede, simplu. Viața lui pînă la război a curs lină ca un rîu de șes. E adevărat, o singură dată s-a tulburat pînă în adîncuri, dar asta nu-l privea pe nimeni altul decît pe el, pe Mihai și pe Ruxandra. După război s-a aruncat în viitoare și viitoarea l-a dat o clipă, la fund, apoi iar l-a ridicat și de-atunci își croiește mereu drum cu umerii lui puternici, în stare să răstoarne și un car încărcat. Împărțirea pămînturilor... răzbunarea lui Gheorghe Cotun, vechilul... totul a rămas îngropat în trecut; în toate astea, nimeni, oricît ar scormoni, n-ar găsi ceva putred, rău,, dubios. Atunci? De ce se poartă oamenii atît de ciudat cu el? Frate-su? Hm! Dar oare ce-o fi. cu frate-su? Cum lucrează? Cum trăiește? Ce fel de viață duce cu Ruxandra? O fi fericită ea? Și ajuns aici, fără să-și dea seama, proceda întocmai cum procedau și oamenii cu el. își abătea gînduriie în altă parte, cu-n fel de teamă și rușine, zicîndu-și că nu trebuie să se gîndească la aceasta, că astfel de lucruri nici nu-l privesc pe el. De femeia asta... de ea.... Și totuși, în ciuda acestor gînduri, în ultimele zile se surprinse tot mai des. gîndindu-se la Ruxandra.

Acum, mergînd 'spre casă, se muștra în gînd pentru negliobia de a nu fi primit încă pînă acum invitația lui. frate-su de-a trece pe la ei, să stea îa masă. „Ce tîmpit! De ce nu m-am dus?" Era ceva în el, ceva plăcut și sfișietor în același timp, un dor nelămurit, o pornire neînțeleasă, care-l punea pe

gînduri și chiar îl speria puțin. Crezuse că n-a mai rămas nimic din furtuna de altă dată, dar se înșela.

2

Zăbovise mai mult ca de obicei, cu oamenii, la gospodărie, și pradă acestor tulburătoare gînduri, venea grăbit spre casă trăgînd în piept aerul răcoros și jilav al nopții. Aerul mirosea a fum, a lapte ars, a ceață, și, ca întotdeauna, vitele răgeau prin ogrăzi, roțile de la fîntîni scîrțiau și clinii hămăiau târăgănat și răgușit, parcă pirotind de somn. Numai el, Ion Huțulea, nu se simțea în apele lui. „Din pricina afurisitului de tutun”, își zicea. Tabacherea și-o golise încă de la gospodărie și murea după o țigară. Căpătase meteahna asta în vremea din urmă și acum nu mai putea scăpa de ea, îi intrase în sînge. În singurătatea lui, țigara îi devenise un tovarăș credincios, de nedespărțit. Țigara-i limpezea mintea, îi ascuțea judecata și-l liniștea. „Trebuie să mă abat pe la cooperativă, n-am încotro” — își spuse și gîndi că asta pică chiar bine. Va vedea și el ce se petrece noaptea la cooperativă, de-l sfătuisese cu atîta grijă secretarul să meargă. „Numai să nu fi închis, că-i cam tîrziu.”

Cooperativa era departe, tocmai în capătul satului, în vechea casă boierească pîtită în fundul unei grădini părăginite la care ajungeai anevoie, luptîndu-te din greu cu glodul unei hudițe veșnic desfundate.

• După ce-i sudui bine-n gînd pe cei de la sfatul popular care „dracu” să-i pieptene, nici pînă az'n-au mai zvîrlit o căruță de prundiș în tîna asta”, Ion Huțulea izbi umărul în poartă, intră în grădină și-o luă de-a dreptul prin iarbă, cu pași mari. Nu merse mult și se opri. „Uite al naibii! O-nchis!” își zise el și rămase descumpănit văzînd odăile din față scufundate-n întuneric. „Halal vînzător, n-am ce zice! Ia stai! Poate de asta spunea secretarul să trec pe la cooperativă! Da, bineînțeles, ar trebui să mă ocup puținel și de cooperativă.” Se întoarse înciudat să plece, dar nu făcu nici doi pași și se opri din nou căci i se păruse... da, da... de undeva, de aproape, din întuneric, venea un cîntec de muzicuță... și cîntecul semăna, era... își trecu mîna peste frunte parcă să-și amintească ceva și aproape că strigă: „Doamne! Dar chin-dia numai frate-miu Mihai o mai cîntă așa”.

Ca dintr-un izvor tainic îi răsări în minte cum în copilărie ieșeau amîndoi, seara, pe malul pîrîului, între sălcii, și frate-su Mihai prindea să cînte din muzicuță. Își rezema spatele de-o răchită, proptea coatele pe genunchi, își răsturna pe-un umăr capul bălai ca paiul de secară și cînta cu gura deschisă pînă la urechi. Între degetele-i subțiri și pîrlite de soare, muzicuța strălucea ca argintul, și ochii lui mari, albaștri-albaștri, ca floarea inului, străluceau și ei luminați de fericire; toată lumea era a lui. El, Ion Huțulea, bălăbănea un picior în apă mozolind un fir de iarbă-n gură, se topea de plăcere și-l ruga să zică-nainte, să zică tot ce știe. Îi plăcea din cale afară de mult cum potrivea Mihai tactul din gît, parcă nici nu cînta din muzicuță, parcă avea o muzicuță ascunsă-n gît. Chiar așa și gîndea pe-atunci. „Prostii!”, mormăi. Ion Huțulea, stînjenit de ce-i mai trece prin cap, și vru să-și vadă de drum. Totuși, ca fenbrîncit de cineva, se trezi pășind spre spatele casei de unde venea cîntecul.

O pornire lăuntrică, un fel de curiozitate și îndîrjire, îl mînau înainte, îi porunceau să vadă cu ochii lui, sase convingă. De ce? La urma urmelor, nici el nu știa de ce. Dar trebuia... Trebuia să vadă. La urma urmelor, ce mare lucru ar fi dacă chiar frate-su ar cînta clin muzicuță, aici, la cooperativă? „Dar poate-i cu Ruxandra!” Și Ion simți deslușit cum la gîndul acesta îl

Îmbată o bucurie ușoară. „Am să văd” și, zîmbind vinovat prin întuneric, se apropie tiptil de geamul luminat din spatele casei. Urcă pe prispă. Se sprijini c-un genunchi în parmalîcul de scîndură, ridică mîna și o încleșta atît de vîrtos în stîlpul rotund, că creștăturile îi intrară în carne. Dar ce-i asta? Ce se-ntîmplă aici? În locul Ruxandrei văzu niște femei străine, dezvățate, pe frate-su între ele cîntînd din muzicuță și-n fața lui pe vînzătorul cooperativei și pe fostul vechil, Gheorghe Cotun. Faptul aproape de necrezut, că frate-su poate să bea și să stea sub același acoperămînt cu Gheorghe Cotun, îl izbi ca un mai, drept în moalele capului, că într-o clipă totul se răvăși în jurul său. Ochii orbiți de lumină i se împîcliră. Ca și atunci demult, în urmă cu cinci ani, un vâl negru îi acoperi mintea. întocmai ca și atunci, urechile îi vîjîiau, picioarele îi tremurau și nu-l mai puteau ține. Dar nu simțea nimic. Nimic altceva, decît o mare fierbințeală și un fel de legănare înceată, ca-ntr-un zbor lin. Trăgea șuierător aerul în piept, cu-n fel de disperare, parcă de asta i-ar fi atîrnat întreaga viață. Amețeala și greața îl învăluiră îndată. Un soi de leșinătură îi sleia ultimele forțe. într-o clipire retrăi totul ca într-un vis: cerul boltindu-se deasupra, amețitor de albastru, rumenit de geana răsăritului, pămîntul sferțecat de pluguri, încremenit ca într-o așteptare, și ochii lui Gheorghe Cotun, bolbociți, vineți, reci și goi ca nara încă fumegîndă a armei ucigașe:

„Vrei pămînt? Na, satură-te de pămînt!”

Cît timp rămase acolo nemișcat, cu gîtul înțepenit, cu privirile înfipte în fereastra murdară, Ion Huțulea nu-și putu da seama. Nu-și putu da seama, nici cînd s-a dat jos de pe prispă, nici cînd a făcut drumul pînă la ușă. Se trezi numai că obrazii îi ard, parcă i-ar fi fost străpunși de-o ploaie de alice. Ridică mîna să bată în ușă. Mîna-i căzu neputincioasă, ca frîntă.

— Ce dumnezeu? Ce-i cu mine? Mi-am pierdut capul? Am vedenii? Asta nu-i cu puțință. Nu se poate. Frate-miu cu Cotun, aici!?

Auzise de la oameni că Gheorghe Cotun, ispășindu-și pedeapsa, s-a întors în primăvară de la închisoare, că ar, fi avut aur furat de la boier și îngropat undeva, cu care acum a început să învîrte fel de fel de afaceri necurate. Auzise și că frate-su a-nceput să tragă la măsea, dar aproape că nu crezuse. Și-acum faptul că Mihai bea în casa asta cu cel care-și descărcase arma în pieptul lui, i se părea absurd, de necrezut, și-aproape că înclina să creadă că l-au înșelat ochii.

Încleșta pumnul și izbi cu sete în ușă. O dată, de două ori... Auzi o pîrîitură și-un plescăit sec — peretele coșcovit se desprinsese de lîngă uscior și căzu peste prag.

În încăpere, muzicuța tăcu brusc, parcă se încesase. Se stîrni mișcare; voci groase, bărbătești, dintre care una aspră, poruncitoare, a lui frate-su, se-nvălmășiră cu niște șoșote femeiești, ca o sîsîitură de gîște: se auzi zăngănit de sticle; scaune mutate din loc; tîrșituri de picioare pe podea și într-un tîrziu, ca dintr-o mare depărtare, aceeași voce dureros de cunoscută:

— Du-te mă, vezi ce moaș-sa vrea ș-ăsta... că n-ai chip să răsufli...

În sfîrșit, auzi niște pași apăsați apropiindu-se:

— Care ești bă? Ceee...

Vocea îl plezni în urechi ca o batjocură și lui Ion Huțulea i se făcu •deodată sete. Înghițindu-și scuipatul cleios își spuse că nu trebuie să se gîndească la nimic. Să-și alunge gîndurile și amintirile. Să se golească de tot. Să rămînă ca o stană de piatră, așa cum făcea și pe front, să se scuture de apăsarea de dinaintea atacurilor.

— Eu, Ion Huțulea. Dă drumu'...

— Aaa — ne-mneataaa — car-va-zică! bolborosi cel de dincolo cu limba încheiată. Zăvorul scrișni. Poftiss... poftiss... pe-aici... la noi cam întuneric... ceva rar, pe-onoarea mea... un păhărel... poftiss... și tovar'șu socotitor, fratele-mneatale... zău așa...

A doua ușă se deschise și-l izbi drept în față un val de lumină pîcloasă, de aer cald, stătut, duhnind a tutun, a murături, a usturoi, a abur dulceag de țuică și-a trupuri înfierbîntate. Ion Huțulea clipi repede ca orbit, păși hotărît în odaie și se-ndreptă spre ungherul unde stătea Gheorghe Cotun. Cînd îl văzu, vechilul îngălbeni. Făcu o mișcare ca și cum ar fi vrut să alunge o vedenie, dădu să se scoale, dar căzu numaidecît la locpeascaun. Gemînd, își strînse picioarele și rămase cu ele așa, chircite. Era beat turtă.

— Uite că ne-a fost dat să ne mai întîlnim, domnule Cotun... Ce zici? Îți pare bine?

Căscîndu-și larg ochii, ca și cum s-ar fi așteptat la o lovitură, fostul vechil se uită în sus, către Ion, încrețindu-și fruntea și toată, fața lui de-o albeață nesănătoasă, străvezie, buhăit de beție și nesomn, cu maxilarul de jos ieșit în afară, cu buzele palide strînse puternic, parcă lipite de dinți,, avea în clipa aceea o expresie de groază, de animal încolțit.

Brusc, parcă fiindu-i teamă că n-o să se poată stăpîni și o să se repeadă să facă zob mutra aceea de animal încolțit, cu un gest de scîrbă, Ion se răsuci pe călcîie și-i întoarse spatele. Vînzătorul cooperativei, care se dezmeticise o clipă și rămase înțepenit lîngă ușă, așteptînd încăierarea celor doi, o luă șovăind pe lîngă pereți. Bolborosind ceva nedeslușit, se prăbuși pe-un scaun în fundul odăii. Pe pat, între perne, în fața lui Ion, stătea cu-n aer nerușinat, și provocator, o femeie voinică, trupeșă și frumoasă, cu fața trandafirie,, cu buze pline, roșii, umbrite de un puf auriu și cu niște ochi mari, verzi, privind îndrăzneț pe sub genele dese, răsfrînte. Era văduva răposatului Iacol> Găinuță, despre care se spunea că juca goală prin vagoanele nemțești din gară în timpul războiului. În celălalt capăt de pat, Ion văzu cu uimire o femeiușcă tînără, foarte tînără, aproape un copil, cu fața și mîinile albe ca floarea de romănită, care-l privea cu un aer nepăsător. Îl socotise pe semne un nou tovarăș de chef ș-atîta tot. Lîngă fetișcana aceasta stătea frate~SU. **I-a.** intrarea lui, Mihai se schimbase la față, păli, obrazii i se scofălciră. De tulburare, își proptise pumnii pe masă și încremenise cu umerii împinși înainte, cu capu-n piept, căznindu-se parcă să-și revie din amețeală, sau să prindă firul unui gînd care-i tot scăpa.

Ion se opri scurt în fața lui: cu picioarele larg rășchirate, cu fața boțită de încordare, cu ochii scăpărînd, drept, țeapăn, bolovănos. Stătu cîteva clipe ca prost, buimac, neînțelegînd parcă ce se-ntîmplă acolo, care-i rostul lui în casa asta, de ce a venit și mai cu seamă ce caută frate-su aici.

Dintr-o dată, frate-su ridică ochii și-l privi scurt, în treacăt, cu un fel de întristare, mohorît și sumbru, și atunci ceva se prăbuși în Ion. Începu a sufla greu pe nări, parcă-ar fi urcat un deal cu-n sac în spate. Fruntea i se înroși și vinele de la tîmple i se umflară.

Acum se dezmeticise bine, buimăceala se risipise făcînd loc înverșunării, înghiți, greu de cîteva ori, parcă s-ar fi pregătît să vorbească, dar nu scoase o vorbă. Încordat, îndurerat și cu ură stătu așa nemișcat în mijlocul casei și lăsă să-i alunece privirea de la chipul buhăit și crîmțit de-un spasm, al fostului vechil, la fața osoasă, prelungă, pungită sub ochi și-ncrețită în dreptul buzelor groase și late a fratelui său. În cap i se înțepenea tot mai mult un gînd nesăbuit care-l frigea ca fierul roșu, un gînd sicîitor, chinuitor, cu neputință, de alungat, gîndul că frate-su nu-și iubește nevasta, n-o iubește pe Ruxandra și poate n-a iubit-o niciodată. O durere tăioasă îl izbi drept în inimă. Avu

simțămîntul că i s-a întîmplat o mare nenorocire și nenorocirea aceasta îl copleșise pentru că venise dintr-o dată, pe neașteptate. Însă în același timp, își dădu seama fulgerător că nici nu-i vorba numai de asta, că asta-i îngrozitor, nimic de zis, dar aici îi vorba de ceva și mai îngrozitor și că din pricina acestui lucru se feriseră oamenii de el. Mihai nu era nici măcar pe marginea ticăloșiei. Mihai era în fundul mocirlei, acolo de unde nu mai este cale de întoarcere. Care erau străfundurile acestei decăderi? Cotun... dezmaț cu femei... descompunere... banii gospodăriei pentru materiale... Acum nu se mai putea înșela că toate aveau o legătură.

— Mihai! Măi, Mihai!

Mihai tresări, îi aruncă o privire de cîine încolțit, gata să muște, scrișni, își scutură umerii, trînti un pumn în masă și se lăsă încet pe spate. Toate astea Ion Huțulea le vede ca prin vis și vocea lui frate-su îi ajunge la ureche ea dintr-o mare depărtare:

— Ce vrei?

în glasul lui sună frica și disperarea.

— Ce cauți tu aici. Auzi? Cum de-ai ajuns, tu, aici? Măi, Mihai. Tu-ți dai seama unde ești? Uite măi, aici lîngă tine, în fața ta-i Cotun. Gheorghe •Cotun. L-ai văzut. Știi cine-i Cotun? Spune dacă știi, se rugă el. Spune numai. Ce ai tu cu Cotun, măi? Ei, Mihai? N-auzi?

Mihai îl privi cu ochii umflați și goi, roșii de băutură, fără să vadă și fără să înțeleagă. Gemu și-și înfundă obrazii în mîini, căzînd cu capul pe masă. Umerii prinseră să i se zguduie. Il apucă un plîns ca de femeie isterică, cu sughițuri.

PIînsul lui frate-su îi făcu rău. Și printr-o ciudată întorsătură a gîndurilor, în fața ochilor îi răsări un chip de femeie plîns, mistuit de suferință, așa cum îl văzuse de mult, în primele zile ale războiului, la despărțirea de Mihai — chipul Ruxandrei. Ceva amar și nespus de fierbinte i se revărsă atunci în suflet. Gîndul că Mihai o înșeală pe Ruxandra, se împleti acum cu acela că ea poate nici nu știe, poate stă acasă și-l așteaptă și plînge și se amăgește cum s-a amăgit poate toată viața crezînd în el, jertfind pentru el tot ce a avut mai scump.

Ca prin vis vede cum Mihai își înalță capul, cum obrazul lui se împietrește deodată, schimonosit de ură, cum apucă sticla și prinde să-și toarne în pahar. Mîna îi tremură și băutura se prelinge încet pe fața de masă.

— Nenorocitul! Uuh! Tu!...

— Lasă-mă-n pace!—răcnește Mihai cu-o voce spartă, răgușită. 'Cîrpă ce ești... parșivule... te-ai nenorocit... Dezmațatul... Cîrpă...

Fratele se chircește, se micșorează, parcă dispăre, se topește sub ploaia acestor cuvinte și inima lui Ion se strînge ca-ntr-o menghină. Smulge cuvintele cu greu, parcă și-ar smulge și inima odatăcu ele. Mîinile i se zgîrcesc. Răsuflarea i se curmă. Mai poate îngăima moale doar două cuvinte, cu-o voce schimbată, străbătută de milă, de-mbărbătare și amărăciune și se miră el singur de vocea lui:

— Mihai! Frate!

Dar un nod i se pune în gît și îi stăvilește repede vorbele. Cuvîntul „frate” sună străin în casa asta, în mocirla asta, cu femeile astea, cu dușmanii ăștia gata să-ți sară în beregată. Înțelege atunci că nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să plece, să fugă.

Într-o tăcere apăsătoare își tîrăște pașii pe podea și iese. Nimeni nu-l strigă înapoi. Nici un pas nu s-aude în urmă. Nimic. Numai ușa scîrțîie. Scîrțîie ascuțit. Prelung. Ca un rîs batjocoritor. Îi scîrțîie în urechi. În creieri. „Lasă-mă-n pace!... Lasă-mă-n pace... Lasă-mă-n pace!”... Afară-i răcoare,

aer curat, proaspăt, încărcat cu miresele grădinii, așa cum a fost și atunci, de mult, în dimineața de primăvară, când s-a prăbușit peste brazda udă de sînge, dar lui Ion Huțulea i se pare că peste tot plutește o duhoare rîncedă, grețoasă, înăbușitoare, de țuică, salam, trupuri înfierbîntate, o duhoare care-l face să geamă și să-și iuțească pașii. Degeaba însă, din urmă, ca o înfruntare, îl ajunge cîntecul muzicuței. Cîntă turbat, cu învăluri repezi, și sunetele subțiri îi pătrund în urechi, îi pătrund în toată ființa ca niște țipete dure-roase, ca niște scrișnete. „Lasă-mă-n pace... Lasă-mă-n pace...”

3

De departe zări o luminiță pîlpîind în geamul casei lui Alecu Lazu, la bucătărie, unde-i făcuse gazda patul, și se bucură că nu-i va mai scula pe oameni degeaba la miezul nopții. Intră fără zgomot. Sorbi cîteva linguri de borș acru amirosind a leuștean, lăsat într-o strachină pe masa, împreună cu-o hrincă rece de mămăligă, apoi își întoarse buzunarele pe dos, își răsuci o țigară, se dezbracă și se urcă în pat. Voia să adoarmă numaidecît. Era trudit. Il durea capul. Somnul însă îi dădea tîrcoale de departe. Nu se prindea de el.

Huțulea rămase cu ochii larg deschiși în întuneric. Asculta liniștea odăii și liniștea nopții care-i țiuia-n urechi, tresărea cînd lătra cîinele sub fereastră, cînd pocnea o grindă, cînd necheza un cal undeva în adîncul satului. Patul scîrțîia și se chinuia sub dînsul. Ar fi vrut să doarmă, să uite de toate și mai cu seamă de întîlnirea cu frate-su, să uite, să se lase cuprins de apele molcome ale somnului. Dar nu era chip s-adoarmă. Gînduri și amintiri i se-nvălmășeau în cap, ca niște fulgi de zăpadă pe o zi de sloată și-i alungau somnul. Ion Huțulea se răsucea pe-o rină, se ridica în cot, își aprindea țigara de job — și pînă și tutunul i se părea nesuferit, îlștirea pe gît, îi frigea buzele, îi umplea ochii făcînd să-i țîșnească lacrimi fierbinți usturătoare, lacrimi de obidă, pe care și le ștergea apăsător cu monturile pumnilor, mîrîind printre dinți.

II

1

Rămași de mici fără tată, frații Huțulea au fost bătuți de toate vuiturile și nu s-au poticnit numai poate pentru că, asemeni ulmilor de la marginea apelor, s-au ținut vîrtos încheștați unul de altul, și-au pus amîndoi umărul la greu. Cu toate astea, rar să se poată găsi firi mai deosebite. Mihai, mai mare decît Ion cu aproape trei ani, era vesel, zvăpăiat, nepăsător, schimbător și ușuratic. Era unul dintr-acei cărora li se pare că viața trebuia să fie făcută numai din zile cu soare și sărbători. La cea mai mare nevoie, își tuflea cușma pe-o ureche și fluiera a pagubă, dar în așa fel încît să înțeleagă toată lumea că el, Mihai al lui Vasile Huțulea, nu se pierde cu firea măcar de-a fi să piară pămîntul. Ușurătatea asta-i venea de la taică-su, răposatul scripcar, Vasile Huțulea, om leneș, iubitor de petreceri, de viață ușoară, de băutură și de femei, care ar fi sfîrșit cerșind pe la porți, de nu era Glafira, nevastă-sa, să muncească și pentru el și să poarte casa mai dihai ca un bărbat.

Ion îi semăna bucățică ruptă mme-sii. De asta poate și maică-sa îl iubea mai mult decît pe Mihai. Pe cît era Mihai de împușcă-n lună, de știur-

lubatic și de vorbăreț, pe-atît era Ion de cuminte, de așezat și de tăcut. Mic de stat, cu umerii de urs, greoi și stîngaci, vorbea puțin, rîdea și mai puțin și privea lumea cu ochii lui mari, reci, cenușii, ca doi bulgări de sare, încețoșați de tristețe și de neliniște. La plug și la coasă își arăta el toată vrednicia. Acolo se și simțea de altfel în largul lui, așa cum se simțea Mihai la petreceri, între prieteni, sau seara cînd turna vorbe deochiate în urechile fetelor. Despre ei satul spunea: „Așa frați, halal!” pentru că erau văzuți, mereu împreună, nedespărțiți, încă din copilărie, de pe cînd păzeau vitele și oile bogătanilor. Erau văzuți împreună oriunde, toamna la clăcile de desfăcat păpușoi, vara la hramuri, la hore, chiar și la fete umblau împreună și de era nevoie, Ion cel greoi și tăcut, se pricepea foarte bine să dreagă cu pumnii lui bolovănoși ce strica frate-su cu limba lui ascuțită și ageră.

Seara, pe la aprinsul lămpilor, ieșeau amîndoi în sat și mergeau la fete. Erau mari de-acum, flăcăi în toată legea, cu armata făcută. Le venise vremea. Mihai pășea încet înainte și Ion venea în urmă, cu pălăria pe ochi, bocănind cu-n băț mare de corn și stîrnind colbul drumului..

Mihai se oprea la o poartă, sau la alta, intra în ogradă și mergea fără să întoarcă fața pînă ajungea lîngă prag. Acolo se oprea și-l aștepta pe Ion. Ion s-apropia fără grabă, se oprea lîngă Mihai, ridica ciomagul, și bătea tare de cîteva ori în uscior sau în prag, apoi se uitau amîndoi să vadă dacă se face lumină, și cînd se făcea lumină, Mihai îi dădea un ghiont în coaste lui Ion și-i rîdea în nas: „Vine, mă!” ca și cînd n-ar fi crezut că vine.

Într-o vreme, Ion băgă de seamă că Mihai se oprește tot mai des la poarta unei case, la poarta lui Ilie a lui Deleagă care n-avea o casă prea arătoasă, dar care avea în schimb o copilă bălaie, cu mijlocel subțire, proaspăt ieșită la joc și care le deschidea ușa de la cea dintîi ciocănitură. Lui, îi era tot una. Mergea la fata lui Ilie Beleagă așa, pentru că trebuia să meargă și el cu fete ca orice flăcău cu armata făcută și pentru că dacă nu mergea la ea, trebuia să meargă la alta și mai apoi, pentru că orișicît, așa voia frate-su. Se așeza într-un ungher mai întunecos, pe-o margine de laiță, de obicei pe lîngă ușă, cu pălăria lăsată pe ochi, cu coatele pe genunchi, cu bățul alături, fărîma cîte o steblă de busuioc în mini și asculta de acolo, tăcut, vorba dulce și mătăsoasă a lui frate-su, făcută parcă dinadins să mîngîie și să incinte o copilă proaspăt ieșită în lume. Din cînd în cînd, își ridica ochii și privea pe furiș spre fata gazdei și spre ceilalți flăcăi înșirați pe îaițele de lîngă pereți și toată vremea cît clocea acolo în ungherul casei, avea aerul unui om care nu cere altceva decît să fie lăsat în pace.

Fata i se păruse de la început cruduță, miorlăită și proastă. Una, două, la fiecare vorbă de-a lui frate-su, izbucnea în rîs — e drept, avea un rîs subțirel și plăcut care gîlgîia în toată casa și care parcă-ți lumina sufletul — dar oricum, cine nu știe că și rîsul are o socoteală? Lui Mihai, a văzut că-i place de rîsul ei și că face cu tot dinadinsul ca ea să rîdă mereu. Se dădea pe lîngă ea și-i șoptea vorbe deochiate la ureche, lipindu-se de umărul ei și apucînd-o de mîină. Fata se ferea, obrajii i se rumeneau de sfiiciune și, punînd capul în jos, îi spunea ceva cam că „nu trebuie”, că „fii cuminte”, sau altceva în felul ăsta, dar cu o voce, care, vedea Ion bine, aducea mai mult a îndemn, și-n clipele acelea parcă simțea o furnicătură caldă prin spate și întorcea capul în altă parte. Dar frate-su, nici nu-l băga în seamă și-ntr-o seară, cînd erau numai ei trei, Mihai s-a așezat ca de obicei lîngă fată, a prins-o de mîini și, mai vesel ca oricînd, a început a spune la drăcovenii, de să te tăvălești de rîs. Lui Ion îi plăcea, era și el vesel în seara aceea, se zvîrcolea de rîs și-și ștergea ochii de lacrimi cu monturile pumnilor, pînă s-a oprit deodată nedumerit; băgase de seamă că fata nu rîde de loc, ba mai mult, parcă-i speriată

de ceva, tremură toată ca varga, și de pe față i-a fugit tot sângele. Asta îl uimi grozav — nu înțelese ce putea fi cu Ruxandra lui Ilie Bețeagă, dar îl uimi purtarea ei și se întrebă ce fel de fată poate fi așa care râde ca proasta când nu trebuie, și când îi de rîs, îi gata să plîngă. O privi mai atent și abia atunci descoperi că fata-i frumoasă, chiar foarte frumoasă, c-abia i s-au copt sînii, că are ochi negri, mari, neliniștiți, ca de sălbătăciune, fața fragedă și albă, buze cărnoase și roșii ca măcieșul și un păr lung, risipit pe umeri ca un șal. Fără să știe de ce, simți că începe să-i bată inima, și obrajii să-i ardă parcă s-ar fi așezat lîngă o vatră de jărat. Și privind-o așa, prostește, aproape fără s-o vadă, —ciudat lucru, foarte ciudat — simți deslușit că se petrece *ceva* cu el, ceva așa ca și cum ar fi plutit pe-o apă largă și liniștită și pe neașteptate s-a surpat stăvilarul și apele au pornit-o într-acolo val-vîrtej, purtîndu-l cu ele, și că el nu se poate împotrivi, că trebuie să se lase tîrît de vîrtej, pentru că altminteri, altminteri nu-și va găsi liniștea, pentru că de acum asta-i rostul lui, dar că-n același timp lucrul acesta-i cu neputință, pentru că în fața lui se ridică un om care-i împiedică drumul și că el nu poate face nimic, nu-l poate feri în lături, pentru că acel om e frate-su. Și-n clipa aceea, parcă ghicindu-i gîndurile, ca să-i arate că-i de neînălăturat și că el, Ion, trebuie să știe asta mai bine ca oricine, frate-su Mihai îl fulgeră cu niște ochi scormonitori, apoi îi spuse încet, dar cu o voce care suna a amenințare:

— Ia vezi, măi, Ionică... parcă bate cineva afară... Ieși de-i fă vînt!

Ion înțelese vorbele altfel, le înțelese în felul lui și înainte de a se scula mai șovăi o clipă, ghemuit pe laiță, cu brațele vlăguite, cu sufletul crîm-poțit de deznădejde, de neputință și de ciudă, cu privirile rătăcite, îndreptate spre Ruxandra, așteptînd ca Ruxandra să înțeleagă dintr-o dată tot ce se petrece în sufletul său, să înțeleagă și să se desfacă din brațele lui Mihai, să se întorcă spre el, să-i spună o vorbă, să-i arunce o jprivire, să-i umple inima de speranță. Dar numaidecît înțelese că asta n-are să se întîmple, că asta nu-i cu putință atîta vreme cît frate-su... și-n clipa aceea îl fulgeră gîndul că frate-su vrea să scape de el. Apucînd ciomagul, zvîcni în sus, apoi fără o vorbă ieși trîntind ușa.

Afară însă, i se cășună din senin că a făcut o prostie plecînd, că el nu trebuia să plece, pentru că poate nu-i nimica și că frate-su, de bună seamă, nici nu se uită la fată, îi place de ea și atîta tot, dar dacă el i-ar spune are să-l înțeleagă — numai, are să-i spună el vreodată?

Rămase în colțul gardului, în întuneric, nevăzut de nimeni și spionă cu ochii ograda lui Ilie Bețeagă și fereastra luminată, după care i se părea că-i vede pe cei doi topiți în îmbrățișări pătimașe. Stătu acolo pierit și fript, cu inima zvîcnind la fiecare zgomot, la fiecare pas, temîndu-se să nu-i fie descoperit culcușul, căci ce-ar putea spune de l-ar întreba cineva ce face acolo, ce caută, ce așteaptă? Cînd Mihai ieși, hăt tîrziu după miezul nopții, îi văzu în bătaia lunii fața mistuită de mulțumire și se cutremură. Era fericit, și fericirea aceea ar fi putut fi a lui.

Mamă-sa, cu pătrunderea ei ascuțită, a înțeles sau a bănuțit ce se întîrplă cu el și-n dragostea ei de mamă, a căutat să-i oblojească rănilor:

— Ce-ai, dragul mamii? Te vād de-o vreme-ncoace mereu supărat... Slăbești... Nu mănînci... Nu dormi. Ce-ai, dragul mamii? Spune-mi mie, că numai pe voi vă am, și cînd. vă vād supărați mă seacă la inimă. Nu ține ascuns, dragul mamii, că nu-i bine...

Boala lui Ion era însă atît de rea că nici căldura dragostei de mamă nu i-o potoli.

Nimic în lume nu i-o mai putea potoli. Slăbise, se jigărise, ochii i se duseseră în fundul capului și cînd o vedea pe Ruxandra o învăluia într-o pri-

vire atât de pătimasă, de sălbatică, încît fata se cutremura și-i spunea: — „Nu mă mai privi așa, bade, că mi-i frică”.

Pe la Sfînta Măria Mare, frații Huțulea plecară la coasă, departe de sat, peste Ezăr, la luncu a lui Cliiuță, care tocmea în fiecare an cosași cu ziua. Mihai era vesel ca de obicei, dar lui Ion i se părea că anume-și arată veselia, ca să-l umilească și să-l frigă la inimă. Încărcat de obidă, se puse vîrtos pe muncă. Trăgea brazde mari, late, și icnea din greu, întăritat. Nu se oprea decît să bată coasa sau s-o ascute. Sudoarea îi curgea șiroaie pe frunte, pe față, pe piept, picioarele și mîinile nu și le mai simțea, dar se făcu că nici nu aude îmbierile lui frate-su de-a se odihni, și, aproape fără să vadă, căci sîngele încins la arșiță și sudoarea îi înecau ochii, munci înainte vrînd parcă să cosească atât pînă să cadă frînt pe brazda jilavă.

— Hai rîni, ce dracu' te-a apucat? Lasă coasa, doar nu ti-i ologi pentru'oțu ăsta care-ți dă dou-j-de-lei pe zi, ca la calici.

La prînz, la chindie, seara, mîncară împreună din aceeași strachină, răsuciră țigări clin același tutun, băură apă cleioasă și caldă cu miros de pelin din același șip și totul între ei parcă rămăsese neschimbat. Dar zăgazul se surpase și frații, fiecare din alte motive, nu mai voiau să-l ridice la loc, prefăcîndu-se că nu văd nimic, că nu s-a întîmplat nimic. Apoi Ion veni în sat, într-o duminică seară, pentru schimburi și merinde, și ca din întîmplare trecu pe la Ruxandra lui Ilie Belegă-

Un fior cald îi străbătu inima și se-năbuși de plăcere cînd văzu, că fata-i sare-naainte și fațai se-nseninează, parcă, l-ar fi așteptat, și chiar îl prinde de mîină să-l tragă mai repede-n casă, să-i spună că într-adevăr l-a așteptat. Nici nu-și dădu seama cînd s-a așezat pe laiță, cînd și-a scos pălăria de pe cap și de ce și-a scos-o. Nu vedea decît fața albă, plină și zîmbitoare a fetei, buzele rumene care se mișcau și de pe care se desprindea un susur mătăsos, mîngîietor și neînterupt care-i picura în suflet și-l înfiora ca o sărutare. Dintr-întii nici nu pricepu ce anume spunea, atât de zăpăcit era, apoi deodată, urechea prinse un cuvînt care-l lovi dureros ca un tăiuș, drept în inimă.

— ...Mihai, de ce nu vine bădița? ...L-am așteptat ...De ce mă privești așa? ...Ai niște ochi... parcă... zău...

Ion o privi repede, rugător și-ngrozit, apoi sări în picioare, își luă pălăria și bățul, și din prag mai auzi glasul speriat al fetei:

— Doamne ferește, ce-i bădița? De ce fugi? Stai... aveam să-ți spun... să-i spui că-l aștept, bădița.

Încercă o plăcere amară și dureroasă, cînd, pe cîmp, după o zi de muncă, nu-i spuse nimic fratelui și chiar își întocmi un plan de răzbunare — și de unde în primele zile muncea ca un nebun, acum se lăsă pe tînjeală, începu să tîndălească toată ziua de ici-colo, numai și numai să termine cit mai tîrziu de cosit, să-l țină cît mai mult pe Mihai acolo, zicîndu-și, ușurat, că-n felul acesta or să sufere și ei alături de el, că suferința lui va fi micșorată.

Dar noaptea, cînd Mihai adormea pe brazda de fîn, de cum închidea ochii, el, Ion, cei care ar fi trebuit să se bucure, nu putea lipi geană de geană și se perpelea ca pe jăratie.

Și din ce în ce mai deslușit, își dădea seama că totul nu-i decît o rătăcire și că *chiar* de n-ar fi așa, *chiar* de-ar fi altminteri, el trebuie să creadă în rătăcirea asta, să creadă și să uite. Și uită. Adjcă încercă să uite.

La nuntă se îmbată criță și cu ochii tulburi de băutură își privea cumnata pe furiș, ca un hoț, convingîndu-se că chipul acela plăpînd ca o floare ii este străin, cu totul și cu totul străin, dar undeva, în afund, rana sîngera, sîngera. Apoi curînd nu mai avu de ce să lupte împotriva vîrtejului care se

născuse în el, pentru că un alt vîrtej, mult mai cumplit, îl cuprinse și pe el și pe frate-su Mihai și cumnată-sa: războiul.

La gară, pe peronul înțesat de lume, Mihai îl trase mai la o parte și ferindu-și privirile îi spuse c-o voce schimbată, de nerecunoscut:

— Eu plec, Ionică... De-acu, cum mi-o fi scris... da' tu, cît mai stai pe-acasă, ai grijă de ea. Ionică... n-o lăsa, că-i singură pe lume și n-are pe nimeni.

Apoi Mihai se urcă în tren și trenul se puse în mișcare, ș-odată cu bocețele Ruxandrei se îndepărtă încet, încet, se făcu tot mai mic, pînă se șterse din fața ochilor. Numai plînsul Ruxandrei nu se ogoi și Ion trebui aproape cu sila s-o scoată dintre oameni, mai mult moartă decît vie, și într-un tîrziu departe, pe-o hudîță pustie, de la Rohatcă, se trezi cuprins de fierbințeli și-și simți palmele ca jărăticul, dar nu pentru că-n fața ochilor ar mai fi văzut trenul depărtîndu-se, nu pentru că l-ar mai fi stăpînit încă frămîntul despărțirii — căci nu așa bate inima la despărțire de-un frate — ci pentru că-n vîlmășeala clipei și-a trecut brațele sub subțiorile nevestii fratelui plecat, poate fără întoarcere, și pentru că ea, femeia iubită în taină, își plîngea durerea ei nemîngîiată pe umărul lui. În aceeași clipă însă, cutremurat; ca ars cu fierul roșu, Ion își desprinse brațele și-l înecă scîrba: „Iartă-mă frate, sînt un nemernic, iartă-mă”.

Își ajută cumnata în toate treburile, la prășit, la secerat, îi îmblăți grîul, i-l macină, îi aduse lemne de la pădure și-n tot acest răstimp căută pe cît cu putință s-o ocolească. Dacă se nimerea să muncească împreună, nu-și ridica odată ochii s-o privească în față, iar în tot ce și-au vorbit, nu i-a tremurat decît o singură dată glasul, cînd cu ranița-n spate, și-a luat rămas bun:

— Rămîi sănătoasă, cumnată, și nu te lua pe gînduri, c-o să se termine el odată și războiul ista... și o să se întoarcă Mihai... și o să...

Ultimele vorbe se transformară într-o bîlbîiață și soldatul Ion Huțulea se răsuci pe călcie și plecă ducînd cu el în fumul tranșeelor, un chip plîns și trist care se topi și el încet, sfîrtecat de obuze, mînjit de țîrna exploziilor și de sînge. Tîrziu, după multă vreme, auzi ceva despre frate-su și-atunci. chipul parcă iarăși învie. Îi povestise un ostaș, Belciug Octav, de la 11 infanterie, că fusese „împușcat în palmă” — de ce tocmai în palmă? se întrebă el, atunci — că-l „răformaseră doctorii” și că se-ntorsese în țară, „acasă”. „Va să zică tot e bine de el, își zise. Hei, unde-ar da norocu'cela să mă pălească și pe mine un glonte și să scap”.

Dar nu piuiți au norocul să primească un glonte în palmă, să scape de front și să se întoarcă acasă, la nevastă.

Cu Ion Huțulea, se întîmplă altfel. Făcu frontul pînă la Stalingrad, și aici degeră zdravăn, atît de zdravăn că urechile nu-i mai încăpeau sub cușmă de umflăte, și tocmai cînd să înghețe cu totul, avu norocul și căzu prizonier. Fu dus pe undeva pe-aproape de Urali. Lucră la un S.M.T. „Calea leninistă”, unde, printre altele, învăță lăcătușăria. În țară se-ntoarse în toamna anului 1944, cu divizia „Tudor Vladimirescu”, dar acasă, în Vîrtoapele, nu veni decît mult mai tîrziu, după ce goli câteva lăzi cu cartușe prin munții Tatra și primi și el spre amintire un glonte în pulpa picioru'îudrept.

2

Ziua aceea i-a rămas fixată în amintire pentru totdeauna.

A coborît cu grabă din tren, și tăbîrcindu-și ranița veche, s-a amestecat în mulțime. I se părea că toată lum.ea-l înțelege și-i zîmbește prietenos și

încurajator. „Bine-ai venit, ostașule!” Era ca un bolnav ridicat după mulți ani dintr-un pat așezat într-O cameră rece și întunecoasă, sau ca un condamnat pus în libertate.

Îl orbea lumina crudă a soarelui țîșnită parcă de pretutindeni, din Cerul siniliu, fără fund, din pavajul caldarîmului pe care pășea șovăielnic ca un convalescent, din geamurile vitrinelor pline cu pluguri, sape și coase atît de îndepărtate de sclipătul vînat al baionetelor și alarmelor ucigașe; pînă și din zidurile încinse și zgrunțuroase de cărămidă și ciment parcă țîșnea lumina și-i umplea ochii și inima. Forfota de pe străzi, glasurile oamenilor, zâmbetele femeilor îmbrăcate-n bluze și fote colorate, sau în fuste din care ieșeau picioarele goale, pline, durdulii, totul îl amețea, îl zăpăcea, îi înfierbînta sîngele. „în sfîrșit, sînt acasă, acasă!” îi venea să strige. Iar în urechile lui deprinse cu canonada tunurilor, cu răpăitul armelor și al mitralierelor, zgomotul tîrguii răsuna ca ceva nefiresc, stins și îndepărtat, ca pe front liniștea dintre atacuri.

Nici nu-și dădu seama cînd a făcut drumul pînă la barieră, cînd a trecut podul peste Jijia, — acolo, unde, cu ani în urmă s-a cutremurat simțindu-și palmele lipite de șoldurile fierbinți ale cumnată-sii. Habar n-are cînd a cotit-o pe la moara lui Cusin și a ieșit din umbra sălciilor de la cărămidărie, în plin cîmp.

S-a trezit pe neașteptate în cîmp și inima i s-a strîns dureros de-atîta bucurie. S-a oprit locului cu picioarele înfipte în glia puternică și covîrșitoare, ca un trup uriaș, și-a văzut dintr-o ochire totul: griul aproape de dat în pîrgă, talgerele de floarea soarelui, trifoaiele albastre-întunecate, orzurile, secările albinețe, popușoaiele verzi, dealurile încărcate cu alte popușoaie, grîne și iarăși trifoaie și cînepiști argintii. Apoi a pornit mai departe. Și iar s-a oprit. Și a pornit cu înfrigurare spre satul care abea se ghicia risipit în vale.

După ce-a trecut dealul și păduricea de la Stîncă, s-a trezit depănînd repede din picioare, ș-atît de tare îl chinuia nerăbdarea, încît sestăpîneacu greu să n-o rupă la fugă. Doar mai este atît de puțin! Să treacă de fîntîna lui Mihăiescu, să ajungă sub plopul din capătul uliței, apoi s-o apuce la vale pe lîngă casa lui Moldovanu... și gata. De departe se zărește cuibul cocostîrcilor de pe casă. Uite-o și pe barza cea bătrînă! Pînă și ea, sāraca, se înalță într-un picior și dîndu-și capul pe spate, începe a toca din ciocul ei lung și gălbui, în semn de bun venit. Nu mai e mult... Doar cîțiva pași... Uite și poarta costelivă de nuiete! A îmbătrînit și ea, sāraca! S-a povîrnit într-o parte, dar stă tot la locu ei, în aceleași balamale puse chiar de mîna lui, și parcă-i face semn: „Hai mai repede, mai repede... de cînd te aștept!” Ion o ferește încet la o parte, cu multă grijă, și zîmbind berzei de pe acoperiș, pășește în ogradă. O clipă așteaptă ca să-l simtă Tărcuș, să iasă din cotlonul lui și să vină să i se gudure la picioare. Dar cîinele nu iese de nicăieri și Ion nu mai are putere să aștepte. Inima-i bate de să-i spargă pieptul. Gîasu-i răsună puternic și tînăr, ca un chiot:

— Mamă! Mamă! Heei!

Barza clămpăne pe casă. În vecini latră un cîine. S-aude foșnetul răchitelor, susurul pinului în vale. Și liniștea asta îi strînge inima. Nici înaintea atacurilor de noapte nu i s-a strîns așa inima.

•—Mamă! Unde ești?

Uite, acum ușa se va deschide repede și buna, duioasa lui măicuță... Mai face un pas și se oprește în fața pragului ros de vreme. Nu, ușa nu se deschide. Ion Huțulea ridică fața și ochii lui întîlnesc un lacăt mare, ruginit, atîrnat pe ușă. Ce caută lacătul ăsta pe ușă? În creierul lui se face întuneric,

gol. Nu pricepe nimic, nimic. Apoi deodată, fulgerător, se face lumină și omul geme încet, cu pumnii la tîmple:

— Mamă! Unde ești?

Casa părintească, ograda unde în copilărie se juca de-a prinselea cu frate-su Mihai, nucul sub care adormea în poala bunicii, totul i se păru dintr-o dată străin și trist ca un mormînt năpădit de buruieni. Oareunde-i mormîntul maică-sii? în deal la cimitirul vechi, sau în vale la biserică? Trebuie să se ducă la frate-su, să-l întrebe. Dar poate că mamă-sa nici nu... Chiar așa. Cum de-i putea trece una ca asta prin cap? Numaidecît să-și ia ranița și să fugă la frate-su. în raniță aducea tocmai din Cehoslovacia, pentru mamă-sa, un tulpan frumos de mătase. Bătrîna trebuie că stă demult la frate-su. Nici nu se putea altfel. Singură cum ar fi putut trăi? Numai că habar nu avea de frate-su. înainte de război, cînd s-a însurat, stăteau la bătrînul Cabinciuc cu chirie. Dar e atît de mult de atunci! Trebuie că s-o fi aranjat el într-un fel. Altminteri, de ce n-or fi stat în casa bătrînească?

într-adevăr, frate-su se aranjase. își ridicase casă în mijlocul satului pe un loc primit de la socru-su, casă mare, cu două odăi, cu paravan și cerdac, acoperită cu draniță. Cînd ajunse Ion Huțulea în poarta ogrăzii, Mihai tocmai tăia niște lemne.

— Ionică! strigă frate-su și zvîrlind toporul alergă spre el. îl cuprinse în brațe, îl sărută apăsător pe gură, pe față, îi pipăi mîinile neputînd scoate o vorbă, apoi îl trase după el înăuntru ș-abia într-untîrziu izbuti să bîguie cîteva cuvinte:

— Ai venit!... Ai venit!... în sfîrșit... Prin sat s-auzea...

Dar Ion nu-l mai lăsă să spună ce s-auzea prinsat. I se uită adînc în ochi, și-l întrebă repede, cu o voce gîtuită:

— Mama... ce-i cu mama?

— Mama săraca, oftă Mihai și lăsă capul în jos.

— Ce-i? Ce-i cu ea?

— Ne-o părăsit, Ionică, rosti încet fratele... S-o stins. Acu-s cinci săptămîni... prin postul Paștelui. O răpus-o tifosul. Cît n-am căutat-o și degeaba... Era și prea slabă, tu știi cît o muncit săraca și cîte-o-ndurat... că altfel... poate dac-ar fi fost mai în putere... dar așa, s-o stins... în trei săptămîni, s-o topit ca o luminare... Se scula cîteodată cînd o mai lăsa fierbințeala, și întreba de tine: „Ion, zicea, unde-i Ion? Adă-l pe Ion”. „Lasă, mă-mucă, liniștește-te... războiu-i pe sfîrșite... are să vină și Ion”. „Numai de-aș apuca clipa aceea!” Și iaca n-o mai apucat-o!

Intrară apoi în casă, dar Ion nu văzu unde intră, n-o văzu nici pe Ruxandra care-și strîngea pe lingă ea copiii și-i stăpînea din ochi să nu facă gălăgie, să nu-i tulbure durerea, nu văzu nici camera cu scoarțe pe pereți, nu văzu nimic. Șe așeză pe un scaun și rămase nemișcat, cu ranița în spinare, cu ochii în gol, ascultînd fără să înțeleagă nimic, glasul monoton și înecat al lui Mihai care îi tot spunea ceva de soartă, de-mpăcare, de curaj, de îm-bărbătare, într-un tîrziu, simți pe umeri o mîină grea, mina lui frate-su, și simțămîntul că are pe cineva lîngă el, că nu-i singur sub soarele acesta rece și nepăsător, îi mai încălzi inima. Văzu alături, pe masă, o strachină de mincare, piine albă, ouă, niște slănină, și înțelese că toate erau pentru el, dar nu mîncă. își scoase încet ranița cu care stătuse pînă atunci în spate și îjbi multă vreme cu mîinile prin lucrurile de prisos aduse de pe front, după tulpanul de mătase.

— L-am adus pentru mama, spuse el fără să se adreseze nimănui, îi păcat să nu-l poarte cineva...

Plecă nurnaidecît, fiindu-i parcă teamă să mai rămînă, pentru ca nu cumva cumnată-sa să înceapă cu mulțumirile și Mihai să-și închipuie cine știe ce, că a adus tulpănu anume pentru ea.

3

Către seară, Mihai veni la el, îi aduse mîncare, și-l copleși atîta cu sfaturi și vorbe bune, încît în cele din urmă Ion își deschise și el inima și firește, prinse să-i vorbească de front, de prizonierat, de „Calea leninistă”, de planurile și gîndurile lui, îi spuse că de bună seamă, el, Mihai, are dreptate, n-ar fi rău să-și găsească și el un suflet de femeie care să-l îngrijească și să-i umple inima cu dragostea ei, căci destul a îndurat și a trecut prin atîtea, dar că asta nu se poate face așa cît ai bate din palme și că pînă atunci sînt altele, că uite, oamenii din satele vecine s-au și pus pe treabă, au și împărțit pămînturile boierești, numai la ei încă nu s-a făcut nimic.

— Și ce-ai vrea tu, Ionică? Or fi toate precum zici, acolo-n Rusia... las' să rămînă la ei... da' la noi ce vrei să faci oamenii, că boieru-i boier, îi tare, bre, ș-are și armată la îndemînă. Numai o vorbă să-i spună lu' domnu' colonel Foliboga, prefectu', și să vezi ce tărăboi se mai stîrnește... Vin soldații și ne face harcea-parcea. O să fie o tevatură, cum povestea mama c-o fost în '907, cînd l-o căsăpît pe tata bătrîn, pe bunicu'. Ai uitat?

— N-am uitat. Da' amu-i altceva. Nu mai e ce-a fost. Ori crezi că degeaba-am luptat cu arma-n mînă?

— Nu știu. Oî vedea. Eu, însă, nu mă bag. Rău, bun, am pămîntelu' meu, ce-mi pasă mie de alții? Cămașa mi-i mai aproape... Muncească și alții... Eu cum am muncit și-am adunat ban cu ban? Cu jașca nu se ia pămîntul nimănu, Ionică... și 'ncă pămînt boieresc... Ce crezi tu, că-i țara în pradă? Lasă că știu eu... Nu-i chiar așa cum le băsmuiești tu... Nici acolo la București comuniștii nu-s prea zdravăn înfiți pe picioare... Maniu, ehe, nu se lasă... și nici Brătianu... și-n spatele lor stă America măi, omule, Anglia, Franța. Asta-i, frate... Da' cu tine-i altceva. Chiar că ai apucat pe un drum greșit, ce-ți pasă? Dacă-ți frîngi gîtul, n-ai nici copii, nici muiere să te plîngă-n urmă. Faci ce vrei. Liber ca pasărea cerului.

— Hm! Bine le mai potrivești, Mihai, n-am ce zice. Adevărat. N-am pe nimeni. Numai că, ce vreau eu să fac, nu fac pentru mine...

— Așa spune și Gheorghe Buliga, și Ilie Parascan, și mai mulți din sat. S a furina! și comisia locală dar, deocamdată, vād că stau...împart moșia numai cu vorba, pe la porți... Dar vorbele zboară. Și o mie de vorbe tot nu fac cît o prăjină de pămînt. Niște zăpăciți... Le-au intrat toate bazaconiile-n cap și nu mai sînc buni de nici o treabă.

— Vorbele astea nu-mi prea plac, Mihai.

— N-ai decît. Nici mie nu-mi plac ale tale.

— Va' să zică-am început să vorbim două limbi?

— Nu vorbim două limbi, da' tu vād că ți-ai stricat graiu' cît ai stat, pe-acolo, prin Rusia. Și te-ai schimbat, Ionică.

— Cum m-am schimbat?

— Te-ai schimbat. Te-ai făcut al dracului.

— Așaa! Da, m-am făcut... Și?

— Nu te supăra, că nu-i cu supărare. Ce rost are să ne certăm? Sîntem frați și-ntre frați nu se cade să fie neînțelegere. Nu ne-am certat niciodată, ș-acu', de ce să ne certăm? Faci ce vrei, te privește... Dar pe mine lasă-mă unde sînt...

— Bine. Pe om îl chemi la masă, da' nu-i bagi pe gît cu de-a sila...

Mihai nu mai spuse nimic, se ridică să plece, dar chiar în clipa aceea ușa se deschise și-năuntru intrară Gheorghe Buliga cu feciorii, unul la vreo 14 și altul la vreo 16—17 ani, Ilie Parascan, tîrîndu-și încet piciorul de lemn și vecinul Alecu Lazu cu nevasta. Intrară, dădură bună ziua, darnu-si scoaseră pălăriile și rămaseră nehotărîți în picioare. Singur Gheorghe Buliga care era cel mai în vîrstă dintre ei, dădu mîna cu Ion și cu Mihai, apoi se-n-toarse scurt, militărește, și s-așeză pe un capăt de laiță, sub icoane, cu mîinile pe genunchi. În încăpere se făcu liniște. Ion, stingherit de stinghereala oamenilor, se ridică, dădu mîna cu fiecare și-i pofți sășeadă. Musafirii se lăsară poftiți a doua oară, apoi se așezară. Icnind și suflînd pe nas, Ilie Parascan se așeză pe un scaun, subt blidarul cu oale, cu ochii mereu la Ion parcă să vadă ce face acesta, dacă nu se supără, cumva că s-a așezat acolo și-și întinse în voie piciorul de lemn; băieții se așezară lingă. tată-su și Alecu' Lazu în celălalt capăt de laiță. Numai femeia rămase în picioare, dar pe femeie n-o băgă nimeni în seamă. Numai în clipa cînd, după o tăcere lungă, Lazu spuse: „Ia scoate sticla ceea, femeie”, toți tresăriră și-și îndreptară ochii spre ea și la vederea sticlei, pe fețele tuturor trecu o rază de lumină.

— Îi de sfeclă, da-i fiartă de două ori, lămuri Lazu și întinse sticla lui Ion.

Ion trase o dușcă bună de-i pocniră vinele gîtului și plescăi din limbă.

— Tareee!

Sticla prinse a trece roată din mîna în mîna.

Gînd îi ajunse rîndul, Alecu Lazu se foi pe laiță, mișcîndu-și șezutul și așezîndu-se mai bine trase un gît, lăsă sticla în jos și-l privi atent pe Ion parcă i-ar fi citit ceva pe față, apoi iar mai sorbi o-nghițitură și spuse:

— Zi, așa. Te-ai întors, ai?

— M-am întors, răspunse Ion și zîmbi.'

Gîtva timp nu mai scoase nimeni o vorbă. Ion îi privea și zîmbea, și ei îl priveau pe Ion și zîmbeau. După ce se scurse așa un timp, Alecu Lazu își aduse aminte de ceva, se mișcă nemulțumit pe laiță, se întoarse către nevastă-sa care rezemase usciorul, și-o fulgeră scurt, cu o privire porunci-toare:

— Bine, fa, da' plăcintele celea nu le scoți?

Femeia tresări și se bătu cu palma peste gură:

— Sărăcan de mine!

Apoi scoase de sub șal o legăturică, o desfăcu și i-o întinse omului. Omul o luă și i-o întinse la rîndul său lui Ion.

— Zi așa, ai? Te-ai întors. Bine! Atunci, ia o gustare de ici. Și să știi că ne pare bine, făcu Alecu Lazu reluîndu-și vorba începută înainte.

— Ce vă pare bine?

Gheorghe Buliga, care nu se spusese nimic de la-nceput, tuși și se băgă și el în vorbă. Spuse încet, cu mirare:

— Cum ce? Asta. Că te-ai întors. Doară te-așteptam.

— M-așteptați?

— D'apoi cum? Te-așteptam. Ia spune, măi, Ionică, se rugă el. Vii de departe...ai văzut lume... ai stat de vorbă, mă rog, ca omu'...Noi aici, ce să știm? De, ca la sat... O mai venit în cîteva rînduri niște muncitori de la Dorohoi... da' în sat, bre, îi așa un foc cu împărțirea asta, că ar umbla oamenii și cale de șapte poște s-audă ceva...De aceea zic că de bine ce-ai venit... să ne sfātuim... Să vedem...

— Da... să vedem, întări și Ilie Parascan. Noi ce facem?

Huțulea, care-l ascultase atent pe Gheorghe Buliga, se săltă de pe scaun, îi privi pe toți la rînd, apoi oprindu-și ochii asupra lui frate-su, rîse încetisor, cu-n anume înțeles:

— Ce să facem? Pornim la treabă...

Toți deodată tresăriră, făcură ochii mari și-ncremeniră atenți, parcă de pe buzele lui Ion ar fi zburat atunci, în clipa aceea, lucrul cel mai însemnat de pe lumea asta la care se gîndiseră și ei dar pe care nu-l putuseră dibaci. Femeia oftă și-și duse palma la gură. Truță, feciorul cel mic al lui Gheorghe Buliga, clipi repede, îmbujorat, și rămase cu gura căscată. Ilie Parascan, înalt, zdravăn, cu fălci late și puternice acoperite de peri țepoși stropiți cu alb, încremeni cu gîtul întins peste umăr, cu o pîlpîire ciudată-n priviri. Pînă și Alecu Lazu, om vesel din fire, se schimbă dintr-odată, deveni morocănos și dușmănos, își lăsă capu-n piept și ochii lui mici, cenușii, în care mocnea deopotrivă deznădejdea și speranța, stăteau la pîndă. Toți așteptau încordați.

— Socoteala-i limpede — lămuri lob hotărît. Nu mai putem aștepta. Asta-i! Avem dreptul, că pentru dreptul ăsta ne-am bătut cu armele, ca diavoli. Nici dumnezeu din cer nu ne mai poate opri.

— Da, nici dumnezeu, oftă ușurat Gheorghe Buliga și pe fața lui galbenă-pămîntie, cu obrazii, scobiți, cu ochii duși în fundul capului, trecu o umbră de zîmbet.

— Va-zică-l împărțim! izbucni vesel Alecu Lazu și fără nici un motiv își scoase pălăria de pe cap.

Niță își trînti o paîmă-n pălărie, o împinse pe ceafă și rosti scurt, îndîrjit, dezvelindu-și dinții tari ca de lup:

— De-amu, ori-ori!

— Stai băiete, nu te pripî. Urma alege! Îngîină moale, Mihai, și-și aprinse o țigară.

Vorbele lui căzură ca o găleată de apă peste un cuptor aprins.

— Da, are să fie greu, șopti cu o voce sugrumată Ilie Parascan și-și ridică fruntea. Era trist, chinuit, cu ochii înnegurați de mînie, scăpărînd parcă scînteii. Are să fie greu — repetă. Prefectul Faliboga-i încă la putere. Are în mină toată armata. Și prefectu-i cumnatul boierului. Oricînd poate trimite soldații... Destul ne-am dat sîngele pe front... Sînt destule văduve și-așa... nu se mai poate, oameni buni, înălță el glasul dureros. Boieru-i viclean, șopti după o clipă. O simțit ceva. Nu degeaba și tărășenia asta cu vechilul, cu Gheorghe Cotun. La aceste vorbe se răsuci ușurel și se-ntoarse spre Ion: Să-ți spunem, și ție Ioane... Cotun... îl știi tu...

— Vechilul, îi... cel care-o necinstit-o pe Floarea lui Simion, — îi luă vorba din gură Gheorghe Buliga —, nu știi? Ș-o alungat-o de la curte de so agățat biata fată de-o cracă-n cimitirul cel vechi...

— Aha! Cum să nu? Mi-aduc aminte...

— Așa! continuă nestingherit Ilie Parascan. Vechilu'. Îi știi va-zică? Ce-o moșmondit el cu boieru'? Cică s-o lăsat de sărvici și-o cumpărat de la boier fo patru-j-de hectare în Cotu Lung...

— Chipurile, interveni din nou Gheorghe Buliga.

— Amu cică are pămîntu' lui, nu mai stă în servici la boier, explică Ilie Parascan. S-o mutat în sat. Zice că destul o hărgățit. De-amu să mai trăiască și el omenește. Dacă ar fi numai asta, n-ar fi nimic, bre. Da' să vezi c-o amețit de cap pe niște oameni... cică le dă pămînt de la el... de la unii o luat și arvună... de la alții nu... cică dă în rate... cînd are omu' putere, atunci dă... Ba, ca să-și facă aliați, unora le-o dat pămînt pe degeaba... Iaca să spună și Mihai că-i aici de față...

— Dacă-i pe-aceea, mormăi Alecu Lazu, astea patru-j-de hectare *nu* le putem împărți. Va să zică...

— Stai, Alecule, stai taică, îl opri Gheorghe Buliga. Stai, că spun eu. Uite cum e cu ăsta, începu el cu glas liniștitei pe neașteptate își schimbă glasul și prinse să se răsucească: ăsta-i un'oț. Asta-i un bandit cum nu se mai află. S-o înțeles cu boieru'... adică boieru' l-o școlit. I-o dat și în scris pe ele. Da' numai așa de formă, înțelegi? Și el s-o apucat să-și facă cumetrii, să am.il. duiască oamenii.

— Va să zică, dacă ne luăm după hârtiile lor, răcni mînios și Ilie Parascan, rămîn oamenii fără fo patru-j-de hectare. Numai cîte un hectar ș-ajunge la patruzeci. Ei, ce facem?

— Uite, de asta — lămuri Ilie Parascan — de asta o samă de lume nici nu se-ncumetă... Spun că drumul pe care-am pornit noi îi cu primejdie... că nu se știe ce-o să se-ntîmple mai tîrziu, că boierii îs tari și mai tari ca ei îs americanii care cum se pornește răvoluția, cum debarcă-n țară cu vapoarele,, pe la Constanța...

— ăștia care zic așa s-au aranjat cu Cotun... Cotun îi învață... Să spună și Mihai...

— Ce-aveți cu mine? Ce tot Mihai și Mihai? se burzului Mihai, dar își plecă ochii neputînd înfrunța privirea grea a lui frate-su.

— Cum Mihai? Ai luat pămînt? Păi, nu-nțelegi măi, omule, că asta-i momeală... momeală, auzi?

— Și ce aveți voi de-acolo? se zborși Mihai. Moșia-i mare, ajunge pentru toți. De pămîntu' meu să nu v-atingeți...

— Uite ce-o făcut din el...tui moșia mă-sii! izbucni deodată furios Alecu Lazu și izbi cu pumnu-n scîndura lăiții de dîrdîră fereștile. Nu mai putem aștepta. Dacă așteptăm așa, pe toți oamenii ni-i cunipără. Ce dracu'... Toată țara se mișcă, numai noi stăm ca babele cu mîinile-n sîn. Ne-o apucat mila de boieru' dracu'? Sau frica? Ha? Da' Ia pămînt v-ați gîndit, măi, oameni buni? Că vine vara și pămîntu-i neînsămîntat, v-ați gîndit? Cînd facem arăturile? La asta v-ați gîndit?

Se gîndiseră și Ia asta, se gîndiseră la toate, li se dogiseră capetele de atâtea gînduri. Ș-acum tăceau împietriți, dușmănoși și răi parcă s-ar fi sfădit, parcă ar fi fost gata să se încaiere, să se ia în pumni. Tăceau și-l priveau pe Ion cu sufletul pe buze de parcă toată viața lor ar fi atîrnat de o hotărâre, de-o vorbă care o va spune el. Tăcerea dură mult. Apoi Ion își scutură umerii, îi privi în liniște pe toți și lăsă să-i cadă vorbele rar și apăsate:

— Nu mai putem aștepta. Așa-i. Alecu are dreptate. Uite ce zic eu... La noapte ridicăm satul. Pornim din casă în casă. Să iasă toată suflarea omenească. Zorile să ne prindă pe cîmp. La primărie punem de pază la telefon, să n-aibă cum vorbi cu orașul, cu prefectura, boieru', dacă i s-o năzări așa ceva. Ș-apoi dacă i-o da mîna, n-are'decît să vină pe cîmp, să înfrunte mulțimea. Și cu vechilu', nu știm nimica. Poate s-aducă hârtie și de la dumnezeu. Nu ne privește. îi pămînt boieresc, îl împărțim. Gata socoteala.

— Asta-i, întări Gheorghe Buliga și se ridică grăbit de pe laiță strunindu-și feciorii din ochi.

— Aideți cu toții. Aideți să mergem, se înflăcărară, și Alecu Lazu se săltă și el în picioare.

Ieșiră cu toții buluc pe ușă.

Ion îi ajunse din urmă în ogradă. Trecînd pe lîngă el, frate-su îi aruncă... o privire rece și-l apucă de mîneca hainei:

— Ionică... stai... i-adevărat? Chiar vrei să-mi iei pămîntul?

Ion îl privi mirat și dădu drumul unui hohot de râs. Rîdea pentru prima dată după atîta amar de vreme.

•— Cum să-ți-l luăm ?

— Nu rîde, auzi? șuieră frate-su și se înnegri la față. De pămîntul meu să nu vă atingeți...

Ion își stăpîni rîsul, își prinse fratele de umeri și-l ciocăni ușor cu degetul încîrligat pe frunte:

— Ce se ascunde aici, Mihai? Dracu' să te ia... Ești deștept, dar cîte odată nu înțelegi nimic... Cum să-ți luăm pămîntul? înseamnă să-ți luăm ceva ce nu-i al tău. O să capeți pămînt. Fii fără grijă. O să capeți. Statul ți-l dă, nu Cotun. înțeles-ai?

Mihai nu spuse nimic. Porni repede în urma celorlalți oameni, călcînd bășos, țeapăn, cu gîtu-ntins înainte, apoi după zece pași se opri și se-ntoarse cu o lucire vie în ochi:

— Nu cred, măi. Acu' mi-l dă statu', da' mîine vine tot statu' și mi-l ia înapoi. Statu' nu dă niciodată nimic. Vezi, mai bine nu te amesteca. Stai liniștit...vină la mine, mănînci, te culci și pînă mîine s-o vedea...urma alege... De ce să te bagi?... Nu zău, Ionică, nu ți-i destul ție cît ai îndurat pe front? Ș-apoi, oricum, dacă-i cum zici tu, și-așa și-așa, statul tot o să-ți dea pămînt...

Ion o luă înainte și nu-l mai ascultă. Mihai se mai ținu o vreme după el, turuind, apoi o apucă pe-o hudită lăturalnică, strigîndu-i din urmă:

— Faci rău, Ionică... faci rău... Și vezi, păzește-te de Cotun.

Ion își urmă drumul înainte, parcă nici n-ar fi auzit.

4

Era destul de tîrziu. Luna plină lumina ca ziua și Ion se gîndea că în alte nopți, la ceasul acesta, satul ar fi dormit dus. Acum, peste tot se vedeau mișcînd umbre, lumini pe la geamuri, șoapte s-auzeau din ogrăzi, pe sub garduri. Tot satul se frămînta. Drumurile erau pline. Unii se grăbeau la circiumă să se-ncălzească cu-n păhărel, alții stăteau rezemați de garduri, în întuneric, și sfătuiu cu glas tare, nici nu se mai fereau ca altă dată, spuneau răs-picat c-așa-i porunca de la București „să se-mpartă moșiile și boierii să fie alungați peste graniță”, „să se ducă unde-or vedea cu ochii”, „să se ducă la mama dracului”, „c-o venitrăvoluțiași răvoluția nu suferă picior de boier.” Cîțiva flăcăi lălăiau un cîntec în curtea școlii, pe toloacă, acolo unde se făceau și jocurile de sărbători. Clinii lătrau întăritați prin toate ogrăzile, ca la lup. Gospodarii dregeau plugurile, carele și căruțele, ungeau roțile, potriveau grindeele, tînjalele, hrăneau vitele și se pregăteau pentru marea ispravă a acelei primăveri, aratul pămîntului boieresc. Văjmășagurile creșteau pe drumuri, pe ulițe, se-ngrămădeau pe la podețe, s-adăugeau grosului și un fel de dîrzenie necunoscută înăsprea fețele oamenilor, aprindea ochii, ațîța vorbele.

Ion Huțulea trecu pe la primărie să cerceteze paza. Afară, curtea largă, căptușită cu răzoare de flori, era plină de lume. Pe cerdac erau cîțiva țărani înarmați cu furci și coase. Urcă scările și intră în primărie. În prima sală, la telefon, nu era nimeni, dar în încăperea alăturată zări lumină și auzi murmur de voci. Deschise ușa și se trezi deodată față în față cu Gheorghe Cotun. Era încălțat cu cizme, purta cămașă albă înflorată la gît, și între umeri avea un cojocel fără mîneci. Vechilul dădu un pas înapoi, se uită la Ion cu atenție, fără să schițeze un gest, parcă nevenindu-i a crede că-l vede înaintea ochilor, apoi fața lui se împietri de indignare și mînie.

— Cum, domnule? Vrei să-mi iei pământul, ai? Pământul meu, pentru care am muncit o viață-ntreagă? Pământul meu!? Așa? Apoi unde se mai află nelegiuirea asta...

Fața-i uscată, osoasă și lungă ca de cal, cu țepile nerase de multă vreme, se zborși și ochi-i mici, înfundați în orbite îi scînteiară de ură.

Ion se rezemă cu spatele de ușă și mișcîndu-și încet buzele, se adresă celuiilalt ins — un bărbat slăbănog, chel, **cu** ochelari — care stătea la masă, pe un scaun mare cu spătar:

— Ce căutați dumneavoastră aici? Cine v-a dat voie să...

Dar nu sfiři, că omul de la masă sări **ca** ars de pe scaun și pe fața lui trecu o umbră de zîmbet batjocoritor:

— S-avem iertare, tovarășe... **nu**-ți știu numele... **nu** te cunosc... îi fi fiind Ion Huțulea, fratele lui Mihai Huțulea, cel venit de pe front. îmi pare bine... Vezi matale, cum s-ar spune, eu ar trebui să te întreb ce cauți, ca să zic așa, fiind în deplină legalitate... Dacă-mi dai voie, notarul Pujină, se recomandă el. Stanislav Pujină. Dumnealui, domnul Cotun, Gheorghe Cotun, tocmai venise să mi se plîngă de un oarecare atentat la legile statului, care privează, ca să zic așa, dreptul inalienabil al proprietății. Pentru ca să ne înțelegem — adăugă el cu-n glas răgușit — aici nu-i vorba de clasa moșierilor... Se opri fără să fi terminat ce avea de spus și zîmbi ironic:

— Așa dar, ne-am înțeles. Ce să mai lungim vorba? Dumnealui — arată el spre Cotun — dumnealui, nu-i moșier... Neam din neamul lui **n-a** fost moșier... Vai de capul lui! Abia și-a cîștigat o amărățită de piine. Acum că și-a făcut și el rost de-oleacă de pământ, și pe-acela vreți să i-l luați? Și' zicînd acestea, privi semeț cu coada ochiului spre Gheorghe Cotun, parcă ar fi vrut să-i spună: „Ei, vezi, vezi cum l-am pus la punct?”

Cotun mormăi ceva și începu să se plimbe nervos, pufnind pe nări ca un taur. Din cînd în cînd se oprea, își împingea pieptul înainte și-i arunca priviri ucigătoare lui. Ion.

Ion stătea nemișcat, cu spatele bine proptit în ușă, parcă i-ar fi fost frică să nu se întîmple ceva, ca cei doi să sară deodată la el, să-l dea la o parte și să treacă dincolo să pună mîna pe telefon. Lui Pujină n-avea ce-i face. Era la locul lui în primărie. Era notar. Dar Cotun ce căuta aici? Dacă o fi venit anume trimis de boier să telefoneze la prefectură? Poate a sitelefonat? De ce dracu' l-au lăsat oamenii?Ș-apoi de unde știe elcă chelu' ăsta de notar nu-i și el omul boierului? Mai mult ca sigur. Altfel de ce i-ar lua apărarea vechilului? Nu, fie ce o fi, trebuie să-i scoată afară pe amîndoi. Și pe notar, da. Pînă mîine seară. N-are ce căuta aici.

— Uite ce, domnule notar, se adresă el notarului cu-n glas liniștit. Uite ce. Cu pămîntu' n-avem ce discuta. Aici hotărăsc oamenii. Dar eu te rog frumușel să ieși mata afară din primărie... și du-l și pe domnul ăstălalalt, ca să nu trebuiască să pun oamenii să vă scoată pe sus...

Atunci, parcă l-ar fi trăznit cineva c-un. par în cap, notarul se clătînă pe picioare, păli, își duse mîinile la tîmple și. răcni ascuțit și pițigăiat:

— Cee? Cu cine vorbești dumneata, domnule? Unde te trezești aici, hai? Aici nu-i front, domnule. Auzi?

— Știu! făcu moale Ion și vocea lui îl înnebuni cu totul pe celălalt.

— Aici ești în primărie, la mine, domnule! răcni notarul cu ochii cît cepele. Ș-aici eu... auzi? Sînt autoritate de stat. Să **nu** îndrăznești, **c-aeuin** telefonez prefectului.

— Asta n-ai s-o faci, spuse Ion **cu-n** glas și mai moale și mai potolii, și se așeză mai bine în ușă.

— N-am s-o fac? Și cine are să mă oprească? Dumneata? Vezi mai bine de-ți scoate pălăria, c-aici nu ești la crîșmă, auzi? Și-n privința cazului cu pămîntul omului ăstuia, îți spun, sînt autoritate de stat... nu mă cunoști, dar avem să trăim în același sat ș-ai să mă cunoști... înțelegi dumneata?... ai să mă cunoști. Și n-aș vrea, ca să zic așa, să regretăm întîlnirea noastră... Așa că, urmă el cu-un glas blînd, dojenitor, să fim rezonabili, drăguțule, c-aici nu ne jucăm cu țara în bunghi. Nu te juca cu focul. Vezi-ți de treburile dumitale și lasă-l pe domnul Cotun în pace. îmi dau cuvîntul meu de onoare.

— Cuvintu' tău de onoare!... răcni deodată Ion scos din sărite, și ieși trîntind ușa.

Afară s-amestecă în mulțime și-o luă pe drum fără nici o țintă. Fierbea. Creierii îi erau sfredeliți de aceeași întrebare :„Cine? Cine i-a spus vechilului? Cine i-a putut spune? Cum de-a aflat așa repede că eu... că eu... Care-i acela «are o deschis gura să-i spuie?» Rămăsese încă de pe front cu-n fel de teamă ascunsă pentru orice trădare, căci trădarea i se părea cea mai vicleană armă, o armă care ți se împlîntă pe la spate și-mpotriva căreia n-ai cum lupta. Și tocmai de asta-i cea mai mîrșavă, că n-ai cum lupta. Și-acum, ceea ce îl neliniște și-i umplea sufletul de teamă era ghidul că era cineva care după ce a fost de față, în casa lui, și-a auzit totul, s-a dus și i-a spus lui Cotun. Dar cine era? Pe cine putea bănuși? Auzi un tropot înfundat de pași în urma lui. Cineva alerga după el, gîfîind. Se opri. Bănuia cam cine-ar putea fi și nu se înșelă. Era vechilul. în bătaia lunii fața-i era albă ca a unui mort și ochii îi ardeau ca doi cărbuni. Șuieră printre dinți:

— Stai. Mai am o vorbă să-ți spun. Ascultă... Dacă te atingi de pămîntul meu... dacă te atingi — se-necă el — te achit, auzi?

Prima pornire a lui Ion fu să-l trăznească peste bot, dar se stăpîni. întorcîndu-i spatele o porni înainte, aruncîndu-i în bătaie de joc:

— Vezi să nu mă sperii, domnule Cotun! Mai bine du-te și te culcă.

5

Zorile găsiră satul pe cîmp. Pe cărările zbicite păseau grăbite femei desculțe. Cîmpul vuia de larmă. Lumina vineție a zorilor învăluia deopotrivă mulțimea, vitele, frunzișul de-un verde întunecat al copacilor și pămîntul negru, gras, jilav, năpădit de buruieni, care părea că mai doarme încă somnul greu al iernii și care se întindea calm și măreț peste colnice și dealuri pînăhăt, departe, pierzîndu-se în dunga neagră-sinilie a pădurii de la Cobîla. De la iazul și pîrîul din vale, cotropite de mătreață și păpuriș sălbatic, venea o boare de răceală care înviora fețele oamenilor. Vîntul dinspre ziuă mătura norii, flutura basmalele și fustele femeilor și scutura boabele chihlimbarii de rouă în țarină.

Ion Huțulea, palid, nedormit, cu cearcăne vinete sub ochi, cuprins ca de febră, se strecura printre oameni privindu-i cum cercetează iscoditor pămînturile boierești străjuite de șiruri verzi de plopi și sălcii, și-i zorea să gătească mai repede plugurile, să înhame caii, să fie gata. Nerăbdarea și aceeași neliniște ciudată de peste noapte de care nu putuse scăpa cu nici un chip, îl stăpîneau și acum. Inima îi bătea tare, umplîndu-i pieptul. Îi era cald și greu. Îl îneca ceva apăsător și tulbure, încît cu degetele tremurînde își rupse gulerul murdar al cămășii și primi ca pe o ușurare valul de răcoare ce-i acoperi de îndată pieptul păros. În jurul lui furnica puzderia de oameni care împresuraseră hotarul. Gheorghe Buliga înhămasse la plug gloaba lui

costelivă, cu păr roșcat și dupuros. Cei doi feciori se așezaseră unul de o parte și altul de cealaltă parte a hulubelor, parcă vrînd să tragă și ei alături de cal. Plugul era înfipt în țărîină. Ochiul bătrînului urmăreau întinderea pămîntului și se umezeau încet. Căutînd să-și biruie slăbiciunea, își suflă nasul multă vreme în poala minteanului său rărit ca o sită, scoțînd un sunet spart, dogit, ca de trîmbiță, apoi se încleșta cu mîinile de coarnele plugului și strigă furios spre feciori:

— Hai, dați-i drumul!

Un zîmbet lumina și obrajii uscați cu pielea tăbăcită și aspră a lui Alecu Lazu, care se ținea gaie de Ion cu listele împroprietărilor în mină, strîngîndu-le astfel de parcă i-ar fi fost frică să nu i le smulgă cineva.

— Gata, pornim. Dați-i drumul, oameni buni! strigă, el tare și aproape o luă la fugă, fluturînd deasupra capului listele albe.

Biciurile pocniră, boii și caii se încordară, și toate plugurile, ca la comandă, porniră să brăzdeze moșia boierească. În clipa aceea, Ion simți cu putere cum toată încordarea înăbușită în el se desface și se risipește fără urmă. Parcă ceva s-ar fi zbatut și ar fi pleznit în el umplîndu-i trupul da ceva tare și amețitor ca un vin.

— Oameni buni, hei, oameni buni — strigă el tare, c-un glas străin, luîndu-se după Alecu Lazu și căutînd să întreacă vuietul mulțimii. Oameni buni...

De fapt, voia să roage pe cineva să-l lase să strîngă în pumni coarnele plugului și să pornească încet, cu capul jos, pe urma boilor, privind cum se răstoarnă brazda jilavă, amirosind amar a mușcăi. Se trezise în el o pornire pătimașă, să apuce-n mîinile dezvățate de muncă, cu pielea bătucită de arme ucigașe, coarnele plugului, să-l înfigă zdravăn în brazdă și să taie pămîntul înțelenit cu sălbătăcie și dragoste, cum ar mîngîia trupul înfierbîntat al femeii dorite.

Tot mergînd aproape în fugă la deal spre pilcul de mesteceni înfloriți alb și nevinovat, cu tremurul gingaș, abia simțit, ca un susur, al frunzelor mici, de un verde crud, Ion văzu cîteva pilcuri răzlețe de oameni strînși în jurul a vreo șase-șapte pluguri. Țăranii stăteau încordați, cu mîinile neclintite pe șolduri sau încolăcite pe piept și priveau drept înainte. Caii își fluturau cozile, apucînd cîte o crenguță firavă de mesteacăn. Boii rumegau nepăsători, parcă înțelegînd că stăpînii lor nu se grăbesc și altceva mai bun. n-au ce face.

— De ce nu începeți, oameni buni? întrebă Ion apropiindu-se de primul plug. Dar și fără răspunsul oamenilor înțelese. În marginea buchetului de mesteceni, întunecînd parcă dulceața priveliștii, stătea ca un ghem negru de ură, strîns în scurta-i de piele, cu pălăria pe ochi și cu cizmele în picioare,, plecat ca la o vînătoare de oameni, țeapăn și singuratic ca un lup, Gheorghe Cotun. Vechilul era mai temut de cît boierul. Și-acum venise de cu noapte acolo să-și apere pămîntul, era în fața lor, și oamenii îl pîndeau cu coada, ochiului, îi vedeau pușca pe umeri și nu îndrăzneau să bage plugurile în brazdă. Ion pricepu dintr-o dată totul și zîmbi. Se-ndreptă cu pașii siguri, ai unui gospodar grăbit să mîntuie mai repede o treabă care se cerea făcută, și, umflîndu-și nările, se apucă cu palmele de coarnele plugului. Lemnul eră jilav și rece.

— Hai, dă-i drumul! făcu el un semn spre țăranul mustăcios cu-n suman jerpelit între umeri care-l privea cu răceală și cu-n fel de ațîțare, parcă n-ar fi înțeles ce vrea să facă. Totuși luă biciul, îl învîrti alene pe deasupra boilor, fără să-i lovească, și-i îndemnă biînd, trăgîndu-i de funie:

— Hăăăiss!

Boii se legănarăși pășiră amîndoi în același pas, roțile scîrțîiră ascuțit și prinseră încet să se-nvîrte.

— Hăăăiss!

Ion izbi fierul în pămînt, îl fixă și, înțepenindu-se bine pe picioare, se lăsă cu toată puterea pe coarnele plugului. Brazda neagră se rostogoli drept sub picioarele sale. Deasupra boilor se legănav nori străvezii de ceață. Pămîntul troznea și se desprindea cu-n pîrîit ca de vreascuri rupte. Mirosul buruienilor putrede s-amesteca cu mirosul sudorii de bou și cu cel acrișor al pămîntului răscolit de plug. Undeva, departe, cînta o ciocîrlie. La iaz, în vale, orăcăiau broaștele sculate cu noaptea-n cap și năframa vineție a zării se limpeztea treptat și se rupea în lungi fîșii trandafirii. Ion Huțulea însă nu vedea nimic, nu se uita nici la cer, nici înainte, nici înapoi, privea «u grijă numai pe unde calcă, alunecîndu-și ochii peste șirul negru al brazdei care se lungea într-una, tîrîndu-l după ea și ameiîndu-l cu rostogolirea ei monotună.

«•

Ce urmă, fu scurt ca un fulger. Uh troz.net de armă sună sec în văzduhul umed, încețoșat, al dimineții, și Ion căzu în genunchi cu fața înțărna moale și rece, chiar în clipa cînd soarele răsări superb de după creasta dealului, scaldînd toată valea într-o lumină roșie-purpurie, ca sîngele.

6

Cînd își deschise ochii, o altă lumină, o lumină crudă, văroasă, îi luă vederea. Ion strînse pleoapele. După puțin le deschise iar, speriat, clipi repede, se uită la femeia îmbrăcată în alb, privi pe rînd paturile din odaie cu cîte un om în ele, lumina portocalie ce tremura pe podeaua lucioasă, ceasul rotund din perete și vru să se ridice. Atunci mii de cuțite i se înfipseră în tot trupul și Ion gemu și căzu înapoi pe pernă.

— Stai liniștit! Liniștit, auzi glasul subțire al femeii și în minte i se înfipse dintr-odată întrebarea: „Unde sînt? Ce-i cu mine?” Durerea îi frigea inima. Îl durea grozav pieptul, și capul și-l simțea greu cum își simțea de altfel și mîinile și picioarele.

— Unde sînt? Îngîină el moale și-și linse buzele uscate.

— Stai liniștit, auzi iarăși vocea caldă a femeii. Nu-i nimic. De-acu' ai scăpat...

„De ce am scăpat?” îi trecu prin cap și se forță să-și aducă aminte ce se întîmplase, cum ajunsese aici. Acum știa unde-i, dar nu înțelegea de ce-l doare așa de tare pieptul, parcă i-ar fi sfredelit coastele un burghiu, și de ce se simte așa de sfîrșit cum nu s-a mai simțit niciodată. Gîndurile i se învălmășiră furtunos. Fără noimă își aduse aminte de un șal moale de mătase și gîndul se agăță șovăind de această amintire de parcă de ea ar fi atîrnat totul. Crîmpeie șterse, încețoșate, ca scame de nori pe un cer vînat de furtună, prinseră să i se prefire pe dinaintea ochilor... Ruxandra... Mihai... Alecu Lazu... un obraz supt și îngrijorat, obrazul lui Gheorghe Buliga... noaptea... luminile din ferestrele caselor... umbrele de pe drumuri... niște scări nalte de lemn... o ușă pe sub care se strecoară o rază de lumină și deodată vedenia unui chip alb, țepos, schimonosit de ură...

— Gheorghe- Cotun!

Un troznet sec, ca o lovitură de ciocan, îi răsună în urechi și Ion căzu iarăși, cu-n vîjîit scurt, într-un hău negru, fără fund.

— A tras în mine! îi trecu în aceeași clipă prin cap, și-și mușcă buzele pînă la sînge. Tîmplele îi zvîcneau strînse ca într-un clește de fier. Inima-i

bătea puternic, să-i spargă pieptul. Pentru prima dată când își simțea iarăși inima și aproape că-i scăpă un țipăt: „Trăiesc”. își aminti chiar și vorbele amenințătoare, șuierate încet printre dinți: „Dacă te-atingi de pământul meu te-achit, auzi?” și de răspunsul său batjocoritor: „Vezi să nu mă sperii, domnule Cotun! Mai bine du-te și te culcă.” Și de aici cealaltă întrebare, care-i muncise și-n noaptea aceea: „Cine? Cine i-a putut spune? Cine m-a trădat?” Inima i se umplu de ceva amar ca fierea. Scrișni.

— Te doare? întrebă repede sora și-i atinse fruntea cu mâna. Mâna ei era moale și rece.

Ion făcu semn că nu-l doare nimic și deschizându-și ochii o privi atent. Era tânără, aproape o copilă, și avea ochii limpezi, azurii. Privirea lor era mângâietoare, prietenoasă și semăna grozav cu privirea Ruxandrei, numai că ochii Ruxandrei revărsau o altă lumină, chinuitor de plăcută, care aproape te amețea și-ți umplea inima de bucurie.

— Dacă te simți mai bine, să-l las să intre... așteaptă pe sală de dimineață fratele dumitale...

— Mihai! E aici?

— Da. El te-a adus la spital cu o căruță și de atunci n-a mai plecat. A așteptat să vadă cum îți este.

— Adă-l, soră.

Mihai intră încet, pășind cu băgare de seamă pe urmele sorei. Era tras la față și avea privirea rătăcită. Când s-aproapie de pat, Ion văzu că mâinile îi tremură. „Cît de mult ține la mine!” își zise și-i păru rău pentru cearta avută cu o zi înainte. „Sîngele apă nu se face. Tot fratele, săracu!” Mihai era așa de tulburat că nu putu scoate o vorbă. îl liniști în schimb sora, spunându-i că nu-i nimic, că răul cel mare a trecut, că chiar așa a spus și profesorul: „A avut noroc voinicul ăsta că glonteile a trecut pe lângă inimă și i-a perforat numai plămînul, că altfel nici nu mai ajungea aici.” Mihai ascultă totul cu capul plecat, privind undeva în podea. Când sora termină, aruncă o privire scurtă bolnavului și întrebă în șoaptă, parcă i-ar fi fost frică să nu-i mărească și mai rău suferința:

— Te doare tare, Ionică?

— Nu, — își pungi buzele Ion și încercă să zîmbească. Un fleac. Abia simt.

Sora trecu la alți bolnavi și frații rămaseră singuri. Tăcură vreme în delungată, privind-se. Apoi Ion își mișcă buzele și spuse încet, mai mult ca pentru sine:

— Tot mă frământă un gând... Cine i-o fi spus lui Cotun...

în ochii lui Mihai se aprinse o luminiță și pupilele i se măriră ca de spaimă. Dar nu spuse nimic și-și întoarse brusc fața spre ușă, căci tocmai atunci intra profesorul în halat alb, cu-n cîrd de doctori și doctorițe după el. Alaiul se îndreptă spre patul lui Ion, și Mihai, stînjenit, se feri încet la o parte.

Mihai veni din nou peste două săptămîni. îi aduse plăcinte cu brînză și strudel cu mac.

— Ți le-o trimis Ruxandra. Ea n-o putut să vie, e-o rămas acasă cu copiii. Știi că n-avem cu cine-i lăsa. îți dorește sănătate și să te-ntorci cît mai repede acasă.

— Mulțumesc, Mihai. Fără tine m-aș fi prăpădit. Mi-o spus sora cum m-ai adus la spital...

— Lasă Ionică... Ce mai vorbă? I-auzi! Doară ce-aveam să fac? Dacă o venit Alecu Lazu, un străin, că mă și miram, să lase el aratul și să vină, d-apoi eu...

— Plăcintele cumnatei îs bune. Parcă-mi dau sănătate. Să-i spui... adică nu... lasă, nu-i mai spune nimica.

— Data viitoare are să vie și ea. O să lăsăm copiii la mă-sa și o să vie... Da' poate te faci tu bine pînă atunci și vii acasă, că este tare mult de lucru, Ionică, și nu mai dovedim... nici cu aratul n-am terminat... Că chiar mă și gîndeam ce-i și cu viața asta a noastră, n-ai cînd măcar să-ți desfeți inima cu o bucurie... am căpătat pămînt, mulțumesc domnului, și-acu's-o mărit și grijile, că pămîntul trebuie muncit, nu rabdă...

Mihai nu înțelese atunci și n-a înțeles niciodată de ce vocea lui frate-su sună atît de stins și de tremurat:

— Știu eu, Mihai... Vezi tu... Poate că nu mă mai întorc în sat... M-am gîndit... La ce să mă mai întorc? O bucată de pîine mi-oi cîștiga-o eu ș-aici... cunosc o meserie... Ce te uiți așa? Nu-ți vine să crezi? Am să intru lucrător la uzină. Las'că nu mă prăpădesc eu... ai văzut și tu, nici de pușcă nu mor — glumi el. Să-i spui cumnatei că-i mulțumesc pentru plăcinte. Au fost tare bune. Și tu... lasă, nu mai bate drumurile... Treburile nu îngăduie amînare... bine-ai spus. Dacă oi avea nevoie de ceva, am să-ți trimit vorbă... sau ți-oi scrie... Ș-apoi nici n-o să mai stau mult aici...

Mihai mai avea ceva. Părea încurcat. Spuse:

— Ionică, dacă tu crezi așa... Mă gîndeam numai c-o să mă mai ajuți și tu... da' poate că-i mai bine așa. Tu știi mai bine. M-am gîndit la cîte mi-ai spus de pe-acolo, din Rusia... Văd că și la noi începe... Uite, de aceea, eu vreau să te-ntreb... adică să-ți spun... (făcu o pauză, apoi urmă)... eu m-am gîndit să mă trec în partid. Cu partidu' ăsta... o s-o dau mai bine, ei, ce zici? Așa m-am gîndit. Mi-am zis: „Nu-i prost frate-miu... știe el ce știe” (șirîse). Iaca, vezi Ionică, o venit vremea ca fratele cel mare să-l urmeze pe cel mic...

III

1

Ion Huțulea se trezi cu capul greu ca o ciutură. În cameră nu era ni-meni. Focul ardea vesel, împroșcînd lumini pe pereți și dintr-un cean așezat pe plită se ridicau aburi ușori de sfeclă fiartă. Gazda pregătea mîncare pentru porc. Prin ușa întredeschisă a camerei se auzea vocea groasă a lui Alecu Lazu care-și dojenea nevasta:

— N-ai să te duci nicăieri, auzi tu, — striga el mînios — ; te-ai uitat afară c-o dat bruma? Tu, numai una și bună știi. Da' vezi că mai sînt și eu pe-aici ș-ai să faci cum îți spun...

— N-avem un ban în casă — se căina femeia — ... doară știi... ț-am spus ș-așară... merg la tîrg... merg să... bolborosi ea încurcată.

— Așaaa! Și sfecla cine s-o scoată? — întrebă Alecu Lazu scoborînd glasul. Nu vezi afară c-o dat bruma?

— Da' dee și bruma, dee și omătu' — izbucni supărată femeia — dee și înghețu', ce mă-mportă pe mine? Scoate-o tu, n-ai decît. Ce, îi sfecla mea?

— Da' a cui, femeie? Și ce-ai vrea, mă rog matale, să rămînă sfecla pe cîmp? S-o apuce înghețu'?

— Asta nu-i treaba mea. De ce n-ai scos-o cînd era vreme bună? G-aşa eşti tu, doamne iartă-mă, te-nfigi în om ca o căpuşă. Pe alţii nu-i vezi, da' din femeia ta ai scoate şi sufletul. Care-i, mă rog, proasta în locul meu, să-şi lese toate treburile şi să umble pe cîmp ca un haidamac? Aşa-i că lui Huţulea, socotitorii', nu-i dă mîna să-şi ducă femeia la cîmp? O ţine acasă ca pe-o cucoană... da' tu, una-două, numai pe mine mă vezi, numai pe mine mă pui la greu. Credeam şi eu că dacă-i bărbatu-meu preşedinte o să scap la mai uşor... da' el de unde...

Şi brusc, vocea i se curmă. Ion Huţulea o văzu prin deschizătura uşii, încremenită, cu gura căscată, cu ochii mari, speriaţi, speriată de ce-i putuse ieşi din gură, zăpăcită, pierdută cu totul, aşteptînd ca pe un trăznet mînia bărbatului, gata chiar să-şi ridice braţele şi să-şi îngroape obrazu-ntre palme.

Dar nu se întîmplă nimic.

Alecu Lazu rămase nemişcat în faţa ei, cu umerii puţin aduşi înaintea; ţinea capul aplecat; avea ochii pe jumătate închişi, fălcile încleştate. Rostirar, cu o voce blîndă, plină de-o blîndeţe care nu-i stătea în fire:

— Aşa vorbeşti tu, măi tată? Ți-am spus de o mie de ori să te laşi de gărgăunii ăştia... Nu ți-am spus? Măi femeie, măi, nu ştiu ce am să mă fac cu tine! spuse el deznădăjduit. Gîndeşte-te că io-s preşedinte, că am o răspundere, că trebuie să dau o pildă... şi tu... Gîndeşte-te la asta şi'ia-ţi polca şi vină la sfeclă...nu mă supăra, că ştii tu... Ia-ţi polca şi cheam-o şi pe sor-ta Frivonia şi pe Ioana lui Ciudin, adă pe cît mai multe... nu-ţi cruţa picioarele, că vezi bine, o dat bruma şi sfecla nu mai poate aştepta...

Băgînd de seamă că el, Ion Huţulea, îi sculat şi că-i aude, Alecu Lazu tuşi încurcat, fornăi pe nas şi ieşi afară urmat de nevastă-sa.

Ion Huţulea sări din pat şi stătu o vreme nemişcat în mijlocul casei, parcă neştiind ce să facă. Era stăpînit de aceeaşi apăsare, nelinişte şi încordare de peste noapte. Îşi ridică palmele şi se frecă îndelung la ochi cu degetele lui groase, noduroase şi negre. Văzu cele două ferestre ale odăii şi prin ele acoperişul gîrbov al şopronului pe care stătea gros un strat de brumă scînteietoare şi simţi cu putere şi cu-n fel de uimire că de asta era tulburat, pentru că el ştiuse mai de mult de toate astea, şi de brumă, şi de îngheţ, şi de sfecla din pămînt şi uite, bruma a şi căzut. Voia cu orice chip să-şi alunge din minte amintirea serii trecute, pentru că acum cînd se trezise îi trecuse deodată prin cap gîndul că frate-su încă nu-i pierdut, cum îşi spusese aseară, că mai sînt căi de îndreptare şi că el trebuie să facă totul ca să-l îndrepte. Era doar fratele lui, singurul lui frate, acelaşi sînge, aceeaşi inimă bătea şi-n pieptul lui. „Nu, Mihai a greşit, dar nu-i pierdut cu totul. Şi nici pe Ruxandra n-o înşală. Faţă de Ruxandra a rămas acelaşi. Şi faţă de mine.”

Îşi simţea oasele grele, ca umplute cu plumb, şi capul tehui ca după o noapte de beţie. Dar nu voia să se gîndească deloc la asta, pentru că asta îl înturna-napoi la noaptea nedormită, la amintirea lui frate-su şi la toate celelalte, şi el vroia să se potolească, să se dezmeticească, să-şi limpezească mintea şi să pornească la treabă. Da, să pornească la treabă, căci el pentru asta a fost trimis aici. Asta mai întîi, să pornească la treabă, să-l ajute pe Lazu, s-adune oameni, căci uite, vorba lui Lazu, bruma a şi căzut şi sfecla rămasă în pămînt poate degera.

Mai rămase un timp ţintuit cu picioarele-n podea, uitîndu-se pe geam la bruma de pe acoperişul şopronului, apoi se urni greoi, s-apropie de laiţă şi începu să se îmbrace; îşi trase pantalonii mînjiţi de glod, pantalonii lui scorţoşi, umflaţi ca nişte burlane, ciorapii de lînă ruşi în călcîie, bocancii, apoi flaneaua. Flaneaua era veche, destrămată la mîneci, la scoarţe şi la guler, dar încă mai ţinea cald, mai era bună de purtat. Îşi aduse aminte că de mult,

așa o flanelă avea și frate-su Mihai, făcută de biata mamă-sa după același model. Așa le plăcuse lor atunci, să aibă flanele la fel și bocanci și haine. Chiar și pălăriile le aveau de aceeași culoare. Numai că acum frate-su nu mai poartă flaneaua, poate a rupt-o, poate a zvîrlit-o. „Da, gîndi, aproape nu-ți vine să crezi, dar așa este.” Lucrurile astea au fost cîndva, aeva. Au purtat flanele la fel și bocanci și haine, chiar și pălăriile le aveau de aceeași culoare. Seara ieșeau amîndoi în sat și Mihai mergea înainte mîndru, țațoș, cu flori la pălărie și se oprea în dreptul unei case și el, Ion, venea din urmă, ridica bățul și bătea tare de cîteva ori în prag. Apoi nu treceamult și ferestrele se luminau și fața lui Mihai se lumina și ea și dîndu-i un ghiont în coaste îi sufla încetișor la ureche: „Vine, mă!” ca și cînd s-ar fi așteptat să nu vie. Apoi deodată totul s-a surpat. O fată bălaie cu-n rîs ca un gungurit de pasăre s-a așezat între ei și totul s-a dus dracului. Dar oare chiar așa să fie? Asta să fi măturat totul dintre ei? Să-i fi înstrăinat? Să-i fi înverșunat într-atîta? Nu. Nu despre asta era vorba acum. Sau în orice caz, *nu numai* despre asta. Asta poate s-a uitat, s-a dat la fund, a rămas undeva în adîncul sufletului cum rămîne în pămînt rădăcina unui copac prăbușit de fulger. Trunchiul s-a prefăcut în cărbune, dar rădăcina mai rămîne implîntată în pămîntul mustos și negru. Acum era vorba de altceva. Acum era vorba de ceva mult mai grav — de decăderea unui om, a fratelui lui. Totdeauna fusese el un om ușuratic și petrecăreț. Totdeauna i-a plăcut mai puțin să pună umărul și mai mult să capete totul de-a gata. O fire nenorocită. Firea oamenilor care de nu sînt bine struniți, ajung la fund, s-apucă de fel de fel de blăstămății, numai și numai să-și potolească ambițiile, setea de mărire și plăceri. „Uite-așa, vezi, — își spunea —, uite-așa se-ntîmplă. Trăiești o viață întregă lîngă un om, împărți cu el și bune și rele, îl iubești, ți-i apropiat, e fratele tău și dintr-odată vezi că nu mai e nimic între tine și el, că ți-i străin, mai străin decît un adunat de pe drumuri.” Și tresări, căci iarăși începuse să gîndească ceea ce nu voia.

îmbracă în grabă scurta de dimie și ieși afară.

Alecu Lazu, c-o furcă-n mîină, scotea gunoiul din grajd. Cît ce-l văzu, îi aruncă o privire scurtă și spuse zvîrlind furca și scuturîndu-și palmele din mers:

— Așteptam să te-mbraci. Pe muierea mea o cam apucat-o hachițele. Ne-am sfădit. Mi se pare că te-am trezit. Ai venit aseară tîrziu și nu te-i îi hodinit de-ajuns. Te-am așteptat... da' dacă am văzut că întîrzii atîta, ne-am culcat. Uite, azi de-am putea mîntui cu sfecla, ar fi ceva...

Bombăni așa o bucată de drum, sărind de la una la alta, apoi se-ntoarse deodată și spuse:

— Ionică... trebuie să-ți spun ceva care o să te cam... îi vorba de frate-tu Mihai. Ai auzit... chestia cu materialele... Zicea că le-a arvonit într-un sat, Pătrăuți, din Bucovina...; tot ne ducea că vin, vin, pînă iaca ne-o apucat toamna...

- Și ?

— Și? Cum și? răspunse președintele înțepat și-și iuți deodată pașii parcă ar fi vrut să-l lase în urmă.

— Păi, ziceam să-i dai drumu' mai departe, se dezvinovăți Ion și roși.— Te ascult.

„Îți vine a asculta ca cîinelui a linge sare”, gîndi Alecu Lazu, dar își încetini pașii și urmă cu o voce din nou joasă, liniară.

— ...Noi, ca să spun drept... am cam bănuit ceva... mărturisi el și-și feri ochii de Ion. Bețiile lui... prietenia cu Cotun, explică el, femeile cu care se ținea... ne-au cam pus pe gînduri...

— Înțeleg... înțeleg... murmură Ion îndurerat.

„Înțelegi pe dracu" îi replică în gând celălalt și continuă pe același tont

— Am trimis pe cineva, pe feciorul lui Buliga, pe Mitru, îl știi...

L-am trimis la Pătrăuți să vadă ce și cum. Aseară s-o-ntors. Nici pomeneală. Mihai nici n-o trecut pe-acolo...

Se lăsă o tăcere adâncă.

„Acu să te vedem", îl provoacă în gând președintele, și întrebă cu glas tare:

— Ei, ce zici?

— Bine! zise Ion și fața i se împietri.

„Aha, părea să spună fața președintelui. Am bănuț eu, am știut eu că chiar așa o să spui."

Se despărțiră în mijlocul satului, rece, ca doi străini.

— Eu rămân în sat, spuse președintele. Mergi înainte. Rămân să adun oamenii. Vocea lui era atît de aspră de parcă-ar fi vorbit cu cel mai mare dușman al său.

După cîtiva pași, întoarse capul și-l privi pe Ion cum se-ndepărtează cu umerii încovoiați, cu fața-n pămînt, ca apăsă de o povară.

— Eh, tu-i duhu mine-sii! Sîngele apă nu se face, sudui el în gând. și-și înfundă ciudos căciula pe ochi. Pe frate nu ți-l smulgi din suflet...-nu poți... duhu mîni-sa!

2

Ca să scurteze drumul, Ion o luă de-a dreptul peste cîmp. Mergea *grea* Picioarele i se înfundau adînc în țărîna reavănă, chiftind de apă. Cîmpuț era arat, sfărîmicios, pe-alocuri acoperit de verdele plăpînd al griului; se-ntindea neted ca-n palmă, gol, jilav, clisos, clefînd sub picior: ici-colo răsăreau mogîldețe negre, tufe de mărăcini, cîte un copac sălbatic, buchete-de lăstăriș tînăr crescute pe malul pîrîului; ciori flămînde croncăneau în ceață.. Bocancii învâscuți în glod îi atîrnau greu, ca niște ghiulele. Cu toate astea, Ion Huțulea mergea repede, din ce în ce mai repede, grăbindu-se parcă să nu întîrzie de undeva.

— Uite și sfecla asta! grăi el aproape tare și izbi cu sălbăticie pămîntul. Apucă sfecla de jos, o cercetă cu luare aminte apoi. plecă mai departe., îi ardeau obraji și palmele. Grozav îl mai frigeau palmele. Ar fi avut poftă să dea în cineva. Să dea cu sete. Să se răcorească. Să se ușureze. Dar n-avea în cine. în jurul său era pustiu. Ceață. Numai ceață. Ceață albicioasă, rece, umedă, cernită ca prin sită, care-i pătrundea în gură, în nări, i se prindea în ochi, i. se prelingea pe ceafă, făcîndu-l să-și iuțească pașii.

în poarta gospodăriei se opri.

Firma era la locul ei pe acoperișul oblu de șindrilă. îl primea ca-n fiecare dimineață cu slovele ei mascate, care parcă-l încălzeau, îl îmbărbătau..

GOSPODĂRIA AGRICOLĂ COLECTIVĂ „VIAȚĂ NOUĂ"

Ion Huțulea, tot ca-n fiecare dimineață, apăsă clanța porțiței cu o-ușoară strîngere de inimă, potrivit clempeșul cu grijă și ca-n nici o dimineață, fața i se posomori cînd își aruncă ochii în ogradă. Acum ograda largă de cîtiva stînji, acareturile pe care cu cîteva zile înainte nu se mai săturase

privindu-le, totul i se înfățișa altfel, cum altfel i se înfățișase și frate-su, aseară.

Într-un fel vede un trecător grăbit, o ogradă înconjurată de-un gard înalt, și-ntr-un alt fel gospodarul grijuliu care cu ochiul lui ager poate descoperi dintr-o dată și propteaua putrezită din colț, și gunoaietele ascunse-n dosul bălăriilor.

Ion Huțulea își dădu seama abia acum, că el nu văzuse totul de la început așa cum ar fi trebuit să vadă. E adevărat, acareturile erau mari,, încăpătoare, hambarele se înălțau falnice, dar erau fără acoperiș, ploua într-insele și erau goale, cu pereții umezi.

Și Ion Huțulea simți deslușit cum îl apasă ceața și liniștea cuibărite în ograda străjuită de acareturipustii, căzute în paragină înainte de a fi terminate. Cum de n-a văzut el toate astea pînă acum?>:Acum însă, pentru el e limpede un lucru; căi s-a luat ceața de pe ochi, că nu mai poate privi cu moîntare spre falnicile magazii goale, umede și descoperite înpreajma iernii, pentru că știe că sfecla zace-n pămînt în loc să stea în ele, pentru că știe că acareturile astea au adus gospodăriei goluri care cu greu vor fi umplute și, totodatănenorocirea lui frate-su. Dar oare ele au adus într-adevăr nenorocirea lui frate-su? „Ioane, Ioane, cum te mai amăgești, își vorbi el sie-și ca unui străin. Și-acum? Gînd totu-i atît de limpede! Și-acum mai ascuți de inimă? Mare nerod ești, Ioane!"

Își făcu vînt și-și scoase cu-n clefăit sec bocancii din glod, trecu pe la atelierul de fierărie, dădu ocol hambarelor', apoi cu pași îndesați o croi de-a dreptul prin glodul cel mare, spre grajd.

În grajd era călduț și plăcut. Din podelele proaspăt curățate se ridicau vălurele de aburi. Caii sforăiau zgomotos și băteau cu potcoavele-n podea. Doi flăcăiandri se-nvrteau pe lîngă ei cu țesala. Grăjdarul se mișca cu-o furcă-n mîină, într-un ungher întunecos, și vorbea cu niște oameni care stăteau pe margine, rezemați de răslogi. Din cînd în cînd lovea cu furca-n podea și striga la caii care nu voiau să se ferească și-l plezneau cu cozile.

— Hiii, boală, mișcă... mișcă, n-auzi? Die!

Ion Huțulea fu izbit de curățenia și de buna rînduială ce vedea pretutindeni, aici, într-un loc unde te-așteptai mai puțin să le găsești.

— Bună ziua! Bade Buliga, aici ești?

— Aici. D-apoi cum? La datorie! rise grăjdarul și-și înălță o clipă,, deasupra cailor, fața roșie și bărboasă, plină de pleavă și colb. Eu... la datorie! Cum dăgoarna de ziuă îmi scol brigada, fac înviorarea, îmbrăcarea și dau comanda:„Brigadăăă, drepti! La grajd, fugaaa marș!"

— Da' milităros mai ești, moșule!

— Păi, cum crezi? A m fost doar căprar la 29 infanterie. Hiii, mînzule! Na, mînîncă prostule... mînîncă și te satură că dacă n-aș fi eu cu brigada, v-ar beli cîinii. He-he! Celor de la cîntelării, șefilor, ce le pasă? Iaca, să spună și oamenii iștia...Spuneți,măi, că nu-i așa, spuneți... Că șefilor, ce le pasă? Ei știu numai să gonească. Atîta. Pune ghiciușca pe cai și dă-i bătaie... da' dacă-i hodinit calu" cela, dac-o mîncat, dac-o băut apă, asta pe șefi nu-i privește. Iaca, nu mai departe, socotitorul nostru, că de el vorbesc... nu-ți fie cu supărare, Ionică... da' ce știe el, bre. Burta lui, atîta știe. Să-i fie lui ușor și bine, atîta știe, ș-încolo, piară lumea...

„Da, are dreptate bătrînul, cugetă Ion Huțulea. Are dreptate. Țasta-i adevărul, unul singur.Restul sînt fleacuri. Numai ăsta-i adevărul, adevăru-i că frate-miu toată viața nu s-a îngrijit decît de el. Cum să-i fie lui mai bine și mai ușor. Pentru el n-a fost nimic, nici mamă, nici frate, nimic decît interesele lui, plăcerile lui, ambițiile și bucuriile lui. Toate i-au mers din.

plin și pînă și-n dragoste, da' ș-aici a trebuit ca eu, fratele lui, să mă dau în lături..." Și tresări cu putere simțind cum o mînă vrăjmașă îi strînge inima între degete. „Doamne! M-am gîndit la el ca la un străin!"

— Că ți-oi spune un lucru, vorbi mai departe grăjdarul adresîndu-i-se. Uite la frate-tu ista...nu-și lasă nici femeia la lucru, bre, o ține acasă ca pe-o cucoană... Da' crezi că-ibine de femeia ceia? Să nu mai scoată ea capu-n lume, să stea ca un huhurez în casă?... Că lui ce-i pasă, și se duce... Și femeia stă și-l așteaptă... Vai de capulei!—Elcutoate muierile... să mă ierți... ea, acasă cu copiii... Iaca așa! Grăjdarul se opri lîngă el și-l privi drept în ochi, apoi îi spuse simplu, întinzîndu-i tabachera. Na, sucește de ici o igară și nu te supăra. Ți-i frate, da' ăsta-i adevărul, n-ai ce-i face... înghiți gălușca...

• — Nu mă supăr,*moș Buliga. De ce să mă supăr?

— Nu te superi, da-mi pare că te-ai și supărat. Ei, n-am ce-ți face! îmi place să i-o torn omului de la obraz. M rog, zilele astea mă tot iscodeai. Că ce și cum. Îți spuneam eu dacă eram sjgur. Vorba aia: Omul cu paguba îi și cu păcatu'.Am așteptat să-mi vină bă etu' din Bucovina, să văd. „Tată, îmi zice băietu',nici pomeneală." Auzi dumneata! Nici pomeneală. Și el, dar-ar dracu-n el, ne duce pe noi cu zăhărelu',o colectivă întreagă. Hai? Păi, cum vine asta!—Era atît de indignat că n-aveai ce face altceva, trebuiai să-l ascuți înainte.—Așa vorbesc și oamenii, Ionică. Eu îi știu, că doar între oameni trăiesc, fir-ar a dracului. Omul nostru nu mai este ce a fost, s-o știi asta de la mine, ș-ar fi bine s-o știe toți dracii, auzi? înainte vreme, cînd vedea unu o nedreptate, strîngea din umeri. „Ce mă-mportă pe mine! zicea. Nu-i pielea mea în joc." Acu nu... Și să-ți mai spun ceva... Pe țăran nu-l doare nimic mai rău decît nedreptatea. Asta s-o știi de la mine că-s bătrîn ș-am trecut prin multe. Așa-i țăranu' făcut. Asta din totdeauna,nu numai de-acu... Este la noi în sat un bătrîn,bunăoară,cam de etatea mea... poate-l mai ții minte... Sofronie Dăscălescu... Ei, bine, bre, Sofronie aista s-o dus cu trenu' pînă la București, la minister, pentru că i-o luat vînzătorul de la cooperativă 20 de lei mai mult pe-un tulpă de lînă. Îți vine a rîde, da' nu-i de rîs. Pe vînzător l-o schimbat și-o venit aista de-amu...Aista nu fură,da' are el altele, dare-ar pușcăria-n el să dea... Și-o să dea, ascultă-mă pe mine, cînd s-o găsi unu ca Sofronie să se urce în tren și să se ducă acolo unde trebuie. Vezi, că adică așa vine... Cum mama dracului, tu care o viață ai tras mîța de coadă și-acu tot cel care a dus-o bine înainte să stea călare și să o ducă numai într-un chef ș-o veselie? Și-ncă cum? Juchindu-te pe tine?Ai? (Se duse iar în ungherul lui de unde i se auzi îndată vocea răgușită și tărăgănată. Diee. Diee boală? Ce te rînjești? Rînjești la mine, prostule? Nu-ți place? Hiii! Na, mănîncă...) Uite și cu fînu'...noi n-avem fîn ș-am ridicat problema în adunarea generală să cumpărăm fîn, da' s-o ridicat tot el și dă-i cu clanța că ce ne trebuie nouă fîn, că mai cuminte ar fi să cheltuim banii pe ceva folositor, să facem construcții... și-atîta o sucit-o și-o-nvîrtit-o cu economia planificată, cu una, cu alta, pînă ioată lumea o spus: „Mă, da'deștept socotitor mai avem," și-o aprobat banii pentru construcții... Și construcțiile iacă-tă-le... planificate pentru chefuri. A! Ai spus ceva, Ionică?

— Nu. N-am spus nimic—spuse Ion și gîndi: „Ce să spun? Că orice aș spune, văd eu bine că tot nu m-ați crede. Bine numai. Așteptați voi — le făgădui el — așteptați ca să vedeți de grabă ce trebuie..." — Adică da, schimbă el vorba, uite, voiam să spun că o să punem rînduală în toate astea, la adunarea generală, dar că pînă atunci, trebuie să vedem mai întîi de sfeclă... așa spune și Alecu Lazu... Ne stă sfecla pe cîmp și uite c-o dat bruma.

Dumneata să pregătești caii, moș Buliga. Să mergem cu toții la sfeclă. De az'să nu rămână-o sfeclă-n pământ...

Fără altă vorbă ieși, dete o raită prin ogradă, adună oamenii pe care-i găsi, apoi o luară cu toții spre magazie după unelte. Lîngă el pășea greoi un om voinic, tăcut și ursuz, Haralambie Barbă-Roșie, îmbrăcat într-un cojoc rupt, cu niște opinci uriașe-n picioare. În urma lui, venea fiu-su, Grigore, un flăcău țănoș și vesel, mare cîntăreț din armonică. Tot timpu-i mergea gura ca o mitralieră și ochii îi umblau în toate părțile, parcă ar fi pierdut ceva ce nu mai găsea niciodată. Chiar acum, în drum spre magazie, văzu niște oameni mistuiți după un hambar și-i strigă cu o voce metalică ce răsună în aerul pîclos al dimineții, ca o trompetă:

— Hei, măăă! Voi de colo... ia veniți încoa...

Luară uneltele și o porniră spre cîmp. Oamenii umblau repede cu glugi de saci în spate, cu căciuli, cu sumane, cu scurte vechi, peticite, gălăgioși și întunecați, înjurînd, și îndemnîndu-se unii pe alții cu glume.

Un omuleț mărunț, cu fața cenușie și zbîrcită, frecîndu-și mîinile să și le mai dezmorțească trecu pe lîngă Ion și-i dădu cu cotul:

— Ai auzit? S-o-ntors Mitru lui Buliga din Bucovina... Zice că pe la dînșii pe acolo i-o toamnă tare blîndă... n-o plouat de loc... la noi prea mult, și-acolo nimic... și clipi șiret.

Ion întoarse fața în altă parte.

O vorbă zvîrlită de cineva din urmă, destul de tărișor ca s-o audă și el, îl lovi drept în inimă: — Bine-ar fi ele toate — observă acel om pe care Ion nu-l cunoștea după voce și nici nu mai întoarse fața să-l vadă, — bune ar fi ele toate, de n-ar mai fi și neamurile pe lumea asta!

Cineva rîse ascutit:

— Și cînd ai și frați, atunci să te ții!

— Ohoho! Fratele ca piaza cea rea. Îl lași tu, da' nu te lasă el pe tine..

Ajuns la cîmp, Ion se apucă îndată de lucru. Toți nervii îi erau încordați și ca să se ușureze și mai ales să scape de chinul gîndurilor începu sămuncească nebunește, cu îndărătnicie, cu turbare. Izbea cu sete furca-n pământ, atît de adînc, încît coada furcii s-ar fi rupt ușor în mîinile lui dacă pămîntul n-ar fi fost umed și moale. Alecu Lazu îl văzu cum lucrează și se opri lîngă el, nemulțumit:

— Se vede că te-o uitat furca, Ionică. Vezi să nu-i rupi coada, că o furcă fără coadă, —rîse el răutăcios și făcu cu ochiul spre ceilalți,— îi ca un om fără neamuri...

Ion se opri descumpănit, cu furca-n mînă, neînțelegînd ce i se spunea. Dar Lazu nu-i mai spuse nimic și se îndepărtă. Ion îl urmări cu o privire grea, apoi, deodată, aruncă furca și o porni, dar nu după Lazu ci dimpotrivă, în partea cealaltă, spre sat.

Lazu îl văzu și strînse din umeri, nedumerit:

— Ce dracu' o fi cu el!

Ion se-ndepărtă cu pași mari, grăbit. Îi hua capul și-și spuse că dacă nu se va duce acum., degrabă, să stea de vorbă cu frate-su, va înnebuni.

Ajuns în fața casei lui Mihai, Ion se uită repede în dreapta și-n stînga ca un făptuitor de rele, împinse repede poarta și intră cu umărul înainte. În ogradă nu era nimeni. Cîteva găini porumbace între care se plimba țănoș un cocoș negru, pintenat, scurmau în bălegarul ce aburea ușor,

împrăștiat dinaintea grajdului. Cîinele ridică botul din cotlonul de paie și hămăi de două ori, fără vlagă. Ușa de la tindă, era deschisă, dar înăuntru nu se zărea de asemenea nimeni. În schimb, după casă, s-auzea un glas de copil jelindu-se subțirel și răsunînd în aerul pîcios de toamnă, ca un clopoțel de argint:

— • Nu mă duc mamă... nu mă duuc...

Ion grăbi pașii. O voce caldă, mătăsoasă, gînguri în aceeași clipă și învioră inima bărbatului cu modulațiile ei femeiești, nespuse de duioase, de dragi:

— Du-te, dragu' mamei!... Du-te, că az'o să vină ta-tu și-o să-ți dea. Acu fii cuminte și du-te. Ia-l pe Ionel, și duceți-vă că-i tîrziu, dragii mamei!

Ion ocoli gardul de ostrețe ce-mprejmuia grădinița de flori ofilită și arsă de brumă și păși șovăind pe lîngă prispă. Vocea caldă a femeii îi trezise atîtea amintiri că acum pășea ca beat. „Oare cum am să vorbesc cu Mihai? se întreba. Ce am să-i spun?”

Se dezmetici în clipa cînd se găsi față în față cu Ruxandra.

•— Bună ziuaaa! spuse el încet, lungind în mod nefiresc cuvintele.

Se simțea stingherit și încurcat. „Uite cum mă privește! Parcă nu m-ar cunoaște”. Vru să mai adauge ceva, dar i se puse un nod în gît.

Ruxandra îl privi întii speriată, apoi buzele ei se mișcară încet și schițară un zîmbet silit, trist:

— Bună ziua!

Copiii nu-l cunoscuseră. Se sfiiră ca de un străin și lăsînd capetele în piept se luară de mîină și plecară spre școală, cu tășcuțele-n spate.

Mușcîndu-și buzele roșii încă, dar care începeau să se ofilească, Ruxandra îi petreco cu privirea și suspină îmbujorîndu-se ușor:

— Petrișor... cel mare m-o năucit de cap — lămuri ea — să-i dau parale pentru abonament la „Scînteia pionierului”... S-o nimerit să n-am în casă nici un ban... da' copilu-i copil, ce știe el?

Tăcu și-și lăsă privirile-n pămînt.

— Mihai unde-i?

— Mihai!, tresări Ruxandra și ridică fruntea. Sub sprîncenele arcuite ca niște aripioare, ochii lărgiți ai femeii ardeau pătimaș și-l frigeau cu flăcările lor. Nu știu. Mihai... de cîteva zile n-a mai... Se făcu galbenă la față, lăsă capul în jos, apoi numaidecît îl ridică mîndră, aspră, dîrză, înfruntîndu-i privirile.—E dus la tîrg pentru materiale... Mă și mir că mă mai întrebi? Ce? Nu știi cum au tăbărît toți pe el și l-au scărmanat pentru șindrila aceia, că parcă el îi vinovat c-o venit toamna și o prins grajdurile neacoperite...

Vorbele, cît și toată înfățișarea ei din care răzbătea ceva jalnic, dureros și totodată îndîrjit și deznădăjduit, apăsară de moarte inima lui Ion. Din adîncuri se ridica în el o drojdie amară și mușcîndu-și buzele pînă la sînge aproape că-i venea să strige: „Nu-i adevărat. Ești o proastă. Te-a mințit, ticălosul. El petreco cu curvele și tu, proastă...” Dar se stăpîni și spuse:

— Bine, bine, Ruxandra... eu credeam c-o venit acasă... Așa credeam... dar dacă nu... lasă că-l găsesc eu...

Se-ntoarse să plece, dar privirea ei arzătoare îl opri pe loc.

— Bădiță... stai... mai stai oleacă...

•— Ce-i, Ruxandra?

— Bădiță, mi-i teamă... poate i s-o-ntîmplat ceva... trebuia să vină de-alaltăieri... avea la el bani și...

Ion simți că nu și-ar ierta niciodată dacă nu i-ar spune adevărul. Rămase cîteva clipe nemișcat, cu capu-n pămînt, apoi se-ntoarse, hotărît, s-apropie de Ruxandra și o privi drept în ochi.

— Ruxandra, mă uit la tine și-mi aduc aminte... se trezi el deodată spunînd cu totul altceva decît ar fi trebuit să spuie. Cum erai tu... hei, Ruxandra, Ruxandra! Vocea lui era blîndă și tremurătoare și Ion simți cu mirare «că ochii i se umezesc. Roși pînă-n albul ochilor și ca să se stăpînească își înăspri vocea și strigă aproape cu ciudă, întorcînd capul în altă parte. „Tot satul numai de asta vorbește. Auzi tu? Numai de asta. Ce-i cu tine? N-ai auzit că se ține cu văduva vagmistrului și cu alte stricate? Ce dracu'! Pe ce lume trăiești?”

Ochii femeii se măriră, se măriră, și Ion nu mai văzu nimic altceva decît acești ochi în care se citea groaza și disperarea. Ruxandra se uita ca o fiară Tănită. Buzele îi tremurau și abia acum Ion băgă de seamă cît slăbise și cît se schimbaseră, încît avu deodată ciudata impresie că se află lîngă cineva străin, necunoscut. „Ea singură a vrut. Ea a ales”, îi trecu prin cap și se dojeni «umaidecît pentru răutatea sa. După! puțin stăpînindu-se, căută cu destulă greutate cuvinte fierbinți de mîngîiere și-i spuse — nici el nu-și mai dădea seama ce-i spuse — că pentru ea nu-i totul pierdut, că-i tînără, că are viața în față, că poate fi încă fericită, numai voință să aibă...

Vorbele lui o răscoliră. Ruxandra își înfundă fața în palme. O podidi plînsul. Ion, stingherit și mișcat și el pînă la lacrimi, nu mai știu ce să-i spună. Se lăsă încet pe prispă și așteptă cu sufletul adînc tulburat să se liniștească. Și pentru ca plînsul să n-o apuce din nou și dîndu-și seama că singurătatea i-ar face numai rău, o înduplecă să meargă cu el pe cîmp la sfeclă.

Pe drum nu-și mai spuseră o vorbă. Ieșiră în uliță și o luară încet prin mijlocul drumului, alături, unul lîngă altul.

Ceața se făcuse mai grea, mai deasă. Zdrențe de ceață se tîrau greoi prin șanț, se prelingeau pe marginea drumului, se aninau în crengile dezfrunzite ale copacilor. Scame de ceață le fluturau pe dinaintea ochilor, le atingeau fața ușor, ca o mîngîiere. Lăsară în urmă satul și ieșiră în cîrnp.

Acum se țineau și mai aproape unul de altul, parcă le-ar fi fost frică să nu se rătăcească, să nu se piardă în nemărginirea cîmpiei peste care se lăsase zidul de ceață. Pîrîl șușotea mătăsos în vale printre răchiți, și zgomotul apei parcă era și el înăbușit de ceață, așa cum era înăbușit și zgomotul pașilor și răsufierea scurtă, sacadată, a celor doi. Mergeau repede, răsufiau zgomotos pe nas, și din cînd în cînd li se atingeau mîinile-n mers. Atunci tresăreau amîndoi fără voie și se depărtau. Apoi iar s-apropiau după cîțiva pași, cu ochii mereu ațintiți înainte în ceața vînată-lăptoasă prin care nu se zărea nimic. Pe cîmp, în afară de vuietul liniștit al pîrîului, parcă se stînsese, parcă pierise orice mișcare, orice zgomot, pînă și croncănitul ciorilor abia s-auzea, foarte slab, vătuit de ceață. Din sat nu se auzea decît arareori cîte un lătrat de cîine și cîte un scîrțîit de roată neunsă care se-nfîgea în pîcla cîmpiei cu un strigăt scurt, aproape omenesc. Ion și Ruxandra mergeau acum atît de aproape unul de altul că nu numai mîinile ci și umerii li se atingeau în mers. Continuau însă să tacă, să nu-și spună o vorbă, parcă le-ar fi fost teamă la amîndoi ca nu cumva să risipească clipele acelea pline de liniște și vrajă, de potolită bucurie și de ceva mai presus de toate acestea la un loc, de ceva necunoscut, dureros și plăcut în același timp, care avea să dispară și-așa numaidecît rănind din nou sufletele. Ei însă nu se gîndeau de loc la clipele pe care le trăiau nici că ele vor zbura îndată și nuse vor mai întoarce niciodată. Nu se gîndeau la nimic. Aproape și uitaseră de Mihai și continuau să meargă în neștire, alături, pe cîmpul înecat în ceață, ca într-un vis.

În același timp, în cealaltă parte a câmpului, dinspre gospodărie, prirs ceață, înainta repede un docăraș ușor tras de un cal murg, înalt, subțire, cu o pată albă ca o stea în frunte. Vântul zburda zburându-i coama bogată, docărașul se legăna când într-o parte, când în alta, lăsînd două dîre adinei în cernoziomul hleios, negru ca smoala. Pe scaunul cu spătar învelit în piele jerpelită, roasă de atîtea șezuturi cîte se frecaseră de el, ședea Mihai Huțulea. Era posomorit, ursuz, nedormit, cu ochii tulburi. Când ridica biciul de curele și-l flutura pe deasupra calului, țintind mereu gîtuiși urechile mici și ascuțite, falca de jos îi tremura și nările i se lărgeau, trăgînd aerul șuierător în piept. Nu cruța calul de loc, îl gonea într-una și răsuflea din ce în ce mai tare pe nările umflate de parcă și el ar fi gonit alături de cal. Lutulumed se prindea de copitele calului și-l izbea în obraji. După docăraș gonea vîntul. Îl ajungea din urmă, îl întrecea și-l lăsa în urmă rostogolind peste câmpul pustiu de toamnă vălătuci groși de ceață.

Prin capul lui Mihai, dezmeticit de mult de beție, treceau repede, cu iuteala vîntului, fel defeldegînduri răzlețe și absurde, fără noi mă, în timp ce încerca să-și alunge din suflet o presimțire amară asupra soartei lui, care-î chinuia stăruitor. Chiar de cum plecase Ion, aseară, de la cooperativă, fără nici un fel de ajutor de dinafară, fără să-și fi turnat în cap o găleată de apă, cum făcea de obicei, mintea i se limpezi încet-încet de aburii tulburi ai băuturii și cu înfricoșare începu să cîntărească ieșirile care îi rămăseseră. Privea chiorîș, cu ură, pe subt sprîncene, mutra slăbănoagă de o albeață, bolnăvicioasă a lui Gheorghe Cotun și mintea lui umbla repede ca o rîșniță.. „Viața m-a legat de el să mă nenorocească, își zicea. Mi-a luat mințile, păcătosul, atunci, cu pămîntul lui blestemat, și-acu trebuie să ispășesc totul. Tîmpit ce sînt. De ce a trebuit să mai îngădui să-l văd iarăși în fața ochilor? Dar fie. Dacă soarta ne-a legat, acum el va trebui să mă scoată din încurcătura.” îl apucă pe fostul vechil,—• acum negustor de mărunțișuri și zarzavaturi pe strada Mare— de subțiori, îl duse la fîntînă și-i turnă cîteva găleți cu apă în cap pînă ce acesta se dezmetici bine și prinse să dîrdîie de frig.

În casă, luînd o țuică să se dreagă și-mpingîndu-i lui Cotun dinainte o strachină cu castraveți murați, Mihai spuse de-a dreptul:

— Cotun... uite ce-i. Vezi, afacerile s-au cam încurcat. Am nevoie de bani. Numai decît, auzi? Chiar acum, chiar în noaptea asta.

Cotun, mușcînd dintr-un castravete care răspîndi în jur un miros acrișor, ridică ochii tulburi și-l întrebă doar atît:

— Cît?

Suma era destul de mare, dar Cotun nu zise nimic. Făcu numai un semn din cap și apleeîndu-se, apucă strachina și începu să soarbă zgomotos moarea pipărată și sărată cu miros de mărar; omușorul de la gît i se sălta într-una și pe barbă i se scurgea o șuviță verzuie care se prelingea pe gît, pe bendița cămășii, pe piept. Când goli jumătate de strachină, se îndreptă în scaun și întrebă:

— De ce ai nevoie de-atîția bani? Mîine trebuia să iau marfă...

— Uite cum e. Știi că *ăștia* erau cu ochii pe mine. Au trimis un fecior de-al grăjdarului, Mitru Buliga, în Bucovina, la Pătrăuți, și flăcăul s-a-ntors aseară. Parcă ți-am mai spus asta. Acum s-a întîmplat nenorocirea asta cu frate-miu... Dracu' să-l iee... ți-am tot spusă ne lăsăm de prostii... nu-iaicea locul... Acum a ieșit așa, că nu mai știu cum să dau ochii cu el, că el nu-i

omul oare să uite că... tu... înțelegi? Și pe urmă, poziția mea la gospodărie... situația ta... înțelegi?

— Și ce vrei?

— Trebuie, apăsă el pe „trebuie”, nu că vreau. Trebuie... mâine, nu mai târziu, dacă nu fac rost de șindrila... hăști, făcu el semnul juvățului la gât. într-o zi, adică mâine, nu mai târziu, trebuie să scot din pământ, din iarba verde, trei care de șindrila, înțelegi?

— Ce tot mă întrebi dacă-nțeleg? Înțeleg, cum dracu' să nu înțeleg! Ce-i cu Pătrăuțanu? Ce-o făcut?

— La el mă gândesc. I-am dat la începutul verii o mică arvună... Trebuia să meargă în Bucovina s-aducă draniță... Mi-i teamă că n-a făcut mare brânză... i-am dat bani cam puțini, vreo mie de lei... N-am putut mai mult, că-ți trebuiau ție să-ți pui șandramaua pe picioare... Acum, oricum, trebuie să-i achit totul, de asta am nevoie de bani. Dacă mâine seară viu cu dranița la gospodărie sînt aranjat. Măcar o căruță-două...

După o pauză spuse, dus pe gânduri: „Șicu frate-miu, mă împac eu... Numai un lucru, el nu trebuie să știe c-avem vreo legătură. Nimic.”

— Mormînt! clipi Gheorghe Cotun și-și strînse buzele a dispreț. Avea buze subțiri și ochi mici de om hrăpăreț. Mihai îl știa bine. Ce-i cădea sub mîină nu-i mai scăpa. Așa se întîmplase și cu el. Era viclean al dracului și avea o minte ageră și ascuțită ca briciul, de care se cam temea. Pusese gabja pe el, de cînd cu pămîntul, și știuse să-l ție virtos, ca lupul care apucă oaia de gît și nu-i mai dă drumul. El era un om slab. întîlnise o cremene, se ciocnise de ea și se frînsese. Asta era. Și acum fostul vechil, om pătat, cum se spune cu stea în frunte, vestit prin multe isprăvi necurate, cu banii pe care el, Mihai Huțulea, i-i pusese astă primăvară în mîină, — bani luați de la gospodăria colectivă — ținea dugheană pe strada Mare colț cu piața, într-o hardughie borțoasă, legată în scoabe și proptele, care duhnește cale de-o poștă a mucegai, baligă și murături răsuflete. În fereastra dughenii lui, nici mai răsărită dar nici mai prejos de alte zeci de același fel, fereastră murdară, pătată de muște și de praf, găsești fel de fel de lucruri atrăgătoare, strălucitoare și plăcute, panglici colorate, șireturi, batiste cu dantele și monograme (rămase de ia fostul boier), inele de alamă, de nichel și chiar de argint, pentru obraze subțiri, broșe ieftine (cinci lei bucata), bricege în formă de pește, rățuște de lut, pînă și bani vechi, cu bortă, de pe timpul regelui Ferdinand, puși acolo numai de frumușată. Toate astea sînt „fața care atrage”. „Fleacuri, la categorisește negustorul. Abia scoți să nu mori de foame.” „Grosu-i înăuntru”, unde, alături de trufandale, găsești „unțior” proaspăt, „smîntînică” îngroșată cu făină de grîu (mulți văd, puțin cunosc), „oușoare” calde (chiar acum le-a adus „băiatu”), „brînzică” de oi, piei de miel, puclriere, ștofe, cămăși, ciorapi de nylon (aduși direct din America), și alte multe de felul acestora. Vine în sat, cam odată sau de două ori pe săptămână și trage la cooperativă. Vînzătoru' îi procură „trufandalele”. Cotun plătete cinstit, apoi scoate din servietă—o servietă jengoasă, legată cu sîrmă — cîteva sticle cu țuică, iicheor, pastrama, și încep „gustărica”. Pe fetișcana cea bălaie o aduce cu el de la oraș. „Marfă vie”. O domnișoară „subțire”, de „lume bună”, zice. „Să te lingi pe degete”. Mihai a aflat mai târziu că-i un fel de „nepoată a fostului boier”. Lui, tot negustorul de trufandale și suflete i-a făcut rost de văduva vagmistrului. El i-a adus-o și muierea lipicioasă ca mierea s-a lipit de sufletul lui și-i sugă mai rău ca o lipitoare. La început o ținea la distanță. îi era rușine. Se gîndea ia Ruxandra, se gîndea la copii... Cu vremea, rușinea s-a schimbat în întăritare, în dorință, și într-o seară, la o „gustărica” de a negustorului, cînd alcoolul și-a făcut efectul îndeajuns

îe-a dat toate dracului și s-a aruncat în brațele moi, calde și cărnoase ale Măriei, brațe care strânseseră cu aceeași înfocare și țărani ciolănoși și flăcăi nevrîstnici, ofițeri nemți și soldați, duhnind a sudoare. Brațele Măriei s-au încolăcit atât de sălbatic de grumazul iui că el nu mai poate scăpa. Și nici nu vrea să scape. De nevastă-sa s-a săturat și Maria îl ațîță mereu. Dimineața, cînd se trezește din beția acestei iubiri deșănțate și din beția țuicii adusă de Cotun, îl apucă rușinea și greața. Rușinea însă nu ține mult. Cum vine seara, cum se furișează iar în deal la cooperativă și totul începe de la capăt. Primul pas făcut în mocirlă a adus după sine un altul, apoi încă un altul, și odată intrat în adîncul smîrcului orice întoarcere n-a fost decît o scufundare mai adîncă. Mlaștina era fără fund, și el parcă dinadins s-arunca orbește să-i cunoască toate nămolurile. Îi plăcea. Se obișnuise. Îi intrase în sînge. Acum, în vremea din urmă îl apuca sila numai cînd se gîndea că ar putea duce altfel de viață, că există și altfel de viață, o viață curată, netedă, pe care o duce frate-su Ion, Ruxandra... Cînd se gîndea la copii...

Simțea însă atunci că s-a băgat în prea multă murdărie, că murdăria i-a intrat prea mult în sînge ca să mai poată trăi o astfel de viață. Cu vremea găsise chiar și un fel de împăcare cu propria lui conștiință. Ajunsese să se convingă că lucrurile merg așa cum trebuie să meargă. La gospodărie, slavă domnului, lucrează bine — se menține — cu nevasta se poartă ca orice bărbat, pe copii îi iubește, și-n rest nimeni n-are a se plînge de el, nimeni n-are dreptul să se amestece în viața lui. Își zicea că așa-i omul făcut să nu poată trăi fără să-și mai îndulcească și el viața cu puține plăceri. Viața-i scurtă. De ce să nu tragi din ea toate foloasele? Totul e să știi cum să te strecorei, cum să le împaci pe toate, să fii și socotitor la gospodărie, și soț, și amant, și tată. Altfel, degeaba mai trăiești. În viață, totul ți-i îngăduit. Și-și făcuse din asta un reazem pentru muștrările de cuget care nu-l lăsau în pace. Și poate totul ar fi mers așa înainte. Așa își zicea Mihai. Totul ar fi mers înainte, dacă nu venea frate-miu, dacă nu venea Ion. Și încă m-am bucurat la venirea lui! A venit Ion și liniștea lui sufletească s-a tulburat deodată, cum se tulbură fața unui iaz la vestirea furtunii. Frate-su a venit pe negîndite, cînd se aștepta mai puțin, și i-a pus în față o oglindă în care și-a văzut chipul după. atîția ani și s-a îngrozit. Fața îi era mînjită, brăzdată de cute, de nerecunoscut. „Eu sînt acesta?” Și cu cît privea mai adînc în oglindă, cu atît se cutremura mai tare.

Se legăna pe scaunul docărașului strîngînd hățurile-n rîni și gonea calul cu deznădejdea unei mîini neputincioase, cu disperare, lovindu-l unde se nimerea, peste crupe, peste gît, peste urechi. Gonea. Gonea, să scape din cercul de fier al gîndurilor, să-l ia pe Cotun, să zboare la oraș și să aranjeze acolo tot ce se mai putea aranja. „Diseară va fi iarăși din nou liniște. Degeaba mă frămînt”, își zicea. Goni așa pînă dădu de tarlaua cu sfeclă pe care lucrau oamenii. Băgă atunci de seamă că ivirea lui, în docăraș, biciuind calul, unul din cei mai buni trăpași ai gospodăriei, stîrnește frămîntare printre oameni. O ușoară neliniște îl cuprinse. „Ce trebuie să fac? Să trec înainte? Să opresc? Să strunesc calul și să le arunc din mers cîteva cuvinte, un „doamne ajută” sau ceva glumeț? Nu. Trec înainte. Ocolesc și trec înainte. N-are rost să opresc. Ce să le spun? Lasă, că diseară cînd viu cu materialele... Atunci o să se schimbe povestea și nimeni, nici chiar președintele, n-are să mă mai privească cu neîncredere și ciudă.” Șfichiui calul și cîrmi spre dreapta.

Atunci se petrecu ceva atît de neașteptat că Mihai nici nu mai avu putere să tragă hățurile. Din ceață ieșiră două umbre, două mogîldețe, Ion

și nevastă-sa. Veneau drept spre el, alături, cu pașimari, și fețele abia li se zăreau prin perdeaua de ceață.

Ion zări docărașul cel dintîi. Tresări. O clipă se opri și se clătină ca lovit în moalele capului.

— Aha! șopti el încet printre dinți și se miră de liniștea mare care-l cuprinsese deodată. Ceața ușoară, mătăsoasă, parcă îi năvăli în suflet și sufletul lui încordat pînă atunci ca un arc, se destinse, se liniști. **Și** temîndu-se parcă să nu-și piardă liniștea asta mare încuibată în suflet, Ion se smulse din loc și începu să alerge înaintea docărașului sărind în copce largi, ca un lup.

În urma lui, Ruxandra făcu o mișcare ca și cînd ar fi vrut să-l reție. Deschise gura și scăpă un țipăt ascuțit care înfiora văzduhul încețoșat:

— Mihai!

Ion alerga spre docăraș. Cîmpul se legăna cu el și se scufunda ușor sub picioarele lui. Inima-i bătea tare și cu-o putere de nebănuit i se fixară minte figurile cunoscute ale colectivîștilor care s-apropiau de docăraș, ghemotoacele de glod țâșnite de subt copitele calului, clăbucul de spumă prelins de pe zăbală, urma roților licărind stins în urmă, ca umplută cu plumb topit și ochii măriți de spaimă și disperare ai lui frate-su.

Sări din fața calului chiar în clipa cînd ar fi putut să-l sfărîme cu copitele. Sări într-o parte, îl apucă de **capitală** și strigă sălbatic cu gura uscată:

— Jos, ticăloșuie! Dâ-te jos! Jos!

VOIOȘIE

„La om totul trebuie să fie frumos:
și fața și îmbrăcămintea și sufletul
și gândurile.”

A. P. Cehov

*JWu, vorbe mari nu mă pricep s-adun
Pentru discursuri — cum se cuvine.*

*Și totuși am să vă țin un discurs și-un singur lucru am să vă spun,
Că: E'BINE.*

*O s-ajungem muncitori sau învățători, vom înălța clădiri
Și-o să muncim unde va fi nevoie de noi, cu sîrguință deplină.
iar mai îrziiu, cînd o s-avem barbă albă și amintiri,
O să fim poate academicieni, cu „Opere alese” și cu mașină.*

*Sau poate-o să ajungem funcționari la un minister.
De pildă: la Ministerul Comunicațiilor Interplanetare.
Ne vom petrece concediile de odihnă în cer,
Pe osia carului mare.*

*Pentru asta, trebuie să-nvățăm, să descoperim toate tainele,
Să jacem așa încît măreția să devină o chestiune de jecare zi,
Iar la om totul să fie frumos: mintea și inima, hainele...
Și-atunci tristețea lui Cehov, într-un surîs de cbpil se va-nsori.*

*Vom face să existe, cum spune Marx, pline și'lrândajiri pentru oricine.
Atenției Asta nu-i un motiv să rupeți trandafirii din grădini.
Vom'sădi trandafiri la Polul Nord și-atunci, în fine,
li veți putea duce iubitelor, senini.*

*Inima voastră să fie de azi o scrisoare deschisă, nu vreți?
O scrisoare deschisă către semenii noștri luminoși.
Vom deveni înțelepți ca niște mari poeți,
Chiar de vom fi — ca dînșii — puțin copilăroși.*

*Si chiar dacă mulți dintre noi vor pieri pe-acest drum,
Sfîșiați de dușmanii ascunși, cu chip de fecioare și inimi de jivine,
Asia n-o să mă-mpiedece să vă spun
Că: E BINE.'*

ÎNAINTE DE EXAMEN

ÎNAINTE DE EXAMEN

*De-atît nesomn, și fruntea ți-e grea — și ochii, grei.
Fumezi cu-nfrigurare și sete, in neștire.
Și fără să te sature cafele negre bei,
Și-n tine osteneala plutește — fum subțire.*

*Iar degetele grele, gălbui ți-s de tutun.
Pe paginile albe, îți par străine, hide.
Nici slovele din carte nu mai pricepi ce spun,
Parc-ar zîmbi sau parcă ar plinge sau ar ride.*

*...Și-atunci te rupi de totul, cobori fugind în stradă.
Văzduhul le deșteaptă c-un pumn drept în obraz.
Și te dezmeticește superba lui cascadă
Cu fluvii de răcoare în nesfîrșit talaz.*

*Și mergi. O, cîte drumuri deschide-această noapte,
Să le străbați o viață, cîntînd să le străbați.
Sînt drumuri vechi prin sihle cu tainic glas de șoapte
Și-s cărării cotite spre creste de Carpați.*

*Și drumuri peste mlaștini și luminoase punți,
întinse peste fluvii cu vuiet monoton,
Și căi de sat cu clinchet de zurgălăi la nunți
Și bulevarde albe-n lumina de neon.*

*Ca visător, prin vreme, chiar tu ai să le tai,
— Nou inginer — aceste căi darnice-n putere.
Ți-or mulțumi drumeții cu cîntece în mai,
Ți-or mulțumi constructori cu frunțile severe.*

*...S-au risipit în noapte ale-ostenelii fumuri,
Odată cu-al țigării ușor, molatec fum.
Și te gîndești că-i bine să tai prin țară drumuri
Cînd taie țara-ntreagă prin vremi un mare drum.*

*Cu noaptea împrejuru-ți te-ntorci. Lucrezi, lucrezi...
Făcîndu-ți semn cu brațul alb, fără de năframă,
Ca o iubită-al cărei chip luminos nu-l vezi,
în noapte presimțite, imense drumuri cheamă...*

. Î N A I N T Ă M

*A m dezgolit un cer de galerie.
Nu-i nici trandafiriu, nu-i nici înalt!
In el cărbunii țipă și învie,
în pieptul lui burghie dau asalt.*

*Pămîntu-asudă. Ni se-înfundă glezna.
Da-naintăm, și-n razele subțiri
Dezvăluim pe straiuri străluciri
Ce-mbată sufletul, sfișie bezna.*

*Cărbunii ne pătrund sub piele-n sînge,
Și-naintăm uniți ca șase frați,
De pikhamâre-amarnic scuturați
Dar visul nimănuia nu se frînge!*

*Pușcăm tăcuți... Cad liniști milenare,
și stele poate cad în infinit,
Cînd stratul geme, urlă răzvrătit...
Se prăbușește...*

Un ortac răsare.

*Și fericit că pușcă-nlîia oară
El chiulește c-a învins cărbunii,
Și-naintăm prin neagra hor comoară
Ca-nlîii oameni la-nceputul lumii!*

P A T R C I C A I

*Patru cai fără vedere
Au rămas ca o durere,
Au rămas în fund de mină
Ca o pată pe lumină!
Cal de mină, cal bătrîn,
Greu cîștigi un pumn de fin!*

FRATELUI MEU DE DEPARTE

*Oare-n amintirea ta
Știi cum mai răsare-o stea?
Dor mai ți-este de câmpii?
Prin fineață să-ntîrzi,
Să-ți foci crupa nărăvaș
Peste-o zare de imașl ?
Azi, mai trec prin mină-n rind,
Trec cu glezna tremurind,
Trec pe lingă noi mașini
Patru cai fără lumini!
Cal de mină, prieten bun,
Nu mă înțelegi ce-li spun!
Și eu poate-s cel din urmă
Care stîncile mai scurmă.
Știi tu, știi, că poate azi
Ducem cei din urmă brazi?
Vin mașini! Și într-o zi
Tot mai lesne vom munci!*

Z A M I S L I R E

*"Minunea frunzei ce se zbate-n mugur,
Minunea florii prefăcută-n strugur,
Minunea puiului ieșit din plnlec,
Ne luminează cînd pătrund în cîntec!*

*Și azi, cînd primul schimb urca spre prînz,
Di grajdul minei s-a născut un mînz.
„Lumina”-și linge tristă noul pui.
Ia orz! Ia pîine! Ia trifoi și du-i!*

ERA TE LUI MEU DE DEPARTE

*Cîli ani au trecut? O sută?... Sau două?...
Am fost de-ntunerec bolnavi.
Ieși, frate, la soare, hai, scaldă-te-n rouă,
Tu, unul din ultimii sclavi!*

*De-aici, din Paring, eu îți bat în peretele
Minei. Auzi-mă-auzi!
Eu rîd azi, eu cînt azi! Tu, tot de-a-nderelele!
Măăă! Pentru cine asuzi?*

*Cărbunii! Cărbunii ce-i tăinuie minele
Sînt plinea cuptoarelor, știi!
Tu-i dârlmi, dar vezi-le căule, aține-le!
Să nu coacă blestemății!*

VIOLETA ZAMFIRESCU

*Nici lunuri, nici branduri și nici carabine
S-atârne zăbranice-n porți.
Pământu-n Carpați și in stincile alpine
Sătul ei Sătul e de morții*

*Citi ani au trecut? O sută?... Sau două?
Ani fost cle-ntuneric bolnavi.
Ieși, frate, la soare, hai, scaldă-te-n rouă,
Tu, unul din ultimii sclavi!*

FAMILIA CALAFF*)

PARTEA I

Cap. I

Lotte lăsă tocul jos, își trecu ușor mîna prin părul blond, supus, netezit pe tîmple și adunat într-un coc de bucle la ceafă, întoarse ochii spre fereastră și oftă tremurat. Nu vedea decît zidul și ușa cu obloane grele a depozitului, de partea cealaltă a porții înalte și pietrișul neregulat, neprimitor, pe care roțile căruțelor încărcate cu lăzi pline de materiale, scîrțiau totdeauna greoi, neplăcut. În clipa aceea era liniște și soarele de mai încerca să înveselească și curtea aceea posomorită, înghețată, cenușie ca o curte de internat sau de închisoare. În depozit ardea lumina, fiindcă în încăperea lungă și strîmtă, fără ferestre, care servea drept birou și unde lucrau încă la ora aceea Anatol și Jean, era întuneric, chiar cînd obloanele ușii erau de tot date în lături.

Lotte privi un timp absentă ușa care rămînea închisă apoi oftă din nou, se scutură de frig și-și strînse mai bine șalul pe piept. Erau în 12 mai, vremea rămînea însă rece și mai ales în odaia lor, unde soarele nu intra din plin decît la ora prînzului ca să plece grăbit și definitiv pe la trei după masă, n-ar fi stricat puțin foc. Dar domnul Calaff, plictisit de durata neobișnuită a acestei ierni interminabile și nerăbdător să încuie magazia mare, asupra căreia controlul lui era mai greu și de unde Vasile putea oricînd să care observat cîteva brațe cu lemne suplimentare pentru odăița umedă și rece în care locuia împreună cu nevastă-sa Tudora, bucătăreasa, decretase îndată după 1 mai că nu mai era nevoie de foc și invitase pe membrii prea delicați și plăpînzi ai familiei să binevoiască să se îmbrace gros, dacă se tem să nu înghețe. Lotte se gîndi la Anatol, care în primăvara asta tușea mai urît ca oricînd și care trebuia să dîrdîie în biroul întunecos, cu picioarele înghețate și cu degetele înțepenite, verificînd în silă coloanele de cifre în registre. Ar fi fost bine să mai iasă din cînd în cînd la soare, să se plimbe puțin, să se dezmoștească...

Lotte își duse mîinile sub șal la subțiori ca să le încălzească. Din camera de alături auzea glasul curgător și liniștit al lui Herr Steiner care-i explica Martei o pagină din „Wilhelm Meister”. Lecția era pe sfîrșite și Lotte se gîndi cu neplăcere că Herr Steiner avea să treacă prin cameră și so salute cu politetea rece și zîmbetul forțat, pe care i le acorda de două

*) Fragment din romanul cu acelaș titlu.

ori pe săptămîină de cînd o pierduse de elevă. De fapt, Lotte nu avusese nimic să-i reproșeze, totuși preferase să reia orele cu mere Hildegard, fiindcă în felul acesta se putea bizui cel puțin pe două drumuri sigure în oraș pe săptămîină. După o clipă de ezitare, bătrînul Calaff acceptase: orele cu mere Hildegard costau mai ieftin și asta nu-l împiedica să spună totuși că Herr Steiner dă lecții în casa lui, fiindcă Marta le continua cu entuziasmul potolit și conștiinciozitatea care o caracterizau în toate.

Lotte întoarse pagina și reciti ce scrisese în ziua aceea: „Mere Justine a fost bolnavă și eri, plecînd de ia mere Hildegard am intrat să-i spun bună ziua. Am găsit la ea pe Madeleine Polizu care, în trecere prin Galați, a venit să-și prezinte soțul. Cred că nu e bătrîn, dar e foarte chel și are dinți falsi. A vorbit puțin și mie nu mi-a dat nici o atenție. Nici Madeleine n-a părut prea încîntată că mă înîlnește și în tot timpul vizitei, i s-a adresat ostentativ numai lui mere Justine. A povestit despre Elise Boerescu pe care mătușa ei, doamnă de onoare a reginei, o plimbă pe la toate balurile și o prezintă în toate saloanele. Ea, Madeleine, pleacă săptămîină viitoare cu soțul ei la Paris și apoi în iulie pentru două luni în Elveția. În toamnă vor face o plimbare mai lungă prin Italia și Spania și după aceea...”

„Et vous, ma petite Charlotte, c'est pour bientôt vos vacances à Karlsbad? — m-a întrebat mere Justine cînd și-a dat seama cît de prost mă simt în colțul meu unde nimeni nu-mi acordă nici măcar o privire.

„Oui, ma mere, c'est pour la mi-juin” — am răspuns, m-am înroșit și n-am îndrăznit să caut în ochii Madeleinei, zîmbetul de ironie și de răutate pe care eram sigură că o să-l găsesc. Auzi, Karlsbad!... De ce nu Slănic ori Sinaia?”

Cineva trase clopotul la poartă și peste puțin Vasile ieși alene din depozit ca să descuie. Era Dochîța, îl aducea pe Dănuț de la școală. Da, era joi, Dănuț mîncea la bunici, Lotte uitase și după masă făcea în odaia lui Anatol ora de franceză cu M-elle Mouton care îmbătrînise, era suferindă și moțăia uneori în mijlocul lecției, istovită de drumuri și de imposibilitatea de a-și permite luxul unei sieste. Numai că azi nu se nimerea tocmai bine... Toată lumea era enervată și preocupată, tata avea să strige și să ocărăască și bietul copil care și așa e paralizat cînd vine la masă luni și joi are să se îngrozească de tot.

Lotte era cît pe ce să se ridice de la locul ei și să se ducă în sufrageria mică, unde în clipa aceea doamna Calaff își îmbrățișa pe îndelete nepotul, ca să examineze împreună cu ea o formulă oarecare, menită să-l scutească pe bietul copil de tortura prînzului comun. Dar se răzgîndi: se simțea obosită și moale, mama înțelegea greu, se speria numaidecît și-și pierdea cumpătul; de altfel, prefera să fie cîteva clipe singură cu băiatul ca să-i strecoare fără martori ceva pentru cei de acasă: o dantelă, mănuși, panglici pentru Lia sau Hilda, niște bani chiar, trecuți prin cine știe ce minune în socoteala zilnică a coșniței fără ca bătrînul să observe, în sfîrșit o bucată mai mare de șocolată pentru gustarea de a doua zi a băiatului. Doamna Calaff făcea pachetele cît mai mici cu puțință și le pitea într-un colț al ghiozdanului, sub cărți, cu inima bătînd de emoție și cu ochii plini de spaimă, în timp ce Dănuț, transpirat, cu obrajii aprinși de rușine, speriat și umilit de aceste binefaceri care aduceau a hoție, bolborosea mulțumiri întretăiate de slabe proteste. Era destul de nălțuț și voinic pentru cei 9 ani ai lui, obrajii îi erau rotunzi și rumeni; dar ochii aveau o privire nesigură, turbure, mișcările erau greoaie și stîngace. Se înroșea de îndată ce deschidea gura să spună ceva și plîngea repede. În casa bunicilor era întotdeauna tăcut și cuminte, mergea în vîrfurile picioarelor

și nu știa ce să înceapă cu mâinile cam mari și roșii —• vinete de frig pînă tîrziu în Vară, care ieșeau prea mult din mînele prea scurte ale hăinuțelor vechi, purtate pînă ajungeau comice.

Lotte fixă din nou pagina de hîrtie din fața ei și muie mașinal tocul în cerneală; dar nu mai avea chef de scris. Se apropia ora prînzului, peste puțin avea să audă trăsura cotind colțul străzii și apoi clopotul... Se îmbrăcase din vreme pentru masă, și acum îi părea bine că scăpase de-o grijă. Dar cum avea răbdare Marta și azi pentru Herr Steiner?... Zeilig era în salonaș, avusese o lungă conferință cu mama, întreruptă doar de inspecțiile doamnei Galaff la bucătărie, și acum îl aștepta cu perseverența lui mieroasă pe bătrîn. De dimineață se auzise zornăit de argintărie, se spălase serviciul de ceai neutilizat de la ultima vizită a Mirei, în toamna trecută, și tata se răstise de cîteva ori, fiindcă mama și Tudora nu-i ghiceau gîndurile și nu cutezau să ia singure vreo inițiativă inteligentă. Nu le ducea capul să propună și altceva în afară de veșnica lor tartă cu frișca? Numai atîta se învredniceau să născocească...?

În clipa aceea, ușa dinspre camera lui Anatol unde se țineau lecțiile de germană se deschise și silueta corectă a lui Herr Steiner apără în prag. Marta îl însoțea cu cărțile, caietele și dicționarul sub braț. Lotte se ridică de pe scaun, profesorul se înclină scurt în fața ei, rosti fără convingere un compliment care ținea loc și de salut și ieși împreună cu Marta pe ușa care dădea în hol.

Lotte închise caietul gros, legat în piele neagră, cu cotor aurit și încuietore de metal. Îl căpătase chiar de la domnul Galaff, care știa că își scrie jurnalul, nu avusese nici o obiecție și era în fond mulțumit că cel puțin una din fiicele lui respectă acest, obicei distins și răspîndit printre fetele tinere din societatea bună. Marta era fiica lui preferată, fiindcă se pricepea să-i prevină cele mai mici dorințe, fiindcă o știa calculată și capabilă să se descurce în situații complicate, cu tact și demnitate. Dar Lotte era altceva; Lotte era mîndria lui, actul lui de noblețe, Lotte asta blondă, sveltă, fină și delicată ca o prințesă, cu zîmbetul ei melancolic, cu mâinile înguste și palide, cu mișcărilor pline de grație.

Lotte strecură din obișnuință caietul în scrin, sub un teanc de prosoape. Era o precauțiune cu totul inutilă, fiindcă dacă tatăl ei i-l ar fi cerut într-o bună zi, ar fi trebuit să i-l aducă numaidecît, fără murmur. Știa asta și nu trecea în el decît desfășurarea exterioară a evenimentelor banale, din viața fără evenimente a familiei. Cînd îl răsfoia, datele, numele, conversațiile plate și anodine îi serveau drept punct de reper pentru visările nesfîrșite, înfiorate, pe care și ie îngăduia în orele cînd bătrînul era sus, la fabrică, și atmosfera din casă mai puțin apăsătoare.

Marta intră repede în odaie, zgribulită de frig și de emoție.

•— De ce nu ți-ai pus șalul, Marta dragă? vrei să răcești tocmai acum? Dacă venea tata și te vedea?, spuse Lotte cu îngrijorare.

— Nu, nu, afară e mult mai cald, e soare; eu sînt înghețată, fiindcă am stat atîta timp pe scaun și dincolo, la Anatol e și mai frig ca aici, răspunse Marta frecîndu-și mâinile cu un aer distrat.

Era cît Lotte de înaltă, dar ceva mai plină și deși numai cu trei ani mai în vîrstă, fața ei avea o expresie de maturitate și chiar de siguranță, care nu șovăia decît în prezența bătrînului. Ochii căprii, fără străluciri, priveau de obicei calm, stăpînit, pe cînd în căutătura albastră a lui Lotte, /țîșneau mereu sulite ascuțite de spaimă.

— Cred că... Ce-ar fi dacă ți-ai aranja părul... S-a strîmbat într-o parte... murmură Lotte stînjănită și-și feră privirea.

Pe fața mată a Martei trecu repede dar violent o undă de roșeață. Se întoarse brusc spre oglinda mare și grea care se ridica deasupra scrinului și se examina cu atenție. Da, se depărtase puțin deasupra urechii stingi și câteva fire răzlețe de păr, *părul ei*, atârnavu stânghere afară. Un fulger de groază o străbătu: oare Herr Steiner observase? La un moment dat, în timpul orei, avusese Impresia că o privește cam insistent, cam curios. Să fi bănuit ceva?

La 20 de ani, Marta băgase de seamă că părul începe să-i cadă cu persistență și cu o viteză vertiginoasă. Când se pieptăna, rămânea cu smocuri întregi în mână și când îl spăla Dochîța, apa din ligheanul alb de faianță se umplea numaidecît de firele de păr castaniu, subțiri, inegale, anemice. Doamna Calaff se alarmă, dar nu îndrăzni să-i spună nimic soțului ei și nici să se consulte cu vreun coafor sau cu vreun doctor de teamă să nu se afle în oraș că una din domnișoarele Calaff își pierde părul. Mai mult chiar, Marta trebui să renunțe și la oficiile Dochîței și în fiecare sîmbătă seară, cu zăvorul tras la ușă, doamna Calaff spăla singură capul fetei, urmărind cu groază progresele dezastrului. Dar domnul Calaff nu era omul căruia să i se poată ascunde ceva, mai ales cînd după nunta Mirei, grija lui se îndreptă asupra Martei și cînd, cu toate artificiile și cu toată minuțiozitatea cu care-și făcea biata față pieptănătura, potecile goale din părul ei se transformaseră în adevărate luminișuri, vizibile de la distanță. Într-o seară, în cursul unei scene îngrozitoare, la care nu luară parte decît doamna Calaff și Marta, bătrînul află că fiica lui care împlinea 22 de ani și pentru care depusese de curînd la bancă jumătate din banii de zestre, e în primejdie să devină cheală- întoarsă în camera pe care o împărțea cu Lotte, Marta avea o față răvășită; Lotte observă că mîinile îi tremurau tare și noaptea o auzi piîngînd în pernă. Zece zile mai tîrziu, domnul Calaff și Marta plecară la Viena, unde în alte zece zile, cel mai bun coafor din capitala Habsburgilor „furnizor al A.S.I., Arhiducele Franz-Ferdinand”, confecționa cu tact și discreție perfectă o perucă impecabilă pentru „doamna Zoe Chiricenco din Iași”. Nimeni în casă nu-și permise vreo remarcă la întoarcerea lor la Galați. Marta nu-și schimbase nici pieptănătura, nici nuanța părului și înafară de doamna Calaff și de Lotte, nimeni nu o vedea fără „coaforă”. Seara, înainte ele culcare, o scotea din cap, o prindea într-un cui în dulap și-și punea repede boneta albă de noapte cu margine de dantelă. „Furnizorul A. S. Imperiale” o sfătuisese să vină la control și s-o împrospăteze odată pe an. Și de două ori pînă acum, toamna, domnul Calaff o însoțise la Viena, unde cu același tact și cu aceeași discreție, marele artist își desfășurase dibăcia.

Marta se întoarse din nou spre soră-sa și o întrebă încet, cu o liniște perfectă:

— Crezi că vine, Lottchen? Chiar azi o să vină?

— Sînt sigură. Mama a dat la călcat fața de masă și șervețelele de ceai. Și Vasile a plecat de cîteva ori în oraș după cumpărături; și cînd erai tu la lecție cu Herr Steiner, a venit Zeilig și s-a închis cu mama în salonaș.

— Mai e aici? întrebă repede Marta.

— Da, îl așteaptă pe tata. Și după o clipă de tăcere, Lotte întrebă încetîșor, cu tristețea care se îngrămădea atît de des în glasul ei cald: „Nu te bucuri, Marta dragă?”

— Nu știu, Lottchen, răspunse Marta cu un zîmbet distrat. Nu știu ce să zic, nu știu ce are să iasă din toată povestea asta. Îți aduci aminte, anul trecut, cum a fost cu... celălalt?...

— Atunci a fost altceva, dragă, atunci n-a vrut tata, o întrerupse Lotte cu oarecare însuflețire. A aflat abia pe urmă că are o soră divorțată și că băiatul ei... e socialist. Lotte pronunță cuvântul cu surprindere și un fel de stînjeneală, fiindcă-i venea rar pe buze.

— Da... și tata care avea atîta încredere în bătrînul Wexier!... îți aduci aminte cum a țipat la el și cum l-a palmuit că am auzit pînă în sufragerie!... și ce nervos a fost pe urmă și cîte am. avut de înghițit și noi!.. Marta rămase un timp pe gînduri, apoi adăugă cu un suspin: sper că Zeilig e un om serios și că a adus informații sigure.

O trăsură se auzi de departe și fetele amuțiră deodată, în așteptare. Dar trăsura trecu prin fața casei în trapul indolent al cailor și amîndouă avură același suspin șoptit de ușurare.

— Poate că e frumos, Marta dragă, începu iar Lotte după un răstimp.

Marta o privi cu o urmă de mirare, se gîndi puțin, apoi zîmbi cu indulgență.

— Frumos?... Da, poate să fie și frumos, dar știi bine că nu asta e esențialul. Să fie un om capabil și energic, nu ca bietul Albert, pe care-l duce și azi tata în spinare și-l ține degeaba în fabrică... Ba da, Lottchen, ba da, de ce să nu spunem lucrurilor pe nume, răspunse Marta la gestul de protest al soră-si. Așa este, din cauza lui se chinuiește Laura cum știm și abia își crește copiii cum se cuvine. Eu vreau un bărbat de care să fiu mîndră, să mă duc cu el în lume și să știu că lumea mă invidiază și mă respectă și copiii mei au un sprijin, se pot bizui pe tatăl lor.

Lotte ședea încă pe scaun, cu mîinile sub șal și privirile pe fereastră. Deodată, ochii i se umplură de lacrimi și bărbia începu să-i tremure.

— Ce-am să fac cînd o să pleci și tu, Marta, cu cine o să rămînim? Laura are numai, necazuri și o vîd așa de rar. Mama, săraca, e tot mai obosită, Anatol e mereu plecat și chiar cînd e acasă, e așa de tăcut și de retras. Cu Jean nu mă înțeleg... Ce-am să fac eu, Marta, ce-am să fac?... în alte părți e atîta bucurie și vine mereu lume, se cîntă, se dansează... Nouă nu ne calcă un cîine în casă, toată lumea tace, tata e totdeauna nervos.

— Lottchen, iar ești prostuță și mă necăjești. Marta încerca s-o mîngîie, dar era preocupată și nu știa ce să-i spună.—Tocmai astăzi, tocmai astăzi... Dacă mă mărit și tata te lasă, ai să stai la mine, o să plecăm în străinătate...

Din nou se apropia o trăsură și de data asta nu mai încăpea animare. Caili se opriră în fața porții și, imediat, clopotul umplu toată curtea, toată casa, toată strada cu o amenințare furioasă. Dar chiar înainte ca mînia lui să se fi dezlănțuit, în ușa depozitului ieșise Jean, care urmărise și el tropotul copitelor pe stradă și se repezea acum spre poartă, cu cheile în mînă și cu capul plecat sub urgia clopotului.

— Să mergem în sufragerie, Lottchen, haide, șopti grăbit Ella, să mergem să-l așteptăm pe tata.

Doamna Galaff intrase în sufragerie împreună cu Dănuț, îndată după ce se auzise clopotul. Masa era pusă, scaunele cu spătar înalt trase în fața fiecărui tacîm. În capul mesei, un fotoliu din același lemn și lucrat după același model ca și celelalte, dar cu un spătar neobișnuit, nemăsurat de înalt își aștepta stăpînul. Toată lumea îi spunea „tronul” și nimeni nu se așeza în el decît cu un fel de jenă și cu teamă și numai cînd „vroia să facă o glumă”, ceea ce nu se putea întîmpla decît în lipsa domnului Calaff.

Dochița intră repede, cu mișcări ferite, cu fața ei îmbătrînită înainte de vreme, crispată de efortul pe care i-l cerea momentul. Prînzul era obsesia

ei zilnică și cei 12 ani petrecuți în casa Calaff nu scăzuseră nimic din porțiile lui de coșmar. Pînă în clipa în care începea să servească, aveamereu tresăriri de spaimă, își ducea mîna la cap ca să vadă dacă n-a uitat să-și pună boneta scrobită, cobora ochii la șorț pe care s-ar fi putut să nu-l fi schimbat, își pipăia nasturii bluzei ca nu cumva să fi rămas vreunul deschiat. La sfîrșitul fiecărei mese era toată o apă și Tudora trebuia să-i pună mîncarea înainte și să strige la ea ca să mănînce mai repede și să termine. Puse coșulețul cu pîinea tăiată proaspăt și cana cu apă pe bufet, îndreptă în tăcere paharul domnului Calaff, care i se păruse că nu e situat exact la capătul diametrului ce-i străbătea farfuria și ieși.

Dănuț se apropie de Ella și de Lotte care tocmai intrau- Marta îl sărută distrată pe frunte, dar Lotte îl îmbrățișa și îl sărută pe amîndoi obrazii cu duișia ei tristă.

— Ce face mama, Dănuț? Am auzit că rochia Liuței a ieșit tare frumoasă, spune-i s-o îmbrace mîine cînd vine la lecția de pian, să vedem și noi cum îi stă.

— Ești cam palidă, Marta, nu ți-e bine? întrebă doamna Calaff, încet, trecîndu-și mîna pe fața mată a fiicei ei.

— Nu mamă, m-a ținut azi mai mult Herr Steiner și se vede că am obosit.

Doamna Calaff oftă. La 60 de ani, nu avea un fir de păr alb, era grasă și îmbrăcată ca și fiicele ei, cu îngrijire și discreție de casele mari de modă din Viena. Dar pe fața și în gesturile ei se citea o oboseală nesfîrșită, iar expresia ștearsă a ochilor nu se însuflețea decît ca să se coloreze de o spaimă nefirească. Zîmbi cu greu și-i șopti din nou Martei.

— Știi, mamă dragă, astăzi...

Dar în stînga, ușa de afară a antreului se deschise cu zgomot, pași străbătura încăperea și aproape imediat, domnul Calaff intră în sufragerie, urmat de Anatol și de Jean. Marta și Lotte, apoi Dănuț se apropiară să-i sărute mîna nerăbdătoare, cu degete reci și unghii vinete, puternice. Purta manșete totdeauna foarte scrobite și de o albeață tot așa de strălucitoare ca și gulerele tari, cu colțurile răsfrînte a la Take Ionescu, sub care se innoda corect un papiilon de mătase neagră.

— Ce mai nou, copiii? Azi am întîrziat; mă spăl pe mîini și ne așezăm imediat la masă.

Domnul Calaff trecu în dormitor și se îndreptă spre comoda cu placă de marmoră albă, pe care așteptau ligheanul și cana de faianță. Doamna Calaff îl urmă, ridicîndu-și puțin fusta cu mîna.

— Ei, Zeilig a fost pe aici? întrebă grăbit bătrînul, turnînd apă în lighean.

•— E încă aici, Emil, te așteaptă.

— Și acuma ți-ai adus aminte să-mi spui? se răsti înăbușit domnul Calaff și ochii lui albaștri, înghețați, se aprinseră deodată. Dă-mi prosopul; mare nădejde pot să am în tine.

Doamna Calaff tăcu și-i întinse prosopul.

— Și unde e? L-ai lăsat singur?

— E în salonaș... Dar nu-i nimic pe deasupra și sertarele toate sînt încuiate, adăugă ea repede cu un fel de deznădejde. Și am stat eutot timpul cu el, numai cînd te-am auzit pe tine sunînd, am plecat.

Domnul Calaf înăbuși sub mustața albă, abundentă, care-i acoperea complet buza superioară, cîteva epitetes la adresa soției sale, care nu erau în nici un caz niște complimentes—biata femeie știa asta; și mai știa că moderația de care dădea dovadă soțul ei se datora numai faptului că

aflase de prezența lui Zeilig în odaia de alături, prezență tăcută, dar activă și eventual primejdioasă.

— Ai spus cel puțin să se facă foc în salon și în salonaș? mai întrebă bătrînul, cu aceeași voce scăzută dar iritată, și aruncă prosopul pe marginea unui fotoliu.

Doamna Calaff se îngălbeni: da, la asta se gîndise, dar nu cutezase să ia asupra ei o astfel de hotărîre și nici Tudora, nici Vasile nu se priceuseră să-i dea vreun sfat. Nu nimerea niciodată să ghicească gîndurile soțului ei, tot ce făcea ieșea prost, o fatalitate batjocoritoare o urmărea veșnic.

— Ești o idioată, șueră bătrînul cu o privire furioasă. Am să-ți crap capul, că tot nu-i bun de nimic. Spune-i lui Vasile să facă numai decît foc, după ce pleacă Zeilig și așteptați-mă în sufragerie. Nu vă mai învîrțiți prin toată casa.

Domnul Galaff ieși prin ușa din dreapta, care dădea în salonaș, în timp ce doamna Calaff se întorcea gîfîind în sufragerie, unde copiii așteptau în tăcere. Anatol citea ziarul în picioare, cu spatele spre fereastră. Avea un cap osos, triumphiular, cu o frunte largă sub care se adînceau ochii palizi, veșnic încercănați. Mustața aurie și rară nu-i înveselea figura, ci mai curînd sublinia expresia ei suferindă. Vorbea puțin, zîmbea rar și nu rîdea niciodată.

Jean încercase să intre în vorbă cu Marta și Lotte, dar primit fără bunăvoință și chiar cu nerăbdare, era nevoit să-și stăpînească curiozitatea și foamea și se învîrtea în jurul bufetului, neîndrăznind să cîupească dintr-un colț de franzelă. Văzînd că doamna Calaff se întoarce singură în sufragerie se repezi spre ea:

— Ce-i, mamă? Tata nu e bine? Nu vine la masă?

— Nu țipa așa, Jean. De cîte ori te-am rugat să vorbești mai încet, roști slab bătrîna, care era istovită. Tata vine îndată. Du-te tu și spune-i lui Vasile să facă focul în salon și în salonaș după ce pleacă Zeilig.

— Mă duc eu, mamă, spuse Lotte, pe care inactivitatea și așteptarea prelungită în atmosfera aceea încărcată o îmbolnăveau. O să cer și pîinea prăjită a tatei; văd că Dochița a uitat s-o aducă.

•— Bine, mamă, du-te; spune-i Tudorei să țină spanacul în cuptor să nu se răcească și vino repede; tata a spus că mîncăm îndată.

Se așezară la masă în tăcere. Dănuț își alege o pată mică de muștar pe fața de masă și-și aținti privirile asupra ei, hotărît să nu le ridice pentru nimic în lume ca să nu întîlnească din întîmplare scînteiele de gheață din ochii bunicului, care declanșau schimbări dintre cele mai ciudate și mai violente pe obrajii lui. În cîteva clipe trecea de la un stacojiu-violet la o paloare de convalescent, apoi la un verde cenușiu, părea că se statornicește la un alb străveziu ca să se încingă din nou ca de febră. Dănuț simțea toate aceste transformări ciudate, dar nu avea nici o putere asupra lor și intra într-o panică nebună, de îndată ce sîngele lui cald de copil pornea în goanamare, șfichiuit de cruzimea rece din privirile bătrînului. Dacă cel puțin nu i-ar pune pînă la sfîrșitul mesei nici una din întrebările acelea indifferente, mecanice, care cereau răpunsuri generale de om mare sau măcar zîmbete iscusite și o grație degajată de copil răsfațat!

Dănuț știe că bunicul nu-l iubește; de altfel, cînd mama îi spune: •— Trebuie să-l iubești pe bunicul, fără el ce ne-am face? Nu adaugă niciodată: și el te iubește pe tine. Nu-și aduce aminte să fi căpătat ceva de la el, nici jucării, nici poze, nici bani și cînd bunica îi strecoară cîte un pachetel în ghiozdan, îi șoptește întotdeauna înspăimîntată:—Să nu știe bunicul, ascunde ghiozdanul în odaie la Anatol.

Dar parcă iubește bunicul pe cineva în lumea asta? Cu bunica vorbește totdeauna urît, pe mama — mama lui, a lui Dănuț — o înjură și o face de rîs în gura mare, de față cu oricine, cînd vine la fabrică. Și Lotte și Marta și Jean se tem de el. Poate că și Anatol, cu toate că tace totdeauna și cu toate că lui, bunicul nu-i spune niciodată vorbe urîte... Dănuț nu-și ia ochii de pe pata de muștar și înghite în silă, cu noduri, supa de pasăre cu tăiței de casă.

— Ce mai scrie în gazetă? întrebă domnul Calaff, adresîndu-se fiilor lui.

Anatol rămase cu ochii în farfurie și nu răspunse, dar Jean se repezi cu graba lui servilă și strigă cu gura plină:

— Regele nostru a trimis o telegramă de felicitare Kaiserului, pentru ziua de naștere a...

— Nu zbiera așa, crezi că sînt surd? Și asta îți găsești tu să citești, cînd deschizi ziarul, deșteptule? Dacă te-aș întreba de valorile bursei, le-ai încurca pe toate și ai răspunde de-andoaselea, cu siguranță.

Dochița aduse rasolul. Bătrînul luă o bucată de piept, cartofi și un morcov, dar respinse farfurioara cu ficatul de găină prăjit, pe care doamna Calaff i-o întindea.

— Asta se cheamă prăjit la voi? Asta e ars nu prăjit.

Doamna Calaff tăcu și șovăi.

— Nu vrei să-l mănînci, Emil? Tăcu din nou, apoi spuse: Dacă nici copiii nu-l vor, să i-l dau lui Dănuț, nu?

Bătrînul ridică nerăbdător din umeri:

— Dă-i-l cui vrei, ce mă întrebî pe mine? Mai bine vezi ca altădată să fie prăjit cum trebuie.

Marta luă farfurioara și i-o întinse copilului:

— Mănîncă tu, Dănuț. Uite ce bun e bunicul și cum are grijă de tine! Mulțumește-i frumos și să-ți fie de bine.

Domnul Calaff le spuse că prefectul era tot bolnav, că doctorii dădeau tot mai puține speranțe și că liberalii aveau să țină o consfătuire la care trebuia să asiste și cineva din București.—Se zvonea că o să fie chiar după masă și îmi pare bine că s-a amînat; m-au chemat și pe mine și nu m-aș fi putut duce, adăugă el.

Își turnă apoi din cană și urmă:

— Fiindcă veni vorba, nu știi dacă mama v-a spus că avem musafiri după masă. Făcu o pauză scurtă și privi spre Marta ai cărei obraz rămăsese neclintit.— Domnul Paul Karst, un om foarte fin și cultivat, care a trăit ultimii ani în străinătate, l-a cunoscut pe Eugen la Chemnitz, unde are niște rude și vrea să ne aducă personal vești din partea lui. L-am poftit pentru azi la ceai și trebuie să-l primim cum se cuvine. Să veniți și voi, mai spuse el adresîndu-se fiilor lui.— Sper că Anatol o să fie mai vorbăreț decît de obicei, în schimb pe tine, Jean, te poftesc să deschizi gura cît de puțin ca să nu ai ocazia să spui atîtea prostii. Și în ori ce caz să nu răcnești ca un disperat.

Domnul Calaff își șterse mustățile cu șervetul și se ridică de pe scaun. Dănuț ar fi chiuit de bucurie, s-ar fi zbunguit ca un cățel neastîmpărat care a scăpat din lanț.

— Marta, vino puțin în dormitor cu mama, spuse bătrînul și se îndreptă spre ușă.

Dormitorul era o cameră mare și luminoasă, dar mobilată cu o lipsă totală de cochetărie și cu dispreț față de micile detalii grațioase și inutile, care dăruiesc farmecul și confortul unei locuințe. În fața sobei mari de zid.

se găsea un paravan cu două canaturi, încadrat într-o ramă neagră de lemn. Pe mătasea de un verde palid, cam decolorat, o japoneză în chimono violet își făcea vînt cu un evantai mare. Cele două paturi, acoperite cu acoperituri de pluș roșu, erau despărțite printr-o noptieră cu placă de marmoră albă, pe care se afla un sfeșnic mic de argint, cu o luminare, o cutioară cu niște comprimate, o sticlură și un picător cu vârful învelit în vată. La picioarele patului domnului Calaff se găsea o sofa mică, tapisată cu același pluș roșu care acoperea paturile și îmbrăca cele două fotolii clin fața comodei.

Domnul Calaff se așeză pe sofa, aruncă o privire iritată asupra prosopului care rămăsese pe brațul unui fotoliu și deschise gura să spună ceva. Dar doamna Calaff i-o luă înainte, strînse repede prosopul și după un moment de ezitare, se lăsă abia simțit pe marginea fotoliului. Marta rămase în picioare.

— Poate că ai aflat, începu domnul Calaff, întorcîndu-se spre ea că musafirul nostru de azi vine pentru tine. Vrea să ne cunoască, vrea să te cunoască, să stea de vorbă cu noi toți... în linii mari am stabilit totul prin corespondență, datorită lui Zeilig, dar... să vedem. Trebuie să știi că eo partidă strălucită și că aș fi foarte mulțumit clacă s-ar realiza. Domnul Karste dintr-o familie excelentă, de sus, din Moldova, jumătate din Fălticeni e al lor... mama lui are niște briliante extraordinare... Ei ce părere ai?

— Îți mulțumesc, tată dragă, că îți dai atîta osteneală pentru mine; aș vrea din toată inima să... Marta se fîstîci puțin, se opri încurcată, dar reluă repede, cu zîmbetul ei calm și convențional: — Aș vrea să se întîmple așa cum dorești și să vă fac bucurie și dumi'tale și mamei.

— Trebuie să te mai previn, urmă domnul Calaff cu un ton mai blînd — da, Marta se pricepea totdeauna să-i vorbească și la nevoie să-l flateze — să nu te aștepți la cine știe ce băiețaș de 20 de ani cu mustăcioară și freză. Domnul Karst e un om serios, solid, are 45 de ani și Zeilig spune că 'nu-i un FătFrumos. În schimb e foarte inteligent, e un om de lume, manierat, a trăit aproape numai în străinătate... A studiat și farmacia pe vremuri dar nu practică... Are, slavă domnului din ce trăi... Domnul Calaff tăcu și Marta se crezu obligată să spună iar ceva:

— Sînt sigură că trebuie să fie o persoană bine, tată, îți mulțumesc...

— Bine bine, o întrepruse nerbădător bătrînul, care între timp o examinase cu atenție. Deocamdată văd că ești cam verde la față și ai ochii trași. * Azi n-ai avut lecție de desen, ce dracu ai făcut ca să arăți așa de strașnic?

Marta murmură ceva nelămurit și doamna Calaff se mișcă neliniștită în fotoliu.

— Să-ți faci niște comprese de ceai de mușețel pe ochi și <•să' stai întinsă două ceasuri la voi în odaie. Acuma e două și un sfert; domnul Karst vine cu Zeilig la cinci și jumătate. La patru, și jumătate începi să te îmbraci; cînd ești gata, vii să te văd și eu, pe urmă te duci în salonaș și rămîi acolo ca să te încălzești și să nu-ți fie nasul vînat de frig.' Deșteaptă de maică-ta n-a avut atîta minte să facă focul de dimineață.' -

— Da, tată. Pe fața Marteu apăruse un fel de neastîmpărv își freca mașina] încheietura mîinii drepte cu degetele mîinii stingi-și umerii întresăreau ușor, nestăpînit.

— Să-ți pui rochia albastră, nu mai vezi să te strîngi bine în corset, să-ți ajute și Lotte. Cere mamei broșa, dar ai grijă unde o'pui' pînă te îmbraci, să nu dispară. Și mai ales, vezi cum te piepteni, uită-te de o sută'deori' în oglindă înainte de a fi gata, să nu te prind că-ți' atîră; perciuni.'... ••

— Tocmai, tată, vroiam... Marta avea o voce străină sugrumată de emoție și fața i se albise deodată ca varul. — Aș vrea să-ți spuie /să te înf'dbi.'...-

— Ei, haide, vorbește odată, ce te bâlbii afîta? făcu domnul Galaff, mai curînd surprins decît iritat.

— E vorba de...coafură... Marta își recapătă calmul și făcu un efort ca să-și regăsească și vocea de toate zilele. M-am gîndit că ar trebui poate... Ar fi bine... să-i spun... Mai departe nu îndrăzni să meargă; de altfel nici nu apucă.

— Ge-eee?... Ce să spui?... Cui să spui?... Ai înebunit?... Domnul Calaff se ridicase pe jumătate de la locul lui, se sprijinea cu pumnul de brațul sofalei și urla, cu privirile ațintite asupra fiică-si. Doamna Calaff nu înțelegea nimic din ce se petrecea în jurul ei, se uita cînd la unul cînd la altul și aștepta înmărmurită să vadă ce avea să urmeze.

— Nu te supăra, tată, te rog. Doar tot o să afle... De ce să-l mint... Pe urmă ar putea să aibă pretenții că nu i-am spus... mai bine...

De data asta, domnul Calaff sări ca o fiară, se repezi la Marta și într-o clipă, mîna lui grea, cu degete reci și unghii vinete se abătu pe obrazul drept al fetei. Marta tresări convulsiv, își duse Instinctiv mîna la cap ca și cum ar fi vrut să-și apere părul fals de furia hătrînului, dar nu scoase un cuvînt și nu se dădu înapoi. Își plecă ochii ca să-și ascundă lacrimile și-și mușcă adînc buza de jos. Domnul Calaff păru întîi că se sufocă, albastru la față de furie, apoi începu să răcnească înfiorător, cu ochii ieșiți din orbite și vinele tîmplelor umflate peste măsură.

— Tîmpito! Nemernico! Vită încălțată ce ești! Mult crezi că am să te mai rabd în casă și am să cheltuiesc cu tine, pocitanie cheală, animalule! Ești cogeaminte fătoi de 24 de ani și-mi mai stai mie pe cap să tot risipesc banii cu tine! Lecții de germană, lecții de pian, lecții de pictură Da'ce sînt eu, sclavul vostru? M-am tocmit la voi să trag la jug, să vă duc pe toți în spate, să nu mai scap dracului de voi! Aia mare și-a găsit un dobitoc și un trîntor care nu-i bun de nimic, celălalt bolește toată vremea, nu face nici o treabă și-l tot țin în străinătăți, ăla mic nu mai isprăvește odată cu învățătura și asta... asta...

Domnul Calaff se înecă; se opri o clipă să respire și ridică pumnul cu furie. Doamna Galaff, prăvălită moale în fotoliul de pluș și mai mult moartă decît vie, își ridică spre el mîinile tremurătoare împreunate:

— Emil, liniștește-te... te rog, Emil... Nu te enerva așa... o să-ți "facă rău...

— M-am săturat de voi, răcni iar bătrînul, recăpătîndu-și respirația. M-am săturat și vă dau dracului să vă bateți capul de pereți, să vă duceți care pe unde apucați și pe mine să mă lăsați în pace... Trăiesc ca niște prințese dumnealor, toalete la Viena, vilegiatură la Karlsbad, nu-și pun degetul în apă rece... ce grije au?... și uite recunoștința !... auzi dumneata ce-i vine în minte! auzi, și mai îndrăznește să mă contrazică nerușinata, nemernica asta și să-mi dea mie sugestii, să mă învețe ea pe mine!... Bagă-ți mințile în cap, fată, nu face pe deșteaptă, că eu nu știu de glumă. Îți trag o mamă de bătaie și te dau afară din casă fără o cămașă pe tine... Să faci așa cum ți-am spus eu, după masă să fii bine dispusă, să arăți bine, și să nu te prind că sufli un cuvînt că e vai de oasele tale... Hai, marș da aici!...

Dochița mătura în sufragerie și Dănuț care o aștepta somnoros pe Mile Mouton la lecție, se juca gînditor cu franjurile verzi ale feței de masă. La primele răgete ale domnului Calaff, Dochița scăpă mătura, Dănuț sări în sus, apoi își trase mîna, încercînd să-și descurce degetele neîndemînatece; împletite în franjuri. Dochița își îndreptă mijlocul și așteptă o clipă, dar

văzînd că strigătele nu încetează veni spre copil, îl cuprinse cu brațul și-l trase spre ușă:

— Hai Dănuț, vino dincolo ; domnu' e supărat, dacă iese din dormitor să nu te găsească aici...

Cînd intră în odaia lor, Marta o găsi pe Lotte, care o aștepta în picioare, lîngă ușă, cu ochii imenși. Obrazul drept al Martei ardea ca o flacără, în timp ce restul feței, fruntea și buzele nu aveau nici un fel de culoare. Lotte o privi o clipă fără o vorbă, se apropie repede de ea, o îmbrățișa strîns și izbucni într-un plîns nervos cu sughituri..Marta o sărută mașinal, o mîngîie în neștire pe spate cu mîna ei tremurătoare și murmură cu o voce fără timbru:

— Nu-i nimic, Lottchen... lasă... o să treacă... așa e tata, nu știi?...

încă de la cinci după masă, familia se adunase în salon. Ușa spre salonaș era deschisă, husele fotoliilor fuseseră ridicate, lustrul de cristal își trimitea curcubeele în oglinda mare dintre cele două ferestre, pianul cu coadă aștepta neclintit, zvelt, negru, lucios. Canapeaua, fotoliile, scaunele, taburetele, erau îmbrăcate în mătase broșată, roșie. Pe o consolă, într-un vas mare de porțelan de Saxa, se îngrămădeau trandafirii albi pe care un comisionar de la florărie îi adusese pe la trei după masă, prezentați de o carte de vizită cu omagii respectuoase ale domnului Karst către doamna Calaff.

Bătrînul Calaff regisase fără nici o modificare tabloul de familie pe care-l oferea invariabil rarilor vizitatori, tablou care trebuia să dea perspectiva unui interior îmbelșugat, fără risipă și strălucire deșartă. Reputația de soliditate și durabilitate pe care o căpătase fabrica și numele lui în cursul anilor, cifra la care era evaluată în oraș averea lui, îi permiteau să-și disimuleze zgîrcenia sub această afectare de simplitate și sub disprețul arogant pe care-l afișa față de luxul țipător și fastul de prost gust din alte case. Doamna și domnul Calaff luaseră loc în două fotolii apropiate așezate oblic unul față de celălalt. Lotte și Marta, instalate de o parte și de alta a unei mesuțe, făceau din cînd în cînd cîte un punct greșit în șervețelele brodate pe care le scoteau numai în zilele de primire din coșulețele lor de lucru, în timp ce Anatol părea foarte absorbit în cercetarea notelor de pe pian. Jean se așezase pe un scaun, nu făcea nimic și încerca în zadar să-și compună aerul serios, inteligent și demn, care l-ar fi ferit poate de lipsa de considerație pe care bătrînul nu pierdea nici un prilej să i-o manifeste.

Tata e un om superior, gîndește Jean, înțelege totul așa de repede, știe numaidecît ce hotărîre să ia, își miroase concurenții, îi zăpăcește, îi distruge. Dar cine-i ca el? Anatol citește mult, Eugen o să fie la toamnă inginer, dar asta nu-i de-ajuns, afacerile nu se fac numai cu învățătură. El Jean, și-a terminat liceul — cîte a pătimit' pînă a scăpat și de pacostea asta, de Tacit și de alegebră! —Și tata a fost așa de bun, l-a luat în afacere, fiindcă dacă Anatol e mereu în sanatoriu... și Eugen cînd o să termine o să se ocupe de fabrică propriu zis, de lucru, atunci *cineva*, un Calaff trebuie să conducă mai departe treburile. Și tata s-a gîndit la el... poate, cine știe?., poate că lucrînd mereu alături de tata, o să prindă și el rostul, o să se descurce și el în registre, în materiale... Nici tata la vîrsta lui, la 28 de ani, n-o fi știut ce știe acum... Dacă se mărită Marta nu mai rămîne decît Lotte... Da, dar pentru ea tata o să caute ceva deosebit, ceva excepțional și atunci zestrea ei o să însemne bani grei, rupți dincapital... Nu-i nimic, într-un an, doi, tata o să-i pună la loc, 6 să plece în străinătate să caute mașini noi

poate pînă atunci o să capete încredere în el, în Jean, o să-l trimită chiar pe el, în orice caz o să-i ceară sfatul — și fabrica o să lucreze ca niciodată.

Pendula bătu greoi jumătatea și domnul Galaff își ridică nemulțumit ochii de pe ziar, își scoase ochelarii, își răsfire mustața albă, abundentă între degetul mare și arătătorul mîinii drepte și rămase într-o atitudine vizibilă de așteptare. O clipă mai tîrziu, cu promptitudinea și supunerea cu care Dochița ar fi ascultat de clopoțelul care o chema în casă, o trăsură se auzi apropiindu-se de poartă. Domnul Calaff lăsă ziarul și ochelarii pe brațul fotoliului și aruncă în odaie o privire circulară, pătrunzătoare și aspră, care se opri asupra Martei. Fata își ridică ochii spre el și-i răspunse cu un surîs palid dar liniștit. Părul castaniu părea mătășos și bogat, rochia de lenaj albastru îi stătea bine, în jaboulfin de broderie albă era prinsă broșa mică, ovală, de aur. De sub tivul fustei, ieșea imperceptibil vârful botinei de piele bună.

Ascultară în tăcere clopotul la poartă, o auziră pe Dochița deschizînd ușa din vestibul spre hol, apoi pași și o tuse uscată, neplăcută, care nu era a lui. Zeilig.

Dochița intră repede și spuse încet, cu glas stînjenit, fără să mai, întindă cartea de vizită inutilă:

— A venit domnul...

— Poftește înăuntru, răspunse domnul Calaff cu glas limpede și plin.

Paul Karst era însoțit de Zeilig. Domnul Calaff se ridică majestos din fotoliu și se îndreptă împreună cu Anatol și Jean în întîmpinarea lui. Doamna Calaff rămase la locul ei, Marta și Lotte își lăsară lucrul, pregătindu-se să se ridice în picioare cînd oaspele se va apropia să le salute. Cînd tatăl ei începu să rostească primele formule de bun venit, Lotte strecură o privire spre musafir, dar aproape imediat întoarse ochii cu o tresărire de surprindere și de groază. Nu, era imposibil, era o greșeală...

Domnul Karst era scund și vînjos, fără să fie gras. Din cauza unor nevralgii periodice și care-l chinuiau mai ales primăvara — nimic grav, domnul Calaff cunoștea acest amănunt, avea scrisori liniștitoare de lădoi medici, dintre care unul certat de 10 ani cu familia Karst — gîtul îi era aproape totdeauna țepăn și mișcările capului anevoioase. Ochiul sting, imobil și inexpressiv, era așezat ceva mai jos decît cel drept, în care era înfipt un monoclu ca pentru a atrage atenția asupra lui și a-i *recomanda* vioiciunea și ascuțimea privirii.

Domnul Karst se înclină cam țepăn în fața doamnei Calaff și-i sărută degetele; fetelor le strînse mîna cu un zîmbet, care părea că ține exclusiv de mișcarea buzelor, fiindcă ochiul sting rămînea mai departe fix și inexpressiv, iar cel drept nu izbutea singur să răsfrîngă întocmai și imediat schimbările ce se petreceau în fața lui.

— Vă mulțumesc pentru trandafiri, domnule Karst — rosti doamna Calaff cu **zimbri** ui ei obosit și neputincios. I-am pus în vas și au parfumat, toată odaia.

— Aveți niște florării foarte bine asortate în oraș, doamnă, nici nu mă așteptam să găsesc la Galați flori așa de multe și de frumoase.

Auzind vocea domnului Karst, Lotte avu o nouă tresărire: era o voce răgușită, aspră, dezagreabilă ca un cîrîit.

— Ei, dar luați loc, dragă domnule Karst, luați loc, v-am așteptat cu nerăbdare ca să aflăm vești de la scumpul nostru Eugen, spuse voios domnul Calaff, cu un zîmbet plin de bonomie. Să-l rugăm și pe Zeilig să rămînă puțin cu noi, nu-i așa, Luiza dragă? adăugă el, întorcîndu-se pre-venitor către soția sa.

Zeilig rămăsese în picioare, surîzător și încovoiat. Avea o barbă cărun-tă, scurtă și rară și în creștetul capului purta cu discreție o tichie mică de catifea neagră. Domnul Calaff nu-i dădea niciodată mâna și-l poftea rar să șadă.

— Mulțumesc, vă mulțumesc foarte mult, domnule Calaff, e o mare cinste pentru mine, dar trebuie să mă duc. Mai am un drum de făcut pînă sus, tocmai în strada Traian... Sper că domnul Karst o să nime-rească singur pînă la hotel și silueta lui uscățivă și dizgrațioasă se încovoie în direcția celuilalt client al său.

Paul Karst îi răspunse cu un semn distrat și indiferent din mîină și după cîteva alte temeneli, mulțumiri și scuze, Zeilig dispăru pe ușe, închizînd-o fără zgomot în urma lui.

— Și acum, dragă domnule Karst, o să înțelegeți nerăbdarea unui părinte, care cu riscul de a fi nepolitic, vrea să afle știri de la un fiu iubit, înainte chiar de a se interesa de felul cum a călătorit și e găzduit oaspele său, spuse iar, cu acelaș zîmbet blajin și bonom, domnul Calaff care chiar în ajun, încreșise din sprincene citind în fugă, înainte de a pleca dimineața la fabrică, ultima scrisoare a lui Eugen, care-i anunța sosirea pentru începutul lui iunie. „De examene nu scrie un cuvînt, dobitocul” bombănise el enervat, aruncînd scrisoarea pe masă.

Paul Karst dădu cîteva amănunte vagi ale întîlnirii lui cu Eugen, pe care-l văzuse în treacăt cu două-trei luni înainte, într-o vreme cînd co-res-pondența cu Zeilig nu luase încă un caracter atît de precis și de serios. Rămăsese impresionat, zicea el, de distincția și de manierele tînărului și-și dăduse numai decît seama, chiar pînă a-i fi fost prezentat, că era de casă bună.

— Cînd am aflat și cum îl cheamă, încheie domnul Karst cu zîm-betul lui straniu și incomplet, n-am mai avut de ce să mă mir: numele Calaff mi-a fost cea mai bună explicație.

Bătrînul avu un surîs înduioșat și începu să povestească o întîm-plare din copilăria lui Eugen care iubise totdeauna caii și dorea să se facă vizitiu.

— Îți aduci aminte, Anatol, întrebă el, în dimineața aceea cînd am plecat de îa fabrică în trăsură, cum a plîns fiindcă vroia neapărat să se urce el pe capră în locul lui Iordache și a cerut să-i dea lui biciul?

Nu, Anatol nu-și aducea aminte, era mult de atunci.—Tata are cea mai bună memorie dintre noi toți, adăugă el fără să zîmbească, adresîndu-se oaspe'ui.

Domnul Karst ascultase numai pe jumătate istorioara aceasta. Era puțin deconcertat, deși Zeilig și alții, toți acei cărora le ceruse informații în ultimele două luni, îl avertizaseră și-l asiguraseră că sobrietatea și sim-plitatea din casa Calaff erau probabil, o fantezie a bătrînului, o manevră chiar, și că nu erau de loc un indiciu care să fi putut infirma renumele și posibilitățile lui. De altfel, din privirile piezișe dar ascuțite pe care Paul Karst le arunca pe furiș în jur, se putuse convinge că, de pildă, pianul era o marcă bună, că autenticitatea covorului de pe jos nu putea fi discu-tată, că briliantele din urechile doamnei Calaff aveau o mărime și o stră-lucire remarcabilă. Și apoi, întreaiga atmosferă îi impunea: bătrînul ăsta frumos și robust — se spune că nu prea știe de glumă și că nu e chiar așa de distractiv să ai de fațcă cu el; ei, dar lasă că nici pe el, Paul Karst, nu-l prea duce nimeni de nas — fetele astea distinse și elegante... da, da, Marta Calaff nu e de lepădat... Nu-i ca cealaltă, desigur, care e un fel de apariție din poveste, dar e bine făcută și decorativă. În fotografia pe care i-a trimis-o Zeilig nu e de loc flatată.

Paul Karst și-o închipui într-o lojă, la spectacol, cu mâinile înmînușate în alb pe marginea de catifea roșie, cu briliante în păr și în urechi, cu profilul acela drept, neclintit...

Dochița veni cu tablaua mare de argint încărcată cu pahare, farfurioare, lingurițe și chiseaua cu pereți groși de cristal de Boemia, plină cu dulceață de portocale.

Anatol se joacă mașinal cu butonii de aur de la manșete și privirile lui se plimbă agale și nepăsătoare peste figurile celor prezenți. Cît-poate să mai trăiască tata? se întreabă el deodată. Are șaiszeci și cinci de ani, dar cu organismul de fier poate s-o mai ducă și pînă la nouăzeci, mama lui avea nouăzeci și șapte de ani cînd s-a prăpădit și a fost lucidă pînă în ultima clipă... Numai că ar putea muri subit, într-o bună zi... Să zicem mîine dimineață... Mîine dimineață familia să se adune la căpățiul lui, să-l asculte cum horcăie, doctorul Panaitide să ridice neputincios din umeri și... gata... De cîte ori, din copilărie și pînă azi a mîngîiat Anatol gîndul ăsta, ca pe un vis iubit dar irealizabil! da, știa că tata nu poate să moară așa de repede, în orice caz nu destul de repede pentru ca el, Anatol care mai are... cîți ani, cîte luni de trăit? să mai apuce să cunoască viața... Dar măcar pentru Lotte, pentru Eugen, pentru biata Laura...

— Cum vă simțiți de cînd v-ați întors în țară, domnule Karst? întrebă doamna Calaff, după ce oaspele mulțumi pentru dulceață, sub privirea imprepoasă a bătrînului, care o obliga să iasă din muțenie și să-și îndeplinească rolul de stăpînă a casei. Ați lipsit atît de mult... V-ați obișnuit, desigur cu viața în străinătate...

— Adevărul este că totul mi se pare destul de rudimentar, de primitiv chiar... mărturisi domnul Karst, e deajuns să privești pe fereastra vagonului cînd ești în tren, nu-i așa? Să vă spun, însă, doamnă Calaff, noi ăștia care avem anumite relații, care trăim într-un anumit cerc, rămînem între noi, adică între oameni subțiri, civilizați, umblați și formați tot prin străinătate...Suntem feriți de surprize și atunci, desigur, contrastul nu e chiar așa de supărător.

— Da, da, ăsta e norocul nostru, e foarte adevărat spuse domnul Calaff, mîngîind blînd cu mîna brațul fotoliului. Oamenii subțiri ca și cei de de rînd se găsesc peste tot... Și în definitiv nimeni nu ne împiedică să ne urcăm din cînd în cînd în tren și să ne oprim în cîte o țară civilizată.

Domnul Karst era în totul de aceeași părere. își scoase tabachera grea de aur, cu inițiale și o întreabă pe doamna Calaff dacă nu o supără fumul de țigară. Bătrîna tresări și nu se putu reține să privească cercetător spre soțul ei: nici unul dintre fiii sau ginerii lor nu și-ar fi permis să fumeze în prezența domnului Calaff. Dar expresia feței bătrînului rămăsese amabilă și binevoitoare — ce neobrăzat! gîndea el — bătrîna își reveni numaidecît și - Paul Karst aprinse o țigară.

— Trebuie să vă mai spun, stimate domnule Calaff, — nu știu ce credeți dumneavoastră în această privință — dar nicăieri în străinătate nu mă simt așa de bine ca în Germania și în special la Berlin... Făcu o pauză și tuși, tușea aceea uscată și neplăcută care-i anunțase sosirea, apoi continuă: unde mai întîlnești ordinea, disciplina, respectul față de autorități ca în Germania? Unde te simți atît de în siguranță, atît de la adăpost de neprevăzut?... Gîndiți-vă la atmosfera din Franța, — domnul Karst făcu o strîmbătură care-i încreți toată fața și răsturnă cu mîna o imagine vrednică de dispreț — la derbedei care se plimbă pe străzile Parisului, gata ori cînd să se obrăznicească și să facă revoluție...

— Francezii sunt niște degenerați — se avîntă deodată Jean care nu deschisese încă gura. Kaiserul e un om genial, cel mai mare geniu al timpului nostru...

Domnul Calaff își întoarse încet capul în direcția lui, Jean se opri brusc, se înroși, se repezi asupra paharului cu apă pe care Dochița îl uitase pe măsută și-l goli pe nerăsuflete.

— Da, domnule Karst, aveți perfectă dreptate, roști rar și serios domnul Calaff. Germania este o țară mare și nemții sînt un popor excepțional... Trebuie să recunoaștem că am avut mare noroc cu regele nostru, cel puțin sîntem siguri că în caz de război, n-o să intrăm în cine știe ce bucluc. Domnul Calaff își resfiră mustața între degetul mare și arătătorul mîinii drepte, zîmbi și reluă:—• Și apoi cultura germană, dragă domnule Karst, literatura lor... Fiica mea Marta e o mare admiratoare și, îndrăznesc să spun, o bună cunoscătoare a literaturii germane...

Marta își plecă ochii și murmură cu un zîmbet:

— Tată dragă, domnul Karst poate să-și închipuie... De fapt, eu n-am nici un merit... Herr Steiner...

— Da, da, fata mea, nici vorbă, Herr Steiner e un erudit, dar tu ești eleva lui cea mai bună, nu spune el asta totdeauna? Bătrînul zîmbi cu duioșie, apoi tresări deodată, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva și se uită la ceas: — Dumnezeule mare, Anatol, Jean, e șase și douăzeci și noi care trebuia să verificăm încă azi calculele pentru fisc!... Iubite domnule Karst, mi-e pur și simplu rușine, sînt un uituc incorigibil... Ospitalitatea noastră o să vă lase o amintire dintre cele mai proaste, dar vă rog... numai o jumătate de oră... Sper că o să ne păstrezi și nouă cîte un ceai, Luiza dragă, nu-i așa? Pe noi vă rugăm să ne scuzați... Soția mea și fetele ard de nerăbdare să afle ce fel de pălării se poartă acum la Viena... Numai o jumătate de oră, vă rog.

Domnul Karst declară că nu avea ici o grabă, că afacerile trec înainte de orice, că e încîntat să țină de urît doamnelor și domnul Calaff, împăcat, ieși repede urmat de Anatol și de Jean.

— Am auzit mult vorbindu-se despre mama dumneavoastră, domnule Karst, spuse doamna Calaff, care aflase de briliantele bătrînei bogătașe, dar nu reținuse nici un alt amănunt de aceeași importanță. Toată lumea spune că e o persoană superioară—doamna Calaff alese la întîmplare epitetul care i se părea cel mai măgulitor și mai cuprinzător în același timp.

Oaspele înclină ușor capul cu mișcarea țeapănă care-i era caracteristică și zîmbi politicos dar incomplet.

— Mama e o femeie vrednică, stimată doamnă, n-a avut altă preocupare în viață decît soțul și copiii ei. Acuma e cam suferindă, cam obosită... Ce vreți... Vîrsta. Împlinește în toamnă șizeci și șapte de ani.

— S-o țină dumnezeu sănătoasă, spune încet doamna Calaff și tăcu un timp. Da da, o femeie nu știe decît de grija soțului și a copiilor... să le facă un interior plăcut, confortabil...

Paul Karst tuși scurt, apoi pe un pe un ton glumeț se oferă sădea doamnelor informații despre moda din străinătate ca să-și îndeplinească obligațiile luate dață de domnul Calaff. Marta zîmbi și mărturisi că într-adevăr, vești proaspete de acest fel nu sînt niciodată lipsite de interes și că sînt totdeauna necesare pentru cine vrea să-și pună la punct toaletele și să aibă un aspect îngrijit.

În clipa aceea, Dochița intră în odaie, se apropie în vârful picioarelor de fotoliul doamnei Calaff și-i șopti ceva la ureche. Bătrîna care o aștepta, răsufle ușurată, se ridică greoaie de la locul ei și spuse:

— îmi pare tare rău, domnule Karst, dar trebuie să vă rog și eu să mă scuzați un moment... gospodăria, știți... Am uitat să las pe deasupra niște lingurițe... Trebuie să le caut. Lottchen, vrei să fii bună să mă ajuți? Marta dragă, rămii tu cu domnul Karst. Numai o clipă...

Gînd rămaseră singuri, Paul Karst se ridică de la locul lui, se apropie de mesuța la care ședea Marta, și-i ceru voie să se instaleze în fotoliul pe care tocmai îl părăsise Lotte.

— îmi pare bine că avem ocazia să stăm puțin de vorbă între patru ochi, domnișoară Marta. Mi s-au spus multe lucruri frumoase despre dumneavoastră și sînt convins că cine vă cunoaște în deaproape, nu poate decît să vă prețuiască și să vă stimeze din ce în ce mai mult.

Marta surise cu modestie, mută coșulețul de lucru pe mesuță, dar nu spuse nimic.

— Sînt fericit că am putut să vă văd în mijlocul familiei, să-mi dau seama de înțelegerea, de armonia, de afecțiunea care domnește între dumneavoastră toți. Mediul în care se dezvoltă o fată tînără are o importanță foarte mare în viața ei, domnișoară Marta, o importanță covîrșitoare, vă rog să mă credeți. Educația aleasă pe care ați căpătat-o, atmosfera liniștită, serioasă, îmbelșugată în care trăiți... Nici nu știți ce impresie excelentă, da, excelentă, face asta asupra unui străin.

— Mă bucur că vă aud vorbind așa, domnule Karst, rosti Marta. Despre noi, copiii, nu sînt în măsură să-mi dau seama cîtă dreptate aveți, dar cît privește pe părinții noștri, da, recunosc că nu ne-am fi putut dori părinți mai ideali.

— Părinții sînt cea mai bună garanție în formarea caracterelor copiilor, declară sentențios domnul Karst. Un bărbat care are intenția să întemeieze un cămin trebuie să cunoască pe părinții viitoarei lui soții aproape tot atît de bine cit o cunoaște și pe ea. Este o măsură de precauție, cuminte și indispensabilă, nu-i așa, domnișoară Marta?... întemeierea unui cămin... Ce poate fi mai important în viața unui om?...

Vocea răgușită a lui Paul Karst încercase să ia o nuanță patetică. Marta îl asculta cu interes și zîmbea modest și aprobativ, dar inima îi bătea cu violență, — Trebuie să mă grăbesc, se gîndea ea, ceilalți ar putea să se «întoarcă».

— Da, desigur, aveți toată dreptatea, răspunse ea cu un glas imperceptibil alterat, întemeierea unui cămin este o răscruce în viața fiecăruia dintre noi... se opri puțin și respiră adînc. Și pentru o fată căsătoria este o problemă, cu toate că noi în general, trebuie să lăsăm în grija părinților alegerea unui soț... desigur... Marta se opri din nou, păli, dar reluă calm: e o încurajare pentru o fată tînără gîndul că soțul ei o va înțelege, că lui îi va putea spune totul, absolut tot ce are pe inimă, fără să-i ascundă nimic...

Unde vrea să ajungă? se întrebă Paul Karst ușor nedumerit. De altfel îi plăcea felul de a se exprima al fetei, degajat și sobru în acelaș timp. Are dinți frumoși, regulați, sănătoși, mai gîndi el cu mulțumire.

— Neapărat, neapărat, admise el cu vioiciune, între soț și soție trebuie să domnească cea mai deplină încredere, totul trebuie împărțit, bucurii, necazuri...

— Tocmai, îl întrerupse Marta și mută din nou cu o mînă ușor tremurătoare, coșulețul pe mesuța din fața ei. Această încredere trebuie să se introducă chiar înainte de căsătorie. Făcu o pauză, mai mult ca să-și dea seama dacă inima ei mai bate, apoi spuse fără nici o șovăire: — în ce mă privește, ași considera de datoria mea să-l avertizez pe bărbatul care

m-ar cere de soție, că părul meu natural este foarte rar, că nu-l pot pieptăna frumos și că de doi ani de zile port o perucă complectă.

Paul Karst deschise gura să spună ceva, se răsând, își potrivi monoclul în ochiul drept cu o mână șovăitoare, scoase tabachera din buzunar, o ținu o clipă între degete, apoi o puse la loc.

— E drept, continuă Marta cu o voce neutră, că tata nu e în totul de aceeași părere în această privință și ar fi chiar destul de mîhnit dacă ar ști că am făcut cuiva o astfel de mărturisire. E însă, singura împrejurare în care nu mă supun dorințelor lui, totdeauna înțelepte, și poate că dumnezeu o să mă ierte.

Să nu fi știut nimic dobitocul de Zeilig? se întreba Paul Karst, sau a vrut să facă pe șmecherul cu mine? De altfel... cine ar zice? Un păr frumos, mătăsos, o pieptănătură modernă... și ce curaj la fata asta!... Tuși ca să-și dreagă glasul și spuse:

— Da... domnișoară Marta.. cum să spun... asta nu e decît un amănunt secundar... după cîte știu, moda de astăzi... toate doamnele elegante adaugă în părul lor natural bucle postise... Ce importanță are? Un bărbat serios știe să aprecieze alte calități la o femeie, meritele ei adevărate... dumneavoastră sînteți o persoană atît de fină, atît de cultivată, iată calitățile și meritele cu care vă puteți mîndri...

Paul Karst își revenea treptat. Era o surpriză, evident... și nu dintre 'cele mai plăcute... Zeilig asta, ar fi meritat să-I zgîlție de perciuni dacă n-a știut atîta lucru, imbecilul... Dar nu, a făcut jocul bătrînului, cu siguranță... în orice caz, Calaff asta e un adevărat diavol și jumătate, trebuia să bage bine de samă, nu cumva să se lase tras pe sfoară... fiindcă o să aibă de-a face cu el de acum înainte, lucrurile își merg drumul lor bineînțeles... în definitiv, chestia asta cu peruca nu-i așa de gravă, fata e frumoasă, fină, o fată inteligentă, maniere perfecte... Nu renunți așa de ușor la un socru ca Emil Calaff... și nici la cincizeci și cinci de mii de lei zestre, bani ghiață..

— Da, domnișoară Marta, vă rog să credeți, pentru un bărbat serios, pentru un om care nu se oprește la suprafață, care vrea să cunoască mai în de aproape și mai adînc pe femeia care-i va fi poate soție, astea sînt fleacuri, fleacuri fără nici o semnificație... Eu vă mulțumesc în orice caz pentru destăinuirea pe care mi-ați făcut-o, îmi pare bine, că mi-ați arătat atîta încredere.

Marta zîmbi tremurat. Se simțea moale, fără putere și se gîndea cu groază că va mai trebui să zîmbească, să fie atentă la conversație, să spună lucruri cumînți și prudente încă cel puțin o oră. Și apoi să cînte la pian...

Vorbiră despre lucruri indiferente, despre vreme, amîndoi cu gîndul aiurea. Cîteva minute mai tîrziu, domnul Calaff se întoarse cu Anatol și Jean și se arătă dezolat că cercul de familie se redusese și mai mult în lipsa lui. Aproape imediat apăru doamna Calaff urmată de Lotte și Dochița servi ceaiul.

Toată lumea era preocupată și conversația se încheagă cu greu. în timp ce vorbea despre proiectele de vilegiatură ale familiei și despre fiica sa Mira, măritată la Lemberg, cu care trebuiau să se întîlnească la Karlsbad, privirile domnului Calaff se împlîntau ca niște pumnale în ochii Martei, cărora un efort desnădăjduit de voință izbutea să le păstreze seninătatea. Domnul Karst făcu unele considerații generale asupra stațiunilor balneare din Austria și Germania și Anatol, provocat direct de tatăl său, dădu cîteva amănunte laconice despre calitățile hotelurilor din Elveția și nordul Italiei.

Jean izbuti să emită niște pronosticuri judicioase cu privire la încălzirea timpului, care căpătară o ușoară aprobare din partea bătrînului.

După tort, Marta cîntă la pian și ascultă cu un zîmbet de modestie elogiile de cunoscător ale oaspei. O acuarelă pe care tocmai o terminase și care înfățișa un apus de soare în grădina publică a orașului se bucură de o nouă serie de complimente călduroase. Domnul Karst mai fumă o țigară, se uită la ceas, constată cu glas tare că vizita lui se prelungise mult dincolo de limitele buneii cuvinte și se ridică să plece.

— Mai rămâneți mult în Galați, domnule Karst? întrebă doamna Calaff întinzîndu-i mîna la despărțire.

— Cred că da, doamnă, cred că da. Orașul e interesant și-mi place, merită să fie cunoscut mai pe îndelete, portul e plin de animație... și apoi, m-am simțit atît de bine azi la dumneavoastră, vă sînt atît de recunoscător pentru căldura cu care m-ați primit... Cred că mi-ar fi destul de greu să mă despart prea curînd de o casă în care am avut impresia din prima dată că sînt în familie... dacă-mi permiteți să spun asta.

— Iubite domnule Karst, spune bătrînul Calaff cu un zîmbet plin de cordialitate și de afecțiune, soția mea și cu mine sîntem fericiți că v-ați simțit bine la noi... Nu dorim decît să vă vedem din nou în mijlocul nostru, fără întîrziere. Veniți cînd vă face plăcere, fără etichetă și fără preliminari, veți fi totdeauna primit ca un fiu...

Afară era o seară frumoasă, înstelată, de mai și un vînt șiret, primăvăratec, bătea tinerește dinspre Dunăre. Dar domnul Karst nu avea o părere prea bună despre primăvară, pe care o considera anotimpul cel mai periculos pentru nevralgiile sale și nici despre adierile cele tinerești, depe urma cărora un om serios și așezat ca el nu se putea alege decît doar cu un guturai zdravăn. Își înfășură strîns eșarfa în jurul gîtului, ridică gulerul pardesiului și sprijinindu-se în minerul de argint al bastonului său, grăbi pasul.

Hotelul nu era departe. Paul Karst intră în hol, nu răspuse la salutul respectuos al portarului, îi ceru cheia cu vocea lui răgușită, dezagreabilă și urcă țeapăn scara spre camera lui.

CAP. II

Domnul Karst făcu peste cîteva zile o nouă vizită în casa Calaff, precedată de un alt buchet de trandafiri, roz de data asta. Domnul Calaff îl primi ca pe un vechi prieten și conversația părăsi subiectele generale trecînd pe nesimțite la amănunte mai intime, legate de biografia familiilor Karst și Calaff. Paul Karst vorbi despre mama sa, rămasă văduvă la douzeci și trei de ani și recăsătorită cu Artur Ritter, mare proprietar, cunoscut și respectat în tot nordul Moldovei. Fiu unic din prima căsătorie, deși tatăl său vitreg avusese o purtare dintre cele mai corecte față de el, Paul Karst se simțise totdeauna oarecum un intrus în casa pe care cei trei frați mai mici o considerau pe drept cuvînt a lor și, odată anii adolescenței depășiți, începuse să facă drumuri din ce în ce mai lungi în străinătate. Moștenirea rămasă de la tatăl său bun îi asigura o independență desăvîrșită și după terminarea studiilor, își dăduse toată osteneala ca să-și pună în valoare capitalul și să-l facă să fructifice — domnul Karst nu dădea nici cel mai neînsemnat detaliu privitor la tehnica acestor operații de fructificare și bătrînul Calaff care nu vorbea niciodată despre afacerile sale și cunoștea precis afacerile altora fără să pună nici un fel de întrebări celor în cauză, îi aprecie discreția. Era perfect la curent cu valoarea acțiunilor pe care le poseda oaspele

său la diferite societăți din țară și străinătate, știa și dobînda pe care o reclama la sume date cu împrumut și prudența cu care examina diferite obiecte de preț lăsate în gaj.

— în sfîrșit, a sosit momentul să mă fixezi, să prind rădăcini, să-mi creiez o familie, continua Paul Karst pe același ton de confidență, care contrasta în mod penibil cu vocea lui răgușită și cîrîitoare.

Domnul Calaff îl felicita pentru aceste proiecte și făcu un elogiu emoționant al vieții de familie, al căldurii neprețuite a unui cămin, al bucuriilor paternității.

— Eu m-am însurat foarte tînr, dragă domnule Karst, n-aveam încă douăzeci și cinci de ani cînd am cunoscut-o pe scumpa mea Luiza. Dar pot să spun că abia din clipa în care am simțit-o alături de mine am căpătat încredere și dragoste de viață... Apoi au venit copiii... și Dumnezeu ne-a ajutat...

Domnul Calaff era maiestros și blajin ca un patriarh și-și plimba privirile zîmbitoare pe fețele încremenite și tăcute ale soției și copiilor săi. Doamna Calaff se silea să fie atentă la cele ce se spuneau în jurul ei, dar nu înțelegea bine despre ce era vorba. De altfel era preocupată și aștepta cu spaimă plecarea oaspei, care trebuia să declanșeze mînia bătrînului: migdalele fuseseră cam vechi sau mucegăite și tortul avusese un gust amar.. După ce gustase din el, domnul Calaff o privise lung, semnificativ, promițător..

La despărțire, domnul Karst își permise să invite pentru a doua zi doamnele la o mică plimbare prin oraș.—Eu sînt încă un străin în Galați,, spuse el, dumneavoastră mi-ați arăta ce merită să fie văzut; ași avea un motiv în plus să mă atașez de el...

Domnul Calaff se grăbi să-și scoată din încurcătură soția care-și întoarse docilă ochii spre el și le puse trăsura la dispoziție. — Seara rămîne sus la fabrică, aci n-avem loc destul... adăugă el, scuzîndu-se că își lasă pasagerul să plece pe jos pînă la hotel.

Primăvara izbucnise din plin, de odată, pătimașă și fermecătoare. Prin grădinile caselor boierești de pe strada Domnească, liliacul era în floare și trimitea pale de parfum pînă în stradă, ba chiar pînă în trăsura în care doamna Calaff luase loc cu Lotte și Marta, pe bancheta din fund, în timp ce domnul Karst se silea să fie amuzat și spiritual pe scaunul din față, deși poziția era incomodă și echilibrul melonului său era mereu primejduit de mișcările șalelor masive ale vizitiului. Marta și Lotte îi indicau în treacăt clădirile mai importante, palatul administrativ, casa Gheorghiadis, biserica grecească, Notre-Dame, biserica catolică... Itinerariul fixat de domnul Calaff era dintre cele mai simple: strada Domnească pînă la grădina publică, unde aveau să coboare să facă o mică plimbare pentru ca domnul Karst să zărească de departe licăririle potolite ale Brateșului... De fapt, în afară de drumul pînă la grădina publică, cu toate haltele pe care le presupunea, și de cel pînă la fabrică, sus, departe, la capătul străzii Traian, doamna Calaff și fetele ei s-ar fi orientat în oraș cu aceeași ezitare și perplexitate ca și Paul Karst. Cele cîteva familii pe care le vizitau odată sau de două ori pe an locuiau pe strada Domnească sau pe alte două sau trei străzi centrale, în imediată apropiere, profesorii și furnizorii veneau acasă, cumpărăturile le făcea domnul Calaff sau numele.. Uneori Laura... Restul orașului era țară străină pentru ele și unele nume de străzi pomenite în fața lor, le surprindeau indiferente și ignorante, ca și cum ar fi indicat cartiere rău famate din Marsilia sau Alger, despre a căror existență era foarte probabil să nu audă niciodată.

Lotte sperase că domnul Karst va dori să facă o plimbare prin port sau că tatăl ei avea să-i dea această idee; dar domnului Karst îi erau perfect indiferente și strada Domnească și portul și Dunărea, așa că nu manifestase aici un fel de dorință specială, și domnul Calaff care nu era un amator de senzații tari și căruia nu-i plăcea zgomotul de pe chei, hamalii, marinarii și derbedeii, nu se gândise să-l regaleze cu un pitoresc agresiv și de prost gust, după el.

În drum, Paul Karst observă cu satisfacție frecvența salutarilor cu care erau întâmpinate doamna și domnișoarele Calaff, respectul și invidia din unele priviri. Bătrîna răspundea cu zîmbetul ei stins și neputincios, Lotte cu melancolie, dar Marta cu nuanțe imperceptibile care alternau între o familiaritate amabilă și un aer de superioritate distantă abil marcată.

— Cine să fie individul din trăsură? îl întrebă avocatul Grigorovici pe ginerele său, după ce salutase cu mișcarea largă care îi era obișnuită. Vreo rudă din străinătate?... Gălățeannu e în orice caz...

— Cred că bătrînul o mărită pe una din cele două fete... Cum o cheamă pe cea mare?... Parcă Marta, nu?...

•—Așa mi se pare, murmură Grigorovici... Multe parale trebuie să aibe Calaff ăsta...încă o zestre, alți cincizeci-șaizeci mii de lei... Și ce fete frumoase, toate!

Marta și Lotte o salutară zîmbind pe Helene Alexatos, care se pregătea să treacă strada cu mama ei. Doamna Alexatos era grasă, astmatică și îmbrăcată fără pic de gust. Fiică-sa se jena să iasă cu ea în oraș și stătea în casă zile întregi, lungi, nesfîrșite, așteptînd invitațiile Polixeniei, sora mai mare, măritată la Brăila, ca să petreacă la ea cîteva săptămîni, departe de părinții ei, vulgari și sâcâitori.

Fusese colegă de clasă cu Hilda și cu Lia, care erau interne, laolaltă cu toate fetele de boieri și ca și ele priveau cu oarecare superioritate pe externe. O cunoscuse bine pe Lotte care, cu câțiva ani mai mare, era încă în școală, o cunoscuse și pe Marta care venea destul de des s-o vadă pe mere Louise și le respecta foarte mult; domnul Alexatos pomenea uneori în casă despre averea domnului Calaff, despre avîntul tot mai mare pe care-l lua fabrica și Helene admira educația aleasă a fetelor și eleganța lor. Le răspunse cu grabă, dar înroșindu-se de necaz și de rușine că fusese surprinsă tocmai de ele alături de maică-sa.

— Astea sînt domnișoarele Calaff ? întrebă doamna Alexatos tare, pe grecește, oprindu-se în mijlocul drumului.

— Da, da, astea sînt... Le-ai mai văzut și altădată... Ce te miri așa?., răspunse Helene nerăbdătoare și iritată.

—Și cine-i domnul acela? continuă doamna Alexatos hotărîndu-se să se urnească din loc... Parcă spuneai că cele două mici nu sînt măritate!

— Ei și? Asta înseamnă că nu trebuie să se mărite nicioată?... Tatăl lor are grijă de ele, nu așteaptă să le pice din cer un logodnic. Se vede că a găsit pe cineva pentru Marta, replică acru Helene.

În grădina publică era puțină lume. Copacii întineriseră, frunzișul era verde și proaspăt dar aleele erau neîngrijite, băncile rare și stricate sau murdare. Domnul Karst făcu cîteva observații critice asupra indolenței și incuriei municipalității gălățene, trecu la considerații etnice și naționale de ordin general, apoi făcu un elogiu înflăcărat al grijei și iubirii pentru natură în străinătate.

— Unde ai să găsești în Germania sau în Austria un parc cu alei părăginite, cu bazine secate? Cine o să-și permită să arunce o hirtie sau un muc

de țigară pe jos? Ei, mai avem mult. pînă să ajungem și noi acolo... Mult de tot...

Marta zîmbea și aproba tot ce spunea domnul Karst. Doamna Calaff nu deschidea gura; cînd soțul ei nu era lîngă ea, tensiunea nervoasă care, singură îi dădea putere și prezență de spirit ca să susțină o conversație slăbea și mintea ei devenea flască și incapabilă de judecată.

Se opriră pe marginea, împrejmuită de un grilaj scund de fier, adîmbului pe care se ridica grădina publică și priviră spre albastrul șters al Brateșului. Domnul Karst, care se temea de curent, avea impresia că trage din toate părțile.

— Nu vi se pare că e cam rece, doamnă Calaff?... Domnișoară Marta?... Domnișoară Lotte?... Cred că am. o făcut imprudentă că v-am adus pînă aci și îmi pare rău... Mă tem să nu răciți, cred că ar fi mai cuminte să ne întoarcem... Ce părere aveți? Domnul Calaff v-a dat în grijarnea... Ar avea dreptate să-și piardă încrederea în mine și nu vreau deloc să-l supăr...

în drum spre casă, Paul Karst opri trăsura în față la „Universel” și rugă doamnele să intre în cofetărie să ia cîte o prăjitură.

— Asta trebuie să fie noua achiziție a bătrînului Calaff, mamă... spuse Lelia Welt făcîndu-i semn maică-si cu piciorul pe sub masă și pufnind în rîs. De unde-i scoate, dumnezeule, unde-i nimereste?... Țasta parcă-i. și mai pocit ca bărbatul Mirei... Ce zici, mamă dragă?

Lelia Welt era vioaie și independentă. La treizeci de ani era încă necăsătorită și călătorea singură în străinătate, spre oroarea tuturor familiilor bune din Galați. Doamna Welt era văduvă, își adora fiica și-i accepta toate capriciile, își îndreptă discret lorgnionul spre noii veniți și răspunse cu în-sufletire la salut.

*

— Nu mai rîde, Lelia, mi se pare că Marta a observat... Ei, ce vrei, o fată nu se mărită numai cu un Adonis... Crezi că nu e mai cuminte și mai frumos așa, decît... Doamna Welt oftă și-și privi fiica cu niște ochi în care se citea regretul și o umbră de reproș.

— Vai de mine, mamă dragă, spuse Lelia rîzînd încă, dar mai potolit, între Adonis și chiorul ăsta cu monoclu există diferite trepte de frumusețe masculină... On a l'embarras du choix, quand meme... Biata Marta... Dacă și pentru Lotte pregătește, bătrînul un specimen de ăștia, e bun de spînzurat, zău așa!...

Paul Karst se agita. Găsi o mesuță ferită, comodă, căută să convingă doamnele să ia cîte un ceai sau o șocolată fierbinte, nu reuși și comandă prăjituri.

— Au un cofetar foarte priceput, afirmă el convins. Feuietajele sînt excelente.

Doamna Calaff lăudă și specialitățile de înghețată, dar admise că era încă prea devreme, prea rece și că ar fi fost imprudent pentru ele ca și pentru domnul Karst să inaugureze de pe acum noul sezon.

Doctorul Panaitide, care venea să-și caute soția și nora ca să le ia acasă, se apropie surîzător de masa lor. Era un bărbat înalt cu păr alb ca neaua și o față tînără încă și simpatică. Purta ochelari, cu ramă de aur, era totdeauna foarte pedant îmbrăcat și se impusese de la început în casele hune din Galați prin vizitele de politeță pe care le făcea, coborînd elegant și ceremonios din cupeul strălucitor, nou-nouț. Era de mulți ani medicul și prietenul familiei Calaff. Bătrîna făcu prezentările și-l pofți pe doctorul Panaitide să ia loc.

— îmi pare rău, doamnă Calaff, dar soția și nora mea mă așteaptă, cam de mult... Nici nu îndrăznesc să mă uit în direcția lor, sînt sigur că-mi

aruncă priviri distrugătoare... îmi pare bine că v-am văzut... domnișoarele arată admirabil. Am observat trăsura afară și îmi închipui că ați făcut o plimbare frumoasă. Aerul le-a îmbujorat...

Acasă, domnul Calaff îi aștepta în salonaș, citindu-și tihnit ziarul în fotoliu. Le ieși înainte cu ochelarii în mîna stîngă și-i amenință glumeț cu arătătorul mîinii drepte:

— Bravo, frumos vă stă, plimbărețelor!... Și Luiza mea care acuma, la bătrînețe, își neglijează îndatoririle conjugale!... Povestiți-mi șimiepeunde ați hoinărit, unde l-ați dus pe domnul Karst de ați întîrziat atîta?...

Doamna Calaff îl privi cu teamă ca să se asigure că glumește, apoi în timp ce femeile se duceau să se schimbe, Paul Karst luă loc în fotoliu alături de bătrîn și discuta amîndoi, prietenește, noutățile din gazetă.

Vorbiră despre dizidenta takistă și despre posibilitățile ei de succes, pe care Calaff le urmărea de departe, cu o curiozitate amuzată. După ce obținuse naturalizarea, se apropiase de liberali, și asta mai mult datorită legăturilor sale personale cu Vintilă Mușat, a cărui abilitate și energie îi impunea, dar fără convingere și fără pasiune, considerînd mai departe politica drept un sprijin și o garanție de izbîndă în afaceri. Aprecia tactica basculei între partide și a doua zi după înfrîngerea unuia dintre ele, se bucura de mutrele pleoștite ale celor căzuți și se felicita pentru prudența și rezerva ce păstra întotdeauna.

Domnul Karst de dovedi destul de ignorant și de indiferent în materie de politică internă. Alegerile pentru Reichsrath, dezbaterile în Reichstag îi erau mult mai familiare; era chiar remarcabil de bine documentat și în privința vieții particulare a unor miniștri germani, a cîtorva deputați austrieci și unguri, pe seama cărora circulau o seamă de anecdote scandaloase. Vorbiră despre socialiști care-și luaseră prea de tot nasul la purtare și Karst își exprimă îngrijorarea cu privire la fermitatea de care guvernele vor fi în stare să dea dovadă ca să-i țină în respect. Domnul Calaff era mult mai puțin îngrijorat și de loc pesimist.

— Cred că putem dormi liniștiți, scumpul meu, adăugă el, asta nu-i b mișcare organizată, nu-i o forță... O mîna de haimanale și atîta tot. De altfel, 1905 în Rusia ar fi trebuit să fie o lecție pentru ei, nu-i așa?... și pentru noi o garanție, hotărît... o garanție, adăugă el cu un suspin de satisfacție.

— Da, da, ar fi trebuit... dar vedeți, sîntem în 908 și caraghioșii ăștia tot nu se astîmpără. Întră în parlamente, scot reviste, țin congrese... Dacă pîna și în Germania au un cuvînt de spus...

— Să avem încredere, dragul meu, să avem încredere și vei vedea că apele se vor limpezi... reluă pașnic domnul Calaff, și după un răstimp mai spuse cu un rîs ușor: — în orice caz... pot să te asigur că dacă guvernele s-ar pricepe să-și strunească popoarele, cum îmi strunesc eu oamenii mei, sîus în fabrică, n-am avea motiv să ne temem de nici o primejdie multă vreme, da... încă foarte multă vreme de aci înainte... Numai că, desigur... nu trebuie să stăm nici noi cu brațele încrucișate, dragul meu, fiecare trebuie să facă ceva, să ia o atitudine, să contribuie la menținerea ordinei... Uite, eu de pildă, anul trecut cînd cu prostiile țaranilor, am încartiruit o companie întregă la mine în fabrică... Da, chiar eu am cerut să mi se dea... Și te rog să mă crezi că n-a fost așa de simplu... s-au îmbătăt, s-au legat de lucrătoare... Ei, dar se să facem? așa-s vremurile... și fără sacrificii din partea noastră...

Anatol și Jean intrară în odaie, apoi se întoarseră și doamna Calaff cu fetele și domnul Karst fu invitat să rămîna seara la cină.

— Așa, pe nepregătite, fără fasoane, dragul meu... ca între prieteni, îl imbie amabil domnul Calaff.

La despărțire, bătrînul își conduse oaspetele pînă la ușa vestibulului, cu un braț petrecut familiar în jurul umerilor săi. Paul Karst profită de o clipă cînd erau singuri și-l rugă să-l primească a doua zi între patru ochi pentru un sfert de oră.

— Cu dragă inimă, scumpul meu, răspunse rar și cu glastare domnul Calaff, care păru deodată că crește și se desfășoară în toate direcțiile. În cîte sîntem mîine?... în 21 parcă... la 6 după masă îți convine?

•

întrevederea avu loc în încăperea strîmtă și dezagreabilă pe care domnul Calaff și-o amenajase lîngă sufrageria mică și căreia îl dăduse numele de birou. Domnul Karst veni direct la el, fără ocolul obișnuit ca să-și prezinte omagiile femeilor. Domnul Calaff îl primi rezervat, demn, circumspect și se scuză că îl poștește într-o odaie atît de mohorîtă și de neconfortabilă. — Asta e pentru afaceri, domnule Karst, nu rezolv aici decît chestiuni de afaceri.

Bătrînul Calaff se aștepta la tratative îndelungate și la o tocmeală lungă; își pregătise armele, își verificase tactica, presimțind că de data asta avea de aface cu un adversar demn de luat în considerare și aștepta cu un calm prefăcut, pîndindu-l plin de încordare. Paul Karst se așeză pe scaun, de partea cealaltă a biroului, tuși, aprinse o țigară fără să ceară voie, ceea ce îl enervă pe bătrîn și constată, în materie de introducere, că vremea se schimbase iar și că, deși continua să fie cald, cerul rămînea posac și cenușiu. Apoi reluă după o clipă de tăcere, în care timp domnul Calaff nu se clinti în fotoliul său, din fața biroului:

—Vă spuneam că aș dori să stăm puțin de vorbă, domnule Calaff... să stăm de vorbă despre o mulțime de chestiuni care ne interesează pe amîndoi... dacă n-aveți nimic contra...

Domnul Calaff făcu un gest larg cu amîndouă mîinile, care însemna că e gata să asculte, apoi își resfiră mustața între degetul mare și arătătorul mîinii drepte.

— Vreau întîi să vă repet mulțumirile mele pentru primirea pe care am găsit-o în familia dumneavoastră și să vă spun că mi-am dat numai decît seama... da, numaidecît, în ce casă am intrat... Distincție, maniere, belșug... fără prea mult lux, desigur... bogăția prea mare nu e principalul... — domnul Karst îl privea fix prin monoclu, dar fața bătrînului era impasibilă— și de altfel știu că nu luxul e un indiciu... cel mai bun indiciu... Paul Karst făcu o pauză, crezînd că domnul Calaff avea să spună ceva, dar se înșelase. — Ei dar, stimate domnule Calaff, să ajungem la ce este cu adevărat esențial... Am fost plăcut impresionat de fiicele dumneavoastră, în special de domnișoara Marta... o ființă fină, delicată... în sfîrșit avînd toate calitățile pe care le caută un bărbat doritor să se însoare.

— Fiica mea Marta, grăi bătrînul cu gravitate, e o comoară, domnule Karst; e bucuria și mîndria casei mele și va face cu siguranță fericirea soțului ei.

Paul Karst tuși ușor, lăsă să treacă un timp, apoi reluă:

— Ei da, domnule Calaff, cum vă spuneam, domnișoara Marta mă interesează îndeaproape și dacă ați vrea să discutăm chestiunea în amănunte. Vă spun drept... sînt chiar foarte nerăbdător...

Bătrînul se mișcă în fotoliu, apoi își împreună mîinile pe masă:

— Cu plăcere, dragul meu, cu plăcere, îți stau la dispoziție. După cum te-a informat și Zeilig, zestrea Martei se compune din numerar, mobilier și truso i...

— Și loc de casă, dacă nu mă înșel, strecură Karst cu un zîmbet abia schițat. Bătrînul își desfăcu miinile brusc și se trase înapoi în fotoliu.

— Loc de casă? Ce fel de casă? Nu, dragul meu, n-a fost vorba niciodată de așa ceva... ți s-a părut probabil... Dacă soțul Martei ar dori să cumpere o casă din banii de zestre... n-aș avea nimic împotrivă... treaba lui... dar eu nu dau casă fetei mele. Suma în numerar este destul de frumoasă... cincizeciscincide mii de lei nu sînt o jucărie... nu multe fete în oraș capătă atîta... așa că...

Urmă o scurtă pauză în care Paul Karst își turti mucusul țigării în scrumiera vulgară și de prost gust de pe birou. Desigur, nu fusese vorba de nici un loc de casă, dar cerînd mai mult decît i se cuvenea, spera să rotunjească suma în numerar. Bătrînul ghicea manevra, era resemnat cu gîndul să mai dea cîteva mii de lei, însă se simțea dator să manifeste o surprindere aproape indignată și să se păstreze cît mai multă vreme pe poziții cît mai ferme. Îl enerva și greutatea de a urmări intențiile și reacțiile lui Karst pe fața lui inegală, în care singur ochiul drept avea o expresivitate inteligibilă pentru interlocutorul său.

Karst tuși, apoi spuse:

— Mă mir foarte mult de cele ce-mi spuneți... și nu-mi vine a crede să-l fi înțeles eu greșit pe Zeilig, sau poate din neabăgare de seamă i-ați comunicat chiar dumneavoastră...

— Eu mă mir tot așa de mult că dumneata te poți gîndi la o neabăgare de seamă din partea mea, într-o chestiune atît de serioasă, îl întrepruse domnul Calaff stăpînit, dar căutînd să dea glasului și vorbelor sale o ușoară nuanță de ironie. Surprinzînd însă un gest de nerăbdare din partea celuilalt și temîndu-se să nu fi mers prea departe, schimbă deodată vorba și spuse repede, pe un ton amabil: — Ei, dar noi stăm aici la taifas și ni s-a uscat gîtul de atîta pâlăvrăgeală... Să luăm pînă una alta o dulceăță... sau un ceai poate... nu-i așa, domnule Karst?

Karst refuză politicos și dulceățea și ceaiul. Domnul Calaff povesti o scurtă anecdotă, pe care celălalt o ascultă fără interes, cu ochii pironiți asupra telefonului de pe birou. În casa Calaff, telefonul servea exclusiv conivorbirilor de afaceri și în special făcea legătura cu fabrica. Cînd nu era sus la fabrică, bătrînul cerea să i se comunice imediat și făcă nici o excepție orice mișcare, orice prezență străină. Dar telefonul nu era pentru fleacuri, pentru palavre. Iarna, pe vreme rea, cînd după lecțiile de franceză Dănuț nu se putea întoarce acasă și rămînea să doarmă la bunici, cînd se simțea singur și părăsit în mijlocul tăcerii celorlalți, ar fi fost bucuros dacă ar fi putut să-i dea mamei un telefon ca să-i spună măcar „noapte bună”. Dar nu era voie, doamna Calaff îi explica în șoaptă, grăbită și înfiorată, că „bunicul se supără, se consumă telefonul”.

— În sfîrșit, reluă Karst cu vocea lui cîrîitoare, sigur este că unul dintre noi s-a exprimat sau că celălalt a înțeles greșit... și e destul de regretabil. Eu am venit la Galați plin de nerăbdare, plin de speranță, și...

— Și sînt convins că n-ai venit degeaba, dragul meu, îl întrepruse domnul Calaff cu un zîmbet împăciuitoare. Între oameni ca noi, plini de bunăvoință, nu se poate să nu se ajungă la o înțelegere. Ar fi mare păcat... spune și dumneata...

— Natural, natural, domnule Calaff, desigur că da, nici eu nu vreau altfel... în definitiv, ca să vă dovedesc dezinteresarea mea și mai ales cît

de serios este de pe acum sentimentul pe care mi-l inspiră domnișoara Marta, ași fi eventual dispus să renunț la locul de casă. Vă asigur însă că asta e o mare deziluzie pentru mine și... sînt convins că o să mă înțelegeți... O să recunoașteți că o compensație oarecum echivalentă în numerar, e indispensabilă.

Bătrînul Calaff se sprijini de spătarul fotoliului și-și lăsă palmele pe masă.

— Dragul meu, glăsui el cu blîndețe, Laura și Mira, celelalte două fiice ale mele, au căpătat numai cîte cincizeci de mii de lei zestre fiecare, deși despre familia lui Albert Farg și despre pretențiile pe care le-ar fi putut ridica, cred că nici nu e nevoie să-ți mai amintesc. Ai auzit și dumneata, desigur, cine a fost acum optzeci de ani bătrînul Iacob Farg și ce a însemnat el la Bacău și în alte părți...

Bătrînul așteptă un răspuns, dar Karst făcu numai un semn vag și destul de nerăbdător cu mîna și el reluă cu oarecare satisfacție:

— Da, desigur că ai auzit... Ei bine, pot să-ți spun că Sorski, soțul Mirei, se poate mîndri cu o familie care a însemnat și mai mult încă... Și nu la Bacău, domnule Karst, ci la Lemberg... chiar, la Lemberg. Și cu toate astea, uite, îți dau cuvîntul meu de onoare că n-am avut nici un fel de discuții cu nici unul din ei, că au luat fetele, au acceptat cincizeci de mii de lei, trusoul și... atît...

Covorbirea se prelungi încă mai bine de o oră, la sfîrșitul căreia Karst se sculă să plece, rugîndu-l pe domnul Calaff să reflecteze cu multă luare aminte la suma de șaizeci de mii de lei pe care o reclama el și care nu ise părea deloc exagerată, față de pretențiile mult mai serioase ale altor candidați la însurătoare, cunoscuți lui. Bătrînul îi promise că avea să se gîndească, să se consulte și cu fiii lui, care erau cu toții majori și interesați în firmă, să vadă în ce măsură ar putea face un sacrificiu în plus pentru fericirea scumpei lui copile, apoi îi laudă iar, plin de duioșie, calitățile fizice și morale.

Paul Karst avu o nouă consfătuire cu bătrînul chiar a doua zi. Domnul Calaff era senin și amabil și-și sili de data asta oaspele să accepte un ceai și niște pișcoturi. Povesti două scurte episoade din istoria familiei, din care reieșea că sentimentul just și subtil al afacerilor se transmitea membrilor ei ca o moștenire și că succesul crescînd pe care-l cunoscuse în ultimii ani, era o încununare și o răsplată binemeritată.

— Trebuie să știi, dragul meu, că mama mea, dumnezeu s-o ierte, era cea mai deșteaptă femeie din Focșani — ce zic? Era mai deșteaptă ca mulți bărbați tare deștepți... Veneau oamenii la ea de peste tot, se îmbulzeau la ușa noastră, negustori, moșieri, cămătari. Mai curînd ca la rabin sau ca la avocat. Nu ieșeau din vorba ei, doamne ferește, și totdeauna aveau de ce să-i mulțumească... Și, te rog să mă crezi, dragul meu, că datorită mamei, casa noastră era o casă îmbelșugată...

Domnul Karst încercă să profite de moment și să obțină oarecari detalii privitoare la mersul afacerilor actuale ale domnului Calaff, care-l interesau infinit mai mult decît acelea ale răposatei sale mame, dar se izbi de o rezistență suplă și inbranlabilă. Reluînd tocmeala, bătrînul ajunse cu greu la cincizeci și opt de mii de lei dar păru hotărît să se oprească aici. Exasperat, Karst recurse la ultimul argument:

— în definitiv, domnule Calaff, sînt destul de surprins că vă opuneți atît... Cînd un părinte știe că fata lui are un defect fizic... cît ar fi el de neînsemnat... trebuie să fie mai generos, așa cred eu cel puțin...

Vinele tîmplelor: Somnului,,Galaff se umflară nemăsurat. O clipă, bătrînul privi fix, înghețat, ochiul mobil al lui Paul Karst, fără să zică un cuvînt.; Apoi spuse rar, calm, apăsător:

— Nu, știi prea bine, despre ce, vrei, să vorbești, dragul meu... în orice caz, fiindcă discutăm despre defecte fizice, pot să-ți spun numai că,, dacă aș fi fost un părinte nehibzuit și neșerips, care să se gîndească la un soț fără asemenea defecte pentru fiica lui... convorbirea noastră de azi nici n-ar fi putut avea loc... și:ar fi fost păcat, nu, crezi?

Întrevederea se termină totuși pe un ton amical, după ce se căzu de acord asupra micilor-amănunt^, ale trusoului și cu toate că se iviseră divergențe în privința,mobilierului. Karst,ținea neapărat la un Herrenzimmer, pe care domnul Calaff îl,considera inutil-și snob.— Asta e pentru parveniți, dragă Karst, într-o casă serioasă, solidă, n-are rost să scoți ochii oamenilor cu cîteva fotolii și-mesuțe în pluș... .

Ultimele detalii și răspunsul;;definitiv al domnului Calaff fură amî-nate pe a doua zi, cînd după o nouă,dezbateră mai scurtă și mai puțin aprinsă, cele două părți ajunseră la o,,înțelegere. Domnul Calaff dădea cei șaiszeci de mii de lei, dar, în mobilier, nu era cuprins nici un fel de Herrenzimmer, și trusoul prevedea numai douăsprezece așternuturi de pat în loc de cincisprezece, cum încercase să pretindă în, ultimul moment Paul Karst. Bătrînul acceptă ca de la sine înțeles, că întreg trusoul, pînă în cele mai mici amănunte, avea să fie confecționat la Viena și admise după oarecare rezistență să comande mobilierul la Berlin unde, după,părerea lui Karst,-garanțiile de soliditate și de conștiinciozitate erau mai mari. .

Îndată după aceea, mina Martei fu cerută cu o rămășiță de solemnităe,, bătrînul, îl îmbrățișa în treacăt,! fără simpatie pe noul său ginere și îl pofti în salonaș ca să anunțe familiei vestea cea bună. .

ARTHUR

RIMBAUD

IA MUZICĂ

*In piața cu peluze meschine, cu pomi lînși,
Cu flori orînduite-n corectă armonie,
Greu răsufînd burghezii, de arșiță încinși,
își plimbă, joi spre seară, pizzașa lor prostie.*

*In mijlocul grădinii, orchestra militară,
In legănări de flaut, chipiile valsează,
în jur stau filfizonii; rămas pe dinafară,
Brelocuri lungi de cifre, notarul calculează.*

*Agită rentierii lornionul: tact greșii!
Funcționari cu pîntec, soții burtoase plimbă,
In preajma lor odrasle, purtînd în mers spășit
Volane ce-n uriașe reclame le preschimbă.*

*Prizînd din tabacherea de argint, grav, cumpătat,
Pe bănci vopsite-n verde, băcani retrași, cu stare,
Cu un baston, nisipul siîrnînd ușor, dezbat
Politică-n mici grupuri și-auzi mereu: „Se pare...”*

*Cu șolduri moi, rotunde, pe-o bancă, alt burghez
Punctînd cu albi nasturi, o burtă grea, flamandă,
își savurează pipa; știți, e tutun englez.
Cu fire lungi o-ndoapă; mă rog, e cantrabandăf*

*Peluză înverzită atrage haimanale;
înfierbîntați de ritmul tromboanelor zurlii,
Pifani naivi, trabucuri fumînd, în pas agale,
Rîvnesc vreo guvernantă și giugiulesc copii.*

*Iar eu, biet coate-goale, student hălăduînd,
Mă tin de-un stol de fele, sub verzi castani în floare;
Mă știu că sînt în urmă, și-asvirlă, chikotînd,
Ochiade cu-nșesuri hoșești, turburătoare.*

*Călând fără să suflu, mă uit mereu, atent,
Pe gîtul alb, sprințare sucite prind să număr;
Sub gingașe podoabe, ghicesc corsajul svelt,
Dumnezeescul spate și curba unui umăr.*

*Privesc pantoful, apoi ciorapii; mlădios
Se deslușește trupul, înfrigurat mă scutur,
Le văd vorbind în șoaptă, le par un caraghios,
— Si simt pe buza-mi arsă, cum freamătă săruturi.*

în românește fie N. Argintescu-Am?a

PROBLEME ACTUALE ALE CRITICII LITERARE *)

La începutul celui de-al doilea deceniu de la eliberare se poate spune cu deplină siguranță că literatura noastră a parcurs o perioadă de creștere rapidă și multilaterală, că se avîntă în larg cu pînzele întinse, spre un țărîm minunat, pe care puțini l-au întrezărit acum zece ani.

Viața a confirmat și în țara noastră că singură cale pe care literatura poate ajunge la înflorire este aceea luminată de partid și deschisă de revoluția democrat-populară — calea artei realist-socialiste, a artei care nu cunoaște alte interese mai presus de acelea ale poporului, și nici o frumusețe mai nobilă decît frumusețea luptei acestuia pentru cucerirea fericirii. Avem astăzi o literatură care continuă tradițiile de preț ale clasicilor noștri, o literatură tot mai strîns legată de viață, însuflețită de ideile luptei pentru victoria socialismului și a păcii, de încredere optimistă în forțele oamenilor muncii, în viitor.

Succesele literaturii trebuie să constituie pentru scriitor un îndemn de a crea noi opere, demne de transformările revoluționare pe care le înfăptuiește poporul, menite să-l însuflețească în luptă și să transmită posterității, în toată strălucirea, imaginea epocii noastre.

Literatura noastră a folosit însă prea puțin bogatul material pe care îl oferă viața pentru a crea imaginea artistică a oamenilor înaintați, a eroilor vremii noastre. De o bună bucată de vreme au fost neglijate, atît de prozatori, cît și de poeți, teme din cele mai importante sectoare ale realității.

Oglindirea întregii frumuseți și complexități a vieții epocii noastre, exigența sporită a maselor de cititori, crearea unei literaturi care să înfrunte vremurile, impun scriitorilor înlăturarea slăbiciunilor existente în domeniul formei artistice, perfecționarea măiestriei.

Creșterea rolului educativ și a vigoarei artistice a literaturii nu este cu puțință fără o luptă necontenită împotriva înrîuririlor ideologiei burgheze, a denaturărilor realismului socialist, a confuziilor care frînează încă dezvoltarea literaturii.

Iată de ce un public numeros a salutat și a urmărit cu viu interes discuțiile literare din ultima vreme, socotindu-le ca un fenomen pozitiv de mare însemnătate, un mijloc necesar și permanent de a clarifica problemele concrete ale construirii literaturii noastre noi.

În aceste dezbateri — unele de foarte lungă durată — nu s-au conțurat însă în mod limpede și cu putere concluziile care să-i orienteze pe scriitori în creație, să-i ajute să răspundă mai bine necesităților poporului.

*) **Articol** din „Scînteia”, Nr. 3337, 14 septembrie 1955.

La aceasta a contribuit faptul că în discuții nu s-a făcut auzit cu desulă tărie și principalitate glasul criticii literare.

Tocmai de aceea a devenit deosebit de actuală analiza felului în care critica noastră contribuie la rezolvarea problemelor arzătoare ale literaturii.

•

O problemă capitală a literaturii noastre, care a fost atinsă în unele din recentele discuții, este aceea a eroului pozitiv.

Muncitorii, țărani muncitori, intelectualii înaintați, tineretul nostru doresc să găsească în operele literare eroi pozitivi demni de eroii reali, de constructorii socialismului, eroi care să le servească drept pildă în viață.

În crearea imaginii tipice a omului nou, a unei imagini în stare să modeleze sufletele, să descătușeze energiile a zeci de mii de cititori, se manifestă cel mai puternic forța transformatoare, însemnătatea socială a literaturii realist-socialiste.

Literatura noastră nouă a acumulat o experiență bogată pe acest tărîm. Eroii ca Mitrea Cocor, Lazăr de Ia Rusca, Martei din romanul „Drum fără pulbere”, Anton Filip din romanul „Bărăgan”, Ilie Barbu din nuvela „Desfășurarea”, sau — dintre eroii luptei din trecut a poporului — Nicolae Bălcescu din romanul „Un om între oameni” — sînt îndrăgiți de oamenii muncii, i-au ajutat și-i ajută pe mulți să-și clarifice drumul, le insuflă tărie în luptă.

Nu trebuie pierdut din vedere totodată că literatura continuă să rămîni înă în această privință cu mult datorare poporului, că apar prea rar eroi pozitivi, expresivi, realizați cu forță artistică, adevărate pilde însuflețitoare.

Sînt încă puțini îndeosebi eroii literaturii care întruchipează trăsăturile morale ale clasei de avangardă, clasa muncitoare, trăsăturile celor mai buni fii ai clasei muncitoare — comuniștii.

Lupta grea a partidului în ilegalitate, războiul antihitlerist pentru eliberarea țării, avîntul revoluționar și uriașa operă constructivă de astăzi — au ridicat din rîndurile poporului adevărați eroi, au plămădit oameni de un soi deosebit, cu gîndire cutezătoare și inimă fierbinte, neînfricați în fața dușmanului și a celor mai mari greutăți, devotați cauzei socialismului pînă la sacrificiul vieții.

La chemarea partidului și sub conducerea lui, mii și mii de oameni — muncitori, țărani muncitori — au pornit, cum spune Marx, la „asaltul cerului”, își însușesc știința și tehnica înaintată, deprind arta de a conduce statul și economia socialistă, se dezbara de străvechi prejudecăți, dobîndesc trăsături morale noi.

Toți acești eroi reali — și cei din cronica luptei pentru libertate și fercire a poporului, dar mai ales acei pe care viața ni-i scoate înainte la fiecare pas în uzine și pe șantiere, în gospodăriile agricole colective și în S.M.T.-uri, în școli și în laboratoare — toți acești eroi își așteaptă cîntăreții care să le ducă pildele departe, în popor, să le facă să rodească însutit și înmiit.

În această lumină este cu atît mai dăunător faptul că, în ultima vreme, într-o serie întreagă de opere literare — și nu numai în literatură, dar și în alte genuri ale artei — apar personaje negative, alese exclusiv din rîndurile directorilor de întreprindere, președinților sfaturilor populare, secretarilor organizațiilor de partid etc.

Desigur, birocrați sau chiar dușmani strecurați în funcții de răspundere există încă în viață, iar literatura trebuie să ajute mai departe la demascarea

PROBLEME ACTUALE ALE CRITICII LITERARE

lor, să-i lovească cu biciul satirei, să arate însuși procesul real de înfrângere și eliminare a vechiului de către nou. Dar atunci când literatură înfățișează slab adevărata față a noului aparat de stat și economic, în care partidul a trimis pe cei mai devotați și mai destoinici fii ai clasei muncitoare, când nu avem încă opere închinată minunatei figuri a activistului comunist, a conducătorilor de întreprinderi socialiste— concentrarea unor forțe scriitoricești numai în direcția vechiului, a ceea ce este negativ în acest domeniu, constituie o serioasă lipsă de orientare și nu poate duce decât la o denaturare a realității din țara noastră.

Pe lângă o seamă de realizări remarcabile în crearea eroului pozitiv se întînesc încă în literatura noastră destule romane, piese de teatru, nuvele în care eroii pozitivi sînt șterși, schematici. În raport cu modelele din viață, iar uneori mai puțin realizați decât personajele negative.

Firește, oamenii muncii nu se recunosc în asemenea „eroi pozitivi” și nu au nevoie de o literatură populată cu figuri artificiale, ticluite în atelierul literar.

Schematismul slăbește și adesea chiar anulează forța artistică și educativă a operei literare. De aceea partidul a chemat și-i cheamă pe scriitori să lupte neobosit pentru înlăturarea oricărui schematism din lucrările lor, pentru crearea unor imagini artistice veridice, multilaterale, bogate în culori și nuanțe ca însăși viața. Înfațișarea artistică a ceea ce este esențial în viață, crearea unor eroi pozitivi tipici cuprinde ca o parte integrantă individualizarea. După cum se știe, în literatură, ca și în viață, generalul se manifestă în particular, sub forma tipicului.

Schematismul poate izvorî desigur și din lipsă de talent, și din lipsă de experiență literară și de cultură, și din superficialitate, insuficient efort creator etc. Dar oricît de mare ar fi talentul unui scriitor, oricît de laborioase i-ar fi eforturile, ele nu vor putea fi încununare de succes dacă lipsește cunoașterea vieții, materia primă a oricărei opere literare, dacă scriitorul nu e temeinic înarmat cu concepția marxist-leninistă, care să-l ajute să deosebească principalul de secundar, să descopere și să înțeleagă cauzele profunde ale fenomenelor sociale, direcția în care se dezvoltă societatea.

Se înțelege că nu toți cei care cunosc bine viața sînt în stare să o și înfațișeze în artă, dar un scriitor care nu cunoaște realitatea nu poate fi capabil să creeze o operă realistă, eroi pozitivi veridici, neschematici.

O mare parte dintre scriitori au însă un contact cu totul sporadic cu viața, cu oamenii care construiesc nemijlocit socialismul. Partidul cere scriitorilor să se afle cît mai mult timp în mijlocul muncitorilor și al țăranilor muncitori, să participe cu dragoste și înflăcărare, împreună cu ei, la opera de construire a socialismului, să le cunoască profund psihologia, să descopere și să pătrundă transformările revoluționare, noul în munca, în viața lor personală, să acumuleze astfel o vastă rezervă de observații concrete, pe viu, care să dea miez și carne” operelor literare. Iată una dintre condițiile, dar o condiție fundamentală, a creării eroilor pozitivi pe care-i așteaptă poporul, a înlăturării cu adevărat a oricăror urme ale schematismului.

În eroul pozitiv tipic, ca reflectare a unor trăsături esențiale ale poporului, se manifestă cu tărie spiritul de partid, poziția scriitorului față de realitate și, ca atare, problema eroului pozitiv nu poate fi redusă la „tehnica literară”, ci este întotdeauna o problemă politică. Numai din punctul de vedere al intereselor arzătoare ale poporului poate fi cunoscut și înfațișat întreg adevărul vieții.

Este greșit și inadmisibil ca problema luptei împotriva schematismului să fie transformată într-o problemă de sine stătătoare, ruptă și izolată de

sarcina literaturii de a reflecta viața în dezvoltare, de a înfățișa, cu toată vigoarea artistică, noul, lupta și victoria lui împotriva vechiului, de a educa poporul.

Un asemenea punct de vedere greșit s-a manifestat în articolul „Schematism și realism” („Gazeta literară” nr. 47, 48), în care tov. N. Tertulian își propune să combată schematismul și-i cheamă pe scriitori să-și individualizeze eroii pozitivi.

Dar în numele cui este combătut în articol schematismul? Și ce fel de „individualizare”, cu ce scop, cu ce conținut, se cere scriitorilor? Oare în numele fidelității față de viață, al înfățișării în toată plenitudinea a ceea ce este tipic, esențial, în realitate?

Zadarnic va căuta cititorul în acest articol atât de voluminos vreun îndemn către cunoașterea vieții, către descoperirea și reliefația tipicului.

Cu toată abundența de citate din lucrările de estetică ale lui Marx și Engels, din articol lipsește tocmai teza fundamentală cu privire la esența tipizării realiste: „Realismul implică..., în afară de veridicitatea amănunțelor, redarea veridică a caracterelor tipice în împrejurări tipice”. (Fr. Engels), iar lupta întemeietorilor marxismului pentru-realism în literatură, îndreptată în primul rând împotriva literaturii burgheze falsificatoare, este prezentată unilateral, redusă la combaterea izolată a schematismului. E încă o dovadă că citatomania nu este bună în nici un caz și cu atât mai puțin atunci când duce la un asemenea rezultat.

În articol nu se vorbește nici despre spiritul de partid, despre teoria reflectării în literatură sau despre alte elemente constitutive ale învățaturii estetice a lui Lenin, fără de care nu pot fi tratate astăzi problemele luptei împotriva schematismului, nu poate fi rezolvată just sarcina individualizării realiste a eroului.

Teoriile criticului, ca și aplicarea lor practică la diferite exemple, tind să sugereze scriitorilor concluzia greșită că eroul pozitiv apare viu, neschematic, doar în momentele de slăbiciune, când latura negativă o copleșește pe cea pozitivă. Pentru demonstrație se relevă în articol episodul din romanul „Bărăgan”, când eroul, Anton Filip, este descumpănit de „manevrele” abile ale adversarului. Într-adevăr acesta este un pasaj reușit, de ascuțire a conflictului, de tensiune dramatică reală. Dar criticul lasă să se înțeleagă că eroul trăiește puternic numai în pagini ca acestea unde, pe primul plan, îi apar slăbiciunile, iar în restul cărții nu depășește „ imaginea convențională” a unui ins placid, șters, impasibil. Această afirmație nu corespunde adevărului în ce privește romanul „Bărăgan” și este în vădită contradicție cu esența tipizării realiste.

Forța și vitalitatea lui Anton Filip constă în primul rând în faptul că într-un om cu o fizionomie, proprie, bine conturată, scriitorul a izbutit să concentreze câteva din trăsăturile înaintate, tipice, caracteristice multor muncitori comuniști, — devotament, combativitate revoluționară, gândire chibzuită și îndrăzneală totodată, dârzenie, pasiune creatoare.

Criticul face, ce-i drept, unele rezerve, menționând în treacăt că slăbiciunile lui Anton Filip îi scot în evidență calitățile. Nicăieri în acest articol nu se reproșează însă vreunui scriitor că n-a reușit să întruchipeze într-un erou cele mai caracteristice trăsături pozitive, nicăieri nu se arată că mijlocul principal de a da viață eroilor pozitivi este sintetizarea într-un caracter individual, unic, a unor însușiri din cele mai bune ale poporului. Subliniind cu insistență ca neschematic numai momentele de slăbiciune ale noului față de vechi, criticul nu-i cheamă pe scriitori să arate superioritatea

și invincibilitatea noului și nu-i îndeamnă să folosească reliefația noului, pentru a reda mai profund adevărul vieții.

Din aceste cauze, cu toate că în articol se găsesc și unele observații juste, tendința lui generală — pe care am ilustrat-o doar cu câteva exemple — este de a lăsa la o parte necesitatea exprimării depline a noului, a ceea ce e înaintat, și de a împinge, de fapt, la o prezentare precumpănitoare a vechiului, a laturii negative.

Iată rezultatul individualizării pentru individualizare, al faptului că autorul nu stă cu fața spre viață, ci își îndreaptă privirea doar către speculațiile scolastice. „Combaterea” schematismului, fără a ține seama de necesitatea oglindirii tipicului din viață, a dus și nu poate duce decât tot la schematism, la o rețetă naturalistă, care nu poate decât să denatureze chipul viguros și strălucitor al eroilor vremii noastre.

Tendințe asemănătoare s-au observat și în articolele altor critici literari, în jurul romanului „în orașul de pe Mureș” de Francisc Munteanu, o carte cu merite reale, s-a dus în presa literară, pe tema eroului pozitiv cu sau fără „pete”, o discuție cu totul disproporționată și cu multe laturi confuze. Majoritatea participanților la discuție nu și-au pus însă de loc întrebarea elementară: cum educă această carte tineretul — căci lui i se adresează îndeeubi; — prezintă ea sau ba vreun erou pozitiv — exemplu demn de imitat în viață, capabil să dezvolte în sufletele tinerilor noștri trăsăturile morale proprii tineretului comunist?

Nu ar fi fost greu de observat că tocmai un asemenea erou, care să rămână întipărit în mintea cititorilor, să le infierbinte inimile și după ce-au lăsat cartea din mâini, nu există în paginile romanului „în orașul de pe Mureș”. Și nu există, în primul rînd, pentru că scriitorul nu a pătruns destul de adînc adevărul vieții, nu a reliefat cu curaj noul, nu l-a sintetizat în caractere puternic conturate, nu a arătat cu toată ascuțimea procesul înfrîngerii vechiului de către nou, dar și-a înzestrat eroii pozitivi cu oarecari slăbiciuni și „pete”, i-a pus uneori în situații destul de puțin onorabile.

Viața tumultuoasă a țării noastre face să se ivească tot mai mulți oameni înaintați. Drumul lor nu este simplu, liniar, ci complex și uneori sinuos și așa și trebuie să fie înfățișat. Forța eroului pozitiv se manifestă în conflicte puternice, exterioare și lăuntrice, în lupta împotriva dușmanului, pentru înfrîngerea greutăților și a propriilor slăbiciuni. Literatura realist-socialistă, militînd pentru crearea unei imagini veridice a realității în toată complexitatea ei, nu înfățișează eroii pozitivi ca „infailibili”, „ideali”, ci — conform adevărului vieții — îi arată în dezvoltare, în procesul complicat și adesea dificil al victoriei noului și înfrîngerii vechiului. Ar fi greșit și stupid ca, în numele unui ipocrit puritanism, să se falsifice viața, să se transforme eroii pozitivi în apariții angelice, să fie lipsiți de orice conflicte.

Dar este cu atît mai greșit ca sub pretextul „combaterii” schematismului, scriitorii să fie îndemnați să treacă cu vederea calitățile noi, înaintate, să-și înzestreze eroii pozitivi cu contradicții și conflicte netipice, străine esenței lor, să se sugereze eventuale mici excursii în mlaștina moralei burgheze, ca „metodă” de... dezvoltare a calităților eroului pozitiv. Tocmai la această primejdie duce însă felul în care unii critici literari tratează problemele eroului pozitiv. Poporul dorește să i se arate adevărul în toată profunzimea și ascuțimea lui, fără a idealiza eroul, dar și fără a-l ponegri. El vrea ca — atunci cînd fiii săi cei mai buni sînt aduși pe scena literaturii — să-i fie înfățișat sufletul lor arzător și nu false complicații psihologice de esență mic-burgheză.

Scriitorul realist-socialist iubește la oameni numai ceea ce-l călăuzește spre viitor; el nu ignoră și înțelege slăbiciunile, însă vrea-să-i educe pe oameni în așa fel încît să le poată infringe, să devină puternici.

Poporul și partidul cer scriitorilor să creeze eroi însuflețiți de idealurile comunismului, de avînt romantic revoluționar, eroi vii, cărora nimic din ceea ce este uman nu le e străin, și care se călesc și se curăță de zgura vechilor deprinderi în focul luptei pentru socialism.

•

Într-un scurt răstimp literatura noastră și-a schimbat în mod radical tematica, conținutul.

Temele literaturii noastre sînt temele vieții și de aceea ea este urmărită astăzi cu interes de marele cititor—poporul și nu de cîțiva mărunți „esteți”. Trebuie spus totodată că, îndeosebi în ultima vreme, se întîlnesc destul de rar în literatură tocmai temele în care piatra prețioasă a noului strălucește mai puternic, ritmul vieții e mai aprins, transformările sociale și psihologice sînt mai profunde, mai dramatice, mai pasionate. Sînt prea puține cărțile care zugrăvesc epopeea construirii industriei grele, munca eroică din mine sau de pe marile șantiere, cum ar fi acela a hidrocentralei „V. I. Lenin” de la Bicaz. Teme centrale ca întrecerea socialistă, biruința metodelor înaintate de muncă, au fost atinse doar în treacăt de unii scriitori.

Munca omului liber de exploatare, munca — chestiune de onoare și glorie, puternic factor de transformare a oamenilor, de înnobilare a sufletelor, — nu ocupă încă în ansamblul literaturii noastre locul principal pe care — așa cum arăta Gorki — trebuie să-l ocupe în orice literatură realist-socialistă.

Cu toate că despre marile prefaceri din satele noastre s-au scris în anii din urmă cărți valoroase, există și pe acest tărîm o bogăție uriașă de teme, de cea mai mare actualitate, care n-au fost încă atacate de scriitori. Opera vastă și grea de ridicare a producției agricole, de desrădăcinare a obiceiurilor arhaice și introducerea agrotehnicii înaintate, de transformare socialistă a agriculturii nu ridică numai probleme politice și tehnice, ci și profunde probleme sociale și psihologice — se schimbă mentalitatea, se creează relații noi între oameni.

Cititorii așteaptă cu nerăbdare ca evenimente hotărîtoare din viața poporului nostru, cum ar fi pregătirea și realizarea actului istoric de la 23 August 1944, contribuția eroică la războiul antihitlerist, răsturnarea de la putere a claselor exploatare, reforma agrară, naționalizarea întreprinderilor industriale să-și găsească o oglindire corespunzătoare în literatură.

Scriitorii trebuie să facă un efort serios pentru a scoate în relief un aspect esențial al vieții — rolul conducător al partidului — fără de care nu poate fi realizată pe deplin nici una din temele principale ale literaturii.

Desigur, temele vieții nu sînt doar cîteva, ci o infinitate, un univers. Ar fi greșit însă să se deducă de aici — cum fac unii scriitori — părerea greșită că tema e indiferentă din moment ce este o temă a vieții, că e tot una dacă, de pildă, se cîntă mai ales gingășia florilor — deși și aceasta este desigur o temă importantă — dar nu răsună din plin poezia măreață a revoluției...

În viață, deci și în literatură, temele nu au și nu pot avea aceeași însemnătate. Poporului, ca și de altfel scriitorului însuși, nu-i poate fi indiferent dacă o lucrare literară răspunde unor cerințe centrale ale vieții sau, dimpotrivă, unor mărunte preocupări mărginașe.

Nu poate fi o cinste mai mare, o ambiție mai curată pentru un scriitor

decît să se avînte, printre primii, tocmai în sectoarele cele mai importante ale vieții, acolo unde răsună chemarea la luptă a partidului. Acesta este — așa cum au dovedit din plin și succesele de pînă acum ale literaturii noastre — terenul fertil pe care se poate dezvolta și înflori talentul scriitorului, în 'vreme ce căile lesnicioase și bătute, preocupările minore, neînsemnate, tendințele de închistare individualistă îl usucă prematur și-l vestejesc.

Firește, aceasta nu înseamnă nicidecum că fiecare scriitor trebuie să scrie, de pildă, despre clasa muncitoare sau că scriitorii, în general, ar trebui să se limiteze doar la cîteva teme, oricît de mare ar fi însemnătatea acestora. Partidul nostru se călăuzește după învățătura leninistă care cere în problema literară „asigurarea unui spațiu cît mai larg inițiativei personale, înclinațiilor individuale, mai mult spațiu pentru gîndire și imaginație, formă și conținut”.

Realismul socialist deschide scriitorului cele mai largi posibilități de dezvoltare a aptitudinilor și personalității lui, determină înflorirea celor mai diferite stiluri și genuri literare.

În discuțiile din „Gazeta literară” s-a trecut însă adesea cu ușurință peste faptul că, de pildă, de o bună bucată de vreme o specie atît de importantă a poeziei cum este poezia epică a rămas mult în urmă, că în ultimii ani n-au mai apărut încercări de a generaliza artistic viața de astăzi în poeme cuprinzătoare etc., iar unii participanți au ajuns chiar să ignore sau să nege valoarea poeziei agitatorice, cu mare putere de pătrundere în mase, ca și a oricăror elemente de publicistică în literatură. Astfel în articolul „Schematism și realism” se impută unui roman valoros ca „Dulăii” ale Zaharia Stancu tocmai unul din meritele sale — caracterul publicistic; în discuția despre poezie aproape că nu s-a vorbit despre rolul și însemnătatea poeziei publicistice.

Alături de alte genuri și stiluri literare, oamenii muncii au nevoie însă și de poezia publicistică, agitatorică, răspunzînd cu operativitate evenimentelor celei mai arzătoare actualități, poezie în care marele Maiakovski a creat o strălucită tradiție și pe care o ilustrează mulți dintre fruntașii literaturii sovietice, ca și poeți talentați din țara noastră. Literatura realist-socialistă este variată, diversă, dar diversitatea ei este diversitatea vieții, temele ei principale trebuie să fie, în ansamblu, temele principale ale vieții, din buchetul genurilor literare nu pot să lipsească, ci trebuie să stea la locul cuvenit, genurile cele mai iubite de popor.

Ar fi fost de dorit ca discuțiile literare și îndeosebi discuția despre poezie — care a durat vreme îndelungată și a atras un mare număr de participanți — să-și pună ca o sarcină principală clarificarea poeziilor în problemele tematicii, orientarea lor spre temele cele mai arzătoare, combaterea manifestărilor îndepărtării de viață, ale apolitismului. Poezia este într-adevăr astăzi unul din sectoarele înaintate ale literaturii. Poezia noastră și-a cucerit mari merite în înfățișarea pasionată, și adesea la un înalt nivel artistic, a multor aspecte de seamă ale vieții de azi. Poate că în nici un alt gen literar nu este atît de evidentă, de radicală, transformarea prin care trece literatura noastră, renăscută la o viață nouă. În paginile revistelor literare cititorii au întîlnit și în ultima vreme multe versuri bune, semnate de poeți ca—de pildă— Maria Banuș, Mihai Beniuc, D. Corbea, Dan Deșliu, Mihai Dragomir, Eugen Frunză, Horvath Istvan, Eugen Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, Victor Tulbure, ca și creații valoroase ale altor poeți romîni și din rîndul minorităților naționale. Totodată trebuie spus că sînt încă

puține versurile care transmit cititorilor poezia vieții și luptei clasei muncitoare, care cîntă măreția omului vremii noastre, romantismul lui înflăcărat.

Totuși, discuția despre poezie — cu excepția unor intervenții prețioase ca aceea a lui Eugen Jebeleanu, care a insistat asupra necesității însușirii organice a marxism-leninismului, a Măriei Banuș, care a vorbit frumos, amplu, convingător, despre importanța cunoașterii vieții, a lui Marcel Bresașu, care a cerut mai multă exigență — nu i-a ajutat pe poeți să rezolve sarcinile esențiale, să-și îmbogățească tematica, să răspundă, cu toată forța talentului lor, cerințelor poporului.

În încheierea acestei discuții a apărut articolul tov. Mihai Beniuc — „Poezia noastră”. Încercarea unui poet fruntaș de a formula teoretic unele principii ale poeziei și de a înmănunchia învățăminte ale activității sale creatoare rodnice de câteva decenii nu poate trezi decît cel mai mare interes.

În articolul „Poezia noastră” autorul susține multe teze juste, se pronunță cu tărie pentru o poezie însuflețită de spirit de partid, transmite tinerilor scriitori observații de real folos asupra creării imaginii artistice, asupra limbii literare. Trebuie spus însă că articolul suferă de o lipsă esențială: el nu dă riposta cuvenită ideilor greșite și confuziilor care astăzi constituie principalele frîne în calea dezvoltării, poeziei noastre.

Dimpotrivă, tratarea în articol a problemei conținutului, a tematicii poeziei este de natură să stîrnească, la rîndul ei, confuzii. Astfel, în unele părți ale articolului, autorul, pierzînd din vedere lipsurile ce se manifestă în momentul de față în domeniul poeziei, pune problema tematicii ca și cum chestiunea conținutului poeziei — a ogîndirii vieții în versurile poezilor noștri — ar fi pe deplin rezolvată, și nu ne-ar mai rămîne decît să ne concentrăm principalele eforturi asupra formei artistice. Aceasta, desigur, nu-i poate ajuta pe poeți să ia în piept sarcina lichidării lipsurilor existente în ce privește tematica și cunoașterea vieții și să abordeze din plin temele cele mai arzătoare, mai rodnice.

Deși acordă un spațiu amplu problemelor tematicii, articolul nu reușește să scoată în evidență cu claritatea și forța cuvenită temele centrale ale vieții de azi, sarcinile de căpetenie ale creației poetice.

În articolul „Poezia noastră” se găsesc și unele formulări neclare de ordin teoretic. Așa, de pildă, încercînd să definească elementele poeziei, autorul spune: „Orice poezie are trei componente principale, fără de care poezia nu se poate: atitudinea poetului împletită cu ea și concrecută ca un filon de aur dintr-o stîncă, conținutul de idei specific clasei și forma artistică adecvată conținutului și proprie artistului”. Din această definiție decurge, printre altele, o separare a „atitudinii” poetului de conținutul de idei al poeziei. Se știe însă că atitudinea pe care o exprimă opera de artă nu există separat de conținut, ci se manifestă și trăiește tocmai prin conținutul ei, după cum, la rîndul său, conținutul este o reflectare a realității. Cu alte cuvinte: felul cum opera ogîndește realitatea exprimă poziția scriitorului; aprecierea operei unui scriitor trebuie să pornească întotdeauna nu de la opiniile politice ale scriitorului sau de la intențiile lui, ci de la criteriul obiectiv al felului cum se ogîndește viața în opera sa.

Ar fi fost bine ca un articol atît de amplu și de mare răspundere, articol care, de fapt, a încheiat discuția despre poezie, să fie rodul unei consultări și al unei munci colective în sînul conducerii Uniunii scriitorilor. Desigur, articolul „Poezia noastră” poate și trebuie să fie discutat mai pe larg. Fără îndoială că autorul va aduce articolului său clarificările necesare

pentru ca el sa slujească pe deplin cauza înfloririi poeziei pe drumul realismului socialist.

Literatura noastră a făcut pași mari înainte pe calea cuceririi măiestriei artistice. Multe pagini ale prozatorilor și poeților noștri, vîrstnici și tineri, pot figura cu cinste într-o antologie. Pe această bază se pot pune astăzi cerințe mai înalte scriitorilor.

Conținutul de idei al operelor literare nu poate acționa decît prin intermediul formei artistice.

Conținutul de idei și rolul social activ al literaturii noastre cer o formă artistică corespunzătoare, demnă de măreția vieții poporului.

Arta realistă păstrează și continuă marile cuceriri artistice ale trecutului, asigură înflorirea deplină a formei artistice, în vreme ce arta decadentă duce la degenerarea formei.

Scriitorii și criticii care se călăuzesc după metoda realismului socialist luptă împotriva desconsiderării problemelor formei artistice, pentru stăpînirea limbii bogate și pline de farmec a poporului; ei acordă cea mai mare atenție studierii legilor specifice ale artei, învață neconținut din tezaurul artistic al literaturii clasice.

Tendința de a justifica slăbiciunile artistice prin importanța și nouitatea temei este o tendință dăunătoare, care frînează dezvoltarea literaturii.

Atenția deosebită pentru conținutul operelor de artă, lupta neîncetată împotriva celor care neagă sau subapreciază caracterul primordial al acestuia, nu poate și nu trebuie să însemne în nici un caz micșorarea exigenței criticilor literari față de forma artistică specifică de exprimare a adevărului vieții.

Criticii literari trebuie să fie preocupați în cel mai înalt grad de problemele măiestriei artistice, să analizeze competent, concret, forma artistică a operelor literare în corelația ei indisolubilă cu conținutul, să critice cu severitate lozincăria deșartă, improprietatea și sărăcia limbii, neglijențele în versificație — mai ales atunci cînd ele se ivesc în lucrările unor scriitori fruntași.

Este un fapt pozitiv că în recente discuții și îndeosebi în discuția despre poezie s-a acordat un spațiu larg problemelor măiestriei, specificului poeziei. Nu totdeauna însă aceste probleme au fost tratate de pe o poziție justă.

Criticii care desconsideră problemele conținutului, le socotesc „banale” și se avîntă pe terenul lunecos al formei „pure”, fac cel mai rău serviciu literaturii, deschid porțile dușmanilor artei — formalismul și estetismul.

De cele mai multe ori confuziile, eșecurile ideologice nu pot să nu exercite o înrîurire asupra formei operei literare; ele au ca rezultat nereușite artistice.

Nu este admisibil de asemenea ca sub steagul nobil al exigenței față de forma artistică să-și găsească ascunziș tendințele de negare a noului, de înăbușire a acelor opere care și-au pus sarcini mai însemnate, mai îndrăznețe, mai grele în ce privește oglindirea realității.

Unele intervenții în discuțiile din presa literară, ca și — de altfel — destule articole de critică, n-au analizat principial, profund, conținutul și forma lucrărilor literare, n-au dat dovadă nici de exigență și combativitate față de greșelile ideologice și de slăbiciunile și neglijențele artistice, nici de căldura și înțelegerea necesare pentru a ajuta efectiv scriitorilor noștri să creeze opere importante, cu o înaltă măiestrie artistică.

În lupta pentru principialitate în creație și în aprecierea operelor literare, scriitorii și criticii noștri trebuie să studieze profund exemplul strălucit de tratare dialectică a problemelor literare, opusă oricărei tendințe de simplificare, oricărei unilateralități, pe care ni le-a dat în ansamblul său Congresul al II-lea al scriitorilor sovietici.

Partidul i-a chemat întotdeauna pe scriitori și pe critici să lupte pe două fronturi: împotriva rămășițelor și a influențelor estetismului, și împotriva tendinței de desconsiderare a formei artistice.

Orice slăbire a luptei împotriva estetismului, formalismului, apolitismului nu poate decât să dăuneze dezvoltării literaturii pe drumul realismului socialist al creării unor opere de mare valoare ideologică și artistică. Literatura noastră s-a născut, a crescut și crește în luptă împotriva concepțiilor putrede ale esteticii burgheze. Aceasta este o lege obiectivă a dezvoltării literaturii și artei în țara noastră.

•

Sub conducerea partidului, poporul nostru își concentrează toate forțele sale materiale și spirituale în direcția făuririi unei vieți noi, îndestulate, fericite. El are nevoie de o literatură militantă, care să participe nemijlocit la construirea socialismului, la lupta pentru pace, să contribuie direct la grăbirea victoriei noului.

Sarcina principală a literaturii noastre, a literaturii care înfățișează veridic viața în imagini artistice puternice, este educarea poporului în spiritul învingătoarelor idei ale comunismului. Nu există o altă cale spre o literatură mare și însemnată decât aceea a realismului socialist, a literaturii în slujba poporului.

Pe această bază, a unității depline a țelurilor artistice și educative ale literaturii, s-a format în jurul partidului și se consolidează frontul larg al scriitorilor din toate generațiile. Orice scriitor care se alătură sincer acestei cauze este binevenit. Spiritul de grup n-are nimic comun cu politica partidului nostru în literatură și artă, cu interesele poporului; tendințele de izolare sectară, de creare a „biserițelor” literare trebuie să fie combătute cu cea mai mare tărie, oriunde s-ar ivi.

De la cerințele poporului, de la sarcinile arzătoare ale literaturii trebuie să pornească întotdeauna și critica literară.

Literatura așteaptă de la critici nu sterile speculații abstracte, ci o orientare politică și estetică justă și concretă.

Desigur, dezvoltarea criticii literare și a literaturii în general este posibilă doar în climatul unui schimb blodnic de păreri, al dezbaterilor și confruntării opiniilor.

Este regretabil că în recentele discuții din presa literară, cititorii n-au întâlnit numele unor critici cunoscuți ca Ion Vitner, Traian Șelmaru, Paul Georgescu.

Răspunzând chemării partidului, cerințelor scriitorilor și ale opiniei publice literare, „Gazeta literară” are meritul de a fi organizat discuții literare, care au adus unele foloase. Cu adevărat rodnice ar fi fost însă aceste dezbateri dacă colegiul redacțional al „Gazetei literare” le-ar fi orientat cu claritate ideologică spre un scop bine definit, spre rezolvarea unor probleme fundamentale ale literaturii. Firește în discuție nu toți pot avea dreptate, unii participanți au afirmat și lucruri greșite. Dar revista avea datoria să spulbere confuziile, trebuia să nu lase unele discuții „în aer”.

În urma discuțiilor literare din acest an a avut loc la Uniunea scriitorilor o ședință importantă a Comisiei de critică, în care au fost dezbă-

tute larg probleme arzătoare ale criticii literare, iar o serie de critici de frunte au luat poziție justă, au ajutat la îmbunătățirea muncii în acest domeniu. Deși a trecut destulă vreme, „Gazeta literară” n-a găsit încă loc să publice o dare de seamă substanțială a acestei dezbateri.

„Gazeta literară”, ca de altfel și celelalte publicații ale Uniunii scriitorilor, este lipsită încă de îndrăzneală și combativitate în tratarea problemelor fundamentale ale literaturii, în desfășurarea luptei ideologice pe tărâm literar.

Criticii literari, scriitorii, redacțiile trebuie să lupte ca discuțiile să se desfășoare sub semnul celei mai înalte principialități, să promoveze cu dragoste tot ce e înaintat în literatură și în critica literară și să-și concentreze focul împotriva ideologiei putrede burgheze, să dea dovadă de intransigență față de orice fel de denaturări ale realismului socialist.

Abaterile de la principialitate nu pot fi privite independent de slăbiciunile muncii ideologice a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Biroul Uniunii scriitorilor nu acordă atenția cuvenită activității criticilor literari, adoptă în mod nejustificat o atitudine pasivă față de discuțiile care se desfășoară în „Gazeta literară” și în alte organe de presă ale sale, pe care are sarcina să le conducă. Biroul Uniunii scriitorilor, organizația de bază a scriitorilor trebuie să ia măsuri pentru a pune în sfârșit în practică vechile proiecte de a organiza o mai strânsă legătură a scriitorilor și criticilor cu viața. Îndeosebi criticii literari, în mare parte, continuă să ducă o activitate birocratică; unii dintre critici n-au avut niciodată contact direct cu viața tumultuoasă a poporului, nu cunosc oamenii care se avîntă în primele rînduri ale construirii socialismului.

Sarcina cunoașterii profunde și directe a realității pe baza angrenării active în viață, a participării la opera de construire a socialismului, nu este o sarcină principală doar a scriitorilor, ci în aceeași măsură și a criticilor.

„Mai aproape de viață, pentru a ajuta efectiv la izbînda noului în viață” — aceasta este chemarea pe care poporul și partidul o adresează tuturor scriitorilor și criticilor, cu convingerea că efectele ei binefăcătoare se vor reflecta cît mai curînd în dezvoltarea literaturii noastre.

a. e. BACONS ky

FLORILE PĂMÎNTULUI

Există fluvii al căror bazin uriaș, despletit pe noișirșile întinderi, cuprinde zeci sau uneori sute de afluenți venind din meleaguri îndepărtate să se contopească în albia largă, plutind spre țărurile mărilor și ale oceanelor. Ele sînt cele mai adesea întîlnite pe suprafața pămîntului fie că se numesc Amazonul, Volga sau Dunărea. Există însă și o alta categorie de fluvii. Sînt acelea asemănătoare Nilului sau Orangelui, fluvii singurate, străbătînd ținuturi de o frumusețe austeră și sălbatică; singure tăiiuși drum cu încapăfînarc prin nisipuri și păduri virgine, fluvii ai căror unici afluenți sînt măruntel și anonimele pîrșiase sau izvoarele nevăzute aflate în însăși albia lor. Dacă ai pluti pe cursul unui asemenea fluviu, zile și nopți de-a rîndul n-ai întîlni spectaculoasele confluente, ci ai simți doar cum apele cresc mereu ca din oculte și miraculoase surse, lărgind și adîncind mereu vadul, amplificînd neconținut muzica valurilor, oglindind cerul și viața de pe muluri. Imaginea unui astfel de fluviu am avut-o citind cartea lui Zaharia Stancu *Desculț și recenta ei continuare Florile Pămîntului*.

Opera aceasta nu este alcătuită după exigențele construcțiilor complicate care presupun multiple planuri, acțiuni secundare canalizate spre albia centrală, așa cum nea obișnuit oarecum tehnica romanului modern. Nu poți recunoaște în desfășurarea ei trăsăturile specifice ale genului epic și chiar atunci cînd le recunoști, observi cu substanța și funcțiunile lor diferă; de

altfel, asemenea preocupări aparțin exclusiv criticii profesioniste deprinsă la clasificări și analize. Cititorul se mulțumește să guste pur și simplu cariera, trăind paș cu paș sentimentele și emoțiile autorului, ctuioscîndu-i concepțiile și experiențele. Și aici se află marea taină a prozei lui Zaharia Stancu, în această comunicare deplină cu cititorul, dincolo de orice legi de gen. prestabilite și intenționate, în această totală participare la care te soliciți întotdeauna lectura.

Florile Pămîntului. continuă fresca socială de vaste orizonturi pe care a inaugurat-o *Desculț*. Prejudecata conform căreia & epocă nu se poate exprima epic decît prin intermediul unei arhitectonici complexe și de o strictă organizare, este astfel denunțată. Lectura acestei cărți demonstrează că odată ce autorul și-a însușit concepția marxist-leninistă despre lume și viață, despre istorie și societate, el are în față colo mai variate și mai originale modalități, de expresie artistică, cele mai largi posibilități de a inova — și dacă dmlro toate acestea el șlic, în virtutea unui serios discernămiil, să le abordeze pe acele (-are sînt mai apropiate structurii sale și iii același timp viziunii specifice asupra cîmpului tematic, reușita devine o certitudine. Înarmat cu această concepție, Zaharia Stancu a ales calea expresiei autobiografice tocmai pentru că și-a dat scama de caracterul mai mult afectiv al cunoașterii sale, caracter merit să se acomodeze în mod firesc evocărilor lirico bazate pe, sensibilitate și atmosferă. Odinoară, Bal-

zac distingea o *literatură de idei* opusă *literaturii de imagini* după cum rațiunea sau afectul predomină în procesul de cunoaștere și de expresie estetică. Distincția este elementară și dacă am reedita-o astăzi, am deosebi, după acest criteriu, specificul prozei lui Zaharia Stancu de cel al romanelor lui Camil Petrescu, bunăoară. Fără îndoială că orice rigiditate se exclude în acest sens (autorul însuși își rezerva cu prudență o categoric eclectică pentru conviețuirea lui Balzac, lucidul comentator al burgeziei timpului său, cu celălalt care se îmbolnăvise aproape de durere la moartea lui Pere Goriof).

Plecat de la o justă cunoaștere a vieții și a propriei sale personalități, Zaharia Stancu a pornit pe urmele lui Darie, copilul născut odată cu secolul nostru într-o casă tristă și săracă, undeva în cîmpia Dunării, între Turnu și Rușii de Vede. Darie nu este decît o lentilă prin care vedem nu numai satul său natal și acelea prin care soarta l-a purtat în căutarea pîinii amare, nu numai Rușii de Vede, tîrgul cumplit, sufocat în mizerie și ignoranță, nu numai cîmpul întins și dezolant pe care, asemenea unor robi medievali, țărani își petreceau zilele, alimentînd traiul parazitărilor al boierilor cinici și bestiali. Vedem peisajul tuturor satelor aceluși timp și pătrundem adine în structura unei lumi al cărei sfîrșit trebuia să vină peste cîteva decenii. Dacă *Desculț* a fost cartea copilăriei lui Darie, *Florile Pămîntului* inaugurează cartea adolescenței. În plin război, eroul pleacă trimis de către boierul la care slujea, spre București—orașul tuturor mirajelor—care trebuia, în imaginația și în visurile lui, să-i ofere temeiurile unei alte existențe, a unei realizări depline în viață. Boierul care l-a trimis cu o scrisoare nu-1 va mai vedea niciodată. Cartea descrie îndelungata și dificila călătorie pe care o face eroul de la moșia boierului pînă la marginile Bucureștilor. Călătoria lui Darie, pe jos, peste cîmpii arse, năpădite de buruieni, prin sate devastate, oferă scriitorului un fericit prilej de oglindire a războiului, cu întreg convoiul său de calamități, cu acea învălmășeală de fenomene și întîmplări absurde și inumane, ridicole sau de un profund tragism. Războiul e văzut de

13 — V. Romînească

autor pînă la originile lui economice și sociale, dincolo de aparențele demagogice pe marginea cărora o întreagă literatură de cămătari se întrecea în pronunțarea cuvintelor răsunătoare. Impresionant ca o supremă invocație tragică, realizat cu mijloacele celui mai elevat lirism, este popasul lui Darie în singurătatea copleșitoare a unui cimitir german. Evocarea reconstituției vieții și destine de oameni, formulînd un protest simplu și omenesc împotriva tuturor acelor care n-au ezitat să dezlănțuie războiul, condamnînd țări și popoare la moarte și pustiire. De-a lungul acestei călătorii, sumedenie de oameni întîlniți în împrejurări diverse sînt conturați în treacăt și rămîn să se contopească în întreaga atmosferă a cărții. Romîni și turci, bulgari și nemți, dar întotdeauna oameni, cu manifestări felurite, dar întotdeauna firești, fără nimic forțat și căutat, fără acea falsitate declamatorie, zgomotoasă, obositoare prin insistența și ostentațiile ei cu care te mîhnesc uneori eroii romanelor confecționate. Un țăran într-un bordei săpat la repezeală în adîncul cîmpieipare la un moment dat simbolul întoarcerii la existența primitivă a omului, întoarcere pe care războiul o dezlănțuie cu sinistră cruzime. Schelete grotești și macabre sau prizonieri agonizînd sub șopruri părăsite, cu nădejdea zadarnică a întoarcerii întru cele dragi. Și deasupra tuturor plutește totuși istoria cu adevărul și justiția ei. Ca un leit-motiv al forței și tenacității acestui pămînt, acestor oameni care l-au locuit din totdeauna, revin evocările de mare amplitudine poetică, a tuturor agresorilor, amintind Scrisoarea a III-a a lui Eminescu.

Privitor la oameni aș vrea să remarc existența a două categorii de personaje în proza lui Zaharia Stancu și aceasta numai sub raportul funcțiunilor estetice. Sînt personaje menite să rămînă în amintirea cititorului cu profilul lor așa cum îl conturează autorul. Există însă și o altă categorie de personaje ale căror rosturi nu se definesc precis și care aparent sînt nerealizate. După ce isprăvești cartea îți dai seama însă că ele au avut totuși un temei, și anume, ele devin un fel de elemente ale atmosferei care e cultivată de predilec-

ție de către autor și au pînă la urmă soarta ostașilor anonimi căzuți pe cine știe ce meleaguri, dar care trăiesc totuși în triumful cauzei pentru care s-au jertfit. Acești eroi se apropie de elementele naturii pe care Stancu o cîntă cu pasiunea și sensibilitatea ce-i sînt proprii. De altfel, natura însăși e unul dintre personajele importante ale acestei cărți. Ea nu este comunicată atît vizual-plastic, pentru că artistul n-«recepționează» pe această cale. Zaharia Stancu ascultă natura, o simte și o interpretează, o personifică, atribuindu-i o viață complexă și dramatică. Acest fel de a pătrunde și anima elementele naturii este de esență populară, specifică folclorului nostru în care munții și apele, pădurile și florile, vîntul, ploile sau zăpezile nu se relevă atît prin linie sau culoare, cît mai ales prin existența și mișcarea pe care le-o atribuie poetul făcîndu-le să participe intens în viața lui de toate zilele.

Spre sfîrșitul cărții, cînd Darie ajunge în marginea Bucureștilor, autorul găsește un prilej potrivit să dea o replică severă semănătorismului desuet care exalta natura rustică lausînd o imprecizie stupidă la adresa orașului. E lesne de sesizat diversiunea pe care o presupunea o atare concepție ai cărei corifei, ca niște ridicoli și stîngaci iluzioniști cătau să creeze o imagine a satului plină de idilism greșos și de poleială sărbătorească. În acest pasaj, lirismul inundă reușind să se impună și formei și dînd naștere unui admirabil poem în versuri albe izvorît spontan și firesc. Metoda ca atare e nouă și se poate spune că această contopire a poeziei cu proza pe care am întîlnit-o uneori și la Berthold Brecht — marchează începuturile unei noi concepții a genurilor, spulberînd prejudecățile academice ale distincțiilor riguroase și proorocînd declinul unor asemenea distincții, așa cum odinioară eșuase legea celor trei unități ale literaturii dramatice.

Se observă însă uneori, în *Florile Pămîntului*, un anumit abuz de paranteze și digresiuni care mi se par supărătoare. E vorba de întoarcerile lui Darie spre episoade mereu anterioare care nu întotdeauna sînt necesare. N-am înțeles, de pildă, de ce, ajuns la periferia Capitalei, el își amintește că a mai atins cu trei ani în urmă marginile

Bucureștilor și autorul intercalează pasajul vizitei pe care acesta o făcuse atunci fratelui său, Gheorghe. Pasajul intercalat are o existență de sine stătătoare și cred că ar fi putut apare ca o frumoasă schiță. Introdus însă în carte, el i'rînează oarecum evoluția normală a povestirii, devenind astfel eterogen. Cred că se mai pot găsi cîteva cazuri asemănătoare în care digresiunile împiedică desfășurarea firească. E un reziduu, bănuiesc, al unor aglomerări de amănunte cu caracter baroc pe care l-am întîlnit uneori în *Descult*.

*

Cartea lui Zaharia Stancu, *Descult*, a avut un mare succes peste hotarele țării, succes care, cred eu, se datorește, pe lîngă documentelor impresionante de viață pe care le conține și caracterului său specific românesc. Se întîmplă de multe ori să citești un roman sau o nuvelă a cărei atmosferă să plutească în vag, al cărei stil compilat să nu sugereze decît, în cel mai fericit caz, un meșteșug, o virtuozitate. Zaharia Stancu a surprins specificul satului românesc cu toate coordonatele sale și de aceea mesajul său va suscita interes întotdeauna și pretutindeni, oferind posibilitățile de cunoaștere a unei lumi prea puțin cunoscute. Mijloacele de realizare a acestei atmosfere particulare sînt largi; de la trăsăturile fizice și morale ale eroilor pînă la stil și limbaj, acel limbaj plin de armonie poetică și de culoare. E o vrajă, o incantație a stilului care amintește pe alocarea marile epopei nordice, Kalcvala bunăoară, cu acel amestec de naivitate și candoare, de simplitate și înțelepciune. Pînă și dialogul capătă uneori valori poetice, devenind o expresie lirică a gîndurilor și stărilor de spirit ale lui Darie.

Dacă în *Descult* modul de a vedea și înțelege lumea era al unui copil, în *Florile Pămîntului* se observă sub toate aspectele ridicarea pe treapta superioară a adolescenței. O undă de maturitate vine să sugereze admirabil creșterea continuă a eroului, realizată în atitudinile sale față de lume și viață, în gîndurile și sentimentele sale, în felul său de a vorbi, și mai ales în minunatele monologuri interioare. Această evoluție a tonului este o problemă

-artistică-dificilă și Zaharia Stancu o realizează cu deosebită măiestrie, încît cititorul nici nu izbutește să observe maturizarea •treptată și firească a lui Darie.

Zaharia Stancu nu adresează invective directe și retorice. El povestește și cîntă asemenea aezilor antici, poemul suferințelor și visurilor unui popor robit și înjosit, supus întunericului și ignoranței. Revolta împotriva acelor orînduiri se degajă singură, clocotind în pieptul cititorului și împlcîndu-se cu dragostea față de realitățile contemporane care au adus biruința definitivă a tuturor celor ce muncesc. Căci *Florile Pămîntului* înalță, peste tragismul alitor scene și situații, un imn pasionat vieții și omului, frumuseții și adevărului •al căror triumf sălășluiește în însăși istoria -zbuciumată și dramatică a aceluși timp.

Nu știu dacă ceea ce scrie Zaharia Stancu este și va fi vreodată considerat roman. Capriciile criticii literare sînt pururi schimbătoare. Sînt însă convins pe deplin că această operă va rămîne ca un document artistic, întotdeauna solicitînd pe cei care-i vor deschide paginile, ca o cronică lirică a unor vremi apuse pentru totdeauna.

Și fiindcă, totuși, ori de cîte ori scrii despre o carte, genurile și speciile nu încețază să-ți dea tîrcoale ca niște fantome obligatorii, închei spunînd că dacă autorul *Florilor Pămîntului*, ascultînd parcă același îndemn pe caro îl auzise odinioară și Pușkin: *Spre proză mă îndeamnă anii*, a părăsit versurile, poezia nu va înceta niciodată să și-l revendice din motive bine întemeiate.

DUILIU ZAMFIRESCU ȘI CONTRIBUȚIA LUI LA DEZVOLTAREA ROMANULUI NOSTRU REALIST

Duiliu Zamfirescu, figură complexă și mai ales contradictorie, intimidează pe cercetătorul operei lui prin discordia ideilor care stau totuși laolaltă în cuprinsul ei, așa cum, probabil, au viețuit și în capul scriitorului, admirator înfocat cu toate acestea al „realității armonice”. Fără să bănuiască, desigur, că el însuși este o confirmare a zădărniciilor idealului său, Duiliu Zamfirescu ni se înfățișează astăzi, ca o personalitate plină de contraste în care se întâlnesc: ideologia reacționară a „Junimii” cu admirația pentru problematica socială a marilor romancieri **RUȘI** (inclusiv a lui Gorki!); snobismul și morga aristocratică a *diplomatului european* cu idei și atitudini anticospolite în privința dezvoltării literaturii, muzicii și teatrului românesc; idealizarea unor eroi (din rîndurile boierimii mai ales) cu idei înaintate de artist realist care aspii-ă să respecte adevărul vieții; propovăduirea armoniei sociale cu recunoașterea (într-o scrisoare către Maiorescu!) unei idei „sublime” în „socialismul radical”; dorul de parvenire socială al fiului de arendaș care este el însuși, cu stigmatizarea lui 'fanase Scatiu.

Este destul de greu să urmărești sinuozitățile unei atari personalități artistice și mai ales să înțelegi și să explici persistența elementelor realiste în opera scriitorului, în ciuda ideologiei sale reacționare.

J

Duiliu Zamfirescu face parte dintre

acei artiști care s-au străduit să trăiască: în conformitate cu preceptele estetice pe care le-au profesat. Dacă în opera sa Duiliu Zamfirescu a fost un adept al frumosului *etern și pur*, impunându-și o ținută rigidă față 'de ceea ce socotea el „mulțime”, compătîmind în fond soarta țărănimii și a oamenilor simpli dar interzicîndu-le accesul în arță”; și în viață s-a arătat de un aristocratism căutat, frizînd snobismul, de o aroganță și o înfumurare care au jignit pînă la sfîrșit chiar și pe slujitorul cel mai fidel care oficia atunci, cu toată morga, pe altarul frumosului pur, pe Maiorescu. Cu atît mai mult a devenit el nesuferit publicului literar de convingeri democratice, ceea, ce a prejudiciat mult înțelegerii și aprecierii operei sale, care cu toate acestea a avut un rol pozitiv în dezvoltarea prozei noastre (ca poet și dramaturg Duiliu Zamfirescu fiind relativ ignorat, și credem noi nu fără oarecare dreptate).

Un prieten al scriitorului, N. Petrașcu, dă în amintirile sale amănunte interesante prin autenticitatea lor. În ciuda binevoitoarei imagini pe care vrea să ne-o lase Petrașcu, în cartea sa transpare stilul do viață artificial, emfaza și prețiozitatea care l-au caracterizat pe scriitor toată viața, încă de cînd a descins în București într-o modestă cameră de la „Motel Metropol”, venind de la podgoriile de pe Milcov, ale părinților. „Te rog... nu da drumul lecucianului” — își apostrofa Duiliu Zamfirescu prietenul pentru vreo glumă mai picantă care-i vexe,

pe cât socotea el, ținuta aristocratică compusă cu atîta grijă, începînd de la hainele cam lustruite dar ireproșabil croite, de la pălăria care-i reclama o atenție specială pînă-și lua pe cap poziția demnă și corectă și sfîrșind cu mersul care nu trebuia să fie nici repezit ca al unui om grăbit, dar nici prea lent ca al unui om fără treabă. Cariera diplomatică pe care a făcut-o, larg sprijinit de juniști și de Maiorescu în special (în treacăt fie zis, stimulată de nenumărate cereri de înaintare din partea scriitorului însuși), i-a accentuat slăbiciunea de a poza în aristocrat cu genealogie de cîteva veacuri (s-a descoperit descendent al Lascarizilor). Devenind și ginere al unui înalt demnitar italian, (el nu uită să-l informeze pe Maiorescu printr-o scrisoare că soacra lui, moartă de mult, a fost „contesă Bonacina-Spini”), Duiliu Zamfirescu a întîlnit astfel condițiile prielnice cultivării snobismului și înfumurării pentru care manifestase predispoziții timpurii.

Locuind la Roma un palat de pe Via Condotti, slujit de lachei și feciori ca un aristocrat ce se respectă, pătrunzînd în cercuri diplomatice internaționale, fiind un autor tradus în mai multe limbi, Duiliu Zamfirescu și-a compus treptat o figură de diplomat cu circulație europeană. La întoarcerea în țară, după optsprezece ani de viață în străinătate, s-a retras la moșia sa de lîngă Focșani, așteptînd ca toate dignitățile să-i fie oferite. De aci prefețele ostentative la noile ediții ale romanelor sale, prefețe în care-și etalează relațiile sale cu aristocrația europeană. Chiar N. Petrașcu, prietenul plin de o admirație cam nătîngă față de el, nu se poate opri să nu facă o remarcă de bun simț relativ la această perioadă din viața scriitorului: *Gîndul său de căpetenie părea a fi acum să facă avere, să poată fi independent, să trăiască bine și să se bucure de avantajele pe care le oferea viața celor cu dare de mină*.

Duiliu Zamfirescu adoptă acum o atitudine seniorială, de proprietar de „domenii”, care desface vinuri faimoase.

Ajuns academician și președinte al Camerei, Duiliu Zamfirescu nu mai are nici o treaptă de urcat în ierarhia socială. De aceea, cînd Eugen Lovinescu, de altfel admirator fără rezerve al prozei sale și apologet al concepțiilor sale reacționare, îndrăznește să-i critice „Voichița”, Duiliu Zamfirescu trimite revistei „Flacăra” în care acesta își înserase articolul, o scrisoare demnă de a fi menționată. Scrisoarea îl repede în acești termeni pe ireverențiosul critic: „Nici talentul, nici vîrsta, nici *poziția socială* (subl. n.) nu-l indrituesc a da lecții altora — în toate cazurile, nu mie”. Și apare amuzantă și pomică lamentarea lui Eugen Lovinescu, răsplătit cu atîta nerecunoștința de cel față de care nu-și precupețise elogiile: „... Dl. Zamfirescu e îngîmfat și eu singurul om ce l-a lăudat în țara romînească”.

Moartea lui Duiliu Zamfirescu survenită în 1922, în urma unei intoxicații cu ciuperci la Agapia, a întîmpinat o reacție care a însemnat, într-un fel, o răzbunare aproape meritată față de această viață predominantă de artificialitate și aroganță, de suficiența parvenitului și rigiditatea omului ajuns. Camil Petrescu relatează cu ironie acest moment într-un scurt articol scris în săptămîină morții lui Duiliu Zamfirescu („Ultimul Lascarid” — „Tezo și antiteze”) Dînd citate copioase din presa vremii, care deplîngea în scurte notițe necrologice moartea „apreciatului” autor „de pe vremuri” al „Paulei de la Miramare” (o dulcegărie de tinerețe cînd decedatul era cei puțin, autorul a două romane de valoare, care rămîn prin elementele lor realiste), Camil Petrescu încheie astfel scurta dar sugestivă evocare a scriitorului: „însfîrșit, un tînăr imberb își începea articolul așa: „Cu Duiliu Zamfirescu moare un fost distins președinte al Camerei”.

„De fapt a murit — cu toate cusururile lui — unul dintre cei patru-cinci prozatori mari pe care i-a avut literatura romînească”.

În bună parte este vina lui Duiliu Zamfirescu dacă tînără generație, fie și în persoana unui „tînăr imberb”, regreta moartea „unui fost distins Președinte al Camerei” și nu a prozatorului de reală valoare, rămas în umbra rangurilor sale sociale.

Mult timp scriitorul a fost antipatizat — și pentru motive explicabile — de intelectualitatea noastră democrată. Tot la moartea lui, Ibrăileanu scria aceste rînduri care dau o bună explicație faptului: „*Apoi clasa lui socială, manierele, „eleganța”, morga, antițărănismul și anti-democratismul lui, — în lumea „proletarilor intelectuali” care alcătuiau partea cea mai însemnată a publicului cititor și din care se recrutau recenzenții, — l-au făcut antipatic, ca să spunem lucrurilor pe nume, fără puțința unei despăgubiri din partea clasei sale, care nu a făcut parte niciodată din publicul cititor*”.

În schimb, a existat o critică apologetică, lipsită de discernămînt, care a ridicat osanale mai ales acelei părți din opera sa care este caducă prin insuficiența realizării artistice și prin tezele retrograde preconizate. Eugen Lovinescu se extazia în fața idealizării clasei boierești din romanele lui Duiliu Zamfirescu: „*În mijlocul demagogiei socialiste sau naționaliste, Dl. Zamfirescu a stăruit a crede că mai e o pătură conducătoare, cinstită, cultă, împodobită cu oareșicare însușiri sufletești, a descoperit chiar că mai sînt boieri, nu ciocoi sau fanarioți, ci romîni cu dragoste de pămîntul strămoșesc și cu omenie față de țaran, și care au avut un însemnat rost în desfășurarea istorică a neamului nostru...*” Și în continuarea eului, Eugen Lovinescu, consecvent estetizant și predicator al „armoniei sociale”, găsește merite artistice în seninătatea operei, seninătate care opune o stare de idilă (pe care însuși Duiliu Zamfirescu o ura și o combătea teoretic, deși inconștient o folosea uneori) ciocnirilor sociale: „*Opera d-sale e sănătoasă și senină prin concepție, e pătrunsă de iubire de neam și de țară; nu seamănă învrăjbire între păturile noastre sociale, are aceeași, caldă simpatie pentru tot ce e bun jos sau sus; n-a cruțat nimic dar nici n-a*

împovărat nimic dintr-o doctrină politică...” în asemenea condiții ne aflăm pînă astăzi în ce privește interpretarea moștenirii literare pe care ne-a lăsat-o Duiliu Zamfirescu, cu o singură excepție, articolul lui C. Dobrogeanu-Gherea: „*Pesimistul de la Soleni*”, care cuprinde o analiză foarte justă și minuțioasă a romanului „*În fața vieții*”. Totuși, acest articol care a aruncat anatema criticii științifice asupra debutului nu prea glorios al lui Duiliu Zamfirescu, nu este decît un pisc izolat de pe care nu se poate privi întreg cuprinsul operei scriitorului, operă venită în urmă.

De aceea, o analiză în lumina concepției marxiste despre artă, care ar trebui să lege firul de articolul lui Gherea, așteaptă să fie întreprinsă. Scriitorul acesta cu atîtea păcate omenești și artistice este totuși un prozator de talent, venit într-un moment de pionerat, un scriitor care duce mai departe romanul social inaugurat de N. Filimon și care în schițarea și determinarea socială a unor caractere, în realizarea atmosferei, în presimțirea unei problematice în ciocnirea dintre clase, în tehnica de romancier încă naivă dar mai avansată față de predecesori, în sobrietatea stilistică și bunul simț în folosirea limbii, rămîne un precursor al romanului realist care va înflori la noi, după moartea lui, între cele două războaie.

II

Engels era plin de admirație în fața lui Balzac — pentru că acesta, deși din punct de vedere politic rămînea un legitimist — în zugrăvirea societății contemporane nu s-a lăsat călăuzit decît de adevărul vieții: „*... satira sa nu este niciodată mai mușcătoare, ironia sa nu este niciodată mai caustică decît atunci cînd aduce în scenă tocmai pe acei bărbați sau pe acele femei, pe care-i simpatizează, atît de profund — 'Aobili'. Și singurii oameni despre care se exprimă întotdeauna cu o admirație fățișă, sînt adversarii săi politici cei mai înverșunați, eroii republicani de la Cloître Saint Mery, oameni care în această epocă (1830' — 1836) erau într-adevăr reprezentanții maselor populare*”. Pe Balzac viziunea sa îna-

intată asupra artei, privită de el ca o fidelă reflectare a „comediei umane”, l-a ajutat să meargă *„împotriva propriilor sale simpatii de clasă și prejudecăți politice”*, opera sa devenind una dintre cele mai impresionante culmi ale realismului, pentru că el... *„a văzut necesitatea pieirii nobililor săi iubiți, pe care îi descrie ca pe niște oameni care nici nu merită o soartă mai bună... a recunoscut pe adevărații oameni ai viitorului acolo unde puteau fi cu adevărat găsiți la acea epocă...”*

Această clasică analiză a operei balzacienne ne ajută să înțelegem cum, în trecut, scriitorii care împărtășeau o ideologie retrogradă au putut crea totuși o operă al cărei sens obiectiv este refractar acestei ideologii, cum dragostea de adevăr i-a ajutat să-și învingă limitele ideologice. Duiliu Zamfirescu nu este însă un scriitor care să se încadreze perfect în categoria artiștilor de tip Balzac. Deși el a mărturisit credința că arta trebuie să urmeze cât mai îndeaproape viața (*„Fiindcă vine întrebarea: ce este un roman și care e scopul unui scriitor? Eu cred că este de a-ți da iluzia cea mai intensivă despre realitatea vieții”*), concepțiile lui sociale l-au împiedecat de multe ori să vadă adevărata față a realității și scriitorul a intervenit de multe ori, în chip arbitrar în numele unei ideologii retrograde în firea personajelor sale, modelându-le după cum ar fi vrut el să fie și nu după cum erau ele în realitate. Deci, nu ne aflăm în fața unui scriitor care a mers *„împotriva propriei sale simpatii de clasă și prejudecăți politice”*. Duiliu Zamfirescu, văzând ruina clasei pe care o îndrăgea, a încercat de multe ori mijloace de „îndreptare”, a încercat să descopere figuri, familii întregii de boieri pămînteni în care, credea el, sălășluiesc virtuți străbune, comori de patriotism și de omenie, pentru a le oferi drept modele în regenerarea clasei feudale, regenerare la care visa.

Așa se face că, adesea, Duiliu Zamfirescu nu urmează drumul marilor artiști din trecut care își au un reprezentant clasic în Balzac, deși elementele realiste numeroase și pronunțate ale pi-ozei sale la care ne referim în special, nu pot fi expli-

cate decât tot prin depășirea limitelor sale ideologice sub presiunea adevărului vieții.

Pentru o mai exactă înțelegere a lui Duiliu Zamfirescu, personalitate atât de contradictorie, și a operei sale, sugerăm cercetarea tezei marxiste privitoare la raporturile dintre clasa dominantă și reprezentanții ei pe plan ideologic. Marx și Engels în lucrarea lor *„Ideologia germană”* scriau: *„Diviziunea muncii, despre care am constatat încă mai sus că este una din forțele principale ale istoriei de pînă acum, se exprimă acuma și în sînul clasei dominante prin separarea muncii spirituale de cea materială, astfel încît, în cadrul acesteia, o parte dintre indivizi apar ca gînditorii acestei clase (ideologii ei activi și creatori, care își trag seva principală din cultivarea iluziilor pe care această clasă și le face despre ea însăși), în timp ce ceilalți se comportă mai mult pasiv și receptiv față de aceste idei și iluzii, pentru că în realitate ei sînt membrii activi ai acestei clase și au mai puțin timp să-și facă iluzii și idei despre ei înșiși”*. În continuare, citatul cuprinde o idee asupra căreia am vrea să stăruim în special: *„In interiorul acestei clase, scindarea aceasta poate evolua chiar pînă la o anumită opoziție și dușmănie între cele două părți (subl. n.) care, însă, la orice ciocnire concretă care periclitează clasa însăși, cade de la sine”*... Această teză marxistă poate avea aplicare și în domeniul artei, literaturii și toți oamenii de arfă fiind legați și ei de o anumită clasă și încadrîndu-se printre gînditorii ei. În acest sens, acea *„anumită opoziție și dușinănie între cele două părți”*, — clasa socială exploatatoare și reprezentanții ei pe plan spiritual — credem că ar putea fi o explicație a prezenței unor elemente realiste de critică socială în opera unor scriitori atașați ideologicește claselor exploatatoare, — și ne gîndim că de această natură vor fi fiind și elementele de realism critic din opera lui Duiliu Zamfirescu.

Sigur că transpuse pe plan artistic, în domeniul moștenirii literare, lucrurile se complică foarte mult iar aplicarea mecanică a tezei marxiste poate duce la greșeli. Nu are rost să concesionăm pe Duiliu Zamfirescu, de pildă, cu tot ceea ce este mai bun și mai valabil în opera lui boie-

rimii în descompunere, deși destinul său omenesc și literar este legat foarte mult de ea. Această „anumită opoziție și dușmănie” către care pot evolua față de clasa retrogradă chiar intelectualii și artiștii legați de ea, fiindcă prin natura și îndeletnicirile lor deosebite pot privi oarecum din afară și cu un ochi critic gruparea socială din care fac parte, ne ajută să găsim o sursă a realismului la Duiliu Zamfirescu și să înțelegem că poziția critică a scriitorului coincidea într-o măsură și la un moment dat cu resentimentele și averșiunea maselor populare față de clasele dominante.

La o privire superficială ar putea să pară hazardată ideea apropierea lui Duiliu Zamfirescu de năzuințele populare, scriitorul fiind cunoscut pentru aristocratismul și înfumurarea cu care se ferea să-și mulezeze toga albă de estetic cu „noroiul” multimilor: *„Frumosul este singurul adevăr necesar, după cum este și cea mai înaltă formă a moralității. Întruchiparea lui, însă, este legată de un principiu de autonomie individuală, care nu admite concesiuni multimei sau inspirații de la ea”*.

Cu toate acestea, Duiliu Zamfirescu, — de altfel în opera lui de multe ori plin de compasiune față de condițiile precare de existență ale țărănimii și pledând pentru îmbunătățirea lor (firește oferind soluții ameliorative și de întoarcere la o stare patriarhală) — s-a întâlnit pe un drum comun cu masele populare: ura împotriva capitalismului a cărui penetrație însemna înăsprirea condițiilor materiale de viață ale țărănimii muncitoare. De asemeni, critica frivolității, a depravării, a nimicieniei boierești, deși făcută în scopul de a moraliza clasa feudală, coincide de multe ori cu poziția maselor populare față de această clasă. De aceea nu-i o ciudățenie explicabilă doar prin șlefuirea mijloacelor artistice faptul că „Viața la țară” și „Tănase Scatiu”, în care critica ascensiunii burgheze mai ales atinge apogeul, sînt cele mai bune romane ale lui Duiliu Zamfirescu.

În sfîrșit, dacă aruncăm o privire pe harta literară contemporană, observăm că pretutindeni epoca a generat condițiile și a creat artiștii do care avea nevoie, pentru răspîndirea în amplitudine a realismului

critic. Victorios în mijlocul secolului al XIX-lea prin geniul lui Balzac, Pușkin, Gogol, realismul critic a devenit către sfîrșitul lui curentul literar promovat de cei mai mari artiști ai vremii, a devenit literatura cerută de masele largi, tot mai decepționate de alcătuirea burgheză a societății. Din Rusia pravoslavnică și iobagă s-a ridicat grupul de maeștri ai realismului critic, de la monumentalul Tolstoi la artistul miniaturii Cehov, cucerind cu repeziciune Europa sătulă de literatura leșinată a epigonilor marilor romantici. Presiunea condițiilor sociale a orînduirii burgheze care nemulțumea tot mai mult masele populare s-a impus și literaturii noastre în general, care în această vreme, după ce atinsese gloria realismului critic prin Caragiale, trece prin nuvela realistă cu vehemență critică a lui Delavrancea, Vlahuță, Slavici, lăsînd în urmă ca pe o rochie de bal demodată proza cu zaharicale a lui Bolintineanu, „Buchetiera din Florența” și „Dridri”, atît de gustate la vremea lor.

Duiliu Zamfirescu a început, ca mai toți tinerii literați de atunci, prin a fi un romantic conformist și a evoluat spre o literatură de critică socială realistă, înțelegînd într-o măsură, că alta este chemarea vremii și că acordurile romantic-languroase au o rezonanță desuetă pentru contemporani, ca versurile Văcăreștilor pentru îndrăgostiții eare-l cunosc pe Eminescu. Așa dar presiunea epocii care, datorită nemulțumirii generale față de orînduirea burgheză gusta literatura marilor romancierii ruși, pregătindu-se să-l primească pe Gorki, a influențat credem și destinul literar al lui Duiliu Zamfirescu. Scriitorul, de multe ori, în ideile și în atitudinea sa estetică, este reacționar. Cu toate acestea, sub imperativul vremii devine un mare și sincer admirator al realismului critic, în special rus, și se străduiește să se încadreze prin scrierile sale acestui curent literar pentru care avea toată prețuirea, deși nu și toată virtutea de a-l practica.

Se cuvine, pentru ușurarea înțelegerii personalității lui Duiliu Zamfirescu și a operei lui, o sumară privire asupra opiniilor sale estetice, pe care el însuși a încercat să le formuleze cît mai clar. În 1892, a început să

scrie o monografie despre Lev Tolstoi, din care a și publicat câteva fragmente în „Convorbiri literare”, fără să o mai termine vreodată, nu pentru că nu ar fi vrut, căci împărtășea o mare admirație pentru marele scriitor rus, ca și pentru Turgheniev și Dostoievski, ci pentru că, după cum mărturisește într-o scrisoare, mutarea de la Roma la Bruxelles i-a întrerupt lucrul. Mai târziu n-a mai putut regăsi atmosfera și nici n-a mai avut timp, îmboldit de creația originală, să reia în întregime lectura lui Tolstoi. Fragmentele publicate din această monografie conțin însă lămuriri prețioase asupra modului în care concepea Duiliu Zamfirescu natura și scopul creației artistice. El recunoaște izvorul frumosului în realitate: *„Dacă Shakespeare ar fi făcut din „Romeo și Julieta” o tragedie proastă, ar fi dat dovadă că nu are mijloace artistice, dar amorul ar fi rămas amor, legenda Montechilor și Capuleților ar fi rămas poetică, Verona ar fi rămas lot misteriosul oraș al Scaligerilor”*. Mai mult, călăuzindu-se după principiul selectării aspectelor realității în creația artistică, Duiliu Zamfirescu era împotriva „fotografiei” în artă, și respingea naturalismul și zolismul. Din păcate însă, această selecție trebuia să se facă — după părerea scriitorului — în numele „realității armonice”, adică a unui ideal de frumos confecționat arbitrar de artist și socotit de el demn de a fi dat ca model oamenilor. De aceea, Duiliu Zamfirescu crede că selecția are ca scop găsirea celui element care va reprezenta: *„...perfecțiunea speciei, aceea care se va apropia mai mult de idealul din noi și, prin substituție, îi va lua locul”*. Cu aceste premize, era normal ca scriitorul să ajungă la ideea superiorității artei asupra adevărului vieții, din punct de vedere moral, cum spune el, pentru că arta: *„...ne ridică peste senzualitate, în lumea idealurilor, singura în stare a ne desface de egoism și a ne îndrepta către o viață mai nobilă”*.

Această idee pe care o regăsim și mai târziu, exprimată într-o scrisoare către Maiorescu: (*„... lumea e mai frumoasă în reprezentarea ei decât în realitate”*) merită să fie reținută fiindcă ea va fi geneza tendințelor idealizante care vor lupta

mereu cu realismul în opera lui Duiliu Zamfirescu. De altfel, rezurnind părerile sale, în aceeași încercare de monografie, scriitorul formula ca un punct special și asupra căruia ținea să stăruie în mod deosebit, dezideratul următor, considerat de el obligatoriu pentru artist: *„Ridicarea fantasiei la potența idealurilor”*, fiindcă, *„... numai prin înfățișarea lucrurilor în perfecțiunea lor cea mai înaltă, și prin depărtarea a tot ce derogă de la această perfecțiune, se poate atinge clasicitatea, punându-se astfel opera de artă la adăpost de mode, de înrâuriri ale timpului, de uitare”*.

Această oricât de fugitivă privire asupra concepției estetice a lui Duiliu Zamfirescu arată totuși, sperăm, cât de mult a fost frînătă apropierea scriitorului de realism („Junimea” în frunte cu Titu Maiorescu în această privință poartă cea mai mare vină), și cât de greu este să explicăm accentele critice, uneori atât de vehemente, din opera sa. Alăturând totuși acest complex de opinii estetice de cea „anumită opoziție și dușmănie” de care vorbesc clasicii marxismului, a păturii intelectuale față de clasa dominantă de care totuși este legată și fatal limitată în vederi, o explicație și o ușurare în înțelegerea justă a operei lui Duiliu Zamfirescu se întrevede. Deoarece, oricât ar părea de paradoxal, tocmai în căutarea frumosului în societate, Duiliu Zamfirescu a fost jignit de aspectele de decadență ale boierimii în descompunere, de aspectele brutale și vulgare ale burgheziei rapace în ascensiune și scriitorul le-a combătut cu multă pasiune (cea ce servea revendicările populare împotriva claselor exploatoare). Este tot atât de drept că scriitorul făcea această critică văzând ruina apropiată a boierimii și încercând să o oprească în căderea ei, opunându-i tipuri idealizate de boieri care — socotea ei — pot servi drept pilde de frumusețe morală, de dragoste de țară și de popor. Duiliu Zamfirescu visa — așa cum arată întreaga sa operă — o regenerare morală și socială a boierimii, care să îmbunătățească starea socială a întregului popor, din toate clasele și din toate provinciile. Incapabil să intuiască cel puțin caracterul trecător al claselor

și posibilitatea unei altfel de orînduirii sociale — ceea ce este explicabil — judecînd deci veșnice relațiile sociale pe care le cunoaștea, Duiliu Zamfirescu socotea cu tot răul vine din corupția și decăderea aristocrației și din ridicarea unei „a treia stări”, burghezia care jefuiește și împilează poporul. Concepția lui era în fond retrogradă (întorcerea la o stare patriarhală), critica pe care o făcea slujea însă în bună măsură, în mod obiectiv, aspirațiilor exploatatilor și mai puțin idealului său de „realitate armonică”, deși în interesul acestei himere pe care o urmărea, Duiliu Zamfirescu a sacrificat de multe ori adevărul. Nu trebuie să ne apară ciudat nici faptul că Duiliu Zamfirescu îl admiră atît de mult pe Tolstoi și-i prețuiește în deosebi romanul „Război și pace”, pentru motivul că în această carte vibrează cu atîta intensitate simțămintele unui popor. „*Eu nu sînt admirator al romanelor istorice — scria el în încercarea de monografie amintită — și mărturisesc cu toată afecțiunea mea pentru această carte că, partea isprăvilor militare nu e tocmai ceea ce mă interesează mai mult într-însa. Cu toate astea, cînd armatele în retragere ajung pînă la Moscova și vine știrea că sosesc francezii, e un moment de așa mare frumusețe, încît te întrebi ce e, ce s-a întîmplat, ce procedeu nou s-a descoperit în povestirea unor fapte omenești? E că se simte printre rînduri vibrînd ura unui popor întreg...*” În idealul său de frumusețe intră—cu toate referirile ostentative la „mulțime”, prin care nu trebuie să înțelegem însă neapărat „poporul” — și o atitudine patriotică, evident înțeleasă dintîi-un punct de vedere cam îngust, dar care-l deosebea de Maiorescu. Acesta, precum se știe, interzicea dreptul artistului în opera sa de a fi patriot. Duiliu Zamfirescu, dimpotrivă, iubea trecutul poporului nostru, (vorbind despre Carol I într-o scrisoare el spune că acesta a avut două defecte „care au trebuit să rănească pe orice român cu sufletul la locul lui” și dintre care unul este „disprețul pentru trecutul nostru”), prețuia fondul simplu, cinstit și măreț al poporului și socotea că artistul are nu numai dreptul ci și datoria de a pune în fața cititorilor modele de patriotism. Iată un fragment de scrisoare în care Duiliu

Zamfirescu își arată credința că adevăratele virtuți sălășluiesc în marea masă anonimă și împilată, și nu în clasele stăpînitoare pe care el însuși încearcă să le moralk zeze: „*Vă mărturisesc că eu sînt indignat de fapta lui Vladimir Ghika. Ea dovedește puțina consistență morală a claselor stăpînitoare, gata în orice moment a călca peste lot ce alcătuiește fondul de tradiții a neamului. Vă închipuiți D-voastră ce s-ar fi afes de poporul noastru dacă la temelie lui n-ar fi fost țărănul, credincios pămîntului, limbii și religiei*” (?). Iar în prefața primei ediții a romanului „In război” (1902) scria că important pentru artist, este: „... de a avea încredere în poporul care s-a strecurat în timp și spații neatins, și a răsărit în războiul din 1877, cu toate calitățile lui strămoșești, ascultător, simplu și eroic*.”

Un fragment intitulat: „Patrie și poezie” cuprins în primul său volum „Fără titlu” (București, 1883), ni-l arată pe Duiliu Zamfirescu de o forță apropiată de a lui Caragiale în demascarea falsului patriotism cu care se împăunau clasele dominante. Scriitorul, indignat, remarcă discrepanța dintre semnificația înaltă a celor două cuvinte *patrie* și *poezie*, pe care o află în școală sau în familie copiii, și înțelesul meschin și îngust pe care învață să li-l dea în societate. Această constatare era și ea de natură să jighească pe idealistul etic din Duiliu Zamfirescu și să stîrnească protestul lui, pe care-l consemnează în violența fragmentului și difuz îl va infiltra și în scrisul lui din viitor. Iertat fie-ne abuzul de semne ale citației, dar și în cazul de față numai citatul poate fi edificator: „*Cînd vreunul dintre d-voastră, indignat de mîrșăviile vreunui guvern, sau atîns în demnitatea sa de om, nu se sjieste să zică: destul, ajunge, jos cu ingenuncherile țării, înapoi cu nepotismul și ocrotirea oamenilor de nimic, —vine îndată tatăl cu droaie de prieteni și cunoscuți, care vă cîntă să încetați cu aceste lucruri, căci aveți nevoie de sprijinul guvernului; să vă vindeți pana ca să mîncați piine; să vă scoateți pălăria pînă la pămînt înaintea cutărui sau culărui domn, dacă vreți să aveți pălărie, și altele și altele. Astfel că, după cîtiva ani de o astfel*

de viață, le simți aproape convins că așa trebuie să meargă întreaga viață omenească.

Ială-te dar om, adică: iată-te profesor, iată-te gazetar, iată-te magistrat, ială-te arendaș, ială-te orice, cu condiția numai să nu mai zici Patrie și încă mai puțin poezie.

Și în adevăr, ori uiți amîndouă aceste cuvinte și ajungi orice, ori le repeți numai spre a înșela și asurzi lumea, și iar ajungi orice; sau le repeți din convingere și numai pentru că nu poți să faci altfel și atunci mori în spital".

Am aglomerat aceste mărturii care exprimă în mod direct și în afara operei literare propriu zise, opiniile scriitorului, pentru a demonstra că, deși împărtășea un ideal criticabil, în concepția sa a rămas loc destul și pentru idei sănătoase și generoase care au alimentat partea cea mai bună și mai valabilă a operei sale.

III

Începuturile activității literare a lui Duiliu Zamfirescu n-au fost prea strălucite și chiar un critic foarte binevoitor cu el, cum a fost Eugen Lovinescu, le recunoaște „nefericite” și „fără o originalitate hotărîită”. Cu toate acestea, în șovăielile debutului se află și germenii laturilor bune și rele de mai târziu. Și nu ar fi atît de demne de amintit aceste lucrări de început dacă ele nu ar reprezenta un prețios cumul de experiență nu numai pentru Duiliu Zamfirescu, ci și pentru prozatorii care au venit după el. În multe dintre nuvelele sale fără mare valoare literară, luate ca atare și în întregime, recunoaștem schițări fugare, exerciții ale unor tablouri care vor fi create în plenitudinea lor artistică abia în urmă. Pînă la figura masivă, tăiată ca într-un bloc compact, dar lucrată totodată în respectul amănuntului, a lui Tănase Scatiu, scriitorul a schițat cîteva contururi de parveniți și de despoți, și-a format mîna modelînd fugare siluete realiste în intriga romanescă a acestor preambururi.

Duiliu Zamfirescu se ridică încă de timpuriu împotriva romantismului care degenerase în modă, și însera digresiuni

vehemente în nuvelele sale la adresa acestei maniere literare, ba chiar își exprima îngrijorarea ca o eroină a sa „să nu se bolnăvească de acest lirism contagios, care face să se piardă orice urmă de originalitate, orice trăsătură distinctivă a caracterului, și care nu lasă decît o uniformitate de poze languroase, monotonă ca orice uniformitate”. Proza lui de început se încadrează însă în bună parte chiar „modei”, deși el se leapădă cu tărie de asemenea învinuire. („*Moda n-am urmat-o nici în îmbrăcăminte, necum în gusturile mele literare*”). Problematika și majoritatea eroilor și eroinelor celor două volume de nuvele („Fără titlu” (1883) și „Novele” (1888) între care își face apariția și primul roman „În fața vieții” (1884), cam inconsistent pentru acest gen, poartă amprenta curentului general al modei romantice. Duiliu Zamfirescu are însă inițial cîteva note distinctive care răsună destul de stăruitor. Una dintre primele sale bucăți în proză care merită a fi luată în considerare este „Amintiri din vremuri” („Pagini; din viața lui Depărățeanu”) cuprinsă în volumul „Fără titlu”. Intriga romanțioasă construită pe ideea lui Theophile Gautier: „*Au fond de toute creation de poete, bon un mauvais, il y a un amour defemme*” (motto-ul lucrării), nu interesează pentru ceea ce vrem să demonstrăm. Important este că pe arhitectura convențional-romantică a nuvelei stau ca niște ornamente mai puțin luate în seamă de constructor, cîteva elemente de o viziune mai realistă care nu ating problematica, dar sugerează fundul social. De această natură sînt digresiunile cu caracter aproape publicistic (evidentă dovadă a incapacității scriitoricești de a integra deocamdată aceste idei sociale imaginii artistice), în care se face elogiul lui Cuza și Kogălnicanu și se înfierează trădătorii care l-au dus pe Domn la, actul abdicării, ca și cele în care se vădește admirația autorului pentru Bălcescu. Unele reflecții care privesc personajul principal sînt de asemeni grăitoare („*Starea mizerabilă în care se găsea țaranul clăcaș îl atinse cu deosebire. Văzînd starea înapoiată de învățătură în care trăia țaranul, văzînd gusturile de rășuire ale mai marilor săi își dele*

demisia"...)

Dacă toate aceste considerații rămân exterioare imaginii artistice, în nuvelă găsim însă în afară de cei doi protagoniști, în care recunoaștem eroii romantici în circulație, Depărățeanu și Maria, un personaj mai fugar și mai linear prezentat, dar mai original și mai realist. Acesta este Tache Horea, soțul Măriei, un fost prefect care face o carieră politică rapidă și strălucită deși „fără multă învățătură” (premise pentru Tănase Scatiu). Acest Tache Horea este tot ce poate fi *mai ierre-ă-lerre* în comparație cu distincția, lirismul și poezia celor doi îndrăgostiți Maria și Depărățeanu (vezi Tincuța și Mihai în contrast cu moșicul Scatiu). În el scriitorul a dat primele sugestii din opera sa asupra ascensiunii burgheziei, asupra dezgustătorului parvenitism și caracteristicilor lui: „*Pe lângă miniștri (Tache Horea —n.n.) și în special pe lângă Kogălniceanu, cu toată importanța sa se reducea, se anihila atît' de mult, încît l-ai fi luat drept un miser postulant, venit după pulpana vreunui deputat. De îndată însă ce rămînea cu alții mai prejos decît el, își relua iarăși masca mîndriei și aerul înaltei sale persoane*”.

În „Blaue-Donau”, un fel de episod romanțat din viața lui Johann Strauss, se întâmplă ceva asemănător ca intrigă și conflict. Lucrurile se prezintă însă ceva mai complicat, evoluînd către o stare de revoltă a omului de artă față de mediul burghez, opac la sensibilitatea artistului, burghezul înțelegînd să cumpere ca pe orice marfă și plăcerea de a-l avea lăutar la masa sau la nunta lui, pe Johann Strauss: „*D-voastră nu înțelegeți — spune eroul principal — cît de grozav e a-și cîștiga cineva pîinea purîindu-și vioara pe la mesele bogașilor; trebuînd să cînte pe la nunțile fericitorilor, cînd inima moare în pieptul lui; fiind silit a executa un vals cînd ți se pare că îți trec prin cap motivele unei sonate care poate le-ar jace celebru...! A domnilor, îmi veți spune că eu nu sînt șeful unei bande de lăutari; că prea sînt rece în relațiunile mele cu lumea, că prea îmi place mult absintul. Prea bine. Dar sînt oare mai puțin scripcar, pus la ordinele d-voastră să vă cînt o bucată pasionată cînd mie îmi vine să casc, sau să vă fac orchestrația Figaro din Barbiero, cînd mie îmi vine să plîng? Au*

nu. am dreptul săfi^u rece cu lumea care mă ascultă fără să mă înțeleagă? Și nu mi se cuvine să-mi caut mărirea cel puțin în visele absintului? Răspundeți, domnilor! Răspundeți! A... tăceți cu toții? Vedeți bine că am dreptate. Atunci ajunge cu atîta înjosire, aju nge!”

În această nuvelă cu țesătură convențional-romantică — însuși motivul muzicantului care trebuie să cînte de porunceală și să fie vesel deși în inima lui e trist, a fost larg exploatat în manieră romantică — nuanța de protest și mai ales personajul cu un titlu foarte lung și pompos care nu e în stare să înțeleagă de ce Strauss nu-i poate face un vals deși el dă bani, sînt semne ale unei independențe creatoare, îndreptată spre critica burghezului obtuz și greoi.

Mai interesantă din punctul de vedere al evoluției tipurilor în proza lui Duiliu Zamfirescu este nuvela „Subprefectul”, cuprinsă în volumul „Novele” din 1888. Aici conflictul se declanșează punînd în valoare ideea aservirii aparatului de stat claselor exploatoare. Subprefectul este un tînăr intelectual de concepții kogălniceniste, care își ia postul în primire cu gînduri foarte liberale, ceea ce aduce imediat o ciocnire cu deputatul ținutului, boierul Maxențianu, zugrăvit cu luciditate critică: „*Maxențianu era în. partea locului un fel de pașe, care învîrlea județul cum îi plăcea lui, alegea prefecti și-i da afară, numea deputați, strîngea mereu la avere și trăia ca un baron, bogat bineînțeles. Legenda îi pune pe socoteală cîteva fapte urile: așa, bunăoară, nu se prea știa de ce murise nevasta lui cea clintii și unde-i era fata ce-i rămăsese de la dînsa; apoi se șoptea că la castel (căci vechea casă a proprietății fusese prefăcută într-un palat cu turnuri) se petrec orgii groaznice, la care nu lua parte nimenea decît niște femei ce soseau de la gară și Maxențianu cu. vechilul lui; apoi avea obiceiul de a împușca vitele străine ce le prindea pe proprietățile sale, lucru care vîrîse spaîma și deșteptase ura în țărani...”*

Cum se vede, Maxențianu are figura tipică a exploataătorului și în zadar se plînge unul dintre comentatorii lui Duiliu Zamfirescu, Mariana Zamfirescu-Rarincescu, de o neclaritate care împiedecă, chipurile, per-

sonajul să se susțină pentru că nu e limpede dacă Maxențianu: „...aparține unei boierimi propriu-zise, cu tradiție și cu autenticitate socială evidentă, sau, dimpotrivă, unei boierimi recente, expresie a fenomenului modern de revoluție burgheză”. Această delimitare pe care o cere comentatorul a făcut-o, din păcate, Duiliu Zamfirescu mai târziu, în proza sa, considerînd că pentru boierii „adevărați” nu e reprezentativ un Maxențianu. În nuvela de față, însă, ea nu există, și în acest feroce exemplar uman recunoaștem proprietarul de pămînt același, indiferent de autenticitatea sau neautenticitatea *singelui albastru*. Scriitorul are chiar momente de un realism intens în care denunță abuzul de putere și consemnează fapte atît de semnificative și caracteristice ca scepticismul țăranului care, zdrobit în bătaie de boier pentru că-și reclamase un drept al său, refuză, la îndemnul subprefectului, să facă reclamație: — *Apoi la ce să mai facă?... știe el că lot una e... Cu boieru nostru nu se poate pune nimeni*”.

Și în „Subprefectul”, ca și în celelalte lucrări amintite, elementele de critică socială sînt cam umbrite, intriga romanescă ocupînd din ce în ce mai mult spațiul nuvelei care se termină pe o notă melodramatică. Important, însă, e faptul că aici atitudinea critică a lui Duiliu Zamfirescu s-a încorporat ideii artistice și n-a mai rămas doar o digresiune sau un comentariu al scriitorului pe marginea întîmplărilor.

Privite în perspectiva întregii opere în proză a lui Duiliu Zamfirescu, aceste nuvele a căror discutare am întreprins-o, nu pentru a le reabilita ci pentru a releva cele cîteva clemente valoroase conținute aici, apar ca jaloane importante care vor servi la deștelenirea unui drum nou, drumul pe care se ciocnesc mereu doi eroi caracteristici ai literaturii noastre: inadptabilul și parvenitul. De multe ori, din punctul de vedere al istoriei literare sînt foarte importante aceste prime indicații către spații artistice noi, în care abia mai târziu și mai ales alții, vor clădi capodopere, instalîndu-se definitiv în lumea nouă și exploatîndu-i aurul, pe urmele unui Columb care moare sărac. Cu Duiliu Zamfirescu analogia e prea mărinoasă în prima parte și prea crudă în final. Este cert însă că el

a deschis în literatura noastră o nouă perspectivă începînd cu aceste nuvele în care se presimte filonul de aur în exploatarea căruia vor deveni maeștri Matei Caragiale, Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, George Călinescu. Și iarăși este cert că, din nefericire, Duiliu Zamfirescu nu a înțeles decît în parte că originalitatea talentului său și fantezia sa creatoare își pot da cea mai înaltă măsură în zugrăvirea parvenitului brutal și vulgar, în contrast cu făptura sensibilă și receptivă la frumos, la simțămintele curate și înălțătoare ale vieții fiindcă în această problematică părerile sale greșite cu privire la dezvoltarea socială îl puteau reține cel mai puțin de la recunoașterea adevărului vieții. De aceea, el și-a risipit forțele în multe încercări care nu se potrivesc talentului și originalității sale. De ce a trebuit să deplaseze ciclul „Comăneștenilor” bine început (ne referim la primele două volume) spre demonstrarea unor teze arbitrare, scornite de el, cînd era un prost sociolog? De ce a trebuit să scrie un ultim roman atît de plictisitor prin filozofia lui confuză, „Lydda”? Toată viața a fost un căutător de nou, neînțelegînd că păstrarea prospețimii scriitoricești nu înseamnă neapărat a scrie și *despre altceva, cît mai alesă scrie bine, explorînd mereu mai adînc teme care ți se potrivesc și care niciodată nu se pot epuiza*.

Să considerăm, spre pildă, ansamblul operei lui de început pînă la „Viața la țară”, care reprezintă maturitatea lui artistică. Alături de nuvele citate mai sus, întîlnim multe pagini în care notația sobră și exactă evocă figuri de un realism pregnant. În „Co'nu Alecu Zăgănescu” („Novele”, 1888) cei doi oameni ajunși la bătrînețe fără să fi trăit cu adevărat sînt înduioșători și autentici în dragostea lor pentru copilul adunat de pe drumuri. În „Locotenentul Sterie” („Novele”, 1888) nu interesează analiza psihologică slabă pe care scriitorul pune accentul, ci realismul cu care e înfățișată această familie mic-burgheză, cu orizontul limitat, cu o lume întreagă de mici suferințe și necazuri care fac mizeria mare a unei vieți întregi. „Familia d-lui Sterie era una dintre-acele-nenum.ărate adunări, de suflete nevinovate care trăiesc prin provinciile noastre, cir

rușine de oameni, teamă de Dumnezeu, credință în bine; care luptă cu disperare contra neaverii, năzuind todeauna spre o stare mai înfloritoare; care n-are alt ideal decât a-și putea ține băieții la învățătură sau a aduna, după puteri, zestre fetelor; în sfârșit o familie ca aceea din care am ieșit noi cu toții, cei care nu ne coborâm din cruciații sau din cavalerii de Malta" (ciudat acices de modestie pentru descendentul — de mai târziu... al Lascarizilor). În vechiul volum „Fără titlu”, „Priveliștiile dobrogene” sînt încercări de portrete realiste. „Zadarnic” dă imaginea tipică a poetului provincial, înăbușit de un mediu meschin și neînțelegător dar și de propria lui neputință mlc-burgheză. Iată, așa dar, un cîmp larg pe care-l poate cuprinde în raza sa talentul scriitorului și care ar putea oferi un material bogat pentru problematica principală care-l pasionează. Dar ispita de altceva întrerupe de două ori această activitate laborioasă, rodnică în acumulări, și Duiliu Zamfirescu scrie două romane proaste: „În fața vieții” și „Lume nouă și lume veche”. Pe primul l-a judecat foarte minuțios și l-a anatemizat Gherea. Pe cel de-al doilea, Duiliu Zamfirescu l-a scris, între altele probabil, ca să se răzbune pe Gherea și pe socialiști, dar n-a nimerit-o mai bine.

„În fața vieții” vrea să fie romanul unui dezgustat de viață, al unui pesimist, tip generat de condițiile sociale ale vremii, existînd în realitate ca produs firesc al societății atît de nedrept orînduite. Din păcate — după cum a arătat Gherea — Duiliu Zamfirescu este victima unei confuzii pe care o face între pesimistul sincer, care a ajuns la asemenea convingeri sumbre datorită unei adversități reale a orînduirii sociale, și ceea ce numește Gherea „pesimistul-papagal”, care arborează o poză de dezgustat de viață ca să pară mai interesant, deși clasa socială căreia îi aparține l-a răsfățat cu toate bunătățile. Neputînd sezisa această deosebire, Duiliu Zamfirescu nu și-a înțeles eroul și faptele unui „pesimist-papagal” sînt interpretate drept semne ale unei naturi superioare, cînd ele nu sînt decât lăudăroșenie și fanfaronadă. Gherea se amuză să-l prindă pe scriitor în delict de contradicție cu sine

însuși (păcat care va reveni chiar în romanele sale cele mai bune) și, cum exemplele abundă, aprecierea pe care a dat-o criticul romanului corespunde întru totul spiritului în care acesta este scris. Gherea nu s-a ocupat însă de detalii, ceea ce era și firesc. Astăzi însă, cînd Duiliu Zamfirescu nu ni se mai înfățișează, cum i se înfățișa lui Gherea, ca un tînăr cu oarecare talent și cu pretenții filozofice mai mari decît cunoștințele lui modeste, se cuvine să ne oprim la unele dintre aceste detalii care în ansamblul operei sale au o semnificație. Cu tot eșecul suferit în realizarea figurii eroului său principal, romanul are o atitudine critică față de societate, ceea ce nu este de neglijat. Și aici, ca și în unele nuvele amintite, multe reflecții cu caracter critic trec pe lîngă structura artistică a romanului. Așa sînt, de pildă, pasagiile foarte interesante în sine care zugrăvesc starea de indiferență dacă nu chiar de ostilitate a claselor dominante față de dezvoltarea culturii naționale, a teatrului, a muzicii și a literaturii originale. Nu putem trece de asemenea peste paginile care înfierează coaliția burghezo-moșierească în asemenea cuvinte: „Între cele două partide, una la putere, cu zdrobitoare majoritate, și alta în opoziție, fără energie, — nu era de ales. Amîndouă, cînd erau la putere, aveau absolut același chip de a governa: corupție, persecuție, îmbogățire pentru favoriți, dispreț pentru adevăr și mai presus de toate dor de a rămîne la guvern cu orice preț”. Aceste pagini și altele care zugrăvesc corupția și imoralitatea claselor dominante, pagini incluse în roman pentru a justifica dezgustul eroului de viață, rămîn. ca o mărturie a consecvenței și continuității cu care scriitorul în apărarea idealului său de frumos, atît de abstract, a știut totuși să lovească vehement aspectele concrete ale viciilor sociale. Mai mult decît atît, Duiliu Zamfirescu înregistrează în roman o convorbire între doi țărani, autentică și frustă, al cărei sens, se vede bine, nu-l pătrunde dar care îl turbură și pe el ca și pe eroul său. Iată această convorbire:

„S-aude și de guvern c-a să se ducă...”

„Ducă-se, că n-am inserat la poarta lui.

— Tacă-ți fleanca, cobe. Ce mi-i Stan, ce mi-i Bran? Barim guvernul ăsla ne-o

mai da și nouă niscaiva locuri, că praful nu s-alege de noi, cu așlile de azi".

Pasagiul care urmează este semnificativ pentru Duiliu Zamfirescu, scriitor care mai totdeauna își aude personajii dar nu totdeauna înțelege bine ceea ce spun. Totuși, în unele presimțiri este tulburător. Auzind această convorbire, eroul său Solcanu „...vedea că țărani au oarecari noțiuni despre starea politicii și ceea ce-l atingea cu deosebire, era nevoia pe care el o socotise totdeauna ca mai de căpetenie de a li se da pământ într-un chip sau într-allul". Și gândindu-se astfel la sărăcia maselor țărănești, eroul nostru adoarme „camzdruncinat în credințele sale asupra fericirii omului simplu..." și parcă și autorul nu mai este atât de convins de această fericire.

Celălalt roman „Lume nouă și lume veche" deși fără marc valoare literară și în linii mari retrograd—ridică o problemă ascuțită. Este sigur că Duiliu Zamfirescu a scris cartea cu gândul precis de a ironiza socialismul de la noi, gruparea din jurul „Contemporanului" („Convremclnicul") și pe Gherea. Unele lămuriri pe care le dă el într-o scrisoare către Maiorescu merită însă a fi luate în discuție. Maiorescu îi reproșa probabil faptul că reprezentantul socialismului în roman este un om bogat, ceea ce face ca ideile sale să nu fie justificate: „D-voastră ziceți: — spune Duiliu Zamfirescu — un astfel de om există, e posibil, cu condițiunea de a-l face să iasă din școala normală de institutori, bunăoară; apoi a-l înainta treptat pînă la gradul de profesor secundar; a-l însura cu o profesoară, a-l ține într-o lipsă relativă și în convingerea intimă că omul nu câștigă cît muncește". Scriitorul însă se împotrivesc acestui mod de a vedea lucrurile sub motiv că el vrea să spună altceva. Duiliu Zamfirescu nu vrea să ridiculizeze un astfel de om în care convingerile ar putea să fie sincere și justificate, mai mult, el recunoaște că „In socialismul radical, în comunism există o idee sublimă: ștergerea noțiunii de proprietate, care va ridica de pe capetele ome-nești picla preocupăliunii. celei, mai meschine și, ca un imens sac de lest aruncat dintr-un balon, va sălta inteligența ome-nească cu trei mii de metri în văzduhul înalt". Duiliu Zamfirescu vrea să îndrepte

romanul împotriva acelor care, bucurîndu-se de o stare materială mai mult decît prosperă, cochetează cu socialismul, caricaturizîndu-l și contrazicîndu-l prin felul de viață pe care-l duc. Și el se referă în special la Morțun, care se pare că i-a servit drept model principal și despre care credea că nu e „nici un agitator agrar consecvent, nici un socialist ideolog care să pregătească omenirii timpul viitor". Intîlnim astfel la originea romanului o idee sănătoasă și anume falsitatea acestei specii de socialiști care nu mult timp după ce și-a scris Duiliu Zamfirescu romanul aveau să-și dea pe față adevărata fizionomie prin ceea ce s-a numit „trădarea generoșilor". De aceea și paginile de oarecare valoare literară din roman sînt cele de satiră la adresa familiei „socialistului" Veniamin Stroescu. Cu toate acestea, romanul rămîne reacționar în orientarea lui generală, tinzînd să acrediteze ideea că socialismul adevărat este un vis foarte îndepărtat iar ceea ce se prezenta sub semnul acesta în condițiile de atunci nu ar fi fost decît o atitudine demagogică, ducînd la formarea unor ființe monstruoase de tipul celor din familia Stroescu, bătărași lipsiți de sensibilitate și omenie, parveniți fără scrupule și incestuoși posibili. Concluzia romanului pledează pentru întoarcerea la lumea veche, reprezentată prin familia cu orizont strimt, de oameni blînzi și limitați a Ștefăneștilor, idilici și sensibili în raporturile lor, Familia cu majuscul, care stă sau trebuie să stea, după părerea autorului, la baza societății noastre.

Romanul „Lume nouă și lume veche" nu merită o mai mare străduință, fiind lipsit de valoare literară și de un interes mai deosebit în coordonatele de-a lungul cărora se va dezvolta ceea ce este mai bun în proza lui Duiliu Zamfirescu. Singurul său merit care trebuie subliniat este acela de a fi sesizat o problemă socială importantă — existența clementelor burgheze, trădătoare în mișcarea noastră socialistă — fără să fie însă în stare să o judece și să o zugrăvească în adevărata ei lumină. De altfel, dacă ar trebui să concludem asupra acestor două romane nereușite ale lui Duiliu Zamfirescu, ar trebui să recunoaștem ca un fapt pozitiv simțul scriito-

ricesc de orientare către probleme sociale acute și să condamnăm neputința și limitele lui grave în înțelegerea acestor probleme, ceea ce a dus la ratarea și acestor romane din punct de vedere artistic.

Cu acest bagaj literar ajunge Duiliu Zamfirescu în pragul maturității sale artistice — „Viața la țară” și „Tănase Scatiu” (după care începe declinul) — opere care continuă cu o mai adâncă înțelegere a problematicei sociale și cu mijloace artistice superioare începuturile promițătoare ale nuvelisticii.

IV

„Viața la țară” a devenit capul unui ciclu, „Romanul Comăneștenilor”, alcătuit din cinci volume a căror valoare literară după „Tănase Scatiu” (II) merge descrescînd. După cum observa G. Călinescu în „Istoria literaturii române”, aceste romane „nu comunică între ele decît exterior și niciodată un erou nu trece realmente dintr-un volum într-altul. Sînt atîtea romane mici cîte volume sînt”. De aceea ele pot fi judecate independent și discutate separat.

În timp ce lucra la romanul inițial intitulat „Pe arătură”, Duiliu Zamfirescu îi scria lui Titu Maiorescu astfel despre intențiile artistice ale cărții „...voi să încerc a arăta geniul românesc sub toate formele lui, la boier și la țaran, la femeie și bărbat, la cei dinții fără nici o tradițiune, fără gust, fără disciplină, — la cei de al doilea da asemenea fără gust și fără disciplină dar cu o violentă năzuință de formă națională, — avînd ca inspirație morală un realism trist, o viață uniformă, dar senină a muncitorului de pămînt”.

Romanul este așa dar pornit dintr-o concepție de armonie, de prezentare „obiectivă”, care îneînța atît de mult pe Eugen Lovinescu, a „geniului românesc sub toate formele lui”, în clasele inferioare ca și în cele superioare.

Intr-o altă scrisoare către Iacob Negruzzi, Duiliu Zamfirescu îi împărtășește acestuia motivele care l-au determinat să scrie „Viața la țară” și dintre acestea, primul este — spune scriitorul — „Credința ce s-a întemeiat în mine că românii din straturile de

sus devin, pe zi ce merge, mai vagabonzi iar spiritul lor mai internațional: idealul oricăru-i boiernaș este să-și arendeze moșioara cît s-o putea mai scump (unui grec ori unui jidan, care să ia șapte piei de pe spinarea țaranului) și să se statornicească în străinătate sau cel puțin la București”.

Așa dar, Duiliu Zamfirescu și-a propus în plus să dea boierimii pămîntene, care devenea tot mai cosmopolită și se ruina favorizînd ascensiunea și căpătuirea arendașilor, un îndreptar, un model de dragoste față depămîntul natal, de exploatare chibzuită a moșiilor (fără se se ia chiar „șapte piei de pe spinarea țaranului”). Pledoaria scriitorului pentru o patriarhală „Viața la țară” a impus, cum era și firesc, limite serioase romanului (de fapt o nuvelă mai lungă). Cu toate acestea, o presiune binefăcătoare a realității s-a exercitat cu atîta forță asupra scriitorului, încît cu toată strădania lui de a interpreta faptele în folosul tezelor sale, adevărul vieții nu de puține ori iese biruitor. Și desigur, cea mai mare victorie a acestui adevăr este faptul că scriitorul nu a putut ocoli adevărata problemă a „vieții la țară”: existența marilor latifundii alături de acuta lipsă de pămînt a maselor de țărani. Printr-o ciudată înlănțuire a ideologiei sale retrograde cu o dragoste reală, deși nu consecventă pentru adevărul vieții, Duiliu Zamfirescu și-a dat seama de acest lucru și de aceea el îi scria lui Maiorescu: „în țaranul nostru o singură noțiune este clară și se poate ridica pînă la un adevărat motor sufletesc: posesiunea pămîntului. Acesta va și forma unul din punctele de rezim ale romanului meu”.

În roman apar o seamă de personaje pentru care autorul are o mare simpatie și admirație. Aceștia sînt, boierii „de viață” care nu și-au părăsit, după moda vremii, pămînturile pentru o viață svînturată în străinătate sau în capitala țării. Dinu Murguleț, ca și familia Comăneștenilor, în fruntea căreia sta sora mai mare, Sașa, trăiesc în conacele lor străvechi, pe moșia lăsată de înaintași, în respectul tradițiilor, neclintind nimic din ceea ce a fost odinioară. În Matei Damian, nepotul lui Dinu Murguleț, scriitorul a vrut să ilustreze un proces sufletesc de întoarcere la

modul de viață strămoșesc a unui tânăr înstrăinat care, după șapte ani de colindări, revine în țară. „*In mintea, mea,* — spune scriitorul într-o scrisoare către I. Negruzzi — *el însuși era unul din nenumărații români, înstrăinați de țară, pe care o împrejurare atât de puternică cum e moartea mamă-sei și amorul lui pentru Sașa, îl hotărâsc să rămână acolo și să deschidă ochii cu interes la priveliștea naturii, și a lumii de la țară*”.

Dintr-un instinct realist, Duiliu Zamfirescu sesizează nuanțele care deosebesc — în fond neesențial — pe bătrînul Dinu Murguleț de mai tânărul și liberalul Matei, sau familia Sașei în care fetele erau crescute după preceptele miss-ei Sharp (între altele „not eat mamljgoutz”) de familia aceluiași Dinu Murguleț, în care Tincuța (miss Sharp avea un dispreț secret pentru ea fiindcă nu era „pregătită pentru viață după principiile lui Vanity Fair”) era crescută cu mai puține mofturi și fără guvernantă. O convorbire dintre Matei și unchiul său la întoarcerea celui dîntîi din străinătate sensibilizează această ușoară deosebire într-un chip abil. În trăsura care-i aduce de la gară, unchiul și nepotul la vede Vea jitarului ce le deschide tăcut poarta au următorul schimb de păreri:

— „*Mă rog, nu-i Toader Croitcru?*”

— *Ba-i el, zise Conu Dinu, mulțumit, ți-l mai aduci aminte?*

— *Cum să nu mi-l aduc aminte: nu s-a schimbat deloc. Tot jitar e?*

— *Dar ce-ai vrea să fie? întrebă unchiu-său zîbind.*

— *Așa e... Cariera de jitar e cam ingrătă; nu se prea înaintează repede înl-r-însa. Bătrînul rîdea.*

— *Fii liniștit, băete. El e mai fericit ca tine. Are tot ce-i trebuie și nici o grijă.*

— *Se vede că-i trebuie prea puțin lucru, ca să fie fericit.*

— *Asia-i filozo'ia cea mare, răspunse bătrînul, parcă i-ar fi zis: „aicea vroiam să te aduc”.*

— *Ba zău, ia spune, cît îi plătești?*

— *Are zece galbeni pe an simbrîe; două păpuși de tutun, pe săptămână; o pereche de ilari; o glugă și o căciulă și de mîncare.*

— *Pește și brînză, zise Damian. adueîndu-și aminte.*

— *Da' ce vrei să-i dau? baclavale?*

— *Ba nu...*

— *La el acasă mîncă mămăligă goală... cînd o are.*

Matei se uită la unchiu-său cu părere de rău.

•— *Am uitat să-ți spun: și opinci cîte pofteste.*

•— *Da' de ce luxul ăsta de opinci? întrebă tînărul, cu oarecare răutate ironică*”.

Din acest sumar schimb de vederi sesizăm imediat nuanța liberală a tînărului Damian, boier cult, cu uzul ideilor occidentale, nuanță care îl deosebește de Dinu Murguleț, conservator neclintit și autoritar. Dar Duiliu Zamfirescu nu s-a lăsat furat de această neesențială deosebie și încet-încet arată cum Damian intră în făgașul obișnuit, și numai slabe și foarte rare păreri de rău îl încearcă, amintindu-și că n-a făcut nimic din ceea ce proiectase ca să îmbunătățească traiul țărănilor de pe moșia lui și simțind în același timp că nici nu va face vreodată. Cît de șubrede și de înguste sînt convingerile lui liberale se vede din întreaga lui atitudine față de țărani, cu care vrea să fie drept și îngăduitor cu condiția să nu fie „obraznici”. Există în roman un moment bine prins de scriitor — și lămuritor în această privință — cînd Matei, supărat că baciul pe care-l iubește de altfel, s-a îmbătat, vrea să-l bată... cu harapnicul. Așa dar, cu toată admirația care-l călăuzește față de acești exponenți ai clasei boierești, Duiliu Zamfirescu nu poate lăsa deoparte aceste amănunte care contribuie la crearea unei imagini realiste a tipurilor și nasc în cititor o atitudine critică față de ele, în ciuda dorinței sale. Chiar Sașa Comăneșteanu, idealul perfecției feminine și, se pare, personajul cel mai iubit de scriitor din toată opera sa, ne apare în unele momente, peste voința lui Duiliu Zamfirescu, în tipica postură a moșierului care-și apără bunurile pînă în cele mai mărunte ocazii. Iată-l pe badea Lungu, venit la Sașa Comăneșteanu cu o găină sub braț să-i ceară să libereze vita care a călcat pe pămîntul boieresc. Sașa primește ca un neînsemnat și legitim dar găina („Dă-o la Manda, și spune-mi ce-i pricina”), însă întîrzie să-i satisfacă cererea pînă nu plătește badea

Lunga stricăciuniile de pe moșie, ba se și supără când țăranul stăruie, deranjînd-o de la masă („*Exli neagă rea ,bade Lungule*”). Scriitorul a vrut să demonstreze schițând această scenă, energia tinerei Sașa care, după moartea părinților știe să fie capul familiei, ocrotitoarea fraților mai mici și păstrătorul averii moștenite. N-a vrut desigur să demonstreze că făptura aceasta gîngășă și plină de farmec feminin este totuși un exploatator care știe să-și apere pînă în cele mai mici ocazii interesele, dar scena amintită pledează de fapt în acest sens. Și iarăși, autorul n-a vrut, credem, să tulbure armonia interioară a Sașei pe care o prețuiește atît de mult, atunci cînd îi subliniază disprețul reținut, ciocoiesc pentru Turică (slujitorul caro avea și el o manie: „radicalele”). Dar pe noi ne impresionează neplăcut acest dispreț pentru omul simplu și ne arată la Sașa o trăsătură respingătoare, caracteristică clasei sale, ceea ce contravine intențiilor scriitorului.

Realismul personajelor își face astfel loc peste voința scriitorului, care dă o interpretare arbitrară faptelor semnificative impuse de adevărul vieții și care încearcă pe cît poate să idealizeze această categorie de eroi și să atragă simpatia și admirația noastră pentru ei. Din aceste motive, de multe ori se naște o contradicție flagrantă (păcat vechi la Duiliu Zamfirescu) între ceea ce spun faptele și ceea ce vrea scriitorul să înțelegem noi din ele. Cum logica faptelor și a vieții este mai puternică însă decît orice interpretare tendențioasă, în afara și împotriva concluziilor către care ne îndreaptă autorul, viața inclusă în roman naște concluziile ei firești, ceea ce determină valoarea lui reală.

Ca să lămurim mai bine aceste afirmații, e necesar să ne oprim, mai întîi asupra celui mai realist personaj, Tănase Scatiu, singurul care are în cea mai mare măsură avantajul *literar* de a-i fi judecate faptele după merit.

Tănase Scatiu este reprezentantul arendașilor care fac avere într-un timp record, jefuind masele țărănești și profitînd de oboseala și moleșeala boierimii pentru, a-i lua proprietățile. Toată ura și dezgustul scriitorului merg către acest personaj în care el vede un intrus social venit să tul-

bure „*pacea*” patriarhală a satului, interpu-nîndu-se între boierime, adevărata și legitima proprietară de pămînt, după părerea lui, și țărani. Duiliu Zamfirescu socotește că rapacitatea fără margini a acestui soi de parveniți este cauza învrăjbirii între țărani și proprietarii de pămînt și de aceea înfierează cu toată mînia pe acest Tănase Scatiu pe care toți boierii adevărați din roman îl detestă și cu care Dinu Murguleț se înțelege „*de minune*”, numai cînd e vorba de socialiști. De aceea, caracterul și comportarea lui Tănase Scatiu, în care Duiliu Zamfirescu a surprins trăsăturile caracteristice ale burgheziei în ascensiune, trezesc în scriitor o atitudine critică vehementă, ceea ce îl apropie de reacția maselor populare care vedeau în instaurarea dominației categoriei sociale a lui Scatiu un nou sistem de împilare și de jaf.

În cel de al doilea volum al ciclului, realizarea figurii lui Tănase Scatiu ajunge să ocupe aproape tot spațiul cărții. În „*Viața la țară*” sînt puse însă primele jaloane ale acestei masive personalități, aceasta fiind relevată mai ales în scopul unei comparații cu viața idilică a familiilor boierești. În timp ce la curtea lui Dinu Murguleț sau a Sașei domnește o atmosferă molcomă, de ușoară visare, de plăceri nevinovate, de gîngășii și sentimente familiale curate și puternice, în casa lui Scatiu e stăpînă vulgaritatea. Mama lui Tănase Scatiu e o bătrîna nerușinată și bețivă care se ceartă mereu cu fiu-său și bate slugile. Tănase Scatiu el însuși este un flăcău tomnatic, pe care nu-l mai prind bine exhibițiile de elefant pe sumă, cu care încearcă să atragă atenția Tincuței. Este mojiș și grosolan în tot ceea ce face, greoi în orice împrejurare care cere oarecare sprinteneală a spiritului, deștept și viclean numai în aranjarea afacerilor veroase, în metodele de corupere, prin mituire, a organelor oficiale. În raporturile cu țărani este crud și jecmănitor. El uneltește ca să le răpească pămîntul, ceea ce trezește mînia satelor de pe moșia sa, și ca să-și ajungă scopul se amestecă în tot felul de combinații obscure — pe numele lor adevărat hoții — cu reprezentanții puterii de stat. Toate acestea

•converg către imagine tipică a parvenitului epocii, a burghezului brutal și feroce în •ascensiunea lui economică și politică. înfățișarea lui Tănase Scatiu și prin el și a burgheziei, ca principal adversar al clasei feudale (când masele populare reprezentau adevărata forță socială care se opunea exploataților de orice fel), scade desigur din valoarea criticii și o limitează. Totuși, atunci când izbucnește un început de răscoală împotriva lui Tănase Scatiu, înfățișând participarea lui Dinu Murguleț și Matei Damian la împăcarea lucrurilor, Duiliu Zamfirescu dă dovadă de fidelitate față de aspectul real al lucrurilor, care •salvează caracterul realist al conflictului, de asemeni împotriva voinței sale. Și cu aceasta ajungem din nou la jocul celor •două planuri care se întretaie în roman și-l •conduc pe cititor la alte concluzii decât a ajuns scriitorul.

Răscoala izbucnește în momentul când o comisie de arbitraj, după ce a mâncat bine în casa lui Scatiu, vine la cîmp să stabilească cine are dreptate, Scatiu sau țărani. Aceștia însă, sceptici, cum sînt întotdeauna față de „dreptatea” boierească țărani în -opera lui Duiliu Zamfirescu, se împotrivesc. Are loc o scurtă încăierare, din care Scatiu scapă în goana calului, iar țărani se pregătesc să se judece și cu ceilalți: „Acuma, domnule judecător, să vă mai judecăm și noi odată!... ați mîncat și ați băut la ciocoi, •ha!... Dați-vă jos”. În clipa aceea sosește însă Damian, care reușește să potolească •revolta, după principiile binecunoscute ale apărării ordinii în stat („Ei, și cu ce drept vă legați dumneavoastră de niște judecători, •care vin să-și împlinescă o datorie?...”), cu prestanța trufașă a boierului („Eu nu sînt ciocoi, bade, dar văd că dumneata ești obraznic. Nu ți-e rușine să te legi de oameni nevinovați!...”) și cu amenințările care nu sînt în fond vorbe goale, („la ascultă bade,... eu ie povățuescprietenește să-ți cauți de limbă, că. altfel ai. să putrezești în pușcărie”).

Duiliu Zamfirescu a vrut desigur să-l înalțe în ochii noștri pe eroul său favorit, Damian, arătîndu-ne curajul și sîngele rece de care dă dovadă în împrejurări grele și mai ales autoritatea de care se bucură în fața sătenilor. De fapt, întâmplările

arată limpede comuniunea de interese între exploatați, fiecei boieri de neam sau arendași parveniți. Aparenta opoziție dintre ei încetează atunci când aceste interese sînt prejudiciate. Scenele care urmează la curtea lui Scatiu, unde țărani sînt torturați și schingiuiți în chip barbar, iar Damian și Murguleț vin să-i salveze, sînt de asemeni edificatoare din punctul acesta de vedere. Dinu Murguleț, cu toată oroarea și dezgustul pentru fapta lui Scatiu nu se poate opri să moralizeze pe țărani („V-ați pus împotriva stăpînirii. Rău, fătul meu”) în timp ce Damian afișează indignarea celui lezat în sentimentele sale de om civilizat („Sunt un nesocotit care am lăsat lumea civilizată și m-am întors în țara mea ca să văd asemenea sălbătici”). Amestecul lor, cu tot dezgustul manifestat față de mîrșăvia lui Scatiu, are sensul unei intervenții *pro domo*, orice semn de nesupunere al țaranului, indiferent împotriva cui, reprezentînd o primejdie ipso facto pentru orice proprietar.

Astfel, faptele desmint pe scriitor, care vrea să facă din boierii săi iubiți un fel de patriarhi aureolați de nimbul vieții pașnice, molcume și tihnite, pe care o apără pentru toate păturile sociale de la țară. Peste finalul de apoteoză al cărții care se încheie într-o atmosferă idilică, prin nunta lui Damian și a Sașei, se face auzit freamătul surd, înfundat al nemulțumirii care fierbe în adîncuri și care e adevărata „viață la țară”.

Cu toată iluzia de armonie pe care a vrut să o dea scriitorul, mai ales în ce privește raporturile dintre țărani și boieri, răzbat în roman nenumărate alte note autentice ale luptei surde care se duce sub aceste calme aparențe. Baciul Micu, poetul, atît de idealizat de Duiliu Zamfirescu și înzestrat „mărinimos” „cu o putere de simțire ce trece peste starea lui umilă de slugă...” este sceptic la făgăduielile lui Matei că-i va răzbuna cîinele pierdut „cum sînt toți țărani cînd e vorba de dreptatea boierului” și își părăsește stăpînul „...fără un semn de părere de rău”. O figură de țaran sărac revoltat, nesupus, își face de asemeni loc în paginile cărții, Lefter, care nici față de Scatiu, nici față de Damian nu se dă bătut susținînd sus și tare că „Corb la

corb nu-și scoate ochii'. Parodiarea propagandei socialiste pe care o încearcă Tănase Scatiu față de țărani întâmpină o reacție sănătoasă și plină de humor:

— „Ți-ai împărțit banii cu el, ha?... — întreabă Scatiu pe un țăran, care susținea că a venit „de la Roșia poruncă să ne împartă pârriinturi”. — Dă-i și lui doi boi, că el n-are, și 'mneata ai patru, ha! Țăranul însă după o clipă de gîndire. îi răs-punde:

— „Păi dacă e să-i dăm boi lui. Lef-ter, coane, eu n-am decît patru, iar ma-tale ai o cireada întreagă... dă-i și lui, săracul”.

Toate acestea dovedesc că marca masă a țăranimii era agitată de problema pămîntului, că raporturile maselor muncitoare cu boierimea patriarhală nu erau chiar atît de idilice și de pașnice, că în adînc se cocea revolta care va izbucni la 1907 (înainte de a-și încheia Duiliu Zamfirescu ciclul Comăneștenilor...)

Așa dar, „Viața la țară” rămîne ca o încercare de roman (puținătatea acțiunii, limitele conflictului, desenul personajelor, îi dau mai mult un caracter de nuvelă mai mare) în care elementele realiste, înregistrate cu o sensibilitate artistică remarcabilă, depășesc ideologia retrogradă a cărții și chiar o contrazic. Împotriva dorinței scriitorului, personajele din rîndurile boierimii, pe care vrea să ni le ofere drept pilde de înălțime morală pentru a le îndreptăți menirea de clasă diriguitoare în stat, își trădează mereu fizionomia lor de reprezentanți ai unei clase exploatare. Aceste personaje sînt departe de a avea acea structură a unor oameni profunzi, chinuți de îndoieli și melancolii, pătrunși adeseori de dezgustul față de orînduirea socială nedreaptă pe care o au boierii lui Turglieniev, de pildă, un fel de *rara avis* a clasei lor, care condamnă prin ca însăși pe oamenii ei cei mai înzestrați la neputința de a munci, de a realiza ceva serios în viață, de a trăi cu adevărat. („îmi lipsește... și nu pot spune ce anume”... — „Rudin”) Eroii lui Duiliu Zamfirescu au ceva asemănător boierilor visători și triști ai lui Turglieniev. La Duiliu Zamfirescu însă, nuanța de pi-otest caracteristic acestor personaje se pierde. Starea lor de tristețe, neputința de a realiza

un lucru important, apar motivate de eterna imperfecțiune a genului omenesc. Corespondența între sufletele fine, după care este ahtiat scriitorul, se realizează perfect,, într-o atmosferă de dulce visare, tulburată doar de unda melancolică a unei filozofii-banale (că viața e trecătoare, de pildă), într-o stare de idilică împăcare cu mediul și; cu soarta lor.

„Tănase Scatiu”, cel de al doilea volum, al ciclului, proiectat întii sub titlul „Viața la oraș” trebuia să fie o antiteză a primului. El continuă, în forma pe care i-a dat-o. pînă la urmă scriitorul, ascensiunea lui. Tănase Scatiu, ajuns acum deputat, în-surat cu Tincuța și stăpînind și moșia so-crului său, ținînd casă mare la oraș cu un. fast grotesc și cu o zgîrcenie ascunsă, mimînd astfel deprinderile și ținuta lumii în care pătrunsese. Noul volum se concentrează,, în jurul acestei figuri realizată cu o artă realist-satirică neîntîlnită pînă la D., Zamfirescu în romanul nostru.

Toate episoadele cărții converg spre rea-lizarea imaginii lui Tănase Scatiu pe diverse planuri: în intimitatea domestică,, unde se arată un despot desăvîrșit, capri-cios, brutal și vulgar, opac la orice senti-ment mai subtil; în biroul său, față de oame-nii de afaceri, unde se arată ca un personaj balzacian, cămătar rapace și versat; în clipe de petrecere, în care-și manifestă vitalitatea animalică, în clipe de doliu (la moartea, Tincuței), în care-și manifestă teatral și zgomotos o durere mai mult imaginară,, (trimite telegrame iscălite „cel mai ne-norocit om”, își apostrofează brutal fetița: „Plîngi, plîngi, nenorocită orfană! Mamă; ca a la, puține au avut în, lumea asta...”, se căinează vulgar: „Ah, nevaslă, de ce m-ai lăsat lu pe mine!” dar în acelaș timp nu uită să atragă atenția slujnicii: „Mărio, rupe feștila de la făclia aia, că pătează-covorul”.)

Dacă în „Viața la țară”, Tănase Scatiu își pregătea abia ascensiunea politică,, acum el. a devenit un fel de tiran al pro-vinciei, de trei ori ales deputat, care-și poate permite să vorbească de miniștri? „parcă ar fi cel mai de aproape prieten, at tor”, și să-i tutuiască dacă nu-s do față. În sfîrșit, Tănase Scatiu este omul cel mai' de vază al orășelului, singurul din tot.

tîrgul în stare să primească „în mod convenabil ” un ministru care se deplasează în provincie. El a ajuns să deguste ca pe un vin scump, sorbit pe încetul, plăcerea mării, plăcerea de a fi rugat să primească la el pe ministru, ca apoi să se tînguie la toată lumea de „*beleaua ce-i venea pe cap*”:

„Astea sînt isprăvile d-lor dipotași și senatori ai noștri. Le-am zis, mă-ștelegi, eă contribuim fiecare cu partea noastră, și să-i oprim odăi la hotel. Nu; că nu se poale la hotel. Ei, atunci să-l primească •d-l Alexandriu. Ba nu, că nu se poate. Mă-ștelegi ?

În tot ceea ce face Tănase Scatiu se vede conștiința acestei puteri la care a ajuns, conștiința că banii îi dau pe de o parte dreptul să fie moșic și crud *u cei mai slabi decît el, pe de altă parte îi impun să fie servil și blajin cu cei mai puternici. Toate actele lui nu sînt coordonate decît de un singur gînd: sporirea averii și înălțarea pe scară politică; toate plăcerile-i vin numai din brutalitatea cu care se folosește de putere și de bogăție. Pînă în cele mai mici amănunte și în cele mai mărunte împrejurări, el nu pierde prilejul de a-și oferi asemenea satisfacții crude, care-i măgulesc conștiința lui de om avut și puternic. Cu maică-s-i glumește în felul următor: „*Ce mînci? ai ce mîncă?*”, pe Tincuța o trezește la ora patru dimineața fiindcă, zice el, „*așa am fost eu deprins la mama mea, și mi-a mers bine*”; •cînd află că Mihai a dat o poliță iscălită în alb savurează îndelung satisfacția de a chinui pe nevastă-sa, pregătindu-și alta și mai mare; „*...dar îl am la mîna*”. Din toate se vede că manifestările vitale •ca bucuria, humorul, plăcerea, se nasc aumai în atingere cu sentimentul hipertrofiat de stăpîn.

Figura lui Tănase Scatiu crește în uriciune ca o umbră care se lungește nemăsurat pe ecranul unui perete la lumina unei palide luminări, prin alăturarea lui de nevastă-sa, firava și gingașa Tincuța. Chipul ei ca de ceară, se mișcă în carte pe resorturile iubirii rămase din adolescență pentru Mihai și a grijii permanente •de a înăbuși în fașe orice scandal domestic și mai presus de toate un scandal între

Scatiu și tatăl ei, Dinu Murguleț, căci bătrînul bolnav și-a lăsat moșia în mîinile ginerelui și s-a mutat la el. Delicatețea și resemnarea tăcută cu care suportă un trai infernal alături de Scatiu numai ca să nu mîhnească și mai mult pe tatăl ei, dau imaginea unei ființe curate și bune, rătăcite într-u ungher întunecat și înghețat al vieții. Poezia iubirii ei cu Mihai aduce în carte o notă lirică, luminoasă, care scoate și mai bine în relief figura greoaie și vulgară a lui Scatiu.

Totuși, cu toată simpatia — care se manifestă și în „Tănase Scatiu”, pentru reprezentanții boierimii — și aici scriitorul se află de multe ori în contradicție cu sine însuși. Căsătoria Tincuței cu Scatiu, întîmplată în intervalul dintre acțiunea celor două volume, ne apare ori nemotivată, ori un compromis rușinos și detestabil săvîrșit de dragii săi boieri. Dinu Murguleț, ajutat bănește de nepotul său Damian, își achitase datoriile față de Scatiu, singurul motiv care-l mai ținea în cumpănă în privința acestei căsătorii. Atunci de ce totuși o mărită pe Tincuța cu Scatiu pe care îl socoate un moșic și un mitocan, înjurîndu-l pe unde apucă? Scriitorul se străduiește să dea explicații dar este insuficient și confuz: „*Conu Dinu înălța din umeri, dar mărturisirea ce i-o făcuse nevastă-sa că-i era frică de moarte, că nu se simțea bine, îl impresionase. Scatiu, scos mereu înainte de coana Sofița, azi cu daruri, mîine cu o nouă cumpărătură de moște, începuse să fie tolerat*”.

În ce o privește pe Tincuța, explicațiile sînt la fel de deficitare: „*În sufletul fetei, dorința de a trăi de sine, de a fi slăpînă în casa sa, de a vedea și primi lume, se amestecă în mod neholărît cu chipuri noi din București, cu chipul lui Scatiu, cu viața la oraș. Calitățile solide ale firii sale păreau decoamdală că sînt puse de o parte și numai frivolitatea vîrstei plutea la suprafață. Imaginea lui Mihai îi turbura, cîleodată planurile însă era imaginea unui copil, pe cînd ea era acum fată de măritat*”. Ori luăm drept reale aceste explicații, și atunci ele sînt cu totul insuficiente (știm că Tincuța izbucnea în rîs numai cînd îl vedea pe Scatiu), ori căutăm adevăratul mobil al acestei căsătorii în concesiile pe care le face familia Murguleț

averii și poziției sociale a lui Scatiu, ceea ce însă contrazice imaginea castă, idealizată a acestor boieri pe care vrea să ne-o dea scriitorul. Și înclinăm spre această explicație, mai ales că însuși scriitorul în „Viața la țară”, relevând gândurile lui Matei cu privire la această căsătorie, ne spune: *„Matei, la drept, nu s-ar fi opus din răsuferință dacă ar fi fost întrebat. Scatiu era incult și cam bătăran (el însuși își bătea joc cu Sașa de Scatiu, n.n.) dar era harnic, deștept la treabă și, mai cu seamă, pentru el avea marea calitate de a nu fi om de oraș. Ca toți tinerii care au trăit mult în mijlocul lumii de studenți sterpi, de funcționari, lume neproducătoare, fără aspirații, Matei prefera un om de țară, simplu, celui mai șiret avocat”*.

Iată, așa dar, că această familie de boieri, cu tot ifosul ei aristocratic, nu pregetă să-l ia ginere pe Tănase Scatiu pentru averea, lui, și pentru a preveni o posibilă ruină prin tăria acestui om „harnic, deștept, la treabă” cum nu mai erau ei. Avem astfel în față imaginea cea mai tipică a înțelegerii dintre boierimea feudală și burghezie, care-și dau mâna, prima dispusă la concesiile ca să preîntâmpine decăderea economică, cealaltă acceptând târgul ca să-i fie urcușul mai ușor.

Finalul romanului „Tănase Scatiu” este din păcate un triumf al ideilor retrograde ale scriitorului. Dacă aproape întreg volumul este de un realism fără umbre, întoarcerea lui Dinu Murguleț după moartea Tincuței la moșie și revolta țăranilor care-l omoară pe Scatiu fiindcă acesta vrea să-l ia înapoi pe bătrîn, au semnificația întoarcerii proprietarului legitim și adevărat al pământului: boierul.

În aceste două volume, primele din ciclul Comăneștenilor, în care acțiunea se duce mai ales în jurul problemei agrare, este semnificativ că scriitorul nu se oprește nicăeri mai îndelung asupra unei figuri de țăran. Apare, ce-i drept, baciul Micu, poetul firmamentului înstelat, idealizat însă și privit numai sub această latură, care sugerează un fel de comunicare mistică a omului simplu cu natura. Apare Floarea, iubita părăsită a baciului Micu, figură cu totul fugară schițată, prin care scriitorul urmărește de altfel o intenție polemică și

anume să arate „cît sînt de departe de felul cum le-au zugrăvit nuvelistii noștri” aceste ființe „ciudate și interesante”, țăranii, cu firea lor închisă și reținută și nu dulceagă, cum vor unii scriitori. Lefter cel colțos nu trăiește decît în cîteva replici de dialog, trebuie să recunoaștem, de o mare putere expresivă și generalizatoare. Totuși, e prea puțin pentru ceea ce-și propuneau în fond aceste două cărți și mai ales prima. Aceste omisiuni în opera scriitorului nu sînt întîmplătoare. În corespondența cu Titu Maiorescu, el își exprimă undeva părerea că „e greu să scoți din sufletul unui muncitor de rînd, nuanțele aît de fine ale psihologiei moderne, dacă mai cu seamă depărtezi de el amorul și dragostea de pămînt”. Iar mai tîrziu, în faimosul discurs de recepție la Academie, rostit în „jachetă neagră cu trei trandafiri în butonieră” (Maiorescu), Duiliu Zamfirescu a teoretizat public această idee, care jig-nește nu numai pe un om de convingeri democratice ci pe orice om de bun simț, susținînd în mod eronat că „cei mai mari creatori de caractere omenești nu se ocupă de sufletele simple, pentru că acelea sînt, ca neantul, fără evenimente”. (Aceasta după ce Sadoveanu publicase „Dureri înăbușite”, „Crîșma lui moș Precu”, și multe alte povestiri din viața oamenilor simpli).

Această concepție ciocoiască, acest dispreț pentru omul simplu, au prejudiciat în mare măsură valoarea artistică a acestor două romane (mai bine zis încercări de romane), lipsindu-le de o viziune cuprinzătoare a societății noastre din acea epocă și contribuind la știrbirea realismului lor.

Cu limitele serioase arătate, aceste două volume rămîn cele mai bune nu numai din ciclul Comăneștenilor ci din toată opera lui Duiliu Zamfirescu. Ceea ce a scris după aceea nu se ridică nici pe departe la înălțimea atinsă în „Viața la țară” și „Tănase Scatiu”. „În război” cel de al treilea volum al ciclului mai are unele scilipiri în personagiul Milesco, alcătuit pe o latură humoristică, dar și cu note critice (întîrzie să se prezinte pe front — e vorba de războiul din 1877 — din pricina ... unei partide de ecarte), în unele accente de indignare față de clasele dominante care fugeau din țară de frică, sub pretext căi

pleacă la băi (în aprilie!..) și de simpatie pentru poporul care a suportat și în război tot greul: „Iar masa poporului, care nu știa să meargă la băi. și nici nu avea cu ce, sta acasă, ducând șartul vieții ca întoideana, cu o încredere de voință seacă, așleplind ca ziua de mîine să aducă prăpastia. Aici, nici mare entuziasm, nici mare frică. O supunere tichită soartei, oarecare scepticism rămas din generațiile vechi, o clătinare de cap la trecerea pilcurilor de soldați, și, de departe, în fundul conștiinței, încredințarea că au să se mai mărească dădiile și nevoile”.

În afara acestor eitorva elemente realiste, romanul este obositor prin „patriotismul didactic” (G. Călinescu) îngust și moralizator pe care încearcă să-l transmită scriitorul folosind pilda eroilor săi favoriți, Mihai Comăneșteanu și Milescu, în care vede urmași ai Buzeștilor și ai Basarabiloi de odinioară. Punîndu-i pe aceștia să înfăptuiască isprăvi războinice, scriitorul se străduiește de fapt să ne convingă de exemplul frumos pe care reprezentanți ai boierimii l-au dat în timpul acestui război, dovedind astfel, după părerea lui, vitalitatea clasei feudale, „îndreptări” și „Ana”, cel dintîi oferind soluția unei regenerări naționale prin romîni ardeleni (are loc și o căsătorie simbolică între Alexandru Comăneșteanu, fiul Sașei, și fata unui preot ardelean), cel de al doilea un roman de erotism și frivolitate cu oarecare îndreptățire, fiind vorba de corupția și imoralitatea claselor dominante, sînt romane scrise cu teză și aproape cu totul lipsite de valoare literară.

Aceste romane ca și plictisitorul „Lydda” nu mai au, cu toată opinia bună a autorului lor despre ele, calitățile care au făcut din Duiliu Zamfirescu un prozator de merit. De aceea nici nu vom stăruî asupra lor, nici asupra nuvelor și schițelor sale din ultima perioadă a vieții, între care se află „Spre Cotești”, de o distilare atentă a mijloacelor artistice, „Furfanțo” de un humor simplu și bonom, dar și multe bucăți de un snobism supărător, cu subiecte din lumea diplomatică. Aceste ultime lucrări, un fel de epilog al activității sale literare, n-au avut un rol deosebit în dezvoltarea

prozei noastre, Duiliu Zamfirescu rămînd în istoria literară mai ales ca autor al „Vieții la țară” și al lui „Tănase Scatiu”.

V.

Meritul mare al lui Duiliu Zamfirescu este acela de a fi descoperit în societatea contemporană tipurile ei caracteristice. Chiar începuturile mai puțin fericite ale operei sale indică un simț scriitoricesc ascuțit și atent la preocupările și problemele epocii pe care, dacă nu le înțelegea prea bine, se străduia totuși să le deslușească.

În opera sa de maturitate, acest simț pe care l-am putea numi al actualității l-a îndreptat spre realizarea lui Tănase Scatiu, în care epoca recunoaște un produs caracteristic al ei. Tănase Scatiu, deși urmaș evident al tipului de parvenit pe care l-a înfierat Nicolae Filimon, cuprinde în el trăsăturile sociale ale noii epoci pe care Dinu Păturică n-a mai apucat-o. Duiliu Zamfirescu a dezvoltat creator tradiția și direcția pe care a imprimat-o romanului nostru întemeietorul lui, Nicolae Filimon, opera sa devenind o verigă necesară între „Ciocoi vechi, și noi” și scriitorii realiști dintre cele două războaie, care într-un fel sau altul au zugrăvit în politicieni burghezi de marcă anvergură, în figuri de mari bogătași cu avere de proveniență dubioasă, urmași ai lui Tănase Scatiu. Nu se poate spune, desigur, că o filiațiune ideologică și artistică leagă pe Pirgu al lui Matei Caragiale, pe Tănase Vasilescu Lumînăraru al lui Camil Petrescu, pe Stanic Rațiu al lui George Călinescu, pe lăncu Urniatecu al lui Ion Marin Sadoveanu, de Tănase Scatiu. Totuși, această galerie a literaturii noastre ar fi incompletă fără personajul lui. Duiliu Zamfirescu.

Duiliu Zamfirescu se arată în calitatea lui de continuator al romanului social al lui Filimon un scriitor care îmbogățește și dezvoltă trăsăturile prozei noastre artistice. Este drept că el rămîne adesea într-o fază de început a prozei noastre, prin faptul că opera sa este în bună parte expresia unui punct de vedere pur sentimental care-l face să zugrăvească tabloul

social în alb și negru, după propriile-i preferințe. Duiliu Zamfirescu moștenește de la Filimon tendința spre judecarea subiectivă a personajelor, tendință care la predecesorul său era mult mai puternică (vezi portretul Banului C... și al fiicei sale Maria, în comparație cu Andronache Tuzluc, Kera Duduca, Păturică) și subliniată de numeroase intervenții directe ale scriitorului care ținea neapărat să ne spună pe față părerea sa ca și noi s-o împărtășim întru totul. Mai mult, la Nicolae Filimon alternează pasagiile de roman, de proză artistică propriu zisă, cu pasaje retorice sau de studiu documentar în care autorul ne informează despre starea socială a vremii de care se ocupă, sau își expune direct ideile pe care vrea să le desprindem din țesătura artistică a operei sale. Duiliu Zamfirescu, care în scrierile-i de tinerețe încrusta și el pasaje publicistice documentare, se arată în opera-i de maturitate un prozator mai evoluat, care încredințează numai structurii artistice a romanelor sale rolul de a-i face cunoscute ideile. Eroinele lui Duiliu Zamfirescu dintre care cele mai izbutite sînt Sașa și Tincuța, au gingășia, farmecul și lirismul care stau atît de bine unei femei, fără să aibă dulcegăria și romanțiozitatea în care căzuse biata Elena a lui Bolintineanu, de pildă. Sașa Comăneșteanu este un personaj care ocupă puțin spațiu literar. Prezența ei în al doilea plan perzistă însă chiar după ce autorul a încetat să se ocupe de ea și chiar după ce ne spune că a murit de durere în urma pierderii fratelui ei, Mihai, în război. Fiul Sașei, Alexandru, simte mult timp după moartea mamei sale, întâmplată în copilărie, că la baza vieții lor de familie stă dragostea statornică și pură a acestei femei. În „Viața la țară”, care e într-o măsură povestea dragostei dintre ea și Damian, Sașa ne apare înfăptuitoare prin statornicia cu care l-a iubit pe Matei, prin pudoarea sentimentului său care se adîncește interior și nu se revarsă în manifestări retorice. Apariția Sașei răspîndește pretutindeni încredere, calm, statornicie și aspirație spre puritate și fericire. Nu este o femeie deosebit de frumoasă, nu mai e nici așa tînără și nici nu manifestă o inteligență ieșită din comun. Ce este atunci

atît de atrăgător la ea? Ca să cochetăm cu stilul creatorului ei, ar trebui să spunem: armonia. Ceea ce atrage în mod deosebit la Sașa Comăneșteanu, de care o generație de tineri a și fost îndrăgostită, este feminitatea ei, blîndețea și duioșia pe care numai o femeie le poate avea, încrederea aproape naivă dar deplină în viață, încredere care-i dă un echilibru statornic și o face să ia totul în serios dar nu în tragic, dragostea ca și moartea, să sufere dar să nu dispere.

Pe cînd Sașa este eroina unei vieți calme, în care totul este orînduit la timpul și la locul său, dragostea, căsătoria, și maternitatea, Tincuța este creată pe alte coordonate și e așezată în centrul unei drame. Din căsnicia nefericită a cărei victimă este ea, Duiliu Zamfirescu a reușit să scoată toată valoarea și toate nuanțele suferinței îndelungate a acestei tinere femei, gingașe și visătoare, capabilă de un sacrificiu și de o răbdare de martir.

Aceste eroine poartă în făptura lor ceva care le este comun și specific care atestă amprenta personalității scriitoricești a lui Duiliu Zamfirescu, ceva greu de precizat, termenii analitici fiind totdeauna mai săraci decît mijloacele artistice de expresie. Totuși, putem spune că aceste eroine se disting prin sensibilitatea și feminitatea lor, prin lirismul, gingășia și aerul ușor melancolic care le însoțește chiar în clipe de bucurie. Sigur, aceleași lucruri se pot spune și depre alte personaje feminine din literatura noastră. Avem însă pretenția că cele ale lui Duiliu Zamfirescu sînt printre primele cărora le putem atribui acest complex de însușiri.

Cu mult înainte de apariția „Răscoalei” lui Liviu Rebreanu, Duiliu Zamfirescu s-a arătat un bun observator și pictor al scenelor de masă, al mulțimii exasperate și revoltate de lacomia și fărădelegile exploataților. Chiar dacă scriitorul n-a înțeles că revolta țăranilor este îndreptată împotriva exploataților de orice fel, el a pătruns, în descrierea scenelor demasă, spiritul și aversiunea îndîrjită a poporului împotriva împilatorilor și a reprezentanților oficiali ai statului burghezo-moșieresc. Poate că s-ar putea stabili o evoluție de la viziunea revoltei populare pe care o are

Costachi Negruzzi în „Alexandru Lăpuș-aeanu” la cea a lui Duiliu Zamfirescu. Negruzzi nu distinge din agitația mulțimii care asaltează zidurile palatului domnesc nici un chip omenesc, totul înfățișându-se ca un imens bloc compact care prezintă -caracteristica stărilor învălmășite de mulțime, prin faptul că nu are nevoie decât de o scînteie, venită nu se știe de unde pentru a izbucni: „*Capul lui Motoc vrem*”. În romanele lui Duiliu Zamfirescu revoltații sînt priviți mai îndeaproape. Chipurile -omenești, încruntate, crispate, săpate ca în piatră sînt mai distincte. Apare un bătrîn mai domol, mai împăciuitor care vrea să rezolve totul cu duhul blîndeții. Acesta e Stoica. Apare un țaran dîrz, intransigent, un revoltat care nu face alegere între „ciocoi”. Acesta e Lefter. Prinse în unele momente caracteristice, cîteva chipuri reușesc, așadar, să se individualizeze, destul de palid, dar să se distingă totuși unul de altul. Concepția nefericită a scriitorului l-a împiedecat însă să recunoască un adevăr elementar, și anume că oamenii simpli pot reprezenta caractere bine conturate în interiorul acestei mulțimi de revoltați, și că fiecare din ei reprezintă un om cu temperamentul și personalitatea sa care nu se dizolvă în ceea ce, cu un dispreț ciocoiesc numeau exploataorii instinctul orb al mulțimii dezlănțuite. El îi scria chiar lui Maiorescu rînduri care arată cît de opac era la înțelegerea acestui adevăr în aparență simplu, dar care a fost atît de greu cucerit. Duiliu Zamfirescu își expunea părerea profund eronată că oamenii simpli, țararii, nu pot fi înfățișați în adevărata lor lumină decât în mulțime: „In desfășurarea întîmplărilor, țararii se mișcă numai ca mase colective, fiindcă așa îi cred eu interesanți, așa sînt ei o putere și numai așa psihologia lor poate da nota caracteristică a unui țaran”.

Deși moștenește tradiția de a-și manifesta vehement în zugrăvirea personajilor simpatia și antipatia — Tănase Scatiu intră în camera Tincuții „solemn și prost -ca un car gol” — Duiliu Zamfirescu aduce în proza sa un început de rafinament al mijloacelor artistice, necunoscut pînă la el și foarte folosit abia după el. La moartea Tincuții, Tănase Scatiu își manifestă

zgomotos durerea imaginara, dezgustîndu-i prin vulgaritatea tînguicliilor sale pe cei care sufereau în mod real. Mult citatele cuvinte: „*Mărio, rupe feștila de la făclia aia că pătează covoru*”, pe care leroștește Scatiu după manifestările cele mai zgomotoase de îndurerare, la căpățiul Tincuții, sînt dovezile unei arte scriitoricești care reușește să facă sensibilă cititorului lipsa de sinceritate și vulgaritatea personajului prin chiar cuvintele sale. Poate chiar n-ar mai fi nevoie de precizarea directă a scriitorului: „*Cei doi, trei oameni, cu sufletul la locul lui, ce erau de față, se simțeau dezgustați de alila nesimțire și prețicătorie*”. Dar procedeul scriitoricesc cel mai evoluat folosit de Duiliu Zamfirescu, este cel al sugestiei. El notează cu cruzime replici ca acestea, ale lui Scatiu: „*Am pierdut-o, vere Matei am pierdut-o! S-a dus de la noi, verișoară Sașo! M-a lăsat singur, m-a abandonat, nenorocitul de mine*”! Aici dorința lui Scatiu de a se arăta cît mai nenorocit este trădată de acel *vere Matei* și *verișoară Sașo*, prin care Scatiu vrea să-și sublinieze rudenie cu acești aristocrați pe care într-ascuns îi urăște, rudenie la care însă ține și care devine foarte șubredă prin moartea Tincuții.

După înnoimîntarea Tincuții, cele două cuvinte pe care le adresează Scatiu vizitului său, exprimă fără alte comentarii, toată plictiseala și toată oboseala pe care i-o pricinuiseră acestă ceremonie, ca și ușurarea pe care o simte că s-a terminat: „*Haide, băiete*”. Acest procedeu ni-l arată pe Duiliu Zamfirescu un artist iscusit care nu ne obligă printr-o exprimare brutală a adevărului la recunoașterea lui, ci ni-l infiltrează prin aluzie, lăsîndu-ne impresia măgulitoare de a-l fi descoperii, noi singuri.

În „Viața la țară” se află, după cum spune Călinescu, primul „marivaudage” din literatura noastră, copilărească ceartă dintre Tincuța și Mihai, în care l'iecațe interpretează cu bună știință, exact pe dos spusele celuilalt, așteptînd o dezmințire pe care, orgolioși, amîndoi și-o refuză:

„*Te tog să-mi dai șuvița de păr înapoi...*”

— *Tio dau, răspunse el, scofîndu-și batișta și ștergîndu-se pe frunte: cu de-a sila nu se poate păstra un așa frumos lucru.*

— *Dacă nu ții s-o păstrezi, mai bine să mi-o dai înapoi.*

— *Eu nu țin s-o păstrezi —*

— *Se vede”.*

Acest scurt pasaj sub care se poate descifra un subtext bogat, o analiză minuțioasă și discretă a unui presentiment de cochetărie, dovedește o rafinare a simțirii și a expresiei caie îmbogățește posibilitățile prozei artistice. De altfel, dragostea îmbibată de lirism și visare își găsește în Duiliu Zamfirescu un poet și un psiholog discret. Analizele sale sînt pătrunzătoare și sugestive fără să fie amănunțite, intime sau obositoare, ceea ce face din el premergătorul celor mai buni prozatori ai noștri, care au explorat adîncimile sufletului omenesc fără să degradeze analiza în psihologism. Iată un pasaj din „Viața la țară” în care analiza psihologică atinge nuanțarea cea mai fină iar asociațiile în aparență învălmășite, dirijate parcă de hazard, pun în lumină sentimentul dominant, dragostea pentru Sașa, care-și face loc, printre altele, în sufletul lui Matei: „*Frigul îi șerpuia prin vine, dar parcă nu se simțea în stare să se scoale și să cheme. Își aduse aminte de o cameră rece dintr-un otel de la Pisa și i se păru că vede apa turburată a Arnului curgîndu-i pe dinainte. Cum trece timpul]... Ce o fi făcînd Sașal... începea să se întunece... O muscă bizii greoaie prin aer și se izbi cu capul de oglindă. El văzu, ca prin vis, un punct negru căzînd, dar dincolo de fața oglinzii și tot acolo, spațiul din odaie, reproduș în slaba lumină a zilei. Ce departe i se părea un cadru de perete văzut în oglindă] Albul și negrul din el alcătuiau un cap de călugăriță. Dacă închidea ochii mai mult, călugărița se prefăcea într-o biserică gotică; cînd îi deschidea, biserica redevenea călugăriță. Și așa, un freamăt de memorie îi cînta în minte rugăciunea celor patru popi, în mijlocul cîmpului, cînd cu venirea Sfintei. Dar picătura de aghiazmă de pe gîtul Sașei]... Ce încîntătoare era Sașa în ziua aceea, așleptîndu-l în clarul obscur al odăii, i se păru că o vede, gingașă și surîzătoare cum era atunci; vedenia aceea lua forme hotărîte, venea spre dînsul, i se așeză pe brațe și își lipi capul de umărul lui. Ce fericit se simțea!...”*

Tudor Vianu, citînd o parte din pasajul de mai sus în „*Arta prozatorilor romîni*” remarcă, pe bună dreptate, „*caracterul modern al procedului*” care „*alcătuiește punctul cel mai înaintat al artei; de analist a lui Duiliu Zamfirescu, atentă la enigmatul vieții sufletești*”.

Din „*Tănase Scatiu*” s-ar putea cita în întregime capitolul X (aproape trei pagini), în care suferințele Tincuței ni se fac cunoscute prin înseși gîndurile și simțirile ei, contradictorii și nehotărîte între viață și moarte: „*Ce-ar fi fost oare, dacă s-ar fi despărțit de bărbatu-său? Scandal. Ei și? Se cuvine să pui în cumpănă fericirea ta, cu opinia lumii? Și prinse a se gîndi cum s-ar fi dus la Șașa, cum ar fi trăit aproape de Mihai, cît i-ar fi fost de devotată. Dar-Conu Dinu? cui să-l lase? Era hărtăgos, crud, copilăros, dar îi era tată. De cîte ori lua lucrurile mai de aproape, i se făcea milă-de el. Și pe dînsul tot împrejurările îl aduseseră în halul în care era, împrejurările și lipsa de voință. Lipsa de voință. Ce vorbă; și asta I Cine era vinovat de lipsa lui. de voință? Natura, Dum,nezeu. Dar un Dumnezeu-care, face asemenea lucruri nedrepte e o* fînță imorală. Atunci la cine să-ți întorci ochii? La nimeni. La pămînt. La neființă.*

Logic, așa părea. Însă îi era drag Mihai. Ce drag îi era!” Alături de asemenea analiză în care totul este exprimat în cuvinte, întîlnim acelaș procedeu al sugestiei și în descrierea stărilor sufletești, l'at-o pe Tincuța urmărind de la fereastră trăsura care-l ducea pe Mihai la gară. „*Cînd ei pieriră în zare, ea rămase în colțul ferestrei, privind departe în văzduhul fumuriu. fără; nici o legătură între ea și lume. Li răsări în minte o imagine bizară: Iulia Gaicciardi, și o cută misterioasă de rochie; rochia ei-în oglindă*”.

Astfel, prin darul său de explorator al sufletului, omenesc, fără să fi atins rnăestria. pe care a atins-o dintre cei care au venit după el. Mihail Sadoveanu de pildă, Duiliu Zamfirescu a îmbogățit simțitor romanul nostru, alături de Slavici, prin iscusința analizei sale psihologice. Prin ideile sale pline de un bun simț cu privire la folosirea limbii într-o operă literară („*E adevărat, că limba lui Scatiu e cam bătărană, dar eu socotesc că asta e vina lui Scatiu, nu:*

a limbii"), el a devenit, în ciuda sfaturilor estetizante pe care i le da cu insistență Titu Maiorescu, un eminent creator de personaje bine individualizate și prin modul lor propriu de a se exprima. Duiliu Zamfirescu a contribuit la modularea limbii literare după nuanțele unei gândiri și simțiri contemporane. În prefața sa la volumul de „Novele” din 1888 el își manifestă grija pentru dezvoltarea limbii în acest sens... „Cred că este o năzuință dreaptă de a încerca o formă literară pentru schimbul de gândiri și de simțiri mai ales, care pînă aci se făceau în limbă străină, sau într-o românească pe care literatura cu nici un preț n-o iuțea primii”. În opera sa s-a străduit să înfăptuiască aceste exigențe pe care le puneau scriitorilor contemporani, și a contribuit din plin, ceea ce dorea atît de mult, ca să lase urmașilor... „o limbă în care să se miște liberă, limba vie a graiului nostru, fără expresiuni moarte, împrumutate din cronicari,

fără curiozități dialectale” (regionalistice n.n.) Cu meritele și cu lipsurile lui, Duiliu Zamfirescu rămîne un prozator de valoare care nu poate lipsi din imaginea de ansamblu a literaturii noastre, fără ca această imagine să sufere. Opera lui oferă exemplul unui talent original și viguros care s-a izbit de adversitățile unei epoci de pionerat literar, de îngrădirile unei ideologii reacționare, și care de multe ori a ieșit victorios, dar de multe ori a fost și înfrînt. Ceea ce este bun în opera lui Duiliu Zamfirescu ne face nu numai să-1 prețuim ci să și regretăm că posibilitățile artistice i-au fost frîmate — cum atît, de dureros au fost ele înăbușite la atîți oameni mari din trecut — de o ideologie nefastă, și să detestăm și mai mult o orînduire socială care a împiedecat oameni' înzestrați și valoroși să devină ceea ce-ar fi putut ei deveni cu adevărat.

RECENZII

IN RIND CU OAMENII

Fenomenul atât de caracteristic noii orîndiri sociale din țara noastră, fenomenul trezirii la adevărata viață a unor conștiințe, condamnate ani de-a rîndul de clasele exploatoare la o letargie umilitoare, a constituit, mai ales în vremea din urmă, obiectul unor numeroase lucrări literare, semnate de nume foarte variate, de la tineri scriitori ca Petre Surupăceanu („Povestiri”), Ioniță Marin („Rădița”), pînă la scriitori mai cunoscuți ca Remus Luca („Ana Nucului”, „Prostul”), Francisc Munteanu („Lenta”), ele. sau Marin Preda, cu valoroasa nuvelă „Desfășurarea”, admirabila istorie a trezirii la viață și demnitate omenească a țăranului isărac Ilie Barbu.

Oglindind veridic realitatea obiectivă, lucrările amintite arată că aceste uriașe transformări — de la stările de umilință răbdată cu amărăciune, la exploziile de îndrăzneală și demnitate, de la o personalitate înăbușită și strivită la o personalitate plină de încredere înviată — avînd deschisă spre viitor o luminoasă perspectivă — sînt generate de Structuralele schimbări economice, sociale și politice care au avut loc la noi în anii puterii populare, schimbări pe poartă pece-tea construcției socialiste.

Schița tînarului prozator Al. I. Ghilia „In rînd cu lumea” (publicată în Contemporanul nr. 37 (467) 16 sept. 1955), înfățișează cu mult talent un proces similar. Originalitatea acestei lucrări constă în spe-

cificitatea imaginii ei artistice, în felul ingenios și propriu în care autorul dezvăluie un adevăr general printr-un caz particular. Dovedind maturitate ideologică, autorul izbutește să arate cum adevăratele tradiții sănătoase ale țăranimii noastre muncitoare, năzuințele și visurile ei neîmplinite rînduri de vieți, se realizează pe deplin de-abia în vremea puterii populare. Acesta este meritul schiței lui Al. I. Ghilia.

Concepută sub forma unei scrisori către un prieten și străbătută de un puternic lirism, schița lui Al. I. Ghilia ne înfățișează procesul dezmeticirii, al eliberării și afirmării conștiinței umane a bădiței Visarion Crețu.

În fiecare an în salul lui bădița Visarion Crețu avea loc sărbătoarea Hramurilor, — pe care, din pricina unei crunte sărăcii, el nu o putea ține — a „vestitelor hramuri moldovenești”. Pe tînarul autor îl „în-cearcă o amară tristețe” la gîndul „că n-are să reușească să le înfățișeze în toată 'ala, măreția și strălucirea lor...” Oricine citește schița își dă însă seama că autorul s-a temut degeaba, dat fiind că pasajele cele mai izbutite ale schiței sînt tocmai acelea care descriu hramurile și scenele de bucurie colectivă.

Iată scena praznicului pe care izbutește să-l facă bădița Visarion Crețu la un an după înscrierea sa în gospodăria colectivă: „Și mesenii vrednici și buni urmași ai

lui Pantagruel, — slavă domnului, la hram se găsesc destui dintr-aceștia — înfulecă repede, opăriți, asudați, cu fețele roșii, cu ochii cât cepele, și-și trag din ce în ce mai des răsuflarea, ducînd paharele pline la gură.

Și afară, prin'ogrăzi, prin ulițe, la strînsură, de vale, e-o forfotă, o forfotă nemai-pomenită; oameni fel de fel, care în vîrstă, care tineri, pe jos, în căruțe, clădiți claie peste grămadă, cu picioarele spînzurate peste loitre, hurducați ca vai de ei, învăluți în pulberi și soare, umblă grăbiți, se duc, vin, se încrucișează, schimbă vorbe, glume. Cumetrii se bat peste umeri; cumetrele se pupă zgomotos pe amîndoi obrazii, mînjiți de colb și de sudoare; fețele ciripesec; moșnegii hîrîie; babele lăcrămează; copiii țipă; diavolii de flăcăi strigă, chiuie, înjură, pocnesc din degete, fac cu ochiul mîndruțelor, și cei care s-au întrecut cu măsura umblă șovăind prin șanțuri și au un chef nebun să stea de vorbă cu toate gardurile.

Însă asta — nu-i nimic. La „strînsură”, de vale, în mijlocul satului, este ce este. Aici lumea fierbe ca într-un cazan. Și-i o-ngrămădeală, de n-ai unde azvîrli un ac! Și-i o gălăgie, un vuiet, de nu s-aude nici în aer nici în pămînt! Tromboanele de alamă bubuie, hăuie, nechează; clarinetele plîng, viorile scîncesc; contrabașii mîriie ca urșii; țambalele zdrăngănesc vesele; cobzele zumbăie; toba tună, trăsnește, asurzește; limonagiii urlă, scrînciobul scîrțîie; scrînciobarii, cu fețele congestionate, cu ochii ieșiți din cap, strigă mușterii cu niște glasuri năpraznice, răgușite și desperate ca la o moarte de om; și toți vorbesc deodată, cîntă, rîd, răcnesc; se iau la întrecere cu tromboanele fanfarei. Și totul se leagănă, se învîrte, clocoțește!”

Prin descrierea ospățului la care mesenii înfulecă cu o poftă pantagruelică, prin realizarea unor puternice imagini plastice, cu ajutorul îngrămădirii elementelor, tînărul prozator îl urmează într-un chip fericii pe Creangă, iar prin descrierile de natură și prin lirismul povestirii pe Mihail Sado-

veanu. Întrîurirea aceasta asupra lui Al. I. Chilia e binefăcătoare, luminînd trăsăturile specifice ale personalității sale-artistice.

Mai puțin realizată ni se pare schița în pasajele unde se analizează viața psihologică a eroului, dureroasele lui frămîntări. Autorul nu se încumetă să-l lase pe erou a-și dezvelii singur viața psihică, și nici el nu îndrăznește să facă sondaje mai adînci în sufletul acestuia. Merită însă să subliniem inteligenta redarea atmosferei sociale a satului în care pînă și casele cu înfățișarea lor tru-fașe, cum e a chiaburului Țibuleac, sau umilă cum e aceea a lui bădița Visarion Crețu, devin personaje autentice, participante la acțiune, purtătoare de semnificații sociale. Iată casa lui bădița Visarion Crețu:

„De cîte ori treceam pe dinaintea acelei porți, în ziua hramului, aveam mereu impresia că din ochiurile negre ale ferestrelor pornește o imputare mută și grea: „De ce te uiți la mine, drumețule! Nu vezi cît is de umilită?”

Prin destinul vieții lui bădița Visarion și al familiei sale, care în timpul praznicelor bogate se retrăgea pe dealurile din jurul satului și mîncă ciuperce cu mămăligă, măcinați de dorința ca odată și odată să facă și ei un praznic, și care abia acum își realizează dorința, ni se dezvăluie de fapt drumul unei întregi categorii sociale, condamnate din pricina neajunsurilor materiale să nu poată sta „în rînd cu oamenii”. Bădița Visarion Crețu ajunge în rînd eu oamenii de-abia după înscrierea sa în gospodăria colectivă și după ce obține o serie de succese în munca din cadrul colectivei. E un simbol adînc, care vorbește convingător tuturor despre superioritatea complexă a noii orînduirii care duce spre socialism.

Prin rezolvarea justă și cu succes a acestei interesante idei, Al. I. Ghilia își câștigă un merit de seamă în rîndul tinerilor noștri prozatori.

Cititorii sînt deci îndreptățiți să aștepte noi și valoroase lucrări de la Al. I. Chilia și nu ne îndoim că el se va arăta la înălțimea acestei încrederi.

I. D. Bălan

ION MANOLE: ANTON PANN

MONOGRAFIE

Cu Anton Pann s-a întâmplat un lucru ciudat; s-a vorbit și i s-a pomenii memoria •deseori, cu ornai maresau maimicăputere de •înțelegere, dar s-a scris despre el destul de puțin și insuficient. Scriitorul modest, peregrinul veșnic cu desagii doldora de călin- •dare, cîntece de stea, vicleimuri ori cîntece de lume, n-a rămas în ochii posterității critice o figură clară în dezvoltarea culturii românești.

A. Pann reprezintă o „epocă” distinctă în cultura românească a secolului trecut, premergătoare momentului revoluționar de la 1848. E contemporan cu Văcăreștii, Cîrlova, Eliade, Alexandrescu, Mumulean, Țichindeal, trăind într-o adevărată febră de cultură. E vremea în care scriitorii se pregătesc să scuture țara de „cele 18 ramuri de suferințe”, aducînd-o în rîndul țărilor dezvoltate. Se critică instituții și moravuri feudale, se propun alte norme etice, se citește și se scrie intens, se traduce din abundență și se publică, se deschid școli. Se lucrează în grabă și cu zel pentru mai departe. În această epocă, Anton Pann s-a relevat ca o personalitate dintre cele mai remarcabile.

Monografia lui I. Manole este, cu toată siguranța, o lucrare de anvergură, întemeiată și dezvoltată pe toate dimensiunile activității scriitorului, stabilind printr-o interpretare judicioasă factorii determinanți care au hotărît locul operei lui Anton Pann în viața culturală și literară a secolului trecut. Multe lucruri s-au avut în vedere: ori poetul liric, ori cîntărețul de biserică, ori culegătorul de folclor, dar de la modesta cercetare a lui G. Dem., Teodorescu, o altă lucrare monografică menită să pătrundă fenomenul literar pînă în adîncime și să-l explice cu rigoarea omului de știință nu s-a mai făcut pînă la monografia lui I. Manole. Unii dintre istoricii literari au apreciat și l-au înțeles pe Anton Pann; au dat judecăți favorabile și au elogiat zelul său de cărturar neobosit. Au fost însă destui și din aceia care l-au dezaprobat, considerîndu-l mai de grabă un colportor decît un popularizator al slovei scrise, iar alții l-au pus alături de scriitorii, de talent care reprezintă începutul unui veac nou. Opiniile

au fost exprimate în periodice, ziare și reviste, iar în istoriile literaturii s-a rămas la portretul sumar al scriitorului și operei sale laolaltă.

Monografia lui I. Manole a pornit de la ceea ce i-a oferit istoria și critica literară de pînă acum, cu noi mijloace de investigație la stabilirea adevăratei valori a unei mari figuri a scrisului românesc. A combătut eroarea și falsul, a preluat ideile juste și aprecierile întemeiate și a supus opera lui Pann unei detaliate analize științifice.

Tipărită în litere cirilice, în mare parte opera lui Pann nu a fost cunoscută în toată întinderea ei, fiind mult timp lăsată deoparte și trecută ca bibliografie, fără a i se mai da vreo apreciere substanțială. Judecata valorii lui Pann în majoritatea cazurilor s-a făcut printr-o raportare la câteva lucrări de bază și după unele considerente formale, restul cîlîndu-se spre a se face dovada erudiției. Monografia lui I. Manole însuma pe un plan extins omul, opera, activitatea și epoca, oferind o imagine relativ completă. Amănuntul trecător, știrea oferită de articolul mărunț de revistă, descoperirea eruditului sînt adunate și repartizate aici pentru o discuție integrală. Monografia despre Anton Pann aparține unui cercetător stăpîn pe materialul de investigație, epuizînd domeniul ales printr-o muncă temeinică, cu bune intuiții asupra epocii și clarificat asupra importanței unui asemenea scriitor. Unele lucrări monografice apărute în ultimii ani, dintr-o interpretare falsă a caracterului >opular care trebuie să caracterizeze lucrările noastre literare, chiar dacă sînt juste, nu se susțin pe o atență documentare științifică și rămîn la enunțuri. Se merge la suprafață, plutind în generalități, lucrarea avînd aspectul unui foileton de ziar continuat în mai multe numere. De la faclologie s-a sărit la polul opus, lot atît de vătămător istoriei literare ca și primul. O monografie implică luarea în discuție a complexului operei și vieții artistului, concomitent cu toată literatura de specialitate scrisă în această direcție.

E vorba, așa dar, de o preluare în spirit științific și nu de o cronică subîmpărțită în

capitole, întinsă pe zeci de pagini, în care autorului, din cauza aglomerării faptelor generale discutate în afara operei alese pentru studiu, nu-i mai rămîne timp și pentru ..analiza cuvîncioasă a ceea ce este literatură. Aici pătrund cu ușurință teoriile sociologizante, exagerările compromițătoare și vulgarizările improprii criticului literar marxist care știe delimita zonele cu siguranța omului ,de știință.

în monografia despre Anton Pann, documentarea și materialul de erudiție sînt distribuite rațional și într-o ținută care nu dau lucrării nici atmosfera insuportabilă a broșurilor pedante și nici sărăcia lucrărilor de critică literară în care lipsește însuși obiectul. Anton Pann e un scriitor care cere un studiu anevoios, și pentru un cercetător subiectul acesta este un exam, en. A neglija un aspect sau a nu te informa întocmai pentru fiecare problemă, înseamnă între altele a •strica tabloul. Omul e prezentat în legătură •cu opera sa, cu contemporanii, și operele lor, iar cadrul de epocă rămîne ca un decor de scenă, în care se petrece povestea vieții unui •om minunat. E adevărat că subiectul acestei povești are o altă tratare: viața lui Pann și opera sa merg în același ritm. Cu fiecare >carte tipărită se intră în altă etapă a vieții scriitorului. Capitolele au însemnări diverse legate atît de viață cît și de opera și activitatea lui de popularizare a cărții. („Se spune...” „Folcloristul și cîntărețul liric”, „Fabulistul”, „Povestitorul”, „Finul Pepei-lei”, „înfrunfînd veacul”). Modelul vechi de monografie în care biografia și opera sînt separate nu e adecvat studiului asupra lui A. Pann, deoarece la diferite vîrsle scriitorul și-a schimbat ocupația, a reluat una mai veche, legîndu-și veșnica meserie de publicist, de fiecare îndeletnicire poetică în parte. De aceea și este posibil planul oferi de monografia lui I. Manole. Astfel, în capitolul „Povestitorul”, începe prin a-l prezenta pe Pann ca pe un erou al vieții învingînd moartea într-o boală grea și. apucîndu-se în grabă de a cîștiga timpul-pierdut să scrie o cânticică religioasă: „Pocăința omului dezmiardat sau vorbire între suflet și trup și osebite sfătuirii folositoare trupește și sufletește”. (I. Manole ar trebui, să detaileze expunerea acestei teme și să încerce a lămuri filiația din cartea lui Cantemir, căci s-ar

părea că există). Apoi publică Calendar bogat pe 1850 și prelucrarea unei cărți vechi populare „înțeleptul Arghir cu nepotul său Anadarn”. Refăcut după suferință și din nou dispus să lucreze, scrie opera lui de seamă „O șezătoare la țară”, pregătește ediția a doua a „Poveștii, vorbeii” și mai publică două lucrări religioase de ritual: „Tipic bisericesc” și „Proschinalar”. Pe urmă strînge cîntecele „De lume” publicate, mîi adaugă altele noi și pregătește culegerea „Spitalul amorului” sau „Căutătorul dorului”. Aici autorul monografiei își oprește expunerea cronologică intrînd în analiza poeziilor și a valorii lor. Volumul este redeschis și reluat la lectură piesă cu piesă, adueîndu-se în sprijin afirmații noi făcute cu justețe critică. După aceea urmează cronologic; „O șezătoare la țară” care face loc unui comentariu bogat menit să demonstreze că avem în această lucrare o realizare valoroasă a literaturii noastre clasice. După ce a analizat „O șezătoare la țară”, biograful evocă în următorul capitol puținele clipe liniștite petrecute de Anton Pann în căsuța lui din strada Taurului, căci scriitorul fiind în ultimii ani ai vieții, trăia într-o grabă febrilă de realizare. Dimineața mergea după treburi de-ale tipografiei în oraș, apoi trecea la corectarea copiilor pînă în vremea mesei și. acasă se așternea din nou la scris. Viața lui Pann se caracterizează printr-o agitație continuă. Cu așa hărnicie și pricepere a muncit în ultimii patru-cinci ani încît, după boala din 1894, a scos peste patruzeci de volume. Numai în 1852 tipărea treisprezece volume iar în anul următor nouă.

*

Anton Pann a făcut tot ce i-a permis timpul și priceperea. A cules cîntece și le-a publicat cu text și cu melodie, a reorganizat sistema muzicii bisericesti, a adunat poezii de pretutindeni, a scos calendare pentru țărani și țîrgoveți și a tipărit cu zelul unuia care s-ar fi ocupat în acest timp numai de îndeletnicirea de tipograf, a fost profesor și cîntăreț și în plus a trăit luîndu-i vieții și dulceața bucuriei și izbînzii în ale dragostei și amarul supărărilor.

Nici că s-a pomenii pînă în vremea lui Pann un scriitor care într-adevăr să merite

mai mult și să jîe prin tot ce a făcut un scriitor popular. El nu a făcut altceva decît să adune și să prelucreze creația populară, să răsîpîndească zeci de cărți anual printre oamenii de rînd.

Opera lui apare la fusta ei valoare abia acum, cînd este supusă unei analize critice științifice în toată însemnătatea ei. Monografia lui. I. Manole arată locul pe care îl ocupă Anton Pann în dezvoltarea mișcării culturale și literare de la noi. Lucrarea cuprinde de-a lungul desfășurării ei tablouri inedite ori. uitate, sugestive și pline de pitoresc, comentarii care vor să facă înțeleasă fiecare pagină peste care puține minți s-au aplecat în decursul vremii. Paginile închinat biografeii scriitorului se citesc cu mult interes. Astfel, ni se arată că Anton Pann trăind în mijlocul poporului său, a ajuns să-l înțeleagă și să-l înfățișeze în scrierile sale, aducînd literaturii romînești un serviciu dintre cele mai scumpe. Fiecare moment important din viața lui Pann este ilustrat, de I. Manole cu material demonstrativ suficient, fiecare operă a scriitorului e cercetată în trăsăturile ei cele mai caracteristice.

Monografia se oprește îndeosebi asupra celor două cărți: „O șezătoare la țară” și „Povestea vorbeii”. Aici Pann a adus toată rîvna sa scriitoricească, humorul sănătos, experiența de viață într-un mozaic format din proverbe, maxime, zicători care sînt expresia înțelepciunii populare.

Autorul monografeii îl consideră pe „fiul Pepelii” un scriitor din cea mai curatăspeță populară, bun peisagist de moravuri, care însă a știut lucra numai cu materialul fol-

cloric. Din această cauză, figura scriitorului capătă o semnificație cu atît mai evidentă cu cît autorul procedează la o analiză atentă, și nu rămîne la aprecieri din afară. Afirmația unui recenzent în „Gazeta literară” că I. Manole nu dispune de o informație bibliografică egală în • toată lucrarea, e nedreaptă. Nimeni nu a așteptat de la I. Manole o lucrare care să facă o compilație a celor spuse pînă în prezent. Monografia trebuie să se întemeieze pe un comentariu nou — și în măsura în care se poate—șt original.. Nu ne trebuiesc lucrări de compilație oricît de erudite ar jîi ele, ci lucrări care să fie de folos istoriei literare printr-un mod nou de: a vedea opera de artă, prin profunzimea analizei, îmbogățirea datelor și corijarea erorilor. Spiritul în care este lucrată monografia este analitic, autorul ținînd să sugereze imaginea generală printr-un ansamblu de observații locale. Procedee satirice, limba și stilul sînt discutate pe loc ori de cîte ori o nouă tipăritură a lui Pann necesită acest lucru. Un capitol aparte nu era posibil pentru că prezentînd cronologic titlurile tipăriturilor și nediscutînd la unele și valoarea lor literară totodată, pentru ca cititorul să poată face pe drum o diferențiere de valori, lucrarea ar fi apărut greoaie și plicticoasă.

Cartea lui I. Manole se înscrie în categoria monografiilor solid documentate, merite să îmbogățescă istoria literară cu studii ample asupra scriitorilor romîni, să repună în drepturi figuri dispărute sau mutilate de critica veche. Cartea intră în rîndul lucrărilor trainice, utile oricînd cercetătorilor și maselor de cititori.

Marin Bucur

EVOLUȚIA SUFLETEASCĂ A EROULUI*)

PWoua orînduire punecapăt vechiului conflict între societate și personalitate; o caracteristică a ei esențială forrînd-o tocmai încrederea în forțele creatoare ale omului, în resursele sale spirituale, în caracterul inspirat al muncii lui. Este meritul multora dintre scriitorii contemporani de a ne fi făcut să simțim în eroii unora dintre operele

lor momente emoționante de viață, în care se răsîrînge acest proces grandios de înflorire armonioasă, multilaterală, a omului zilelor noastre.

Apare sensibilă în literatura noastră străduința de a rezolva problemele grele de concepție pe care le ridică zugravirea artistică a noilor raporturi ce se statornicesc între

) Dan Costescu: Pavel Dogaru. Ed. C. C. S. 1955.

individ și societate, surprinderea acelor momente revelatoare pentru înflorirea aptitudinilor, a valoroaselor însușiri care sălășluiesc în fiecare om. Este astfel justificată bucuria cititorului de a găsi o asemenea strădanie și în creația unui tânăr prozator aflat la începutul drumului cum este Dan Coslescu, și mai ales în prima sa lucrare de proporții mai ample.

Pavel Dogaru, eroul principal al romanului este fiul unui tăietor de lemne sărman din părțile Tolcuzului, prăpădit de o moarte cumplită: îngropat sus în creerii munților de un brad imens prăvălit, asupra-i.

Autorul începe prin a-l prezenta pe Pavel Dogaru — așa cum l-au format anii aceia de aspră și insuportabilă muncă în codrii sălbatici, departe de ai lui — într-un moment când, venind la oraș, înainte i se deschide un drum nou, necunoscut încă, și în pragul căruia îl copleșește șuvoiul alților întrebări, speranțe și temeri.

În linii mari, istoria cărții lui Pavel Dogaru este istoria vieții unui flăcău sărman pe care oamenii fabricii în mijlocul căroră sosește îl primesc cu omenie, cu căldură și-l formează sufletește. Autorul a ales tocmai acele momente din viața eroului său în care dragostea cu care-l primesc muncitorii apare mai vie și mai puternică — ca un element hotărâtor în formarea și plămădirea lui Pavel Dogaru. Comuniștii ca Tomșa, Sălăjeanu sau Nicodim nu se mărginesc numai să discute despre Pavel Dogaru ca despre un om al lor, pentru care — îndeplinindu-și o elementară datorie partinică — se simte fiecare în parte răspunzător. Ei se apleacă cu gingășie și discreție asupra firii contradictorii și în același timp interesante a acestui flăcău căutând să-l înțeleagă, să și-l apropie. Nicodim și Sălăjan îl fac oaspetele nelipsit al primurilor lor din zilele de odihnă. În discuții prietenești de la om la om, în atmosfera caldă a căminului lor, ei îi ajută tânărului înăspriț de traiul amar și singuratec să-și deschidă inima.

Abordarea unei asemenea teme, de o deosebită însemnătate în prezentarea figurii contemporanului nostru, se zărește dintr-una dintre cele mai frumoase aspecte ale vieții noastre, — lupta aceasta pasionată, consecventă, plină de stimă și afecțiune pentru dezvoltarea armonioasă a fiecărui om în parte — aduce

o semnificativă mărturie despre orientarea lăuntrică a scriitorului. Este îmbucurător de constatat înainte de toate, că în investigarea realității noastre, Dan Coslescu a ales tocmai viața unui asemenea erou cum este Pavel Dogaru, în care comuniștii au știut să trezească cele mai nobile și mai frumoase impulsuri, și însușiri specifice tinereții.

Dacă alături de calitățile romanului, se cer semnalate și o serie de slăbiciuni de ordin artistic, aceasta, fără îndoială, se explică prin lipsa de experiență a autorului aflat la prima sa lucrare amplă. Vom menționa de aceea asemenea lipsuri ale cărții cu sentimentul sincer al acordării unui ajutor efectiv lăuntric prozatorului.

Dan Coslescu s-a străduit, în urmărirea existenței lăuntrice a tăietorului de lemne din momentul intrării în fabrică și pînă în clipa când pășește treptele politehnicii, să ne redea procesul formării morale a eroului său, ca o urmărire firească a înfrîngerii pe care oamenii ca Sălăjan sau Nicodim au avut-o asupra lui. Măsura deplină a tăriei și frumuseții sentimentelor pe care le nutresc asemenea cotnurișli pentru flăcăul venit din munți ne-o putea da doar prezentarea amănunțită a schimbărilor calitative ce survin în conștiința eroului. Acestea capătă proporțiile unei adevărate treziri, la viață. Dar aceasta depinde și de felul în care e prezentată o asemenea evoluție multilaterală, de autenticitatea cu care sînt surprinse diferitele stări sufletești capabile în succesiunea lor să poată dezvălui logica formării unui anumit caracter, cu specificul și originalitatea Sa.

În analizele sale literare, Ibrăileanu acordă o deosebită atenție crista Uzării, a ceea ce numea el „îirea, esența personajului”. El arată că un erou literar trăiește cu adevărat numai atunci când cititorul simte că are în față mereu același om, când are sentimentul identității tipului, intuiția naturii nedezmințite a personajului. ... „Cînd e vorba de un personaj principal, desfășurat într-un roman, ceea ce-i ține în conștiința noastră tipul identic se însuși, consecvent cum se zice, este mai ales reacțiunea lui „tipică”, nedezmințită la împrejurările, la incitațiile lumii înconjurătoare...” Într-o anumită măsură, Dan Coslescu a reușit să găsească elementele caracteristice, unice, irepelabile din caracterul eroului său. Cititorul

care urmărește reacțiunea, frământarea care se naște în sufletul lui Pavel Dogarii din primele zile ale lucrului în fabrică, începe să recunoască în persoana acestuia o anumită individualitate. Ea îi apare sensibilă în emoția pe care o trăiește Pavel Dogarii în clipele angajării, în senzația de singurătate și în lipsa de aer pe care el o încearcă pășind tăcut, concentrat, pentru prima oară în vâietul asurzitor al halei imense a fabricii: „Hala răsună de loviturile ciocanelor, nimeni nu se mai uita la el și dintr-o dată se simți năpădit de sculași sentiment de singurătate... Nimeni nu vorbește cu el, nu-i spusese un cuvânt de bun soset". Emotivitatea, timiditatea eroului își au obârșia în condițiile sale particulare de viață, în urmele adânci pe care acestea le-au lăsat în sufletul lui.

Autorul a întâmpinat totuși greutăți serioase în urmărirea eroului sub diferitele lui ipostaze, în acele momente de cotitură când specificul personalității lui Pavel Dogaru urma să se definească mereu în procesul desăvârșirii lui sufletești, spirituale. De multe ori se pare că sînt ignorate tocmai coordonatele inițiale ale formării eroului, care în anumite situații nu mai trezește în cititor sentimentul naturii proprii a personajului. Descrierea apariției mugurilor delicați, firavi, ai unui sentiment obștesc, a năzuinței de a fi de folos celor din jur, e uneori compromisă de episoade și scene în care Pavel Dogaru se comportă de la început ca un vechi și iscusit activist de partid.

În asemenea momente (cum este cel în care duce o vie muncă de agitație de la om la om, apropiindu-se de fiecare cu un tact și bun simț care vădesc o incontestabilă experiență anterioară), eroul pare a fi depășit în chip inexplicabil, cu totul miraculos, sfiala și nesiguranța arătată cu câteva pagini mai înainte. El numai trăiește nici una din senzațiile de singurătate, de slinjenală abia încercate. Cititorul așteaptă cu emoție ceea ce ar fi fost esențial în apariția primei, preocupări obștești a lui Pavel Dogaru: manifestarea acesteia prin specificul personalității lînărului înăsprit și însingurat de viața dusă pînă acum. Este legitimă de asemenea cerința ca eroul să fie înainte de toate consecvent felului de a fi de pînă acum, în care lipsa de experiență în relațiile cu oamenii,

sensibilitatea ascuțită cu care trăiește fiecare jignire sau contrarietate ni-l dezvăluie ca pe un adolescent oarecum greu acomodabil cu noile condiții de existență.

Această notă de impersonalitate pe care o capătă drumul vieții lui Pavel Dogaru, așa cum este prezentat el în roman, apare sensibilă și în felul cum sînt rezolvate conflictele sau impasurile pe care eroul le are de înfruntat. Se simte tendința autorului de a substitui drumului sinuos dar adevărat al lui Dogaru spre dobîndirea unor poziții ideologice limpezi, just orientale, o prezentare nefiresc de rectilinie a evoluției sale, care în cazul respectiv nu pare deloc firească, naturală. Cu impulsivitatea și în același timp sensibilitatea ascuțită a nedreptății care i se face, ecoul principal al romanului nu stă prea mult pe gânduri și-l lovește pe un individ care l-a jignit. Alunei cînd mult mai tîrziu simte crescînd într-însul o minie cumplită împotriva criminalilor care au aruncat o aripă a fabricii în aer, cu aceeași mentalitate rudimentară eroul se gîndește, minat de o egală impulsivitate: „burghezii-s dușmani de moarte, neîmpăcați, nu? — Atuncea, de ce nu ne scăpăm de ei odată pentru totdeauna? Nici așa nu te poți aștepta de la ei altceva decît să-ți vîro cuțitul în spate, într-o noapte...!" Este, bineînțeles, lămurit de Matei—prietenul său. —asupra liniei politice a partidului în această privință, ceea ce îl face să-și schimbe brusc felul de a gîndi. Fără a se lumina procesul interior, prin care ideea unei juste conduite politice i-a devenit proprie, organică, se trag numaidecîi următoarele concluzii: „îi era dragă fabrica, și și-ar fi dat și viața pentru ea, dar n-ar fi putut spune de ce anume. Cînd își puse această întrebare, își dădu un fel de răspuns: aici oamenii m-au primit cu dragoste, mă simt bine și mulțumit între ei: dar nu era de ajuns. Mai lipsea ceva, dar Pavel, nu știa ce, și tocmai din pricina asta nu întrebă pe nimeni. Ura lui, însă, împotriva bandiților care dăduseră foc nu se domoli."

Autorul îl prezintă apoi pe eroul său abor-dînd în toate situațiile linia care i-a fost recomandată și pe care el se pare că și-a însușit-o. Manifestîndu-se sub it cu totul altfel decît i-ar fi diclal-o firea sa timidă, șovăitoare, pornirile lui impulsive anterioare, cu fermitatea și cal-

mul unui activist experimentat, el ia numai decât de acum înainte, cu toată gravitatea de circumstanță difer'te atitudini și holăriri de o înaltă ținută principială.

Gazdei sale îi vorbește „apăsât” astfel:

„Ăștia sînt dușmani de clasă, așa să știți, doamnă Sofia. În trecut, cînd clasa muncitoare a fost bătută și purtată prin închisori, ei ce făceau? Se îmbrăceau numai în mătase și pietre scumpe. Ăstora o să le venim noi de hac !” *Iar unui element înapoiat, Riza, Jiu pierde prilejul de a-i spune pe un ton la fel de ritos:* „Tovarășe Riza, să isprăvești cu asemenea atitudini dușmănoase ! Dacă nu-ți place munca noastră, du-te în altă parte”.

De cele mai multe ori, unor astfel de replici li se adaugă și notații care sînt exterioare eroului, și care încearcă să suplinească prezentarea nemijlocită a gândurilor lui în asemenea clipe: „Pentru prima oară de cînd coborîse din munții Tolcuzului spre a-și căuta piine, Pavel Dogaru se frămînta și nu-și găsea liniștea din pricina unui lucru, care la urma urmei nu-l privea pe el personal. Dar își dădea seama că, din tot ce făcuse pînă acum, ăsta era lucrul cel mai de seamă”.

Sînt momente cînd Dan Coslescu reușește să-l redea cu naluraletă pe eroul său muncind, frămîntîndu-se pentru o cauză obștească, scriitorul urmărind statornic, în firul acțiunii romanului, manifestările concrete ale specificului personalității acestuia, a acelu amestec contradictoriu de naivitate, simplitate și sensibilă trăire interioară. Sugestivă este în această privință surprinderea reflexivității eroului, în clipa cînd un muncitor vîrslnic, Sălăjean, îi rîde în față („...Oare de ce rîde?... De bună searnă de bucurie că el, Pavel, nu-i un uituc ca alții, ci-i om căruia-i place să se țină de cuvînt...”). Ținuta obișnuită a lui Dogaru se manifestă în replicile lui, deschise, fără gînduri ascunse și drămuiri, grijulii, omul neînlecgînd, decât greu subtilitatea ironică a interlocutorului său. Există o anumită atmosferă a gîndurilor intime ale eroului trăit pînă atunci în farmecul pădurilor de munte, învățat să aștepte cu emoție primele semne ale primăverii.

De altfel, Pavel Dogaru are un fel personal de a gusta și a simți, aromele, culorile, freamătul viu al naturii. Zăgrăuindu-l în

clipele acestei bucurii imense pe care el o resimte după dobîndirea primelor succese în muncă, autorul știe să găsească tonalitatea stării sufletești a eroului său, care privește primăvara natura redeșteptîndu-se. Pavel Dogaru urmărește dimineața, în drum spre lucru, răsăritul soarelui ale cărui raze „tremură strălucitoare deasupra acoperișurilor, aurindu-le și fac să plutească un vâl de lumină prin crengile în floare”, cînd „cerul își capătă adevărata lui culoare albastră, nespuse de curată și transparentă, ca un pastel !” *El aude acum în orașlarma păsărilor, înfiorat de amintirea codrilor silhului pe care i-o evocă:* „ciocănitorea de pe antena de radio, vrăbiile care se zbenguie pe strada încă pustie, mierloiul din prunul curții vecine...” *Din păcate, notele personale ale caracterului eroului nu se vădesc tocmai acolo unde sînt așteptate înainte de toate, în punctele nodale, de evoluție de la o anumită atitudine la alta, ci în clipele ulterioare acestora, după ce cititorul a. aflat printr-o formulă lapidară obișnuită într-un reportaj gazetăresc că, de pildă, Pavel Dogaru a reușit cu succes să-i mobilizeze pe tovarășii, lui, de muncă la o mai bună organizare a muncii sau că a cerut să între în rîndurile U.T.M.ului.*

În ciuda eforturilor vizibile ale autorului de a menține în cililor sentimentul naturii caracteristice lui Pavel Dogaru, acesta nu-și poate păstra lotuși identitatea sa de-a lungul paginilor romanului, tocmai pentru, că schimbările pe care le suferă nu sînt suficiente de veridice și natural descrise.

Trebuie să recunoaștem că o asemenea prezentare neconvîngătoare a faptelor ne împiedică să credem în posibilitatea transformării conștiinței eroului. De la primele și pînă la ultimele pagini ale cărții, Pavel Dogaru parcurge un drum uriaș sub raportul evoluției sale interioare, al desăvîrșirii atitudinii sale față de oameni, față de efortul constructiv al întregului popor. Ori, astfel de treceri discontinui de la o atitudine la opusul ei, ocolindu-se în permanență, dacă nu prezentarea pe larg a delibărărilor intime ale eroului, cel puțin sugerarea succintă a temeiurilor apariției, unor porniri și atitudini noi, lipsesc evoluția personajului de naluraletă și autenticitate. În linia mari, calea pe care a pășit Pavel Dogaru ca un

tinăr înaintat plin de idealuri și năzuinți generoase, este calea bătorită de cei mai mulți dintre eroii romanului. Era însă interesant ca scriitorul să fi surprins acel sunet aparte, specific numai pașilor eroului său, de-a lungul unei asemenea căi.

Șubrezenia construcției personajului principal al romanului apare mai evidentă pe măsură ce el e pus în situația de a se manifesta în ansamblul conflictelor cotidiene ale vieții de fabrică ca și pe planul frământărilor sale intime. Este, astfel, cu totul izbitoare contradicția care se ivește brusc între conduita de o fermă principialitate adoptată în perioada intrării sale în rîndurile utemiștilor și vertiginoasa sa coborîre la mentalitatea înapoiată a celui din urmă salahor.

Pavel Dogaru este descris — începînd din momentul cînd i se propune să se califice, dar pentru un timp să fie oarecum nevoit a se lipsi de plusul cîștigat în acord — în prada unei crize morale care-l mistuie, îi răvășește gîndurile și-l zguduie cumplit. Răbufnirea aceasta bruscă a unei poște nesățioase de bani, neașteptată în dezvoltarea eroului pe care-l cunoaștem succesiv asumîndu-și numeroase îndatoriri obștești și ducîndu-le la bun sfîrșit, un pare cituși de puțin firească.

Rețiile descrise copios, cu amănunte interminabile, privirile rătăcite pe care i le surprind cei din fur, însingurările atît de dese cînd se istovește în frîrnintări sufletești, dezvăluie de fapt simplomele unei crize sufletești morbide proprii mai de grabă unui individ neputincios și ros de mult de patima înavuțirii, căruia brusc i se pune un obstacol în realizarea planurilor sale. Ori, o asemenea criză — rămasă cu lotul neexplicabilă de împrejurările vieții — e tot atît de incompatibilă cu chipul celui Pavel Dogaru care abia coborise din creierii munților ca și chipul ulemislului cunoscut în toate secțiile fabricii pentru destoinicia și fermitatea sa morală.

N-am vrea să pomenim mai pe larg de faptul că toate cele din jur îi erau mai mult decît grăitoare în a-i dovedi că numai calificarea îi poate aduce un nivel realmente superior de trai, că aceasta nu putea să n-o înțeleagă ca oaspete nelipsit din casa îmbelșugată a fruntașului în muncă Nicodim, decorai în repetate rînduri. Despre caracterul nefiresc al unei asemenea crize care, — even-

tual în intențiile cele mai bune ale autorului ținea să marcheze cu orice preț și un zbućium voit dramatic al eroului său pozitiv, — vorbește o trăsătură mai bine reliefată a lui Pavel Dogaru. Este încrederea lui în oameni, încredere formată ceas de ceas, eroul aflîndu-se permanent în mijlocul acelor oameni cinstiți pe care el i-a simții mereu atît de apropiați lui — prieteni sinceri ca Tomșa, Nicodim, Matei. Meritul autorului în sublinierea unei asemenea comuniuni, sufletești este evident. Cum se explică atunci că în ciuda sfaturilor și a criticilor primite pe toate tonurile posibile de la ai lui, frămîntării acesteia pentru pierderea temporară a unui procent oarecare de cîștig i se dau asemenea proporții nefirești? Și mai ales că Pavel se dovedește dinlăuntru insensibil la orice apel, fie el patetic sau brutal? Cum se explică faptul că nu-i mai ascultă pe cei a căror stimă se străduise neîncetat s-o cîștige? Sînt, întrebări cărora cititorul n-ar putea să le găsească un, răspuns.

Caracterul fals, cu totul artificial al prezentării unui asemenea zbućium sufleteesc reiese și din cercetarea unor ample descrieri în care momentele depresive alternează cu rnonologuri interioare în care răsună, din timp în timp, pare-se, glasul cutremurat al conștiinței sale răzvrătite — cam la nivelul acesta: „...parcă de undeva din străfundurile lui, îi răspunse Pavel Dogaru, cel de odinioară, din zilele de avînt, cînd muncea la zdrobitoare: „înainte iubeai munca; de aceea ai propus să se instaleze un ventilator, ai organizat secția, te-ai îngrijit ca munca să se ducă tot mai bine... Și acum ce trebuie să faci? Să nu te mulțumești să-ți treacă cele 8 ore. Privește în jurul tău, caută, ai să găsești întotdeauna ceva nou de făcut care să-ți ușureze munca ta și a tovarășilor tăi și să ajute producția"...

Ciocnirea rece a unor principii generale, meditaarea îndelungată asupra unor alterna-1; ive abstracte formulate în termeni șablonarzi, este cu totul străină felului de a fi al lui Pavel care, în general, în intimitatea gîndurilor lui e mult mai simplu, mai firesc și — trebuie s-o spunem — mai interesant, chiar în exprimările sale. Aceeași impresie o dă și etapa ulterioară din viața eroului, momentul cînd, el își recunoaște greșeala sa și începe munca de calificare. Vorbele pe

care le rostește acum sună ciudat de mașinal cu accente de nesinceritate și convenționalism: „Da, da. Mi-e tare rușine de asemenea gânduri, dar așa a fost și nu ar fi cinstit din partea mea să le ascund... Poate de unde... originea socială... țăranul e individualist... o știi acuma...”

Se poate spune căvaloarea deosebită a ideii romanului — prezentarea procesului trezirii la viață a unui tânăr în care încep să înflorească cele mai frumoase sentimente umane, — este știrbită de imprecizia cu care autorul a trasat calea dezvoltării eroului său.

Orientarea meritorie spre reflectarea unuiia dintre nenumăratele procese de renaștere morală și spirituală a oamenilor patriei noastre, l-a pus pe tânărul prozator în fața unor grele probleme de creație.

Se simte în romanul tânărului prozator o arbitrară simplificare a vieții, tendința de a rezolva în chip superficial problemele dificile ale zugrăvirii procesului tipic de îmbogățire și dezvoltare sufletească a oamenilor noștri înaintați. Intenția bună, demnă de a fi subliniată, intenția de a prezenta drumul unui tânăr care abia în mijlocul muncitorilor înain-

tați, sub influența Partidului, într-o mare fabrică se trezește la o nouă viață ca urmare a încrederii și dragostei cu carea fost înconjurat, nu poate să estompeze convenționalismul și adeseori falsitatea acestei prezentări. însemnătatea deosebită a temei pe care Dan Coslescu și-a ales-o ne îndreptățește să regretăm faptul că în afara ezitărilor și slăbiciunilor firești oricărui început literar, autorul a dovedit uneori o vizibilă slăbire a exigenței sale artistice, mai ales în construcția logică a caracterului eroului său.

Dan Costescu se află însă la început, la primul său roman, și desigur că tinerețea autorului, lipsa unei mai îndelungate experiențe de creație literară, n-a putut să nu se facă simțită în lucrarea sa. De aceea ne exprimăm speranța sinceră — ținând seama de unele merite incontestabile ale tânărului prozator —, că în cea de a doua carte a sa, asemenea slăgăcii și scăderi vor fi înlăturate cu desăvârșire, că autorul va putea găsi cu mai multă siguranță drumul adevărat al eroilor înaintați ai societății noastre spre care se simte atras și care i-au inspirat primul său roman.

Miron Dragu

N. TĂUTU: „INSCRIȚII”

Chitim în volumul „Inscripții” o poezie intitulată „Dorință”, în care autorul încearcă o definiție a ariei sale:

în alcovuri eu n-aș vrea să-mi steie
Cărțile și versul meu de jar:
Nu le-am scris să-ncinte vreo femeie,
Și nici lauri n-am cerut în dar.
Nu le vreau în file argintate
Sau legate-n piele de maroc,
Să le știu cu un sidef tăiate
Paginile ce-au dăspit din foc.
Cîntecele mele-aș vrea să fie
într-o bluză aspră de soldat,
Anilor de luptă mărturie
Și tovarăș celor ce-au luptat.
Baioneta filele să-i taie.
Cartea mea s-o știu ca un slovar
în carîmbul cizmei, cînd prin ploaie
Va porni patrula pe hotar.

Iar de-or cuteza s-aducă moarte
Cei mișei — și de-oi cădea sub foc —
Vreau să știu că versu-mi mai departe
Va lupta ne-nduplecat în loc!

E exprimată aici cu limpezime ideea unei poezii combative, pusă în slujba celor ce luptă pentru făurirea unei lumi noi, poetul ar ăfîndu-se disprețuitor pentru versurile de seră, intimiste și fără vlagă. Dimpotrivă, el își consideră versurile ca o expresie a unor sentimente aspre, viguroase, înscrise pe o carte cu foi rezistente sortite a fi desfăcute nu cu cuțitul de sidef, ci cu baioneta soldățească.

Dar această autocaracterizare, ce indică liniile mari de orientare a poeziei sale, nu este completă fiindcă nu numai asprimea și vigoarea sînt proprii poelului, ci alături de acestea, și am putea spune chiar cu precădere, gingășia și căldura sufletească con-

stătuie partea dominantă, cea mai semnificativă, cea mai poetică a producțiilor sale. Iată, de exemplu, poezia care deschide volumul: „Borna de la hotar”. Poezia se desfășoară lin, ca o undă ușoară de izvor, cu un sunet muzical clar ca al unei rostogoliri pe prunduri. Din asemenea elemente, în aparență minore, de romanță, poetul știe să-și modeleze cîntecul înlocîndu-l către semnificațiile majore:

Ca o bornă, da, gbitara
Să vestească tuturor
Că de-aici începe țara
Cîntului triumfător,

Și că mîna care știe
Să dea cîntecelor glas
N-o lăsa știrbit să fie
Din pămîntu-i nici un pas!

Dar poetul își arată întreaga măsură a posibilităților sale cînd imaginația lui se îndreaptă către evenimente ce se cer evocate din noianul amintirii sau din timpuri apuse. Și el o face printr-o mare cheltuie de sentiment, încadrîndu-și descripțiile cu umbre și lumini estompate, care dau întregului tablou o suavă înfățișare de basm sau de baladă:

Spre sală zîmbea păstorița
Și vechiul clavier a deschis;
Brodată cu stele altița
Sclipea, ca de flori un cais.

O clipă și alta, și alta
Porni spre adîncul azur
Balada străveche, înalta,
Ca munții înalți dimprejur!

Spre lună, spre stele, aripe
Străbat din trecutul talaz;
Ce vechi apar tristele clipe.
In vesela sală de azi...

(„Concert într-un colhoz din Azerbaidjan”).

Scriitorul care a zăgrăvit monumente se simte el însuși tentat să ia locul arhitectului sau al sculptorului și să înalțe statui servindu-se de mijloacele poeziei:

Se odihnea! Și îndelung
Pe culme respira soldatul!
Plumbii de moarte-l mai ajung,
Dar cît de-aproape e înaltul!

In toiul luptei s-a oprit,
Ștergîndu-și rana de pe frunte,
Lîngă o stîncă de granit,
Un trunchi desprins din aspru munte.,

Abia atinse fruntea sa
De sînge plină, de sudoare,
Dar stîncă presimțea în ea
Urcînd, statuia viitoare!

Simbolul cu care se încheie poezia crește organic din elementele ei anterioare. Poetul și-a profilat eroul pe un înalt piedestal, aproape de cer, i-a deschis o cuprinzătoare perspectivă, de dimensiunea celor patru zări, i-a surprins gesturile și starea sufletească.

Se pot cita astfel numeroase construcții simbolice de acest fel, izbutite („Turnul Spaski”, „Cronicarul” etc.)

Dar N. Tăutu știe să surprindă și mișcarea psihologică a unui personaj, găsind notațiile corespunzătoare pentru a ne-o face simțită și înțeleasă. Iată, de pildă, cum poetul știe să înfățișeze simțirile gingașe și delicate ale unei mame venite să-și vadă feciorul, acum general, în clipa cînd acesta e urcat sus la tribună pentru a primi defilarea. Poetul începe, cum îi e obiceiul, prin a evoca înfățișarea solemnă a clipei. Dar apoi, treptat, treptat, tonul solemn coboară, potrivindu-se împrejurării și obiectului poeziei:

Și-a șters cu mîneca sudoarea,
Apoi și-a potrivit năframa.
Ar îndrăzni... Și nu-ndrăznește.
Mai face-un pas... Apoi se-ntoarce.
Ce-o fi, o fi... Hai voinicește!
De ce să merg?... Ei vin încoace...

Greu l-a zărit sus la tribună
Cu ochii ei slăbiți de vreme.
Se îndemna cuiva să-i spună
Ca pînă jos, la ea, să-l cheme.

Dar are timp?... Mai bine lasă,
El va privi de-aicea doară,
Așa cum îl privea și-acasă,
Cînd ucenic pleca la gară...

In această poezie se vădește o altă latură a personalității poetului. Scriitorul care a modelat statui și a surprins destine eroice și avînlate pătrunde în regiuni mai „proza-

ice" ale realității — fără a înceta prin aceasta să fie poet. Gesturile timide, ezitarea, căutătura sfioasă a mamei și în cele din urmă biruința sentimentului de afecțiune maternă care se degajă din hotărîrea de a-l privi tot ca pe copilul ei de altădată, își găsesc expresia firească, adecvată, și prin această modalitate poetică.

„Scrisoarea unei doamne de pe Rin” poate fi considerată o poezie care conține quinlesența artei poetice a lui N. Tăutu. Poezia e scrisă într-un ritm melodios, de cîntec. Poetul înfățișează trecutul de legendă al Germaniei, folosind tonul diafan și liniștit al evocărilor sale:

Te visai purtînd o plasă
Fermecată, ca Siegfried,
Să te pierzi — nor de mătasă —
în pădurea de molid...

Sau cînd coborau în toamnă
Funigei de-argint prelungi,
îți părea pădurea, doamnă,
‘Tabără de Nibelungi!

In aparență e vorba de o despărțire între solul soldat care pleacă pe front și nevasta lui, tînără încă și cuprinsă de flacăra primei iubiri. Dar umanitatea acestei scene intime e contrazisă de poet în strofele care urmează. Soțul drăgăstos și candid, soldat în armata Führerului, comite cele mai groaznice crime, cu același suris gingaș ca în clipa în care s-a despărțit de tînăra-i nevastă. Antiteza aceasta între cruzime și duioșie, între gingășie și cinism, constituie un rechizitoriu virulent al hitlerismului, în ciuda Ionului reținut cu care vorbește poetul.

In exemplele analizate am definit trăsăturile principale ale artei poetice, în spiritul căreia face poezie N. Tăutu. Și alîta vreme cît el pătrunde în esența faptului înfățișat, alîta vreme cît tonul folosit se adaptează obiectului zugrăvit, atunci simbolul, evocarea lirică, analiza sufletească, sau portretizarea exterioară capătă semnificația unor veri labile mijloace de a face poezie. Din clipa cînd poetul, însă, se mulțumește a rămîne la suprafață, atunci calitățile sale artistice se transformă în contrariul lor. Simbolul lipsit de sens capătă un caracter prolix — analiza sufletească interioară și

portretizarea, lipsite de semnificații mai adinei, dau loc la o relatare searbădă.

Facilitatea de care dă dovadă, adeseori, poetul, trebuie criticată cu toată seriozitatea, fiindcă acelaia care a dat poezia „Scrisoarea unei doamne de pe Rin”, nu i se petrece cu vederea poeziile scrise în grabă, ce poartă amprenta, nu atît a personalității cît a manierei sale. Exemple de acest jel, din păcate prea multe, se pot da și din acest volum.

Pe bună dreptate, poeziile de acest fel ale lui N. Tăutu au fost și parodiate. Un singur exemplu va fi suficient pentru a ilustra scăderile cele mai evidente. Să ne oprim la poezia intitulată „Bobina comsomolismului Putilov”.

Nu încapă îndoială că și despre o bobină se poate scrie poezie valoroasă, dar cu condiția ca versurile să închidă o semnificație umană mai largă, obiectul menționat slujind doar de pretext. Poetul începe telegrafic și voit prozaic:

O etichetă. Firul. O bobină.
Îți amintesc privindu-le-n vitrină: "

... Firul s-a rupt în crîncenele lupte,
Să-i lege-atuncea capetele rupte

Și să refacă grabnic legătura,
Ostașul muribund le-a prins cu gura,

Le-a strîns în dinți, știind că-l vor străbăte.

Repezi comenzi și ordine cifrate.

Am reproduș în întregime versurile, spre a arăta astfel, fără nici un comentariu, că în cazul de față nu avem de a face decît cu o simplă relatare a unui eveniment și nimic mai mult. Exclamația patetică scoasă de poet la vederea firului de telefon e nepotrivită și sună ca o replică de tragedie într-o simplă piesă jără pretenții. De aceea și pare artificială, retorică:

O, vechiul fir... Mai arde mușcătura...
Avea simt ostașului căldura!

Și inima — îmi parc — mai departe
Că bate-n fir, nestinsă nici de moarte!

Dar poetul nemulțumit de alîta, se avîntă și mai sus pe treptele retoricii, și glasul său răsună din ce în ce mai fals:

Că o aud în inimile noastre...
Și-n ochi îi simt privirile albastre...

(priviri albastre, ale cui? — ale inimii? Căci așa ar rezulta din context).

Insfârșit, uitînd cu lotul de obiectul de la care pornise în avîntul său, autorul ajunge la următoarea concluzie simbolică și, în dorința lui, probabil joarie cuprinzătoare:

„O mie metri" pe bobină scrie.
O mie metri?

Nu!
O veșnicie!...

Deficiențe de expresie poetică se întînesc mai ales acolo unde N. Tâulu renunță să fie el însuși, adică poetul evocărilor calde, pline de efuziuni sentimentale, și încearcă să facă un soi de poezie telegrafică, voit prozaică. Și atunci autorul observațiilor subtile asupra sufletului uman e în stare să scrie la acest nivel:

Criămțe mari și aurite,
Semițe moi de răsărite —
II încercau în șir ispite...

„Rupi plumbul, simplu o să cadă
Capacul... Ce înseamnă-o ladă?
Nu-i nimenea doar să te vadă..."

Sleit, se-mpleticea pe scară.
Un pumn... O boabă de secară.
Simțea miros de piine-n nară.

Și, insfârșit, o observație de detaliu, dar nu lipsită de importanța ei, trebuie făcută în legătură cu modul neglijent în care uneori poetul rimează. Se pot întîlni împerecheri cu lotul arbitrar ce supără urechea cititorului: „treple-parapete", „salvă-țevă", „bă-lane-foame" ele... Nu sîntem adepți ai purismului în ceea ce privește rima, și considerăm că asonanta ar putea fi folosită; nu însă oricum și în asemenea poezii care exprimă sentimente line și calme, simboluri geometrice desenate, adică poezii cărora le stă mai bine cizelarea și atenta execuție de detaliu, și în care orice stridență a formei ia înfățișarea unei știrbiri.

V. Nicorovici

P. ANTOKOLSKI: „VERSURI ALESE" *)

jPentru cititorul care s-a obișnuit să distingă versul cu rezonanță de proclamație al lui A. Surkov de notațiile meditative, calde, luminoase, din poeziile lui S. Scipaciov — bunăoară — sau tonul frust, plin de umor popular al poemelor lui A. Tvardovski față de versul cu strălucire marmoreană al lui N. Tihonov, lectura poeziei lui Antokolski constituie, desigur, o descoperire nouă.

Se poată spune că lirica afît de personală a lui P. Antokolski reprezintă o confirmare admirabilă a principiului coexistenței unei varietăți bogate de stiluri și curente în cadrul aceleiași literaturi a realismului socialist, principiu căruia dezbaterile celui de al doilea Congres al scriitorilor sovietici i-au subliniat însemnătatea estetică.

Ca o consecință a uriașelor victorii ale construcției socialismului și a revoluției

culturale înfăptuite în U.R.S.S., procesul desprinderii lui P. Antokolski din impasul formalist s-a desfășurat cu rezultate deosebite de rodnice pentru poezia sovietică și pentru poet.

În poeziile care formează ciclurile „Mările distante" (1936), „Anul pușkinian" (1938), poetul se orientează din ce în ce mai vizibil spre realitatea sovietică, pe care o cîntă în versuri impetuoase, dăltuite cu o înaltă măiestrie, cu un profund simț al frumosului.

Semnificativă pentru creația poetică a lui Antokolski este și o altă latură a talentului său. Încă din anii tinereții poetul s-a ocupat de teatru; el a scris o serie de piese cu caracter romantic, dintre care „Logodnă în vis", creată în timpul Marelui Octombrie și reprezentată pe diverse scene între 1917—1918 — este cea mai valoroasă. Atrac-

) Ed cartea Rusă, 1955.

ția lui P. Antokolski către dramaturgie face explicabilă înclinarea poetului spre poemul dramatic („Cikalov”), sau utilizarea stilului poeziei dramatice într-o creație care nu este totuși menită scenei, cum este suita lirico-istorică „Comuna anului 71”.

Esențiale în definirea profilului artistic al personalității lui P. Antokolski sînt înclinația către o tematică istorică, precum și patosul dramatic apropiat aceluia din poemele lui A. Blok („Sciții”, „Cei doisprezece”, etc.).

Pavel Antokolski nu este un poet liric care resfrînge evenimentele prin procesul propriilor lui trăiri, ca E. Dolmatovski — de pildă — sau în unele poeme Scipaciov. Două izvoare adinei alimentează inspirația poetului și lot deodată constituie substanța versului său: pe de o parte, dorința inexorabilă de a-și închina toate resursele artistice „cumplitei muze a dreptății”, cum spune în poemul programatic „Introducere”, pe de altă parte, puterea evocatoare a unor momente cruciale din desfășurarea luptei sociale.

Aceste particularități ale talentului său poetic, o cultură bogată, o vastă experiență de viață ca și cunoașterea adîncă a istoriei s-au concretizat în valoroasele evocări ale revoluției franceze: „Sans-culottes”, „O mie oplsule patru zeci și opt”, „A treia republică”. Poemul „Sans-culottes”, în ciuda dimensiunii lui relativ reduse, este o adevărată frescă și un portret de epocă al revoluționarului francez. O caracteristică deosebit de interesantă a acestui poem o formează faptul că în portretizarea eroului, poetul nu recurge nici la descrierea „obiectivă”, nici la intervenții lirice. Eroul își face biografia și monografia socială vorbind el însuși:

Mama, tîrfă-mi fu, ori vrăjitoare —
Taică-meu un nu știu care prinț!
N-au ajuns la-nalta lui splendoare
Țipetele ei în suferinzi, —
Cînd rupîndu-și fustele în silă
Două nopți de toamnă s-a zbătut...
Chiar și ploaia, fără nici o milă
Mă scuipa atunci cînd m-am născut.

Tonul plebeian, de frondă, se revarsă în notații sarcastice („răcneam cu cobza-n mîini romanța”), sau în pasaje întregi de dialoguri „obraznice”, amintind îndrăz-

nelile lui Villon, ca în aceste versuri:

Las' să crească, domnule, mai bine
Capetele-n sulii cît mai nalt,
Nu tot buchisi-n caiet la tine,
Bate fierul-acuma cît e cald.

Eroul liric se identifică aici cu poporul francez, care știa bine să facă distincția între jacobinii cinstiți și intrușii de teapa avocatului vizat de această invectivă legitimă.

Procedeul e amplificat în remarcabila odă „La o sută cincizeci de ani de la căderea Bastiliei” (1789—1939) prin actualizările și confruntările trecutului cu prezentul. De astă dată, eroul nu mai este un răzvrătii care evocă momente ale luptelor la care a participat, ci poetul însuși discută cu revoluția personificată:

Veneai ca marchitană, și duioasă
Tu mîna o-ntindeai ca pentru joc
Pentru-un cuvînt al tău, pentru o frază
Mulțimile se aruncau în foc.

Marchitană, simbol al revoluției, este în același timp Parisul „aprins de roșul miilor de cocarde și bonete frigiene”, dar și orașul umilit al trădărilor burgheze, care duc Franța la dezastru în cel de-al doilea război mondial:

Cînd Pirineii fumegă în sînge
Voind spre Vosgi să-și taie parcă drum
Și „Junkers”-ul deasupra cercul strînge
Amenințînd cu pulbere și scrum...

Lirica lui Pavel Antokolski este clocotitoare. Ea își mărește frumusețea și își sporește semnificațiile bogate prin tonul romantic și vibrația eroică, plină de strălucire legendară, transmisă de poet versurilor printr-un contrast puternic al imaginilor, vizibil chiar în exemplele citate.

Puterea de a da viață atmosferei epocii, se manifestă din plin în portretele pe care poetul le-a închinat unor mari figuri ale literaturii universale: „Shakespeare” „„Balzac”, sau unor clasici ai literaturii ruse: „Gogol”, „Turgheniev”, etc. Din păcate, în volumul prezentat de „Cartea Rusă”, aceste poezii n-au fost incluse, ceea ce limitează cititorului român posibilitatea cunoașterii unui poet cu o tematică atît de interesantă.

In poezia lui Antokolski există o fericită îmbinare a liricului cu epicul.

Poetul cultivă un tip de „baladă lirică”, în „Balada mării”—de pildă —poetul cântă fapta eroică a unor aviatori sovietici doborâți în apele Mării Negre de către fasciști, dar care cu dârzenie legendară reușesc să reziste încercărilor și revin la Sevastopol. De o valoare egală sînt: balada „Illegalistul”, înfățișînd un moment din lupta revoluționară a lui I.V. Stalin, și „Balada despre fătul în care s-a salvat Jean Lecoq”, bucată pe unul din bastimentele flotei franceze, care a preferat să se scufunde la Toulon decât să cadă în mîna hitleriștilor.

În relatarea odiseii pe care Lecoq a trăit-o împreună cu un grup de marinari, recunoaștem sentimentele poporului aprins de setea răzbunării împotriva invadatorilor:

...Fu soarta noastră crudă.
Noi, flota Franței o priveam
Arzînd cum se scufundă.
...Unde-s Pierre Dirnanche, Brissot,
Și Claude Legumme — răspunde?
Dar viitorul, încotro?
Dar Franța noastră, unde?
...Nu-i totul prăpădit, vă spun,
Odată cu Toulonul.
Ne-om revedea, pămînt străbun,
Goni-vom teutonul.
Ce-am spus, de mii de ori o spun —
Vă jur pe-ntreg Toulonul!

Îmbogățînd lirica sovietică cu poezii memorabile, care și-au adus partea lor de contribuție la lupta împotriva invadatorilor hitleriști, cu arma versului, poetul a fost alături de partizanii francezi ori cehoslovaci, de populația exterminată la Lidice sau Oradour, de inima eroică a Europei, martirizată de fasciști.

Ciclurile scrise în timpul războiului anti-hitlerist: „Fier și foc” (1942), „A treia carte de război” (1946), reprezintă o parte valoroasă a operei sale.

Un loc de seamă în ansamblul creației lui Antokolski îl ocupă ampla baladă „Fiul” (1943), una din realizările poetice de mare valoare ale literaturii sovietice. Poetul a scris balada la moartea fiului său căzut în lupta contra fasciștilor.

Versurile aduc o nouă viziune asupra tragicului. După cum remarcă în lucrarea

sa „Literatura sovietică contemporană” L. Timofeev, poetul, înfățișînd una din laturile cele mai tragice ale războiului, — moartea unui fiu și marea durere a unui părinte, — a izbutit să ridice la nivelul unei înalte generalizări semnificația nouă a ideii tragicului.

Patosul durerii sfișietoare de care este măcinat tatăl ostașului erou, căzut pe cîmpul de luptă, are ceva din suflul lamentațiilor eroilor antici. Poetul determină întreaga natură, întregul cosmos să plîngă odată cu el:

Izbește, mare, undele sărate
Și țipă-nneunită către țarm,
Așa cum țipă-n mine și se zbate
Povestea-n care inima mi-o sfărîm.
Voi, stepe năpădite de negară,
Sunăți din clopoțeei de cicori!
Azi nu-i nici fata, nici amiaza clară,
Doar viscol, vuet, vînturi și ninsori.

Dar părintele este conștient că sacrificiul eroic al fiului său reprezintă o ofrandă sublimă adusă pentru salvarea umanității din ghiarele fascismului. De aceea el nu-i deplînge sfîrșitul ca pe al unui înfrînt, ci ca pe al unui luptător.

Există pasaje de o omenie și în, același timp de o durere atît de răscolitoare în poem, încît nu este deloc exagerată apropierea și comparațiile ce se fac între această creație și marile creații ale muzicii simfonice. Poemul oferă un autentic libret pentru o nouă „Eroică”.

Dacă „Fiul” reprezintă o culme a măiestriei poetice a lui P. Antokolski pe planul creațiilor inspirate din lupta oamenilor sovietici în anii războiului, marele poem „Koscei” constituie o realizare tot atît de valoroasă pentru definirea artistului ca un maestru al liricii de idei.

„Koscei” este un cunoscut personaj din basmele populare rusești, simbol al avarității, al venalității duse pînă la vînzarea propriului suflet pentru aur. Poetul i-a amplificat semnificațiile și a creat din figura acestui bătrîn bolnav și odios imaginea simbolică a capitalismului. Luînd întru-cîta ca model „Legenda secolelor” a lui Victor Hugo, poetul sovietic a dat vestmînt unei „legende a secolelor” capitalismului, a etapelor sale de evoluție. Finalul zugrăvește

pieirea inevitabilă a capitalismului, întruchipată în călătoria fantastică a lui Koscei:

În nordul plin de ghețari, sub ceruri de opal
În sudul cald, cu stele de fosfor, sclipitoare
Pe insula Buicen, ascunsă după-un val
Stă moartea lui în geamandura plutitoare.
Sau insula Buicen, e-acea străveche țară,
Cu pletele de ceață căzute peste frunte,
Ce și-a schimbat în șilingi întreaga sa co-

moară

Și neagră se privește în apele afunde.
Oricare-ai fi tot una-i! Vom sfredeli
eternul.

Topi-vom minereul, brăzda-vom lumea
' toată,

În noaptea vremii negre vom sfredeli
cu fierul,

Ca el să nu mai scape de moarte niciodată!
Noi pe Koscei ghici-l-vom sub orice
mască-ndată

Oriunde s-ar ascunde sub orice fel de nume,
Și prin povestea noastră de azi, adevărată,
Rizînd, strivim de-a pururi puterea lui
în lume.

Volumul de versuri alese cuprinde deasemeni o parte din cele mai bune poezii scrise de P. Antokolski în ultimii ani, cîteva din versurile care zugrăvesc aspectele nocive ale realităților din lumea capita-

listă („Scrisoarea către Apusul depărtat” și altele), sau poezii închinat fenomenului grandios al construcției societății noi, a comunismului („Versuri despre Octombrie”, „Jurămîntul” etc.)

În toate aceste poeme poetul nu-și desrlnite profesiunea de credință și idealul de a rămîne un soldat al „muzei dreptății”, căreia chiar după moarte dorește să-i fie paznic:

De mult e-aleasă-a mea cărare
Rămîn al ei și mai departe.
Iar cînd va fi să trec în moarte,
Pe veci în pază-am să-i trimit
Carnetu-mi roșu de partid.

Este îndeobște cunoscut că lirica lui Pavel Antokolski nu e lipsită de dificultăți, datorită marelui varietăți și bogăției imaginilor, formelor de versificație și prozodiei mereu noi pe care poetul le utilizează în creațiile sale. Cu toate acestea, linărul poet II. Grănescu a izbutit să facă față greutăților traducerii, versiunea romînească păstrînd în bună măsură frumusețea, cursivitatea, și varietatea versurilor lui P. Antokolski.

În deosebi merită să fie semnalată traducerea poemului „Fiul”, care poate fi apreciată printre traducerile izbutite din poezia sovietică.

* * * * *

JULES VERNE

Aprecierea deosebită de care s-a bucurat scriitorul Jules Verne nu privea numai pe romancierul „pentru copii”, ci și personalitatea puternică literară care a fost exponenta unor tendințe generale ale timpului său. Fără prealabila cunoaștere a acestor tendințe, opera lui Jules Verne nu poate fi fust apreciată.

Jules Verne scrie în perioada cînd capitalismul trece în stadiul monopolist, în perioada cînd statele capitaliste se angajează într-o luptă aprigă pentru acapararea surselor de materii prime, a piețelor de desfacere, pentru extinderea sferei de influență, în perioada luptelor pentru colonii. Este epoca în care Franța își extinde imperiul său colonial în Africa, ocupînd astfel Algeria și Tunisia, Sudanul și Guineea, Gabonul și

Congo Mijlociu, în Oceanul Indian — coasta Somaliei și Madagascarul, în Oceania — Arhipelagul Sondelor iar în Asia — întreaga Indochină.

Această goană după colonii a imperialismului, în slujba căruia se ajla dezvoltarea științei și perfecționarea tehnicii, stimulează descoperirile geografice care, la rîndul lor, pasionează publicul pentru cunoașterea noilor și îndepărtatelor orizonturi. în această perioadă, descrierile de călătorii trezesc un viu interes ca și lucrările de popularizare a științei.

A doua jumătate a secolului trecut a însemnat pentru Franța o epocă de puternică dezvoltare tehnică, industrială și științifică, deși activitatea științifică e pusă în slujba intereselor imperialiste. Este epoca

lui Laplace în matematici și astronomie, a lui Ampere și Lavoisier în fizică și chimie, a lui Claude Bernard și Pasteur în științele naturale și medicină. Este epoca în care imperialismul francez organizează săparea marilor tuneluri ce străbat Alpii; în care se creează canalul de Suez, se construiește acum primul dinam, iar expoziția electricității de la Paris pasionează lumea. Mereu noi și uluitoare sînt descoperirile în toate domeniile științei și tehnicii.

Meritul lui Verne constă în aceea că, pornind de la acest interes deosebit pentru știință, i-a dat o dezvoltare nu în sensul intereselor imperialiste, ci un alt sens, nobil, umanitarist.

Această înaltă tendință conferă operei lui Jules Verne un pronunțat caracter popular.

In cazul lui Jules Verne, aventura e departe de a fi gratuită, departe de a fi cultivată ca un scop în sine. Intriga romanelor sale capătă caracter de aventură, fie pentru a sublinia energia morală a eroilor săi, fie pentru a-i da autorului posibilitatea de a prezenta o înfinită varietate de aspecte din domeniile științei. De aceea, sub raportul naturii sale, aventura lui Verne este de surse diferite. De pildă, îl regăsim pe Dickens din „Pickwick” în ritmul și în figura (chiar și în numele) eroului din „Ocolul pământului”, după cum îl regăsim pe fantasticul Cyrano de Bergerac (spiritul cel mai îndrăzneț al XVII-lea, autorul celor două uimitoare Istorii comice a statelor și imperiilor lumii și soarelui) în romane ca „**In jurul lumii**”. — sau genul de aventură al lui Dumas-lătat în „Mihail Strogoff”, — ca să nu mai vorbim de Daniel Defoe în „Insula misterioasă” ele.

Nicăieri însă aventura la Jules Verne nu este o soluție de evadare din realitate, ci, dimpotrivă, subliniază un efect moral, de incitare la acțiune, de manifestare a unei voințe, a luptei cu dificultăți greu de trecut, exaltînd inițiativa, eroismul, simțul de răspundere, solidaritatea perfectă și spiritul de organizare. Aventura lui Verne **trăduce** o plenitudine vitală, întreține o aspirație și pledează pentru o permanentă și largă generozitate.

În această diversitate caleidoscopică a operelor lui Jules Verne, se pot stabili totuși

fundamentalele sale coordonate ideologice: puternicul suflu generos, prezentarea unor adevărate modele de energie morală, creditul nelimitat acordat posibilităților științei și preocuparea de popularizare a datelor științifice.

În condițiile expansiunii colonialiste, a asupririi popoarelor și a luptelor de eliberare națională, simpatia romancierului se îndreaptă categoric spre cei asupriți, el declarîndu-se partizan hotărît al libertăților democratice. O serie întregă de romane relatează feroacitatea cotropitorilor și suferințele popoarelor asuprite („Casa cu vapori”. „Un căpitan la 15 ani”, „Djangarda”, „Nord contra sud”, „Școala Robinsonilor”, „Arhipelagul în flăcări”, „Cîrmaciul de pe Dunăre”, etc.)

Dar personajul care este ridicat la înălțimile de simbol al acestei simpatii este figura căpitanului Nemo (din „Douăzeci de mii de leghe”, reluat în „Insula misterioasă”). Nemo este un prinț indian, fiul țării pe care Anglia nu izbutește s-o îngenuncheze decît de formă, crescut în spiritul ideilor de luptă și de răzbunare, plin de dragoste neîmurmurată pentru patria sa încătușată: indian prin dorința lui de răzbunare, indian prin nădejdea pe care o nutrea că într-o zi va cîștiga drepturile țării sale redîndu-i independența și izgonind pe cotropitori, el organizează vestita revoltă a cipailor (despre care scriitorul vorbește în „Casa cu vapori”); după înăbușirea revoltei își construiește submarinul Nautilus (primul proiect de submersibil din 1700 allui-Fullon purta același nume), cu care străbate toate mările globului, salvînd naufragiați și afuțînd popoare asuprite în lupta lor de eliberare, știind că „există ființe care suferă, popoare asuprite pe acest pămînt, oameni în mizerie de ajutat, victime de răzbit”. („Insula misterioasă”) Totuși elevită ca o ciocnire cu sălbaticii unei insule „să coste măcar viața unuia singur din acești nenorociți”. Este dotat cu un puternic spirit de solidaritate și de sacrificiu („un frate care moare pentru un frate, un prieten pentru prietenul său, — ce e mai simplu decît asta?”) și de o repulsie față de violență care merge pînă la a reprobă și vînătoarea: „la ce bun să vînez numai pentru a distruge, numai de dragul de a omori? Știi că acest privilegiu este îngăduit omului, dar eu nu admit această

distracție ucigașă" („Douăzeci de mii de leghe sub mare”).

Nu odată eroii lui Verne își riscă viața pentru tovarășii lor sau pentru salvarea altor nenorociți (ca Anda, Passepartout, Joe, Palander etc.). **In** principiu, sensul vieții este generozitatea, altruismul, întreaga activitate pusă în serviciul colectivității. „Da, concludă filozoful din „Aventurile unui chinez”, — pentru alții trebuie făcut totul! Secretul fericirii constă în aceasta!”

Cînd această atitudine se obiectivează asupra temei eliberării naționale a popoarelor, romanul capătă mai de grabă o factură de roman istoric decît de aventură. „Arhipelagul în flăcări”, de pildă, ocupă o poziție puțin obișnuită în ansamblul operei sale: tema luptei naționale capătă patos, documentarea istorico-politică înlocuind-o pe cea științifico-geografică, primește un interes uman mai adînc, conflictele eroilor iau o expresivitate dramatică, aspectele vieții sociale au un relief mai pregnant, scenele sînt realizate mai profund și total concurează la impresia finală a efortului unu popor care luptă pentru libertate.

Un rechizitoriu puternic împotriva războiului îl constituie în special cele două romane „De la pămînt la lună” și „Cele cinci sute de milioane”. **In** primului se prezintă un club al industriașilor de armament și inventatorilor de arme noi, pentru care sensul vieții constă în a fabrica tunuri uriașe („mult mai puțin folositoare decît mașinile de cusut”), adevărați maniaci ai războiului, dintre care unul perorează exaltat: „Obuzul este pentru mine cea mai strălucită manifestare a puterii omenești: în else rezumă lotul: creîndu-l, omul s-a apropiat cît mai mult de Creator!” Unui asemenea maniac, deși mare mutilat de război, care vrea să participe la expediția în lună, un personaj îl răspunde prin cuvinte ce exprimă însăși poziția autorului: „Gîndește-le că am întîlni locuitori de pe acolo. Ai vrea să le dai o atît de tristă idee despre ceea ce petrece aici pe pămînt, să-i înveli ce este războiul, să le arăți că se întrebunțează mai bine timpul pentru a se sfîșia unul pe altul, a se minca, a-și zdrobi brațele și picioarele? Și asta — pe o planetă care ar putea hrăni o sută de miliarde de locuitori, și unde sînt abia douăsprezece sute de milioane? Haida

de, dragă prietene, ai face să fim dați pe ușă afară!”

Celălalt roman înfierează pregătirile militarismului agresiv ce urmărește asigurarea dominației mondiale, și sadismul fabricantului de tunuri, preocupat pînă și de suprimarea detonației; „Gîndește-te ce ar însemna să pot obține un tir tăcut! Această moarte năpraznică distrugînd fără zgomot o sută de mii de oameni odată, într-o noapte calmă și senină”. Finalul romanului însă și concluzia scriitorului sînt optimiste; viitorul este al păcii și al progresului.

Nu tot atît de optimistă însă este concluzia pe care o exprimă în povestirea „Eternul Adam” scrisă în ultimii ani ai vieții sale. Cu toate progresele tehnicii, civilizația capitalistă n-a făcut pe om mai bun, ci dimpotrivă i-a îngădit libertățile și i-a paralizat inițiativa personală dezumanizîndu-l.

Opera lui Jules Verne este o adevărată școală de energie. Eroul îndeplinește fie o misiune social-patrotică (Strogoff, Nemo), fie una științifică (Fergusson), de explorator (Hatleras) sau de simplu călător (Fogg). Și cu cît eroul este mai înconjurat de neînțelegere și de ostilitate, cu atît opera sa se realizează mai impetuos, mai mîndră, mai impresionantă în izolarea sa. **In** toate cazurile însă el acționează cu maxima capacitate de ingeniozitate, de cunoștințe științifice, de energie supraomenească și de abnegație. Numai în cazul dificultăților absolut insurmontabile face apel autorul la un „deus ex machina”. Chiar și acțiunile neverosimile sînt transformate prin exaltarea voinței extraordinare și a energiei eroilor în ficțiuni acceptabile pentru bunul simț. Planul moral al sensului domină planul faptului brut.

Impresia aceasta este procurată și de justificarea succeselor prin intermediul utilizării științei; și în acest sens este elocvent exemplul „Insulei misterioase”, concepută desigur ca o replică dată ficțiunii Robinscnilor lui Defo'e sau Wyss — „care așteptau ca toate să capete dezlegare doar printr-o minune”. **In** concepția sa, intervenția „noricului” trebuie să fie exclusă din calculele eroilor săi: „noricul este un servitor care așteaptă să fu servit de stăpînii lui” —

zice boșimanul din „Aventurile celor trei ruși și trei englezi”. Eroii lui Verne din „Insula, misterioasă” „aveau foarte multe cunoștințe, iar omul care știe—reușește”. De altfel din cei patru naufragiați, unul e inginer, priceput în toate științele matematice, iar altul e naturalist. Dar robinsonadele capătă aici o replică și sub raportul sensului lor social: „singurătatea, izolarea, sînt lucruri triste”... — constată muribundul Nemo: „Mă sting fiindcă am crezut că omul poate trăi singur”.

Niciunul din romanele sale nu abundă atîta în rețete practice ca „Insula misterioasă” și naufragiații realizează lucruri uimitoare prin experiențe care, principial, rămîn în limitele posibilului, chiar dacă specialiștii le-ar socoti irealizabile din punct de vedere practic. Cum spuneam mai sus, sensul moral al „școalei de energie” domină obiecțiile posibile. Și acest lucru îl subliniază chiar autorul, deși sub o formă umoristică: „Fără îndoială că dacă energia cheltuită de ei s-ar fi transformat — după noile teorii — în căldură, această căldură ar fi fost suficientă pentru a face să fiarbă cazanul unui vapor cu aburi”.

*

Opera lui Jules Verne este un imn închinat științei și perspectivelor nelimitate ale spiritului uman. „Deși compun și chiar inventez — mărturisea autorul — totuși, rămîn mereu pe tărîmul adevărului. Va veni timpul cînd invențiile științifice vor întrece puterea închipuirii”.

Spuneam la început că acest patetic elogiu adus dezvoltării științei se înscrie pe linia tendințelor generale ale epocii. Și în adevăr, o serie de opere au fost ocazionate direct de recentele cuceriri ale spiritului uman pe tărîmul științei și tehnicii: „Ocolul pămîntului”, de inaugurarea liniei ferate a Pacificului și a Canalului de Suez; „Robur” — de inovația lui Tissandier de a aplica un motor electric dirijabilului; „Douăzeci de mii de leghe” — de planul submersibilului lui Bourgeois sau „în jurul lunii” — de observațiile astronomului Laussedat care constată existența atmosferei lunare.

Pornind de la premisele create de aceste cuceriri, romancierul era justificat în încrede-

rea și entuziasmul său pentru puterea științei, pentru „electricitatea care va fi într-o zi sufletul lumii industriale” (și insula lui cu elice este o adevărată apoUoză a electricității), pentru navigația submarină „ale cărei progrese îi vor deschide omului căile sale”, — sau pentru „omul stăpîn al cerului”, pe care mii de Icarieni îl vor popula într-o zi căci: „viitorul aparține mașinilor zburătoare... viitorul locomoțiunii aparține aeronevelor” („Robur”).

Iată-l deci pe Jules Verne anticipator, în aceste romane, ca în multe altele, căci largă aplicare industrială a electricității, avionul, submarinul sau helicopterul vor fi realizate abia mai tîrziu. Viziunea romantică a romancierului a fost dezlănțuită de încrederea neștrămutată în posibilitățile creatoare ale omului pe tărîmul științei și susținută de evoluția vertiginoasă a realizărilor tehnicii din epoca sa, înscriindu-se în cadrele aceluia „vis”, — despre care vorbea Lenin citîndu-l pe Pisarev, vis care nu se desprinde de realitate și nu intră în dezacord cu ea, „care poate să întrecă mersul evenimentelor”, stimulînd și forlîficînd energia omului, pasiunea și devotamentul pentru o idee. Dealtfel, dacă fantezia de un asemenea caracter are un rol prin excelență creator în domeniile artei, procedeul utilizării ei nu este repudiat nici chiar de știința pozitivă. Fantezia (în sensul circumscris de Pisarev) a avut întotdeauna o funcțiune creatoare și în gîndirea științifică. După observație, primul pas al descoperirii științifice este ipoteza; ori, pornind de la date reale, ipoteza — acest copil al fanteziei — părăsește pentru un moment aceste date, depășește materialul concret, intuitiv, și deschide deodată perspective noi. Ipoteza devine o funcțiune științifică creatoare, pentru că deschide zarea interioară a problemei, realizînd chiar o observație dirijată, — deși ulterior verificată permanent și riguros de exigențele obiectivității științifice.

Dar dacă aproape toate anticipațiile fantastice pe care Jules Verne le-a formulat pornind de la premisele cuceririlor științei, au fost confirmate, — nu este mai puțin adevărat că multe din ele au fost chiar depășite. Iar dacă această împrejurare n-a diminuat întru nimic interesul scrierilor sale, faptul nu face decît să sublinieze încă

odată sensul moral care primează, valoarea morală ce se degajă din opera verniană.

Deosebit de interesantă **în** acest sens este povestirea puțin cunoscută „**În** secolul al **XXIX-lea**”. Este aici o viziune fantastică a viitorului, — când vor exista străzi largi de 100 **TO.**, case înalte de 300 m. încălzite cu o temperatură egală, „cerul brăzdat de mii de aerocare și aero-omnibuze”, cu „acumulatori... care condensează forța conținută de razele solare”, **cu** „utilizarea forței electrice provenită din forța vânturilor”, cu aparate de „telefoto”, cu un avion care zboară cu 600 km. pe oră, cu hidrocentrale la Niagara, cu fotografia în culori, cu deplasarea marilor clădiri, cu „piano-contorul electric”, și când „omul se pune în legătură, învîrtind un buton, cu o sală de concert”. Dacă la numai cincizeci de ani de la data când „fantasticul” romancier prevedea asemenea progrese, omenirea a și realizat heliocentrale, stațiuni eloiene, încălzirea centrală, emiteria semnalelor interplanetare prin radar, televiziunea, radioul, belinograful, procedeul de aliniere a străzilor prin deplasarea blocurilor de 5—6 etaje, avionul cu reacție, marile mașini de calculat sau folosirea energiei atomice, — înseamnă că Jules Verne trebuie considerat pe un plan mult superior aceluia de simplu fantezist. N-a rămas nerealizată dintre viziunile lui Jules Verne decât aceea a comunicațiilor interplanetare, certitudinea sa că „oceanul atmosferic va fi în curînd străbătut ca și oceanele lumii”; dar (acum 15 ani o rachetă ce a realizat prima fotografie a sfericității terestre, a atins înălțimea de 150 km.) s-ar putea oare afirma că această viziune iese din cadrele posibilului, acum când energia atomului deschide porțile ce fuseseră strașnic ferecate!?

În același timp însă prestigiul nelimitat al științei și tehnicii este cenzurat în concepția lui Jules Verne de **un** corectiv umanist. Pentru Jules Verne mecanizarea excesivă, fetișizarea tehnicii, și practicismlul sînt în ultima instanță funcțiuni de desumanizare a omului. Pentru americani, de pildă, practicismlul este în același timp marea lor forță și marea lor carență, — „cu instinctul lor al „big-ului” și cu admirația lor pentru ceea ce e enorm”. Orașele americane

sînt plăcute sub raportul confortului, dar „o nenorocire sub raportul artei și fanteziei, care le lipsește cu desăvîrșire”. „Holărit, nu poți înlocui frumusețea naturii prin frumusețea industriei” — concludă autorul; mai ales cînd se ajunge la acel stadiu de monstroozitate a ultra-tehnicismlului în care căsătoriile și divorțurile — șarjează Verne — se fac prin telefon, iar creștinii ascultă liturghia și se spovedesc tot prin telefon/

Jules Verne este creatorul unui gen nou în literatura mondială — romanul științific—în care aventura vehiculează informația științifică abundentă, serioasă, utilizînd datele cele mai noi și abordînd probleme și aspecte din sfera de interes a zilei. Autorul era la curent cu toate descoperirile, invențiile și teoriile zilei; dar din această masă de teorii el știe să aleagă pe cele mai plauzibile, esențiale și de perspectivă.

Belinski, care cu cîteva decenii înaintea apariției „Călătoriilor extraordinare” scrisese vreo 24 de articole asupra literaturii pentru copii și tineret, l-ar fi apreciat mult pe Verne. Căci Jules Verne realizează toate cele trei cerințe formulate în acest sens de criticul rus: atractivitatea și seriozitatea informației pentru a da un sistem științific de cunoaștere a lumii; caracterul intuitiv, plastic și realizarea ariislică; în fine, scriitorul să fie legat de actualitate, de patrie, de popor, pentru a-i face pe copiii viitori oameni de activitate practică, înlesnindu-le „cunoașterea diversității infinite a fenomenelor naturii”.

În 1891, Lev Tolstoi îi spunea fizicianului A.V. Tingher: „Romanele lui Jules Verne sînt minunate! Eu le-am citit la o virată înaintată și îmi amintesc că lotuși m-au încîlnat. **În** construirea intrigii care te cucerește el este un maestru uimitor! **Și** dacă l-ai fi. auzit pe Turgheniev cu cîtă admirație vorbea de el! Eu pur și simplu nu-mi aduc aminte ca Turgheniev să **fi** admirat alîta pe cineva ca pe Jules Verne”.

Într-adevăr, Jules Verne posedă perfect tehnica construcției unui roman, — grație desigur și îndelungatului său exercițiu în genul dramatic. **În** această preocupare veche își are explicația simțul său teatral de a Umila și de a concentra interesul asupra unei situații, de a organiza o gradație dramatică a momente-

lor și de a alege accesoriile intrigii principale, detaliile complementare, episoadele. Iar în prezentarea unei scene de o oarecare amploare romancierul trădează o adevărată artă a punerii în scenă. Conflictul este definit de la început — chiar dacă ulterior intervin conflicte secundare — după ce povestitorul pornește într-o amplă cadență expositivă a circumstanțelor de cadru, sau, într-un ritm teatral mai trepidant, demarează net printr-un dialog vioi care introduce în temă.

In fond însă (și aci regăsim o limitare artistică a romanului vernian) acest roman este construit pe axa unei intrigii oarecum arbitrare — iar nu pe o permanență psihologică, pe o varietate, de stări psihologice care să determine mândrele intrigii. Intenția conținută în ideea energiei morale și a popularizării datelor științifice este factorul care dictează în primul rând desfășurarea ca aventură a intrigii. Intriga se resimte de pe urma acestui fapt, rămânând într-o măsură exterioară caracterului, fără intime raporturi cauzale, chiar dacă amândouă evoluează paralel. In loc ca motivarea psihologică să precedă mersul acțiunii, situația e inversă. Linia intrigii nu urmează drumul interior al destinului unui personaj și spre a-l împlini, ci mai degrabă rămâne un pretext exterior aservit scopului popularizării științifice.

Eroii pozitivi ai lui Verne sînt oameni întreprinzători, curajoși, generoși pînă la abnegație, sinceri, inventivi, voluntari la extrem, pe care optimismul și adesea chiar un oarecare humor nu-i părăsește nici în momentele cele mai grele. Nobila lor ambiție personală, prin implicațiile constructive și general utile se anulează pe sine ca ambiție personală, încît eroul se afirmă ca un exemplar uman de înaltă valoare morală. Dar galeria personajelor verniene este lipsită de monotonie, — varietatea acestora se afumă în special în romane ce nu urmăresc în primul rînd descrierea geografică sau popularizarea datelor științifice („Arhipelagul”, „Strogoff, ele), întotdeauna însă scriitorul manifestă un sever spirit logic în alegerea personajelor celor mai potrivite unei anumite acțiuni, în dirijarea comportării lor în decursul acțiunii și în menținerea consecventă a caracterului lor conturat dintru început, de-a lungul tuturor peripețiilor și incidentelor.

Dar aceste personaje, angrenate în ritmul

accelerat al aventurii, nu se pot angaja în situații dramatice — care rămîn de obicei cele mai multe ori realizarea literară a unei stări dramatice înseamnă întârzierea asupra consumării unui conflict, iar nu ritm grăbit de aventură; înseamnă mai ales desfășurarea lentă și îndelung motivată a unui proces interior, iar nu precipitare de peripeții exterioare, mereu noi și surprinzătoare. In cadrul romanului de aventură cu finalitate de popularizare științifică, episoadele de dramatism bine articulat (cași episoadele erotice, de altfel) sînt de obicei pe un plan de preocupare secundar.

In schimb, cînd totuși Jules Verne realizează artistic asemenea rare situații, ele rămîn printre paginile cele mai bune sub raport literar. Este, de exemplu, cazul celui mai dramatic și mai complex organizat roman vernian, „Mihail Strogoff, a cărui transpunere pe scenă a putut însemna un adevărat triumf (un triumf de o natură cu totul diferită decît a „Ocolului pămîntului”, realizat ca spectacol de grandoare). Imaginația este aci mai reținută, cu mai multă aderență la realitate, scenele de amploare și cele tari au mai mult adevăr, autorul se simte o gamă umană mai variată; chiar și stilul, deși rapid, este totuși mai sobru și mai pur. într-un roman ca „Arhipelagul în flăcări” — eroul principal (Starkos) începe să fie disecat în resorturile sale sentimentale, cu ajutorul unei tehnici de analiză psihologică, deși rămasă rudimentară.

Dacă romanul vernian nu preferă sondajul prea adînc de caractere, pasiuni și conflicte, el nu se oprește nici în atitudini lirice contemplative în fața naturii. Infinita diversitate de aspecte din toate colțurile globului na este reprodusă în descrieri de maestru. Reacția sa emotivă în fața peisajului nu se exprimă liric, iar paleta sa este destul de săracă. Nici interesul etnografic, cu toată respectarea coloritului local, nu ajunge pînă la o predilecție pentru pitoresc. La Jules Verne valorile plastice capătă de cele mai multe ori reprezentări intelectuale. Imaginația lui se consumă în sfera de interes a ideii științifice nerevărîndu-se într-o preocupare de descrieri peisagistice.

în asemenea condiții, posibilitățile sale stilistice se transferă în ordinal fanteziei. De aceea, cele mai frumoase realizări ate stilului vernian le regăsim tocmai în romanele sale de pură fantezie. În „Ilector Servadac”, „în jurul lunii”, sau „Călătorie în centrul pământului”. În special viziunea spațiilor siderale atinge adevărate valori poetice:

„Într-adevăr, nimic nu putga egala splendoarea lumii siderale scăldate în limpedele azur. Aceste diamante încrustate în bolta cerului aruncau vâpăi minunate. Privirea îmbrășișă întreaga boltă cerească, începînd de la Crucea Sudului pînă la Steaua Nordului...

Închipuirea se pierdea în sublima nemărginire, în mijlocul căreia gravita proecilul, ca un nou astru creat de mîna omului. Printr-un afect firesc, constelațiile luceau ca o strălucire domoală; nu scănleiau, căci lipsea atmosfera care, prin interpunerea de strairi, diferite ca densitate și ca umiditate, produce scînteierea. Stelele acestea, erau ca niște ochi limpezi a căror privire străbătea noaptea adîncă, în mijlocul tăcerii absolute a spațiului”.

•

Romanul „In jurul lumii”, în care jocul fanteziei (uneori, poetice, alteori bufone) alternează cu rigurozitatea informației judicioase și ample, în care problemele serioase sînt întrerupte de humorul viu (asemenea momentului lecției de algebră, știință pentru care spiritualul Michel Ardan manifestă religioasa admirație a ignoranței absolute), este o capodoperă de humor vernian.

Humorul lui Verne parcurge o gamă variată, — exploatănd fie focurile de cuvinte și replicile spirituale, fie situații bufone (urangutanul face menajul naufragiaților din „Insula misterelor”, muzicanții din „Insula cu elice” scapă

de atacul ursului făcîndu-l să joace, un boxer celebru din „Testamentul unui excentric” este zdruncinat complet de pumnul unui. popă, ele), fie imaginea grotescă (exploratorul din „Cinci săptămîni” are „un nas mare, nasul în chip de proră de navă al omului predestinat să facă descoperiri”), —fie parodia (cînd șarjează, de pildă, dimensiunile uriașe ale operelor chineze de istoriografie: „Această lucrare, începută la 1773, și care trebuia să cuprindă 160.000 de volume, n-a ajuns în prezent decît la volumul al 79.739-lea”), —fie simpla fantezie spirituală (ca „In jurul lumii,” sau cînd vorbește despre revistele din „Insula cu elice”, care „n-au alt scop decît să distreze o clipă, adresîndu-se spiritului... și chiar stomacului! Da! unele sînt tipărite pe pastă comestibilă cu cerneală de șocolată. După ce le-ai cili, le mănînci la primul dejun. Unele sînt asringente, altele ușor purgative... dar în fine, este o lectură de o digestie ușoară și o literatură hrănitoare”), — fie, în sfîrșit sarcasmul, din spectacolul marilor mutilați de război, maniacii fabricanți de lunuri.

*
*
*

Opera lui Jules Verne a contribuit la întreținerea unei atmosfere favorabile interesului pentru știință — uneori chiar direct preocupărilor științifice. În cartea lui A. Jacobsen și A. Antoni „Despre anticipările lui Jules Verne la realizările de azi” pulem găsi relatate cazurile concrete în care fantezia lui Verne a stimulat multe enșgii și a fertilizat creația științifică în multe domenii.

Considerat în perspectiva literaturii universale, Jules Verne are meritul de a fi creatorul unui gen literar nou, care s-a bucurat de o răspîndire extraordinară — j-j nu numai în rîndurile tineretului.

Ovidiu Drimba

•••ei — o nuntă de oameni săraci, dintr-un sat bănăţean de acum două veacuri.

Proza revistei alcătuieşte un tablou mai puţin monoton şi mai realist decât poezia. O schiţă a lui Irinie Străuţ, intitulată „Istin Ribiţă” relatează momentul prinderii unui sabotor într-o mină. Deşi figura duşmanului edestul de schematică, de neconvinsă, remarcăm totuşi ca o notă bună a tînărului prozator priceperea de a zugrăvi personajele pozitive mult mai viu şi mai reuşii.

O povestire scrisă cu talent şi interesantă, prin ineditul problemei abordate este „Holul” de Vasile Albu. Ne găsim în faţa unui proces de regenerare morală a unui hoţ, de reeducare a lui prin muncă. Eroul parcurge un complicat şi contradictoriu proces de clarificare, de înţelegere a caracterului nou al muncii, în condiţiile actuale din patria noastră.

Omul, cu o mare dragoste de muncă, pe care vitregia orînduirii burgheze îl determinase să devină hoţ, găseşte abia astăzi, posibilitatea de a-şi câştiga existenţa în mod cinstit.

În povestirea „Traian Uibar” Petru Vinţilă urmăreşte transformările, deocamdată exterioare, suferite de un tînăr cioban, plecat să devină olelar la Reşiţa. Eroul — Traian Uibar — e învăluit cu o simpatie caldă de către autor.

Revista mai publică o schiţă satirică — pe temă sportivă — de Timotei Ursu, precum „şi o schiţă cu pretenţii satirice pe temă literară de Ion 67”, Micu. Autorul celei din urmă schiţe încearcă să transforme o simplă şi Vanală încurcătură redacţională (reală sau fictivă) în obiectul unei chinuite satire, fără nicio aptitudine de a sîrmi risul. În orice caz, schiţa este foarte departe de modelul ei, care pare a fi „Triumful talentului” de Caragiale.

Trecînd peste o serie de traduceri interesante din Gribaciiov, Lessing, Heine, vom insista puţin asupra paginilor de critică literară ale revistei. Cronica literară semnată de Leonard Gavrilu aduce în discuţie o sumă de probleme legale de eroul liric, probleme dezbătute de cele mai multe ori cu competenţă şi nu arareori cu pasiune.

Raporiîndu-şi opiniile asupra eroului liric la volumul de „Versuri alese” al Ninei Cassian, L. Gavrilu face interesante observaţii cu privire la specificul liricei poetei.

Din nefericire, unele consideraţii n-au putere de convingere din cauză că sînt lipsite de o suficientă argumentaţie.

Astfel, observaţia principală, legată de natura poeziei Ninei Cassian — natură cerebrală, nu afectivă, după părerea criticului — nu e sprijinită de argumente ştiinţifice.

În afară de aceasta, criticul de la „Scrişul bănăţean” se lasă uneori ameţit de fumuri formaliste, fapt care îi prilej. este asemenea afirmaţii: „Emoţia care-ţi inundă sufletul, nu este declanşată de pătrunderea în lumea lăuntrică a sentimentelor poetei, ci se datoreşte mai degrabă meşteşugului artistic”. Iată-l, în sfîrşit, pe critic emoţionat, căzut în extaz nu în faţa profunzimii sentimentelor poetei sau a înălţimii ideilor conţinute în poezie, ci în faţa... meşteşugului artistic! Citind asemenea cuvenite şi păsîrînd proporţiile şi rezervele curente, nu putem să nu ne amintim de Maiorescu: „Crea ce-l mişcă pe cititor în această poezie este mai ales emoţia estetică izvorită din meşteşugul poetei şi nu sentimentul care a inspirat-o pe poetă”.

Leonard Gavrilu se dovedeşte a fi nereceptiv la însaşi profesiunea de credinţă a Ninei Cassian, exprimată în poemul „Mă-ncumei”.

Pe marginea versurilor: „Adînc coborîtam în mine să caut/ O coardă de flăcări, un scump zăcămînt./ Nu fir de vioară, nici susur de flaut./ Ci orga deplină de sute de tuburi/ În care nu eu să răsun, ci poporul — ” criticul timişorean construieşte un întreg edificiu teoretic alimentat darnic cu citate. „A dori ca poetul să nu răsune în poezia sa, ni se pare greşit, — spune articolul. Sentimentele personale ale poetului nu pot fi înlocuite cu nimic altceva”. Pledoaria care începe cu aceste fraze şi continuă cu altele, juste, dar lipsite de obiect, ni se pare inutilă. Nina Cassian a voit, credem, să manifeste o atitudine de poet militant, de poet al maselor, refuzul „eu” - lui fiind în realitate refuzul intimismului, renunţarea — cum ar fi spus însuşi Leonard Gavrilu, dacă ar fi interpretat just versurile „incriminate” — „la o maladivă

scufundare în stările psihice proprii, la introspecții inutile, la prezentarea micilor pasiuni și a frământărilor îngust personale".

Snt interesante și ar merita an spațiu mai larg de discuție și cecelelalte materiale de critică sau istorie literară (cronica dra-

matică a lui Troian Liviu Birăescu la „Școala-femeilor” de Moliere, articolul lui Gh. Bulgăr despre Grigore Alexandrescu, cel al lui Emil Mana despre Michiewicz. ele). Din păcate însă, spațiul afectat acestei prezentări este limitat.

D. S.

S T E A U A

Numărul 7 al revistei clujene se remarcă prin diversitatea materialelor. Urmărindu-i sumarul cu autori și titluri, poți cuprinde panoramic epoci și proleme diferite, din vremea dacilor pînă în actualitate, de la probleme de stil la probleme de limbă, de la profiluri poetice originale ori străine, clasice ori contemporane, pînă la note și comentarii.

Materialul beletristic e susținut de ciclul „Cîntecele munților” de Aurel Gurghianu, pasteluri lirice ce se adaugă realizărilor de aceeași factură, inspirate acum un an aceluiași poet de lumea Cîmpiei ardelen. In primele două poezii, „Către cititor” și „Frumuseți eterne și frumuseți de azi”, se fac treceri de la aspectul peisagistic la sensurile prefacerilor din patria noastră. În tîi poetului i se impune imaginea uriașilor „veșnici și cărunți, cu piscul lor amenințând tîria”, încremenți în noapte ori deslușiți în lumina zilei:

O, frumuseți nepieritoare!
Magic

e totu-n jur ca la-nceput de lume;
Precum odinioară-n evul dacic
Plutește vîrfurile munților în spume.
Zăpezile păstrează prospețimi
Ga florile ce cresc lîngă izvoare,
Doar pe spinări golașe de nălțimi
Sc zbate duhul iernilor și moare.
Coloșii se urnesc parcă din somn
Sub haina lor de piatră milenară.
Păduri de brazi și de molizi enormi
Se scutură ca urșii-n primăvară.

„Ce spuneau odată brazii.” și „Alt cîntec spus de brazi”, sînt două cronici ale timpurilor de-apururi spulberate din inima țării și a munților. Om și natură, în ani de pace ori de război nedrept, au trecut prin anotimpuri și suferințe:

Un om a murit într-o zi.
Oamenii nu-i numără uimo.
Copacul col gros îl izbi
Din cea mai de sus înălțime.
Și omul sărac s-a fost dus
Să nu mai revină pe-aci —
Securea la cap i-o au pus...
Un om a murit într-o zi.

(„Ce spuneau odată brazii”!)

Pasărea, pasărea zboară...
Feciorii-n război au plecat.
Hainele verzi, capela ușoară.
Omul e beat, codrul e beat.
Bătrîni la focuri în seară
Citesc în scripturi undeva
C-o fiară cu coarne de pară
Spre Soare-Răsare privea.

(„Alt cîntec spus de brazi”).

„Un cîntec dc astăzi al brazilor” dă imaginea, unor noi destine în care spiritul, constructiv și măreția vieții, iau locul suferințelor și destinelor tragice:

Pădurar din munte, pădurar,
Ți-au plecat feciorii-n lumea largă.
Alt susur s-aude prin frunzar —
Bine zici că bine-o să le meargă.
Zborul lor e fără dc opriri,
Vulturi vor tăia văzduhul, rar,
îndrăzneți și ageri în priviri,
Pădurar d'ii munte, pădurar.

In versuri, albe, pe alocuri cu voite însemnări prozaice, poemul „în plină zi” descrie, drumul poetului, sentimentele noi ce-l stăpînesc, impresiile mișcătoare generale dc frumusețile Patriei. „Pădurea” ne poartă pe la vetrele primelor așezări omenești, la colibele ciobanilor Mioriței, și ne apropie de zilele noastre ca într-o vertiginoasă-desfășurare a naturii și generațiilor.

Trecînd peste imaginea viitoarelor păduri sugerată în „Sădim puieți!”, ciclul se încheie cu un tablou al patriei, în care asemenea apelor, lemnele se revarsă, răsfirate spre marile șantiere.

Poezia acestui, ciclul e o poezie a sentimentului și impresiei, a amintirii și imaginii imediat surprinzătoare, a încîntării în fala unei lumi nemaicunoscute. Versurile, colorate și muzicale, dezvăluie un nou aspect al talentului poetului clujean. Ceea ce i se poate reproșa este stăruința obositoare în căutarea unui vag muzical, a unor versuri diafane, canabile, în dauna zgrăvirii aspectelor dramatice, a contradicțiilor și frământărilor de care viața noastră în transformare nu este străină. Am putea spune că poetul nu vede copacii din pricina pădurii, nu vede amănuntele mai convingătoare ale vieții, din pricina aspectelor generale. Sînt versuri și pasaje care plutesc peste un abstrandafiriu care tulbură impresia bună generală.

Am insistai asupra poeziilor lui Aurel Gurgăhianu pentru că sînt singurele poezii originale valoroase din acest număr. Poeziile „Polul tinereții” și „Sub bolta veacului.” semnale de Leonida Neamtu deschid numărul, sub semnul tematicii, dar nu și al realizării lor artistice. Slabă este poezia „Inscripție în marmoră” de Ion Bahoveanu, încărcată de versuri agramate, lipsită de idei și sentimente proprii. La fel de slabă „ni se pare „Elegie de seară” de Kanyady Sandor, tradusă de Pavel Bellu. Comentariul final nu salvează restul poeziei, unde abundă tot felul de fînțe și lucruri din lumea salului, fără rost, fără echilibru, fără un sens și un conținut de idei. defini. Restul poeziilor sînt traduceri din Maiacovski, Gevo.-g Emin și John Keats, semnate de Aurel Rău, A. E. Baconsky și Lucian Blaga. Singurul material de proză este conținutul și sfîrșitul nuvelei „Punct pe ordinea de zi” de Szabo Gyula, în traducerea lui Gelu Periau. Nuvela cuprinde un moment din viața organizației de U.T.M. din facultate. Toată povestea se desfășoară în timpul și în intervalul a două ședințe de organizație. Reținem chipul lui Bi.ro Sebeslyen, studentul sincer și cinstit, dar tăcut și retras, observînd în sinea lui toate mașinațiile «carieristului Keresles. Ironia autorului, fra-

zele caustice și violente la adresa lui Keresles, sînt parcă expresia masei de studenți ale căror hohote de rîs din finalul nuvelei se prăvălesc peste masca odioasă a carieristului. Autorul nuvelei pare față în față două tipuri, două caractere, două atitudini. Aft de mult insistă asupra acestor trăsături stricte, încît viața specifică studențească apare ca un atribut palid. Această observație se impune alături de aceea referitoare la modul schematic în care e prezentat momentul întîlnirii lui Biro cu Magda și Iulia. Nuvela are însă calități reale și traducerea ei e binevenită.

E profund nesatisfăcătoare totuși în ansamblu orientarea generală a materialului beletristic, depărtat de cele mai arzătoare probleme ale actualității. Diversitatea aspectelor vieții poporului nostru nu poate fi expeditată într-un mănunchi de pasteluri despre munți, oricît or fi ele de valoroase, și în cîteva poezii diverse și acelea slabe. Povestirea lui Szabo Gyula împărțită în două numere (X și I), deși interesantă, nu cuprinde suficient material. Iernatic de actualitate.

După toate acestea ar fi de așteptat ca în aproape două treimi din spațiul revistei cît ocupă celelalte rubrici, să înfîlnești expuneri și dezbateri teoretice, cronici și recenzii care să cuprindă măcar sub aspect un fragment din problemele creației și istoriei noastre literare. Lucrurile se petrec altfel. Cronica literară, semnată de Liviu Onu, este o expunere cam de specialitate a unor aspecte și probleme din cartea acad. Tudor Vianu „Probleme de stil și artă literară”.

Limitîndu-se la cultura ardeleană, prof. univ. Ion Breazu semnează articolul „Schiller la rornîni din Transilvania”, nu lipsit de interes, ba chiar substanțial și adecuat momentului comemorării dramaturgului german. O observație însă: autorul explică a fi recurs la o „limitare a subiectului, nu din cîine știe ce slăbiciuni regionale, ci pentru că, într-adevăr, dintre toți rornîni, aceia care au adus mai dese, mai substanțiale probe de prețuire a lui Schiller au fost ardelenii. Aceasta nu se explică numai prin faptul că rornîni de dincoace de Carpați erau mai buni cunoscători ai limbii germane, ci și p'iii cauze mult mai

adînci, prin însăși condițiile sociale și politice în care au trăit ei". S-ar putea să fie așa. Dar tot în lumea Ardealului rămîne și Ion Oarcăsu publicînd sub titlul „Caragiale și Ardealul”, o parte din corespondența marelui scriitor cu publicistul ardelean Horia Petra-Pelrescu. Nu se depărtează de Ardeal nici Pavel Bellu, în însemnările lui despre viața artistică a Sibiului. Autorul însemnărilor rătăcește prin culisele Teatrului de Stat din Sibiu și descrie cu lux de amănunte obositoare și inutile punerea în scenă a lui Harap Alb, încercînd să reconstituie oarecum lumea basmului. Mai prețioase sînt simplele notații seci, gazetărești, despre colectivul artistic și repertoriul. Despre viața literară, plastică și muzicală a Sibiului aflăm lucruri prea puține.

În acest număr al revistei sînt recenzate două cărți: „Poeme” de Ady Endre — în traducerea lui Eugen Jebeleanu—și „Pagini din trecut” de Tudor Arghezi. Nu sînt lipsite de interes observațiile lui Ion Oarcăsu pe marginea traducerilor din poetul maghiar, nici filiațiile pe care Marius Nicoară le stabilește între opera de pamfletar a lui Tudor Arghezi și maeștrii ai genului din literatura clasică romînă și universală: Șincai, Budai-Deleanu, Creangă, Caragiale, Delavrancea, Bacalbașa, Cervantes, Rabelais, Leopardi.

Se pune, totuși, o întrebare: prin ce material al sectorului critic intră acest număr

al revistei „Steaua” în contemporaneitate în lumea atîtor discuții asupra literaturii: zilelor noastre?

Nici o analiză a unei cărți cu ternă actuală, nici o dezbateră legată de eroii unor cărți despre timpurile noastre, — doar copioase date istorico-literare, de preferință despre: cultura ardeleană. Vorba aceea: „Mare-i lumea— D-apoi țara?!”

Dar după atîtea pagini de peregrinare prin întortochieri stilistice și slufişuri lingvistice, prin țara dacilor și lumea pădurilor, nepomenim și cu o chestiune mai actuală adusă din condei la coada revistei. E vorba de nota „Intre epic și liric”, semnală „g. st.”, care discută „Caracterul alternativ și oarecum exclusivist pe care-l învederează dezvoltarea poeziei noastre”, și anume faptul „inexplicabil” că „lirismul se dezvoltă oarecum în detrimentul epicului”.

Observația e fustă deși, am spune, „faptul” discutat nu e chiar „inexplicabil”, — și socotim și, noi că în vederea soluționării lui „ar fi necesară prezența poemului epic în cuprinsurile poeziei noastre”, pentru îmbogățirea continuă a formelor de expresie pe care o reclamă complexitatea; și dramatismul vieții noastre contemporane”. Nu pricepem însă de ce revista „Steaua” n-a simțit în numărul respectiv unde și bat asemenea „reclamații”.

I. ÎL

TÎNARUL SCRITOR nr. 9/1955

ia numărului 9 din revista „Tînărul Scriitor” nu se remarcă printr-o varietate deosebită a materialului sau a semnăturilor poezilor tineri, calitate ce se putea aprecia în numerele precedente. Dintre poezii tineri, producții originale nu semnează decît debutanta Lidia Sorin, care, deși la început de drum, se relevă ca un talent autentic. Frumusețile pialriei și semnificația transformărilor sociale petrecute la noi în anii puterii populare sînt exprimate cu o emoție autentică în versurile tinerei poete:

Dar te-a trezit un zgomot de timpane,
De scule și de arme-ntr-un șuvoi:
Pe cer, încet, trec norii—caravane—
Cu Noaptea, o captivă de război.

Și pleci din nou la drum. Pînă-n amiază?
Ajungi și tu cu soarele pe stei.
Văzduhu-n poala zărilor vibrează.
Tu strigi: „Lumină! Iată munții mei!”

Ai mei sînteți! Ai noștri sînt cu toții
Ii vezi, „toții munții noștri aur poartă”...
Așa spuneau de mult, odată, moșii...
Dar azi nu mai cerșim din poartă-n poartă F

E păcat, însă, că poezia „In munți”, valoroasă în ansamblul ei, suferă de anumite neclarități și imagini forțate, care ar fi putut fi ușor înlăturate cu sprijinul redacției, dacă aceasta se arăta mai exigentă.

Merită apreciate traducerile izbutite din doi tineri poeți bulgari: Gheorghe Djogarov („Pa-

iriei) și Blaga Dimitrova („Nevasta zidarului”), semnate de Elena Dragoș și Gh. Tomozel, precum și traduceri din Serghei Esenin: „Neplăcut și jilav clar de lună”, „Nu, tristețea...”, „Zii taliancă”..., „Cantată”, semnate de Victor Tulbure, Gh. Tomozei și Nicolae Stoian.

Versurile celebrului poet chinez din secolul al VIII-lea, Li-Tai-Pe „Floarea roșie” și „Tinerețe” și-au găsit o expresie jericilă în splendida traducere a lui Eusebiu Camilari. Frumusețea, puterea evocatoare și forța emotivă a poeziei lui Li-Tai-Pe, scriitorul român o redă pe deplin:

Afară bătea vântul oftînd, strigînd,
gemînd
Și eu ședeam pe gînduri la geamul meu
lucrînd.

Mă bîntuiau în suflet tristeți pustii de-ajuns.

Deodată, cu iglița în deget m-am împuns.
Brodam o floare albă, gîndind la cel iubit
Și floarea ceea albă deodată s-a-nroșit...

Și m-am gîndit atuncea la cel demult plecat,
La bătălia cruntă, pe calul înspumat.
Și sîngele lui poate așa va fi curgînd...
Bătea afară vîntul și eu brodam plîngînd.

Cum am sărit deodată la prispa mea de lut!
Parc-auzeam în noapte un tropot cunoscut...
însă afară-n noapte nimic nu s-auzea:
Ci doar mă înșelase bătînd, inima mea.

Ședeam iar la fereastră. Brodam. Sărmane
flori.

Am tot brodat mătasea cu perle pînă-n
zori...

Apariția cea mai remarcabilă a rubricii o constituie neîndoelnic poemul „Vara fierbinte”. Dacă Victor Tulbure ar fi un tînăr poet atunci observația de la începutul acestor pagini ar fi cu totul gratuită. Talentul său se afirmă în acest poem cuprinzător, în toată plinătatea lui, în zugrăvirea imaginii unui sal românesc din vara premergătoare actului de la 23 August. Imaginea satului din valea Loiriței „cu căsuțe de pămînt în care stau necăjiți:

Frîniți de angarale,
Oameni triști și istoviți
De amar și boale.

și-n care:

Sînt și alte case-n sat
Unde vezi hambare
Ce duhnesc a trai bogat
Și-a îndestulare.

se încheagă tocmai, pe această puternică anti-teză.

În contrast cu figurile exploatatorilor din „Cina cea de taină”: „Domn* primar lacov Arpolete”, „domnu’ plutonier Uzdup” și „domn* părinte Flora” se ridică luminoasă în poem figura lui Boroș, țăran muncilor din satul Ojder.

Curios, deși acțiunea se desfășoară într-o atmosferă oarecum de baladă, ea cuprinde raporturi îndeajuns de complicate, în care se afirmă și se destramă destine omenești — încît e aproape imposibil s-o rezumăm în cadrul de față.

Caracterul original al poemului, expresivitatea mijloacelor folosite, ideile care se desprind din imaginea de ansamblu, merită a fi analizate pe larg și făgăduim să le reluăm, într-un comentariu special.

Ne amintim să mai fi înlînil numele lui Ion D. Sîrbu în paginile Revistei Cercului Literar din Sibiu. În numărul de față al revistei, citim sub semnătura sa o bogată și interesantă povestire intitulată „Concert”. Ion D. Sîrbu nu e un debutant, ci un, prozator de talent a cărui revenire la uneltele sale o salutăm cu bucurie. Nuvela se compune din trei capitole, însemnate cucite un motto. Primul capitol, un fel de preludiu, scris dealtfel mai puțin bine decît capitolele următoare, are menirea de a ne introduce în mediul caracteristic al unei școli medii de muzică. E vorba acolo de un bălrîn cantonier venit de departe, dintr-un sat ardelenesc, să asculte un concert la care urmează să participe printre interpreții principali, nepoata sa — Irina — elevă a școlii de muzică. Starea de spirit a Irinei nu e dintre cele mai luminoase. Fata aceasta de optsprezece ani, una din elevele înzestrate ale școlii, e mereu tristă și îngîndurată. Se vede că sufletul ei poartă încă semnele unei răni nevindecate, ale unei mari suferințe ce a zguduit-o cîndva. În al doilea capitol, cuprinzînd paginile cele mai bune ale nuvelei, bălrînul își amintește o scenă oribilă petrecută în timpul războiului, în care s-ar afla explicația dispoziției

sufletești deosebite a nepoatei sale. El povestește cum, într-una din nopțile anului 1944, un grup de soldați hilleriști au încercat să-i necinstească fiica — mama Irinei — apoi au ucis-o în chinuri îngrozitoare, pe ea și pe bărbatul ei, dezertor de pe frontul anti-jovietic. Irina, pe atunci o fetiță de șapte ani, a fost martor neștiutor și neputincios al acestei crime ale cărei proporții le-a înțeles abia mai târziu, cu trecerea vremii. În patima ei pentru muzică, în sentimentul acela de gravitate și înfiorare cu care se dăruia ariei, era ceva din amintirea mării încercări. În al treilea capitol, atenția autorului se concentrează iarăși asupra bătrînului cantonier. Vedem aici impresia puternică ce o exercită muzica asupra acestui om bătrîn, împovărat de ani și de amintiri grele, zdrobit sufletește, fără a mai aștepta ceva de la viață. Un moment de tensiune realizează autorul nuvelei înfățișându-ne pe eroul său ascultînd transfigurat, emoționat pînă la lacrimi, concertul Mozart. Printre interpreți, e Irina. Scriitorul urmărește cu finețe ceea ce se petrece în acele clipe în sufletul tinerei interprete, în același timp, el urmărește procesul de renaștere sufletească a bătrînului cantonier, impresionat de muzică și de atmosfera de creație înfrigorată ce domnește în jurul său. Bătrînul se simte înviorat, oarecum întinerii, și iarăși, e cucerit de farmecul vieții, după ce, atîta vreme se simțise neputincios și inutil.

Nuvela ne relevă un talent matur, înzestrat cu sensibilitate și căldură. Autorul are un dezvoltat simț al măsurii, esențial — poate — pentru un scriitor. Se vede asta mai ales în acele cîteva pagini care traduc în cuvinte pline de poezie emoția muzicii — sarcină adeseori ingrătă, implicînd dificultăți considerabile.

Alături de nuvela lui Ion D. Sîrbu, povestirea lui Ioan Grigorescu, „Pavilionul”, indică o simțitoare îmbunătățire a calității prozei publicate de „Tînărul scriitor”.

în rubrica „început de drum”, citim schița iui N. Gheran „Atenție la conturarea personajelor”. Apreciind că tînărul autor denotă oarecare îndemînare și vioiciune, nu putem totuși să nu regretăm că prima sa lucrare publicată are temă de redusă importanță, a

cărei tratare nu ne aduce indicații sigure în legătură cu posibilitățile de dezvoltare ale lînărului scriitor. Așteptăm să-și verifice talentul, dacă îl are, în încercări mai serioase. Oricum, a stabilit o opoziție între creatori și critici e un obicei cam banal.

Paginile de critică ale revistei ne îndeamnă să facem cîteva constatări îmbucurătoare. „Tînărul scriitor” este singura noastră publicație care, pînă în prezent, susține o cronică dramatică permanentă. În acest număr, Ecaterina Oproiu comentează lucrările dramatice ale Anei Novac. Avem încăodată prilejul de a sublinia calitățile alese — pătrundere critică, claritate a ideilor, stil elegant, vioi — pe care semnatara cronicii știe să și le valorifice.

De asemeni, pentru înlîia oară, în paginile „Tînărului scriitor” se încearcă reconsiderarea operei poetice a lui G. Bacovia. Articolul este semnal de T. Virgolici.

În mod neplăcut impresionează formula folosită de autor cînd se referă la unul din cei mai reputați cercetători ai noștri literari, acad. Perpessicius. Criticul e numit pe scurt dînsul. Față de acad. Perpessicius, tînărul exeget arată o deplasată îngăduință, recunoscînd din cînd în cînd textel'or respective unele merite („dînsul distinge lotuși” etc.). În general însă, considerațiile criticului Perpessicius se consideră de către T. Virgolici „o palidă încercare de a analiza și explica poezia lui. G. Bacovia...”

Romanul „Pavel Dogaru” de Dan Coslescu este analizat cu înțelegere de către Emil Suter, uneori cu prea multă înțelegere. Avem sentimentul că autorul cronicii a trecut cu exagerată îngăduință peste unele slăbiciuni evidente ale cărții, altminteri- interesantă și demnă de toată atenția.

După ce compune această cronică elogiasă, plină de bunăvoință, criticul pune o steluță și își exprimă o foarte simplă nedumerire, privind asemănarea izbitoare între romanul lui Dan Costescu și acel al lui Francisc Munteanu, „în orașul de pe Mureș”: „Cîtorul remarcă cu uimire prezența unor personaje, situații și chiar replici asemănătoare”. Dacă e într-adevăr așa, tonul elogiilor al articolului ne apare într-o lumină cel puțin curioasă. La rubrica „Să ne spunem cuvîntul”, remarcăm, între altele, o

notă intitulată „Confratele Anton Theodor
•are idei” precum și semnarea „Un docu-
•meni proeminescian”. Despre aceasta din

urmă, credem că și-ar fi putut afla în pagi-
nile revistei o încadrare mai fericită,

C. A.

IAȘUL LITERAR nr. 9/1955

Dintre materialele literare publicate în
•acest număr, două portrete: „Tătuca” și „Mă-
•muca”, semnale de Valeriu Cimpoieș ne rețin
în mod deosebit atenția.

Respirînd un lirism puternic de factură
sadoveniană, cele două evocări, — și în spe-
cial „Mămuca”, mai dinamică și mai plină
•de pitoresc — în care scriitorul își încearcă și
-însușirile de humorist, fac dovada unui la-
dent remarcabil.

în zugrăvirea portretului bunicului („Tă-
•Uuca”), scriitorul pornește de la redarea în
amănunțime a pitorescului îmbracămintii, la
•evocarea staturii și forței fizice urieșești a
bătrînului, rupt parcă din lumea basmului.
Pus cîndva să-și încerce forțele cu un altul,
slugă ca și dînsul, pentru a împlini astfel o
plăcere a boierului, „tăluca” l-a stropșit „de
i-au mers peticele” pe adversarul său, „o
Jiuidumă de om pe Ungă care tătuca era mai
nimica și care, după cum umblau vorbele,
ridica un cal după grumaz”.

Autorul îl înfățișează pe „Tătuca” ca pe
•un om care-i minunase pe cei din jur prin
însușirile („lalanlurile”) sale. Pildă de
•hărnicie, „cosea jumătate de falce la zi de
vară pe moșia lui Pruncii; iarna curma și
păcuia tot cîfe-un stînjien de lemne în pă-
durea lui Merlaub. Tătuca se răzbuna pe
nedreptatea boierească în felul său, îna-
poiât și pașnic, ajutat doar de legendara-i
forță fizică; el fie că-i silea pe vechili să-i
plătească ceva mai mult, pentru că lucra
mai mult ca foți, fie că-și lua ca răsplată
din pădurea boierească, cum era tocmeala,
cîte-un butuc de nu-l puteai cuprinde cu
brațele și-l tîra acasă prin omaluri, cu pu-
terea voinicului din poveste”.

„Tătuca” își striga feciorii la mîncare,
„de la bătaie de două poște”, „de-l auzeau
(feciorii n.n.) din fundurile pădurii boie-
rești” iar în clipele sate fericite „se zguduia
de rîs gros și adînc, ca din fundul unui
poloboc”.

Fizionomia acestui erou de proporții pan-
tagruelice, cu moștenitori nu mai puțin în-
zestrați decît el, este îmbogățită de numeroase
însușiri spirituale alese: bunătate, blîndețe
și multă gingășie. Ca să-i poată face în dar
fiucei lui o „pereche de ciubotele galbene”,
bătrînul merge să muncească împreună cu
feciorii săi pe moșia boierului, dar îmbolnă-
vindu-i-se un fecior, nu-și mai poate duce
planul la capăt.

În contrast cu urieșenia bătrînului, „Mă-
•muca” (bunica) este zugrăvită ca o femeie
„măruntă la statură”, „o mină de om”,
asupra căreia anii își lăsaseră o adîncă pe-
cete: „slabă, slabă, ca o cruce veche, în-
veșmântată, cu brațele aduse înainte”.

Aceeași căldură profundă, pe care am
simțit-o citind portretul bunicului, o sim-
țim prezentă și în evocarea bunicii. Dar de
dala asta autorul înlocuiește acel sentiment
de admirație pentru forța erculeană a buni-
cului, cu o adîncă duiosie și înțelegere față
de făptura firavă dar plină de bunătate și
blîndețe a bunicii. Pe lingă atribuțiile co-
mune mal tuturor bunicilor (bune, blînde,
harnice) „rnămuca” are încă un dar: „acela
do a ști să povestească întîmplări minu-
nate”.

înzestrat cu un autentic dar de povestitor,
mînuind cu îndemîinare acel Ion domol și
monoton al povestitorului priceput, Valeriu
Cimpoieș dă viață, în aceste amintiri din
copilărie, nu numai chipurilor pline de
poezie ale celor doi bunici, dar și unor scene
hazlie ca aceea a „bătăliei” copiilor cu gîn-
sacul, sau cea în care este povestită pățania
mătușei Măriuța, cînd a mers cu automo-
bilul.

Prea furat însă de trecut, sau vrînd să
păstreze peste tot atmosfera vieții din timpul
bunicilor, scriitorul își aglomerează limba
evocărilor cu expresii și forme verbale ar-
haice, mimînd adesea stilul cronicăresc. Iată
cîteva exemple: „Era om strașnic din cale-

afară"... „Și n-am fi drepți dacă n-am preveni și alte apucături și talanturi ce le mai avea", „Dar s-a arătat că trînta nu mai era o șagă", „Și-și freca mîinile de cum poate odrasla să-i dea așa de mult de lucru", „Au fost trecut de mult Sînzienele"... „S-a fost întors bădica cu băietanii de la coasă..." „...i-au dat multă băgare de samă"...

Ținem să mai atragem atenția autorului asupra unor fraze confuze, uneori rizibile, ca acestea: „De la tîmple căciula (?) se prelinge ca o perie țepoasă și sură, ce se îndesa și se încîrliga spre bărbie, revărsîndu-se apoi ca un fuior, pînă la furca pieptului!" (Mărturisim că am încercat să ne imaginăm o astfel de căciulă dar n-am reușit).

Paginile de proză a, le acestui număr mai cuprind un reportaj din viața unei uzine, semnat de Ștefania Popovici, și un episod din cartea „împărăția soarelui" intitulat „La Nanking" de Eusebiu Camilar.

Poezia lui Nicolae Țațomir, „Micul pictor", evocă sfîrșitul tragic al unui copil de ceferist, omorît în bătăi de către polițaiul căruia copilul îi făcuse caricatura pe asfalt.

Poezia din acest număr al revistei este dedicată mai ales frumoaselor peisajii ale patriei. Astfel, Nicolae Labiș semnează un ciclu de „Impresii din munți". „Florile înălțimii" este o încercare de poezie filozofică. Celelalte sînt tablouri pline de un farmec pictural deosebit. Dimineața este surprinsă cu multă sensibilitate prin imaginea grațioasă auriei fete care trece rîul, imagine amintind de tîrîncile tinere pictate de Grigorescu. Transcriem primele patru strofe:

Trecea pe rîu o fată dimineața,
La vadul înecatelor trecea,
Trecea prin apa rece cum îi gheața
Țîpînd cînd apa rece o stropea.

Și o privea pădurea cea bătrîna
Cu pieptul pînă-n undă coborît,
Cum ea-și purta pantofii mici în mînă
Și-i zuruiau mărgelele la gît.

La mijloc s-a oprit, privind în soare,—
Un soare tînăr, pîlpîind în roș.
Cîntau cocoși în sat, în depărtare,
Ea a-ngînat un cîntec de cocoș.

Rîzînd a aruncat un colț de piatră
în auriul undelor tumult
Și apa a bolborosit ca plînsul
Fecioarei înecate de demult.

Mircea Popovici reaminteste palid de „Toamna ce venea" pentru cei săraci în regimul capitalist. Constantin Scripcă („Nu-ți mai cunoști, poete, țesătoarea") psalmodiază lot pe strunele toamnei invîlînd pe Eminescu să privească o țesătoare de azi, iar Gheorghe Scripcă călătorește „Sus la capătul Moldovei" și se „simte slăvind

OMU-n măreția lui

Mai semnează versuri Al. Popovici („Vizita medicală"; „O semnătură") și Dragoș. Vicol („Fata și liliacul"). „Fala și liliacul" e un grațios lied. de dragoste. (O fată îndrăgostită cere liliacului să-nflorească mai repede, ca să-i poală dărui iubitului o floare)

La sectorul de critică, — în general cam lipsit de vioiciune și combativitate în acest număr, — C. Demetriad semnează sub un. titlu, pretențios un articol cenușiu, articol care nu aduce vreo contribuție deosebită în dezbaterile problemelor literaturii: „Eroul liric și oglîndirea forței revoluționare în poezie". Constantin (io-praga face „reflexiuni" interesante pe marginea volumului al doilea al „Operei" lui Mihail Sadoveanu („Reflexiuni despre „anii de ucenicie" ai unui scriitor-clasic"), iar N. Barbu iscălește cîteva „note" despre pamfletul arghezian („Note despre pamfletul arghezian"). Interesante ni se par observațiile lui Liviu Leonle cu privire la romanul lui Titus Popovici din cronica „Un roman al eliberării".

In rest semnalăm obișnuitele rubrici „Cărți-Reviste", „Carnet sovietici" și „Note".

E. A..

80 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI ST. O. IOSIF

Emult de-atunci... sau, poale, ni se pare numai... Era într-un prag de toamnă asemănător aceleia din versurile poetului, cu lunci fără flori și cu văi deșerte, cu cîrduri nesfîrșite de cocori pribegind departe, cînd, în casa directorului gimnaziului din Brașov a văzut lumina zilei unul dintre cei opt copii ai acestuia, cel care mai tîrziu va fi poetul Șt. O. Iosif, autorul volumelor: „Versuri” (1897), „Patriarhale” (1899), „Poezii” (1901—1902), „Credințe” (1905), „Cîntece”, „Alte Cîntece”, „A fost odată”.

Natură prin excelență lirică, Șt. O. Iosif, în ciuda tributului de altfel destul de neînsemnat dat semănătorismului, famine unul dintre cei mai de seamă poeți ai literaturii noastre realiste, poet ale cărui versuri inspirate de „drăgălașa muză populară”, acel „izvor de nouă poezie”, au pătruns adine în sufletul poporului, încă de la grădiniță, prin cunoscutul „Cîntec de primăvară”, în care:

înfloresc grădinile,
Ceru-i ca oglinda;
Prin livezi albinele
Și-au pornit colinda...

în versurile lui Șt. O. Iosif, poporul își citește istoria, sa iese din luptă și suferință în poemul „Din zile mari”, în drama „Zorile” și în poezia „Răzmerița”, ele își regăsește eroii dragi în „Haiducul”, „Stau la Bălgrad trei fîrtași”, „Novăceștii”, „Pintea”, „Gruia” și în „Doina”, acea splendidă poe-

zie, aproape unică în literatura noastră prin sprinteneala și plasticitatea versurilor:

Se tînguiesc
Tălăngi pe căi,
Și neguri cresc
Din negre văi,
Plutind pe munți...
La Făgădău,
La Vadul-Rău,
Sus, la răscruci,
Vin trei haiduci
Pe căi mărunți...

Imaginea apăsătoare a strîmbei orînduiri în care a trăit poetul, falnică existență a celor umili și exploatați ne înfioară: un țigănuș își găsește sfîrșitul alergînd după caleașca boierească pentru a primi un ban („Goana”); o țigancă moare de ofiță după ce a cîntat prin sal paparudele („Paparudele”); munca pentru cei bogați egrea și nerăsplătită („Tîrziu” și „Surorile”); studenții se zbat în sărăcie („Domnu' profesor”); un artist în mizerie trăiește greu într-o mansardă și se bucură de venirea primăverii („Aprilie”); o mamă cu părul vilvoi, înneacă în praful străzii, cîntă la flașnetă și cei doi copii ai ei joacă, apoi întind palma pentru a-și cîștiga existența („Artiștii”).

Frumusețile patriei, munca și obiceiurile poporului nostru, dragostea, suferința și bucuriile lui au rămas nemuritoare în beteala gingașe a versurilor lui St. O. Iosif. De asemenea, va rămîne săpată în versurile sale și existența tristă a poetului, înșelat de oameni și chiar de cei care i-au fost cei mai dragi..

Oh, doamne, cîl,c ți-am cerat
Și ce mi-ai dat în schimb tu mic!
Potop de chin de la-nceput
Și-abia un pic de bucurie.

(„De profundis”) •

In acest potop de chinuri și fără un pic de bucurie se stinge din viață în luna lui octombrie, cînd se ofileau florile și cădeau

frunzele nucului ce cuprindea un colt de cer deasupra casei părintești. Cînlăreț al sufletelor și aspirațiilor maselor populare, al frumuseților naturii în jocul celor patru anotimpuri, Șt. O. Iosif ne e proaspăt în suflet nu numai la circumstanțe comemorative, ci permanent, ca o expresie artistică a vieții poporului nostru.

I. B.

FĂRĂ MĂSURĂ

Am cîlii, nu de mult, într-una din revistele noastre de literatură, un amplu articol consacrat operei unui poet. In cronică se urmărește efortul depus de acest poet „pentru a-și fixa concepția filozofică”. E vorba de un autor „care și-a cristalizat problemele legate de poziția și creația sa de poet liric”. Criticul vorbește pe larg, cercetează și explică amănunțit „diversitatea soluției de viață” a poetului, depune un mare efort analitic spre a lămuri „procesul de formare a noii sale conștiințe artistice”. Desigur, vă veți gândi, e vorba de un poet care a străbătut un proces dureros, pînă la a ajunge să-și formeze o „nouă conștiință”. Vă veți convinge că presupunerile dvs. n-au fost de parte de adevăr, citind în continuare distincția făcută între „vechea și noua poziție a poetului”, despre „momentul de prefăcere”, de trecere de la „poziția veche” la „poziția nouă”. Se mai constată că poetul cercetă „ajunge la cristalizarea concepției sale despre artă”, ajunge „să-și precizeze poziția literară”. Poetul acesta, ni se spune — „s-a convins do adevărata și unica scuză a

poeziei”, el „se situează cu hotărîre pe pozițiile esteticii socialiste” etc.

In concluzie se subliniază, ca o încoronare firească, faptul că avem de-aface cu „un adevărat poet al timpului său”.

Și acum, despre cine considerați dumneavoastră, călăuziți fiind doar de bunul simț al măsurii lucrurilor, că e vorba în amplul articol al criticului. Fiorian Polra apărut în „Steaua” nr. 8 a.c. din care am extras citatele amintite?

Desigur, veți răspunde, despre Goethe, ori despre Pușkin, ori despre Eminescu? Nu, despre nici unul din aceștia. Nu e vorba nici de Danie, nici de Shakespeare, nici de Lermontov, nici de Maiakovski. E vorba de un tînăr poet, publicat în paginile revistei „Steaua”, și căruia nu demult i-a apărut un volum de versuri.

Nu spunem despre cine anume e vorba, din motivul foarte firesc că noi stimăm talentul acestui tînăr poet, ne încredem în perspectivele ce i se deschid — ți nu voim cu nici un chip să-l găsim, vinovat de elementara lipsă de măsură a criticului său.

L. R.

CEVA DESPRE STILUL „DISTINS”...

In rîndul unora dintre recenziile și criticării noastre s-a încetățenit ideea greșită că o exprimare cît mai încărcată cu epitete „rare”, cît mai contorsionată și mai pompoasă aduce după sine neapărat și acea dis-

tinție și eleganță care lipsește lucrurilor „comune”.

In realitate, ei uită că simplitatea este condiția veritabilei distincții. Iar teama de „locurile comune” se manifestă practic, fie

prin confecționarea unor fraze greoaie, de o rară, confuzie și prolixitate sintactică, fie prin ticluirea „ad hoc” a unor expresii pedante, artificiale, care, de fapt, încearcă zadarnic să ascundă locul „comun”. Iată, de pildă, cum înțelege Emil Suter în „Tînărul scriitor”, nr. 9, să vorbească cititorilor despre darul unui tînăr scriitor, Dan Costescu, de a surprinde procesele sufletești ale eroului său: „Autorul a intuit cu sensibilitate acele seisme (!) adeseori imperceptibile, care zguduie conștiința unui tînăr muncitor, dac care prin acumularea cantitativă semnifică procesul dialectic al transformării”...

Pentru a afirma că atitudinea de pedagog a lui Matei fală de eroul principal este justificată, tov. Suter construiește o asemenea frază răsturnată:

— „Față de individul primitiv (probabil individualitatea \) al eroului principal, superioritatea intelectuală a lui Matei este atât de evidentă, încît atitudinea sa pedagogică, declarațiile sale sentențioase sînt o urmare inevitabilă”. Mărturisim că și mai greu inteligibilă este această frază: „Truculența cu care este schițat personajul (a „schia” truculența?) servește și exteriorizării conflictului, care se petrece în conștiința lui Morariu...”

La jel procedează li. Zalis în articolul: „O luminoasă conștiință patriotică” („Gazeta literară”, nr. 40JSS). Ca să dea afirmațiilor sale mai multă originalitate și probabil spre a le face și mai atractive, autorul le prezintă sub forma întoarsă a unor negații: H. Zalis nu spune direct de pildă ce crede, ci că nu crede că n-are dreptate

cînd crede că... Dar să-l lăsăm mai bine pe autor să se exprime:

„Nu cred, sub acest raport, că sînt alături de adevăr cînd afirm că, în orice împrejurare, Valahia rămîne în centrul obiectivului călătorului”.

„Meritele sale, între care nu puțină importanță are activitatea Societății literare”...

ori:

„...dovedindu-se în descripții, portrete și evocări nu lipsit de plasticitate...”.

Exemplele s-ar putea înmulți, dar nu vrem (ca să fim în ion cu autorul citat mai sus) să mai enumerăm, de pildă, expresii ca: „năduful nelămurit” care, pus în aceeași frază cu „ineluctabila fatalitate”, formează un duet lingvistic savuros: „coliziune interioară”, „sagacitate surprinzătoare” (în-lîlnile în articolul lui Emil Suter) sau complicații verbale inutile ca: „Puterea disociativă în înțelegerea fenomenelor”, „corelația organică ce ia naștere și se statornicește...” (de care ne-am lovit în articolul lui. II. Zalis). Fi.e-ne iertai că le-am enumerat. Ceea ce vrem să subliniem în încheiere este faptul că un asemenea mod bombastic de exijțmare nu conferă nici distincție nici eleganță stilului critic, ci mai de grabă trezește enervarea cititorului supus adesea unor adevărate cazne pentru a ajunge de cele mai multe ori (după ce se descurcă în hățișurile verbalismului critic) toi la lucruri comune, pe care autorii au crezut zadarnic că le pot ascunde.

E.A.

FALSA ANALIZA PSIHOLGICA

În mod curent ne dăm seama de starea de spirit, gîndurile și condiția morală a personajelor din însăși existența lor, adică din acțiunea ce o desfășoară, dintr-un fel caracteristic de a vorbi, din gesturi. E modul clasic de a realiza opera literară, prin creație. Sînt și scriitori, mai puțini, care recurg la analiză, adică la descrierea nemijlocită a gîndurilor și dispoziției sufletești și morale a oamenilor. Amîndouă aceste metode sînt pe deplin justificate, deși, de obicei, partizanii

unei metode o resping categoric pe cealaltă, ca fiind neartistică. Desigur, sînt și autori complexi, care îmbină analiza și creația.

Mai există, în sfîrșit, o categoric de scriitori care, incapabili să creeze însușind viață personajelor lor, incapabili să ne facă să le vedem și să le auzim, și spre a acoperi acest deficit, recurg la analiză ca la o metodă excelentă de a ascunde sârăcia producției lor artistice.

În acest caz scriitorul, cu un aer foarte

grav, ne redă „frământarea lăuntrică” a personajelor, complexe gânduri ce se zbat și se ciocnesc în mintea lor. „Zbuciumul interior al personajelor mele e atât de profund, atât de complicat și de contradictoriu — pare a spune scriitorul — încît creația singură se dovedește neputincioasă în a le cuprinde”. Și atunci scriitorul e „silit” să coboare în lăuntrul sufletesc al personajelor sale, spre a ne comunica ce lucruri extraordinare se petrec acolo. E un teritoriu ce este accesibil numai scriitorului analitic. El coboară în adîncuri, vede ce se întîrplă și apoi — dacă bineînțeles găsește cuvinte de ajuns de expresive, în care să încapă o asemenea nemaiauzită complexitate, — are bunătața să ne spună și nouă. Și iată ce ne spune: „Sentimente contradictorii, nelămurite, îi i’rămîntă mintea. Și frământarea aceasta făcea clipa lungă, fără de sfîrșit, de parcă s-ar fi strîns în ea tot timpul unei zile. Inima bate năvalnic, să spargă pieptul. Iar neputința hrănește îndoiala”... „Neîncrederea însă îi goni din suflet pînă și ultima fărîniță de speranță. Ce-i mai rămînea de făcut? Răspunsurile se înlănțuiau de-avalma, fără nici o noimă și, în încurcătura lor, conturau șters imaginea materială a unei idei” („Gazeta literară” nr. șă^*Minunea de Mihail Stoleru).

Să fim serioși. Toate acestea sînt vorbe goale din care nu se poate desprinde nici un înțeles. Dacă personajul e cu adevărat frământat de cine știe ce gânduri, foarte bine, ne plac asemenea personaje. Dar nu ajunge ca autorul să ne încredințeze că avem

de-aface cu „sentimente contradictorii”. Vrem să vedem care anume sînt acele sentimente și vom aprecia noi dacă sînt într-adevăr sentimente și apoi dacă sînt contradictorii. Scriitorul însă adaugă: „nelămurite”. De aceea nu poate să le numească, fiindcă sînt nelămurite. Dar cu această metodă, chiar că putem face progrese mari: ne putem trezi într-un timp scurt cu nenumărate capodopere. Vine un cetățean de pe stradă și-mi spune: „Domnule, am născut o capodoperă, pe onoarea mea. Și în centrul ei, un personaj de genul lui Hamlet, dar încă mai contradictoriu, cu gânduri mai „nelămurite”—atît de nelămurite încît nici nu le pot descrie. Închipuie-ți acuma cît de complex este. Lui Shakespeare, mă rog, i-a fost ușor. Hamlet al lui, nu zic, e contradictoriu, dar nu atît de contradictoriu încît să ajungă la sentimente nelămurite...” — Și apoi ce înțeles are să spunem că frământarea eroului e atît de mare încît face „clipa lungă... de parcă s-ar fi strîns în ea tot timpul unei zile”. În definitiv, de ce numai timpul unei zile, de ce nu timpul unui an, al unui secol, al unui mileniu?

Dar aici nu ne referim numai la schița din „Gazeta literară”. S-ar putea să n-aibă nici o vină. Am avut în vedere un fenomen mai larg, un pericol care ia proporții.

E pericolul falsei, analize psihologice, al descrierii unui simulacru de frământare lăuntrică de tipul „bolovani grei i se rostogoliră în suflet”.

L. R.

RAFINATUL

Am cunoscut odată un om căruia îi pierise mirosul. Avea însă vanitatea de a-și ascunde această deficiență. I s-au adus două flacoane, unul cu amoniac, celalalt cu esență de trandafiri. Omul a dus la nas sticla cu amoniac și, părăind toropit de voluptate, trăgea pe nări duhoarea oribilă, ca pe un parfum sublim. Sticla cu esență de trandafiri a svîrlit-o cît colo, strigînd: luați-o de aici, că mă-nnăbuș!

Întîmplarea a stîrnit mult haz și de

atunci omul, devenit prudent, a adoptat o altă tactică: e mai bine, s-a gîndit el, să mă strîmb întotdeauna, orice mi s-ar da să miros. Căci dacă voi spune că-mi place hidrogenul sulfurat, voi fi neapărat ridicol, în vreme ce afirmînd că mirosul de liliac nu-mi place, las să se bănuiască în felul acesta că am gusturi și mai alese.

Așa se face, poate, că ne-am pomenit peste noapte cu o adevărată cohortă de zeflemişti. Dintr-odată, toată lumea are ambiția de a fi ironică. Au răsărit, ca ciu-

percile, o droaie de rafinați cărora nimic nu le mai pare a fi literatură și care împinzesc revistele literare cu tot felul de notițe dacă nu și articole, prin care vor parcă să ne arate: uite, și eu știu să fiu ironic! Atunci când nu sînt, pur și simplu, rău intenționați, ei sînt caustici din prostie și nepricepere, din teama de a fi ridicoli. O poezie nevinovată a unui debutant e desființată din vanitatea deșartă de a mai face încă un spirit, iar o observație de al nouălea ordin, făcută în treacăt, într-un articol, devine obiectul unei epopei eroi-comice. Pare că niciodată nu s-a mai făcut o asemenea risipă de umor, asistăm la un adevărat desiriu comic de care se contaminează publiciști și publicații, îți vine să strigi: pentru Dumnezeu, nu toți oamenii sînt obligați să fie spirite ironice, după cum nu ne naștem, toți, cu cîte un neg pe nas! Printre scriitorii lumii, ironiștii se numără pe degete; din sută de publicații ale unei țări, numai una este revistă de umor și din cei cincizeci, de artiști ai unui circ, numai doi sînt clowni.

Citind astfel de articole ce se vor pline de duh, ai siguranța, de multe ori, că autorului, lor nu i-a venit să zîmbească măcar odată, atunci când a citit cartea sau articolul care formează obiectul rîsului său. Îți vine să crezi că a citit întîi articolul inculpatului stînd foarte liniștit și serios în papucii săi, iar după terminarea lecturii i-a venit ideea: ia să-l citesc acum odată și, cu ironie.

Ceea ce e caracteristic acestor zeflemiști, este că ironia lor se aplică oriunde, pentru că nu se aplică nicăieri. Indiferent despre ce sau despre cine e vorba în articol, autorul său folosește cele cîteva mijloace groase cu care se crede oricînd irezistibil. Se va preface mai întîi (în joacă, bine înțeles), nespun de reverențios la adresa criticului pe care îl atacă, numindu-l „domnia-sa” și „distinsul nostru critic”. Va umple apoi articolul de cuvinte puse între ghilimele și de puncte de suspensie menite să stîrneas-că efecte, va strecura din loc în loc cîte un

„pasă-mi-te”, după care va desfășura o avalanșă de caragialisme. Va arunca, pe unde se nimerește, cîte un „rezon”, „ambetat”, „ai puținică răbdare”. Va declara în sfîrșit că e nedumerit și va încheia adresînd criticului vinovat o întrebare șireată.

Pentru a arăta mai exact ce anume înțeleg prin acest soi de pseudo-ironie, pe care o socotesc o adevărată plagă, voi cita un pasaj dintr-un articol apărut în „Gazeta literară”, care-mi pare caracteristic. Iată cum ironizează autorul articolului observația lui Victor Tulbure cum că rima „Katiușa-urcușu” ar fi o asonantă stridentă, străină de poezia lui Isakovski:

„Crezi, tovarășe Tulbure? Ce ar fi dacă ai renunța totuși, un moment, la dubioasa „inspirație” și recurgînd, nițeluș la obositoarea „documentație” să vezi ce surprinzătoare... constatație... Fiindcă „devine” că, citind textul original al Katiușei., constatăm aceeași asonantă (stridentă și străină, vorbă să fie!) anume rima Kaliușa-gruși (cu „i” ca în „fin”). Fiindcă, așa cum constată orice cititor iubitor de poezie — (greșesc, oare?) — „un adevărat poet nu va sacrifica frumusețea unor imagini sau bogăția unui conținut numai din dorința ca versurile „perfect din coadă să sune”.

Cîtă vulgaritate! Nu era oare mai frumos să fi spus criticul, simplu, că nu găsește justă observația lui Victor Tulbure, deoarece și în original constatăm asonanta „Katiușă-gruși”? El a nutrit însă ambiția de a fi, neapărat, ironic.

Apariția pseudo-ironiștilor are poate și o latură bună. Ei ne arată mai limpede, prin faza caricaturală pe care o reprezintă, cît de nedemn și zadarnic lucru este să-ți irosești spiritul, furia și disprețul pe tot felul de nimicuri și cît de lipsit de noblețe să încerci a arunca oprobiul asupra unor scrieri care nu o merită, numai din dorința vrednică de milă de a te arăta plin de duh. Rafinamentul celor care zîmbesc superior la apariția oricărui articol, roman sau poezie, ascunde, prea adeseori, un suflet banal și searbăd.

S. L.